

Utbrytingskonstruksjonen i norsk spontantale

Doktoravhandling i nordisk språkvitskap

Åshild Søfteland

Institutt for lingvistiske og nordiske studium

UNIVERSITETET I OSLO

Juni 2014

FORORD

Aller mest tusen hjarteleg takk til mine fantastiske rettleiarar, Janne Bondi Johannessen og Elisabet Engdahl. Utan Janne hadde eg nok aldri gått denne vegen i det heile. Takk for alle interessante arbeidsoppgåver på Tekstlaben og skolering og sosialisering i det akademiske liv og alt me fekk vere med på frå dag 1. Og for at du alltid klarer å finne fram i teksten til det som er mest interessant og mest mitt. Med Elisabet fann eg ein fagleg heim. Tusen takk for alt du har lært meg, for å ha gitt meg trua på at eg har noko bra å bidra med, og for den store omsorga du har vist i den lange innspurten. Og takk til deg og Maia Andréasson og dei andre i Göteborg for interessante, nyttige og hyggelege informasjonsstruktur-seminar.

Ein stor takk går også til ScanDiaSyn/NORMS og Øystein Vangsnes for tilrettelegging for innsamling og drifting av det fantastiske talespråksmaterialet, og for interessante dialektworkshopar rundt om i Norden.

Takk til instituttet og fagmiljøa, og spesielt til Arne Torp – for den gode og grundige grunnskoleringa i norske og nordiske språk, for kunnskap, engasjement og at me alltid har vore velkomne. Det hadde nok heller aldri blitt akkurat denne doktoravhandlinga utan den breie språkinteressa me fekk frå deg i utgangspunktet. Takk til Jan Terje Faarlund, Randi Nilsen og Jan Svennevig for korte, men nyttige, replikkvekslingar om høvesvis spesifisitet, intonasjon og samtaleanalyse. Og takk til Kristian E. Kristoffersen for god stipendiatleiing, og til Hans-Olav Enger for å ha mint meg på at avhandlingar faktisk må skrivast.

Tusen takk til Anders Nøklestad og Kristin Hagen for språklege diskusjonar og praktisk hjelp og for at Tekstlaben alltid er ein hyggeleg heim. Og takk til Signe Laake og Ingunn Indrebø Ims for godt kollegaskap på Blindern i alle år.

Takk til familie og venner som har stilt opp med barnepass, frokost og middag og lek i parken, aller mest til Solrun som alltid jobbar for å halde storfamilien ved like, og til Thomas som står opp alle grytidlege morgonar, og lagar gourmetmiddagar på kommando. Tusen takk til verdas beste små gutar, Tarjei og Audun, for at det alltid er noko som tel meir, for tøys og tull og gode kosar og tolmodig venting på mamma. Og takk til Marianne, Birgitte og Venke for at eg aldri lurar på om gutane har det bra når eg er på jobb.

Tusen millionar takk til verdas beste venninne, Karine Stjernholm, som har vore der i tjukt og tynt i alle år. Takk for kaffe og omsorg og fagleg og sosial rådslaging – den gode kvardagen. Eg er så uendeleg glad for at me har kunna gå heile denne vegen saman.

Blindern, 18. november 2013

INNHALDSLISTE

1 INNLEIING	1
1.1 FORSKINGSSPØRSMÅL	2
1.2 VIKTIGASTE FUNN	4
1.3 INNDELING AV AVHANDLINGA	5
2 TERMINOLOGI	9
2.1 PRAGMATIKK	9
2.1.1 Kjent og ny informasjon	10
2.1.2 Trykk og informasjonsstruktur	15
2.1.3 Presupposisjon	17
2.1.4 Fokus	21
2.2 SEMANTIKK	25
2.2.1 Referanse (generelt)	26
2.2.2 Definit og indefinit	27
2.2.3 Spesifikk og ikkje-spesifikk	28
2.2.4 Kvantorar og kvantifisering	31
2.2.5 Generisitet og mengdeord	32
2.2.6 Ekspletiv og uklar referanse	34
2.2.7 Kopula og eksistensialitet	38
2.3 SYNTAKS	40
2.3.1 Eigentleg subjekt og predikativ	40
2.3.2 Nullsubjekt og andre ellipsar	44
3 TIDLEGARE ARBEID OM KONSTRUKSJONANE	47
3.1 TIDLEGARE ARBEID OM UTBRYTING (<i>DET</i> -UTBRYTING)	48
3.1.1 Namngjeving av konstruksjonen	48
3.1.2 Definisjonar og restriksjonar – kva er grammatisk?	50
3.1.3 Pragmatikk	59
3.1.4 Semantikk	71
3.1.5 Syntaktiske analysar av utbryting	74
3.2 TIDLEGARE ARBEID OM PRESENTERING	79
3.2.1 Namngjeving av konstruksjonen	79
3.2.2 Definisjonar og restriksjonar	81
3.2.3 Pragmatikk	84
3.2.4 Semantikk	87
3.3 TIDLEGARE ARBEID OM PRESENTERINGSUTBRYTING (<i>DER</i> -UTBRYTING)	91
3.3.1 Namngjeving av konstruksjonen	92
3.3.2 Definisjonar og restriksjonar	93
3.3.3 Pragmatikk	97
3.3.4 Semantikk	100
3.4 AMBIGUITET MELLOM KONSTRUKSJONANE	106
3.5 KONKLUSJON	110
4 SYNTAKTISKE DEFINISJONAR	111
4.1 GRUNNLEGGANDE SYNTAKTISKE POSISJONAR	111
4.2 DEFINERING AV EKSPLETIVKONSTRUKSJONAR	114
4.2.1 Utbryting	114
4.2.2 Presenteringsutbryting	116

4.2.3 Ekstraponert leddsetningssubjekt	118
4.2.4 Presentering	119
4.2.5 Andre ekspletivkonstruksjonar	121
4.2.6 Avsluttande merknad	122
5 INFORMANTUTVAL, TRANSKRIPSJON OG SETNINGAR I SPONTANTALE	123
5.1 OM INFORMANTAR OG OPPTAK	123
5.1.1 Målepunkta	123
5.1.2 Informantane	124
5.1.3 Opptakssituasjonen	125
5.2 TRANSKRIPSJON	126
5.3 GRUNNANALYSE: Å DELE SPONTANTALE INN I SETNINGAR	131
5.3.1 'Setning' = finitt verb, med unntak	132
5.3.2 Avbrot og gjentaking	132
5.3.3 Posisjoneringsfrasar og tilbakemeldingssignal	134
5.3.4 Problematiske subjekt	136
5.4 ANALYSERTE EIGENSKAPAR VED SETNINGANE/SUBJEKTA	137
6 KVANTITATIV OVERSIKT OVER MATERIALET	141
6.1 SUBJEKTSBRUK I SPONTANTALE – GENERELLE TAL	141
6.2 <i>DET</i> OG <i>DER</i> SOM SUBJEKT	149
6.2.1 Utbryting	151
6.2.2 Ekstraponerte leddsetningssubjekt	154
6.2.3 Presentering	155
6.2.4 Andre ekspletivkonstruksjonar	156
6.2.5 Referensiell <i>det</i>	157
6.2.6 Det er (det)	161
6.3 UTBRYTING	165
6.3.1 Det utbrotne leddet	165
6.3.2 Oversetninga	168
6.3.3 Undersetninga	172
6.3.4 Pseudoutbryting	173
6.4 RETTLEIING FOR VIDARE LESING	173
7 UTBRYTING AV DEFINITTE LEDD	175
7.1 BRUK AV KONSTRUKSJONEN I MATERIALET	175
7.1.1 Typar utbrotne ledd	175
7.1.2 Trykkplassering i utbrytingssetningar	181
7.1.3 Informasjonsstatusen til relativsetningane	182
7.1.4 Den nye informasjonen er relasjonell	190
7.2 KLYNGER, ELLIPSAR OG TILBAKEMELDINGSSIGNAL	192
7.2.1 Klynger	192
7.2.2 Elliptisk utbryting	196
7.2.3 Tilbakemeldingssignal	200
7.3 PRESUPPOSISJON	203
7.4 UTTØMMANDE IDENTIFIKASJONSFOKUS I UTBROTNE LEDD	207
7.5 SPESIELLE FORHOLD: SPØRSMÅL OG ADVERBIAL	214
7.5.1 Spørjesetningar med utbrytingssyntaks	214
7.5.2 Utbryting med adverbiale ledd	218
7.6 KONKLUSJON	222

8 UTBRYTING AV INDEFINITTE LEDD	223
8.1 BRUK AV KONSTRUKSJONEN I MATERIALET	224
8.1.1 DP-ar som framhevar kvantitet	225
8.1.2 DP-ar som framhevar eigenskap	227
8.1.3 Vidare bruk av referanse	228
8.1.4 Syntaktisk funksjon	230
8.1.5 Innleiande <i>Og så</i>	231
8.1.6 Spesielle mengdetilhøve	232
8.1.7 Informasjonsstatusen til relativsetningane	233
8.1.8 Elliptisk relativsetning	239
8.1.9 Trykkplassering	240
8.1.10 Ekspletivbruk i suldalmaterialet	241
8.2 MANGLANDE PRESUPPOSISJON	243
8.3 EKSISTENSIALITETEN TIL <i>VERE</i>	249
8.4 SPESIFISITETEN TIL INDEFINITTE UTBROTNE LEDD	252
8.5 FOKUS, UTTØMMING OG RELASJON	259
8.6 KONKLUSJON	266
9 UTBRYTING, PRESENTERING OG PRESENTERINGSUTBRYTING	267
9.1 TOTALVURDERING AV ENKELTEKSEMPEL	267
9.2 KONKLUSJON: SAMANLIKNING AV KONSTRUKSJONANE	278
10 AVSLUTNING	285
LITTERATURLISTE	291
VEDLEGG 1. DEFINISJONAR, ALFABETISK ETTER TERM	301
VEDLEGG 2. INFORMASJON OM INFORMANTANE	307
VEDLEGG 3. TRANSKRIPSJON OG NOTASJON	309
VEDLEGG 4. UTBRYTINGSSETNINGANE I MATERIALET	311

Tabellar

<i>Tabell 0. Informantnamn og bakgrunnsinformasjon</i>	125
<i>Tabell 1. Setningar per person, samtale og målepunkt</i>	142
<i>Tabell 2. Alle subjekt etter hovudkategori</i>	142
<i>Tabell 3. Alle subjekt etter hovudkategori, utan imperativ og som-subjekt</i>	143
<i>Tabell 4. Utvalte subjekt. Samtaleforskjellar / mulege dialektforskjellar</i>	143
<i>Tabell 5. Alle pronomens- og ekspletivsubjekt i materialet</i>	144
<i>Tabell 6. Ikkje-pronominale DP-subjekt</i>	145
<i>Tabell 7. Subjekt som inneheld proprium</i>	145
<i>Tabell 8. Andre DP-subjekt</i>	146
<i>Tabell 9. Dislokert subjektsdublering</i>	147
<i>Tabell 10. Avbrotne setningar</i>	147
<i>Tabell 11. Subjektsplassering</i>	148
<i>Tabell 12. Setningar med spørjesyntaks</i>	148
<i>Tabell 13. Dei mest frekvente hovudverba</i>	148
<i>Tabell 14. Det, der, her og tilsvarende nullsubjekt (etter hovudverb)</i>	149
<i>Tabell 15. Det/der-subjekt etter konstruksjonstype og hovudverb</i>	150
<i>Tabell 16. Der/her som subjekt etter konstruksjonstype</i>	150
<i>Tabell 17. Grunninndeling for utbrytingssetningar i materialet</i>	151
<i>Tabell 18. Ekstraponert leddsetningssubjekt, grunninndeling</i>	154
<i>Tabell 19. Andre ekspletivkonstruksjonar</i>	156
<i>Tabell 20. Utbrotne ledd: Syntaktisk funksjon</i>	165
<i>Tabell 21. Utbrotne ledd: Ordklasse og frasetype</i>	167
<i>Tabell 22. Utbrotne ledd: 'Andre nominal'</i>	167
<i>Tabell 23. Utbrotne ledd: 'Ikkje-nominal'</i>	168
<i>Tabell 24. Subjektet i oversetninga i utbryting</i>	169
<i>Tabell 25. Verbet i oversetninga i utbryting</i>	169
<i>Tabell 26. Tempus i oversetninga i utbryting</i>	170
<i>Tabell 27. Setningsinnleiing i utbrytingskonstruksjonar</i>	170
<i>Tabell 28. Spørsmål med utbrytingssyntaks</i>	171
<i>Tabell 29. Spørjesetningar i materialet, utbryting og andre</i>	171
<i>Tabell 30. Subjunksjonen i utbryting</i>	172
<i>Tabell 31. Definitte utbrotne ledd etter ordklasse/frasetype</i>	175
<i>Tabell 32. Trykkplassering i utbryting (definit, fullstendig, minus kv-spørsmål)</i>	181
<i>Tabell 33. Informasjonsstatusen til relativsetningane ved definitive utbrotne ledd</i>	182
<i>Tabell 34. Utbrotne indefinitte DP-ar i materialet</i>	225

<i>Tabell 35. Informasjonsstatusen til relativsetningane ved indefinitte utbrotne ledd</i>	233
<i>Tabell 36. Trykkplassering ved utbrytingar av indefinitte DP-ar</i>	241
<i>Tabell 37. Kategorisering av utbryting av indefinitte DP-ar (formelle trekk)</i>	267
<i>Tabell 38. Indefinitte DP-ar etter utbrytingskategori</i>	277
<i>Tabell 39. Alle utbrytingar etter utbrytingskategori</i>	277
<i>Tabell 40. Formelle forskjellar på utbryting og presentering (frå litteraturen)</i>	278
<i>Tabell 41. Semantikken til utbrotne DP-ar (frå litteraturen)</i>	278

Figurar

<i>Figur 1. Grunnstruktur hovudsetning</i>	111
<i>Figur 2. Grunnstruktur undersetning</i>	111
<i>Figur 3. Syntaktisk struktur: Topikalisering</i>	112
<i>Figur 4. Syntaktisk struktur: DP-analyse av nominalfrasar</i>	113
<i>Figur 5. Syntaktisk struktur: Presenteringssetning</i>	113
<i>Figur 6. Syntaktisk struktur: Vanleg det-utbryting</i>	115
<i>Figur 7. Syntaktisk struktur: Presenteringsutbryting</i>	117
<i>Figur 8. Syntaktisk struktur: Ekstraponert leddsetningssubjekt</i>	119
<i>Figur 9. Geografisk plassering av målepunkta</i>	124
<i>Figur 10. Utdrag av originaltranskripsjon (NoTa)</i>	131

1 INNLEIING

Målet med arbeidet mitt er å skildre språk i faktisk bruk gjennom analysar av spontantale. Eg vil sjå korleis subjektfsunksjonen og bestemte syntaktiske konstruksjonar verkeleg fungerer i praksis i norsk, i samtaler mellom folk som kjenner kvarandre. Mykje er skrive om ulike typar subjekt og ekspletivkonstruksjonar i grammatiske arbeid, men få har testa korleis dei definisjonane og skildringane som blir gitt, stemmer overeins med faktisk tale, i større mengder. Dette finst det nå ei unik mulegheit til å gjere, med dei to nye talespråkskorpusa *NoTa–Oslo* og *Nordisk dialektkorpus* utvikla ved Tekstlaboratoriet på Universitetet i Oslo, sistnemnte i samband med det fellesnordiske forskarnettverket Scandinavian Dialect Syntax (ScanDiaSyn) og Nordic Center of Excellence in Microcomparative Syntax (NORMS).

For mitt forskingsprosjekt begynte det heile med at eg jobba som assistent på Tekstlaboratoriet på desse to prosjekta, med ansvar for transkripsjon og morfosyntaktisk tagging. Dette opna heilt nye dører for meg som språkvitar, og er viktige årsaker til at denne avhandlinga er som den er. Det tar ikkje mange arbeidsdagar med transkripsjon før ein får eit heilt nytt kunnskapsnivå om korleis vi faktisk snakkar saman, om gjentaking og utelating, avbrot og mumling, semantisk tvitydigheit og ord som høyrer til i to setningar på ein gong – og kor lett kommunikasjonen likevel går. Arbeidet med morfosyntaktisk tagging gjorde noko med grammatikaren i meg. Det var noko heilt nytt, men utruleg interessant, å analysere eit materiale med så mykje variasjon, og samtidig lage eit system som var så strengt at det kunne brukast vidare i datalingvistiske prosessar. Aller mest overraskande var det kor mange ord som i praksis verkeleg har to like sannsynlege tolkingar.

Spesielt interessert blei eg i den samansette konstruksjonen *utbryting*. Eg slo opp i litteraturen for å lese meir om denne i norsk, men klarte ikkje å finne rom for alle variantane som finst i materialet. Derfor er denne hypotesen utgangspunktet for avhandlinga:

Hypotese: Påstandar i norsk grammatisk litteratur om pragmatikk og semantikk i utbrytingskonstruksjonar stemmer ikkje for spontantale.

Hovudmåla med avhandlinga er å skildre subjektet i norsk spontantale generelt, og variasjonen i bruksmåtar av utbrytingkonstruksjonane spesielt, og samtidig å klargjere grunnleggande pragmatiske definisjonar. I tillegg ønskjer eg å bidra med semantiske innsikter på eit ikkje-formelt nivå: På mange måtar er dette også ei avhandling om referanse.

1.1 Forskingsspørsmål

Til det konkrete arbeidet med doktorgradsprosjektet valte eg ut fire målepunkt frå korpusa, frå fire kantar av landet – Alvdal, Senja, Suldal og Oslo. Det er to samtaler frå kvar stad, til saman seksten informantar. Eg gjennomførte både kvantitative og kvalitative analysar, med følgjande spørsmål som utgangspunkt:

A: Korleis blir subjektsfunksjonen bruka i norsk spontantale?

Det vanskelegaste her er å dele inn materialet i setningar. Eg har som utgangspunkt at alle setningar inneheld høgst eitt subjekt, og at alle setningar inneheld eitt finitt verb. Dette medfører blant anna at eg også tel nullsubjekt (subjektsellipsar), som det har vist seg å vere ganske mykje av, og at gjentakning av same subjekt ved det same verbet bare tel ein gong. Til saman inneheld det analyserte materialet mitt over 4000 setningar.

Svært mange av subjekta er pronomen (inkludert ekspletiv), cirka ni av ti om ein inkluderer nullsubjekt. Pronomena i bruk har vist seg å vere svært mykje *eg*, *du* og *vi*, men klart vanlegast er *det* (om lag ein firedel av alle setningane). Dette medfører at det meste av informasjonen i svært mange norske setningar må ligge i resten av dei syntaktiske konstruksjonane. Eit oppfølgingsspørsmål til A blir dermed:

B: Kva funksjonar har *det* som subjekt i norsk spontantale, ekspletivt og referensielt?

Her har eg laga eit definisjonsverktøy for å kunne plassere alle setningar med *det* (og *der*) som subjekt i ein kategori. Dette er eigentleg ei oppimot umuleg oppgåve, sidan det ofte finst fleire mulege tolkingar på ein gong, men den diskusjonen som kjem ut av det er svært interessant, til dømes med omsyn til alle ulike einingar *det* kan referere til, og alle måtar *Det er det* og *Det er det som er* kan brukast på. Oppteljinga viser at dei vanlegaste ekspletivkonstruksjonane er utbryting og presentering, dei aller fleste med *vere* som hovudverb. Resten av ekspletivmaterialet består hovudsakleg av konstruksjonar med ekstraponert leddsetningssubjekt, og setningar med *det+vere+AP*, som *Det er så fint ute nå*.

Utbryting utgjer ca. 5% av alle setningar i materialet, og rommar svært mange interessante forhold både syntaktisk, semantisk og spesielt pragmatisk. Tre eksempel på utbryting er:

Det var JON som bygde huset. Eg trur det er MARI ho heiter. Det er I OSLO dei trivst best.

Grammatikkitteraturen er ofte svært bestemt i omtale av denne konstruksjonen. Det utbrotne leddet (*Jon/Mari/i Oslo*) skal vere fokusert og innehalde ny informasjon, og det skal ha det sterkaste trykket i setninga. Relativsetninga etterpå skal innehalde kjent informasjon. I spontantalematerialet fungerer det ikkje slik. Tre av funna i avhandlingsa er at dei

utbrotne ledda oftast er referensielt kjente, pro-ord av ulike slag, at det ofte er andre ledd som har like sterkt trykk, og at innhaldet i relativsetninga ofte ikkje er nettopp nemnt. For å kunne undersøke den stilte hypotesen, må dette bli hovudspørsmålet i avhandlinga:

C: Korleis fungerer utbrytingskonstruksjonen i norsk spontantale?

Eit oppfølgingsspørsmål til dette blir kor ein skal sette grensa for kva setningar som tilhøyrer konstruksjonen. I denne avhandlinga inkluderast også *elliptisk utbryting*, der relativsetninga er underforstått, ofte som svar på eit *spørsmål* som også har utbrytingssyntaks:

KVEN var det som ringte på?

– Det var DEI NYE NABOANE _____. (underforstått: *som ringte på*)

Eg inkluderer også det eg vil kalle *presenteringsutbryting*, som alltid inneber ein indefinit DP og har *der* som subjekt i mange dialektar, og derfor liknar på *presentering*:

Det var INGEN som hadde alt rett på prøva, men det var EI JENTE som bare hadde ein feil.

Denne konstruksjonstypen er nesten ikkje omtalt i litteraturen, og dei fleste som nemner den, reknar det som ein undertype av *presentering*. Det blir sagt at relativsetninga her alltid har *ny informasjon*, at det utbrotne leddet alltid har *spesifikk referanse*, og at *vere* i oversetninga alltid kan bytast ut med *finnast*. I materialet er derimot spesifisiteten til indefinitte utbrotne ledd uklar, det er ofte unaturleg med *finnast*, og relativsetningane i *presenteringsutbryting* er oftast ikkje heilt fullstendig nye, men held seg innanfor same tema. Eit hovudpoeng i avhandlinga er òg å samanlikne dei to typene utbryting, til ein viss grad også med *presentering*:

Der kom ei jente på besøk. *presentering*

Der var EI JENTE som kom på besøk (av og til. Ho heitte Mari.) *presenteringsutbryting*

Det var EI JENTE som kom på besøk. (Det var ikkje ein gut.) *vanleg det-utbryting*

Dermed kan det formulerast følgjande tilleggsspørsmål til C:

D: Korleis fungerer konstruksjonen *presenteringsutbryting* i norsk spontantale, og kor går grensa mellom den og *det-utbryting* og mellom den og enkel *presentering*?

For å diskutere spørsmåla som er skissert i A–D trengst det eit nokså stort omgrepsapparat. Funksjonane til og forskjellane på konstruksjonane må blant anna forklarast gjennom kjent og ny informasjon, presupposisjon, fokus, uttømming, eksistensialitet og spesifisitet. Desse har mange ulike definisjonar i litteraturen, og mange som diskuterer utbryting, brukar slike termar utan å definere dei klart. Dermed er det også vanskeleg å vite kva dei eigentleg har meint. I tillegg er mange uklare på kor grensene for dei syntaktiske

konstruksjonane går. Den siste grunnleggande problemstillinga blir derfor:

E: Kva er relevante pragmatiske, semantiske og syntaktiske termar i analysar av utbryting og presentering, og korleis bør desse definerast når dei skal anvendast på spontantale?

Ein nokså stor del av avhandlinga går med til å diskutere desse omgrepa, sette dei inn i ein teoretisk samanheng og vurdere dei i lys av talespråksmaterialet.

1.2 Viktigaste funn

Mine viktigaste funn sett i lys av tidlegare norsk og nordisk litteratur om utbryting, er forklart kort nedanfor. *Påstandane* frå litteraturen gir her eit litt unyansert bilde, ikkje alle meiner alt, men det stemmer likevel med totalinntrykket. Detaljane i dette blir gjennomgått i kapittel 3, og dei viktigaste referansane står også i dei relevante avsnitta i analysekapitla 7 og 8. (Sjå 1.3 for kapitteloversikt.)

Påstand: I *det*-utbryting inneheld dei utbrotne ledda ny informasjon og relativsetningane kjent informasjon.

Funn: Svært mange *det*-utbrotne ledd er referensielt kjente, ofte pro-ord. Relativsetningane er sjeldan nettopp nemnt med heilt same ord, men ofte utleidd i større eller mindre grad eller basert på generell kunnskap som ikkje er nemnt før i diskursen.

Påstand: *Det*-utbrotne ledd har fokus og emfatisk trykk og framhevar viktig informasjon.

Funn: Utbryting brukast òg i tilbakemeldingssignal ('feedback') av typen *Det er det det er*, og har da verken ny eller viktig semantisk informasjon. Utbrotne ledd har oftast like sterkt trykk som eitt eller fleire andre ledd i setninga, men det hender òg at dei er trykklette. *Fokus* i utbryting er altså ikkje i tydinga emfatisk trykk eller ny/viktig informasjon. Derimot er *relasjonen* mellom det utbrotne leddet og relativsetninga oftast ny, og i denne ligg eit *uttømmmande identifikasjonsfokus* som også inneber eksklusjon av alle andre mulegheiter. Utbryting førekjem ofte i klynger fleire etter kvarandre, da er det gjerne bare denne relasjonen som er ny.

Påstand: I presenteringsutbryting er den utbrotne indefinitte DP-en eintydig spesifikk.

Funn: Mange slike DP-ar er eller inneheld kvantorar, og både desse og ein del substantivfrasar vektlegg *kvantitet* og *eigenskap* i mykje større grad enn referanse. Elles kan til dømes *ingen* vanskeleg seiast å ha spesifikk referanse, men utbrytingar med *ingen* passar elles inn i mønsteret for konstruksjonen.

Påstand: Presenteringsutbryting har eksistensiell tyding, derfor kan *vere* i oversetninga bytast ut med *finnast*.

Funn: I mange av døma er det nokså unaturleg å sette inn *finnast*, og det er ingen døme på *det+finnast* i materialet i det heile. Likevel er det *eksistensielle* ved konstruksjonen viktig i at den kan signalisere bestemte ikkje-uttømmmande mengdeforhold: Den kan markere at det ikkje er slik at *alle er x*, men at *x finst* i det heile.

Påstand: Presenteringsutbryting er ein type presentering og klart skild frå *det*-utbryting.

Funn: Presenteringsutbryting har litt felles med begge kategoriar, og i praksis er det vanskeleg å sette grensa mellom dei to typene utbryting. Det er mange tvilstilfelle, disambiguerande testar er ofte vanskelege å bruke, og i ein del døme må ein rekne med at begge tolkingar er muleg, også i kontekst.

Alle desse punkta blir inngåande forklart og grunnlagt utover i avhandlinga, med referansar frå litteraturen og mange døme frå talespråksmaterialet.

1.3 Inndeling av avhandlinga

Kapittel 2 drøftar pragmatisk og semantisk terminologi, i lys av faglitteraturen og problematikk kring det å tolke framande personars språkbruk. Her definerer eg over 20 termar som gjerne brukast i analysar av utbryting og presentering, blant anna presupposisjon, akkommodasjon, fokus, spesifisitet, eigentleg subjekt og ellipse. Desse definisjonane står òg i alfabetisk rekkefølge i Vedlegg 1.

Mykje er skrive om utbryting internasjonalt, men relativt lite i norsk og nordisk. I kapittel 3 går eg nokså nøye igjennom kva som blir sagt i litteraturen, om definisjonar, termbruk og bruksmåtar, hovudsakleg med vekt på pragmatikk og semantikk, men også litt om vanlege syntaktiske analysar. Om presenteringsutbryting er det som sagt skrive svært lite, så her tar eg med alt eg har funne om emnet, inkludert det som kjem implisitt fram, t.d. i Faarlund (1992). For å kunne samanlikne har eg også med ein tilsvarande, kortare gjennomgang av litteraturen om presentering. I dette arbeidet tar eg utgangspunkt i dei nordiske referansegrammatikkane, for å skildre kva som blir rekna som grammatisk og ikkje i dei tre konstruksjonane, men dei eg knyter meg mest opp mot teoretisk, er Delin (1992/1995), Kiss (1998/1999), Lambrecht (2001) og Gundel (2002). Frå den nordiske litteraturen er det mest Sundman (1980) eg bygger på; ho er den einaste eg har sett som reknar presenteringsutbryting som ein eigen kategori og verkeleg diskuterer den

ambiguiteten som kan finnast mellom denne og dei to konstruksjonane den liknar på. Kapittel 3 er i stor grad ein presentasjon av *forskingshistoria* til desse tre ekspletiv-konstruksjonane, og er ikkje strengt nødvendig lesing for å forstå resten av avhandlinga.

Kapittel 4 gir mine syntaktiske definisjonar av konstruksjonane. For å kunne plassere alle spontantaleytringar i ein kategori må utgangspunktet vere syntaktiske og leksikalske kriterium, nokså breitt. Vanskelege semantikk- og pragmatikkspørsmål må finanalyserast etterpå. Eg nyttar eit generativt syntaktisk rammeverk, men utover i avhandlinga mest bare heilt enkel terminologi for syntaktiske posisjonar. Dette definerast òg i kapittel 4, saman med dei foreslåtte syntaktiske strukturane for presentering og utbryting.

Materiale og metode skildrast i kapittel 5, spesielt om det talespråksmaterialet som ligg til grunn og korleis eg har anvendt dette. Analysane mine er gjort på bakgrunn av lyden og den lydnære originaltranskripsjonen i korpusa, men eg omset dette oftast til nynorsk for lettare lesing. Hovuddiskusjonen i kapitlet ligg i korleis eg avgjer kva som er *ei setning*, med tanke på gjentakningar, avbrot og ellipsar. Eg viser òg bakgrunnsinformasjon om informantane og gir dei namn som speglar kor dei kjem frå, til dømes *Alvhild* frå Alvdal og *Sunniva* frå Suldal. Lister over dette finst også i Vedlegg 2.

Kapittel 6 inneheld kvantitative oversikter over materialet, både generelle tal for subjektsbruk, meir spesifikke tal for alle *det/der*-kategoriar og detaljanalyser av utbrytingssetningane etter kva ordklasser og syntaktisk funksjon dei utbrotne ledda har, bruk av subjunksjonane *som* og *at*, om utbrytingar med spørjesyntaks med meir. Informasjonsstatusen til relativsetningane og trykkplassering i utbrytingar generelt er spesielt vanskeleg å avgjere. Derfor blir det fyrst vist frekvensar for dette saman med dei større pragmatiske og semantiske analysane av utbrytingsmaterialet i kapittel 7 og 8.

Av tilsvarande årsaker er ikkje dei to analysekapitla inndelt etter *det*-utbryting og presenteringsutbryting, men etter om dei utbrotne ledda er definitte, inkludert adverb og preposisjonar (kap. 7), eller indefinitte (kap. 8). Presenteringsutbryting er bare med indefinitte DP-ar. *Det*-utbryting kan i teorien utførast med så godt som alle typar ledd, også indefinitte DP-ar, noko som opnar for tvitydigheit. Det er fleire ytringar i materialet som kunne passe i begge kategoriane, og mange som ikkje har alle dei formelle trekka til verken den eine eller andre varianten.

Kapittel 9 gir ei totalvurdering av nokre slike døme og andre spesielt interessante tilfelle, og plasserer til slutt alle utbrytingar i ein kategori, før eg gir ein samanliknande analyse av *det*-utbryting, presentering og presenteringsutbryting. Kapittel 10 svarar oppsummerande på spørsmåla gitt i **A–E** ovanfor, og konkluderer til slutt over hypotesen.

For å lette lesinga av avhandlinga har eg også eit Vedlegg 1 med definisjonane gjentatt i alfabetisk rekkefølge. Vedlegg 2 har bakgrunnsinformasjon om informantane, Vedlegg 3 gir ei kort forklaring til transkripsjon og teiknsetting, og Vedlegg 4 inneheld ei liste med alle utbrytingssetningane som analysen er basert på, i lydnær transkripsjon.

Typografi

I avhandlinga blir alle UTBRØTNE LEDD notert med kapitel. Feite typar markerer **sterkt trykk** og understrek markerer relevant del av kontekst. (i) og (ii) viser to mulege tolkingar av same ytring, (A) og (B) markerer replikkveksling, og (a) og (b) nærskylde døme.

Etter at terminologien er avklart i kapittel 2, nyttast også kapitel når det er eit poeng å få fram at eit omgrep blir bruka med MIN DEFINISJONSMÅTE.

2 TERMINOLOGI

Analysar av utbryting og presentering vil alltid innehalde klassiske teoretiske spørsmål frå lingvistikken, som presupposisjon, fokus og spesifisitet. Mange av desse fenomena blir omtalt med fleire ulike termar i litteraturen, og mange av termene blir bruka om fleire ulike fenomen. Det er også ofte slik at termene blir bruka utan at dei blir definert, slik at det blir uklart kva som eigentleg er meint. Eg ønskjer å bidra til ei klargjering her, spesielt for norsk, og spesielt for teori og termbruk som angår utbryting og presentering. Dette kapitlet inneheld derfor ein gjennomgang av relevant terminologi innanfor pragmatikk (2.1), semantikk (2.2) og syntaks (2.3). Eg vil både presentere mine definisjonar og plassere dei kort i forskingshistoria. I dei fleste tilfelle er formuleringane i mine definisjonar valt med bakgrunn i at dei skal anvendast på analysar av spontantale, ikkje på reint teoretiske diskusjonar med stiliserte eksempel. Dette vil komme litt fram i kapitlet her, og bli vidare poengtert utover i avhandlinga.

Definisjonane blir nummerert frå *Def.1* til *Def.23*. Alfabetisk liste over termene står òg i Vedlegg 1. Seinare i avhandlinga vil KAPITEL markere termar bruka med *min* definisjon.

Mine kategoriseringar og bruksmåtar av termene *utbryting*, *presentering* og andre ekspletivkonstruksjonar, blir klargjort og grunnlagt i kapittel 4. Der definerer eg også syntaktiske nemningar som [komp VP], [spes CP] og *subjektsposisjonar*.

2.1 Pragmatikk

Ariel (2010) omtalar *pragmatikk* som rommet mellom grammatikk og kommunikasjon – mellom syntaktisk struktur og det vi faktisk meiner å formidle. Prince (1986) seier målet må vere å finne mønster i dette, å undersøke om det finst generelle prinsipp for sammenhengen mellom form og forståing. Bakgrunnen for dette er det at éi setning med same struktur kan formidle fleire ulike meiningar, samtidig som same meining kan uttrykkest med fleire ulike setningskonstruksjonar.

“Information-structure analysis is centered on the comparison of semantically equivalent but formally and pragmatically divergent sentence pairs [and] the discourse circumstances under which given pieces of propositional information are expressed via one rather than another possible (...) form.” (Lambrecht 1996:5-6)

Prince seier òg at måten informasjonen blir formidla på, speglar kva tankar den som talar

eller skriv har hatt om den som skal høyre eller lese. Sendarens antaking om mottakaren påverkar kva type *innpakking* ytringa får, "the information-packaging" (Prince (1981:224). Dette er eit grunnleggande kommunikasjonsprinsipp:

"To ensure reasonably efficient communication, (...) [t]he speaker tries, to the best of his ability, to make the structure of his utterances congruent with his knowledge of the listener's mental world." (Clark og Haviland 1977:5)

Eit hovudpoeng i denne avhandlinga er å vise korleis utbrytingskonstruksjonar kan strukturere informasjon på ulike vis – både når det gjeld *kjent* og *ny* informasjon, og når det gjeld *presupposisjon* og *fokus*.

I den lingvistiske litteraturen generelt er det mykje samanblanding av desse fire termene. Ofte er det uklart kva som er meint, ofte er det ingen eigentlege definisjonar i teksten, og mange verkar rekne termene som samsvarande, altså at presupponert=kjent og fokus=nytt. Det er òg vanleg med samanblanding av (*emfatisk*) trykk og fokus.

"The literature on topic and focus is characterized by an absence of uniformity in terminology. (...) Consequently, topic, focus and related terms have been used in a dual sense (sometimes by the same author) to refer to syntactic (and phonological) categories as well as their semantic/pragmatic interpretation." (Gundel og Fretheim 2004:176)

Også blant forskarar som klart definerer desse termene, og gjennomfører bruken av dei, varierer innhaldet i definisjonane mykje. Sjølv vil eg bruke PRESUPPOSISJON i ein reint *logisk* definisjon (sjå 2.1.3). For FOKUS vil eg bruke to ulike termar, der den som spesielt angår utbryting har ein syntaks-semantisk definisjon (sjå 2.1.4). Termene KJENT og NY INFORMASJON vil derimot bli bruka *pragmatisk* – dei vil referere til faktisk informasjonsflyt i diskursen (sjå 2.1.1). Vi skal sjå at TRYKK i utbryting ikkje har ein-til-ein-samanfall med FOKUS. Teoretisk sett vil eg anta at trykkplassering i større grad korrelerer med informasjonsflyt, derfor blir trykk diskutert i 2.1.2. Dei tradisjonelle termene '*topic*' og '*comment*' er i nokså liten grad relevante i denne avhandlinga, men eg vil diskutere BAKGRUNNSKUNNSKAP av ulike slag i 2.1.1 og gi ein enkel, syntaktisk definisjon av TOPIKALISERING i 4.2 (også nemnt i 2.1.4).

2.1.1 Kjent og ny informasjon

Termene KJENT og NY har veldig mange ulike bruksmåtar i litteraturen. I denne avhandlinga vil dei få diskursnære definisjonar; dei vil gå direkte på kva som faktisk er ytra i ei samtale og ikkje. Eg vil sette eit klar grense mellom *kjent* informasjon og *presupposisjon*, og ei klar grense mellom *ny* informasjon og *identifikasjonsfokus*. Det er utvilsamt slik at presupponerte relativsetningar i utbryting både kan innehalde informasjon som nettopp er nemnt,

og informasjon som er heilt ny i diskursen. Og at utbrotne ledd som har identifikasjonsfokus, både kan bestå av heilt ny informasjon, og av ledd som nettopp er omtalt. I denne samanhengen er det viktig å skilje mellom to måtar ledd kan vere kjente og nye på – *referensielt* og *relasjonelt*:

(1) A: Eg ser at du ikkje brukar folkevogna di nå, er ho øydelagt eller?

B: Ja eg må få fiksa motoren_i i ho, for det er DEN_i som har begynt å hangle.

Det utbrotne pronomenet *DEN* er *referensielt kjent*, eininga det omtalar er allereie introdusert, men det er *relasjonelt nytt*, i relasjon til relativsetninga: Det er nytt at det er nettopp *motoren/den* som hanglar i folkevogna.

Dette poenget blir ofte diskutert av Gundel (sjå Gundel 1999:299, Gundel 2002:116, Gundel og Fretheim 2004:176), og desse tilhøva vil vere svært sentrale også i mitt arbeid. Blant anna vil det kunne vise at *fokus* heilt klart må reknast som eit *relasjonelt* fenomen, og poengtere at den *identifikasjonen* fleire nemner i samband med utbryting, nettopp er denne relasjonen. (Dette blir diskutert vidare i 2.1.3.)

I norsk er det mest termen '*kjent*' informasjon som er i bruk. I engelskspråkleg litteratur er både *known*, *given*, *shared* og *old* bruka om i større eller mindre grad same språklege forhold. Prince går i artikkelen "Toward a taxonomy of given–new information" (1981) gjennom terminologibruk på feltet, og viser at også *innhaldet* i definisjonane har variert mykje i litteraturen:

[W]hen their discussions on the subject are closely examined and compared, it becomes evident that no two of them mean quite the same thing, and that, in some cases, the differences are quite large." (Prince 1981:225)

Vurderer ein alle samla, meiner ho dei ulike tilnærmingsmåtane i litteraturen kan grupperast i tre kategoriar (frå Prince 1981:226ff):

Ei lingvistisk eining er P-kjent (*Predictability*) dersom talaren antar at lyttaren vil forvente førekomsten av denne eininga i ei setning.

Ei lingvistisk eining er S-kjent (*Saliency*) dersom talaren antar at lyttaren tenker på eininga når han høyrer ytringa. I denne samanhengen er '*ny informasjon*' det talaren trur han introduserer i lyttarens medvit for fyrste gong i samtala.

Ei lingvistisk eining er K-kjent (*Knowledge*) dersom talaren antar at lyttaren har kunnskap om eller kan utleie innhaldet (men ikkje nødvendigvis tenker på det akkurat nå).

Sjølv om desse typene er nokså forskjellige, understrekar Prince at dei ikkje er uavhengig av kvarandre; dei gjeld alle på ein eller annan måte kva talaren antar om lyttaren:

"[A]ll levels must ultimately relate to extralinguistic phenomena, in particular to what the speaker thinks is or should be or could appropriately be in the hearer's mind." (Prince 1981:232)

Sjølv om det kanskje er slik det fungerer når menneske snakkar med kvarandre, at vi kontinuerleg gjer antakingar om lyttarens informasjonsnivå, er dette nokså problematisk å forholde seg til i praktisk analyse av andre, ukjente personars språk. Spesielt når ein ikkje er til stades i sjølve samtalesituasjonen og heller ikkje kjenner dei involverte personane personleg, kan det vere vanskeleg å gjere gode antakingar om kva som skjer inne i hovudet til folk. Eg er einig med t.d. Geluykens (1988) i at det er lurt å halde talarens antakingar om lyttaren ute av definisjonen dersom ein har tenkt å bruke definisjonen sin i praksis:

"Relying on speaker assumptions, however, makes the givenness notion impossible to work with, since we have no direct way of judging the assumptions the speaker makes; all we have to go on is the context, and the hearer's and speaker's verbal responses to that context." (Geluykens 1988:825)

I Delins artikkel om utbryting, presupposisjon og informasjonsstruktur (1992/1995) omfattar termen '*shared knowledge*' nettopp bare det som skjer i diskursen:

"I take "shared knowledge" to be those beliefs that conversational participants come to believe to be shared among them as the direct result of the conversational interaction." (Delin 1995:99)

Det er uvisst kor stor grad av *utleiing* Delin inkluderer i sin definisjon her, men i 1992-artikkelen verkar ho plassere "inferredly related" saman med "completely new" i nokon kategoriseringar (Delin 1992:292).

Det er ein forlokkande tanke å følgje Delin heilt, og bare bruke '*kjent*' om det som faktisk er uttalt i nærliggande diskurs, men det vil av to hovudårsaker vere vanskeleg å gjennomføre i ei heil avhandling. For det fyrste vil det, nettopp fordi termen er bruka på så mange ulike måtar i litteraturen, vere forvirrande for lesaren. Med mindre det konstant blir understreka at *kjent* = *bare det som nettopp er uttalt*, vil lesaren truleg tillegge ordet ein vidare definisjon – fordi det er så vanleg å inkludere meir enn dette i termen, til dømes felles bakgrunnskunnskap. For det andre er det også vanskeleg å sette grensa for kva som er "*nettopp uttalt*". Ei viss grad av *utleiing* er ein nesten nøydt til å ta med i definisjonen, til dømes der verb blir bytt ut med verbalsubstantiv eller liknande. Det kjennest til dømes ikkje rimeleg å rekne *dirigenten* som ny informasjon i (2) her:

- (2) A: Kven er det som dirigerer koret nå da? Det er ikkje ho nye læraren? Miriam?
B: Ja det er ho som er dirigenten vår nå.

Derfor vil eg bruke KJENT INFORMASJON om *kjent* på fleire ulike måtar, som forklart og namngitt her. (Nokre av termene blir gitt utdjupande forklaringar og definisjonar lenger nede.)

Def. 1 KJENT INFORMASJON

Kjent informasjon inkluderer informasjon som er:

i) kjent fordi det nettopp er nemnt med heilt eller nesten heilt tilsvarande ord
(eller refererer direkte til ord som nettopp er nemnt)

= NETTOPP NEMNT

ii) kjent fordi det er utleidd frå noko som nettopp er nemnt

= UTLEIDD (jf. def. 5 nedanfor)

iii) kjent fordi det er bakgrunnskunnskap samtalepartnarane har seg i mellom

= BAKGRUNNSKUNNSKAP (jf. def. 4 nedanfor)

iv) kjent fordi det er generell kunnskap om verda

= GENERELL KUNNSKAP (ev. *generelt kjent*) (jf. def. 3 nedanfor)

v) kjent fordi det er nemnt tidlegare i samtala

= TIDLEGARE NEMNT

vi) kjent fordi det kan observerast direkte i samtalsituasjonen

= DEIKTISK

Def. 2 NY INFORMASJON

Ny informasjon inkluderer informasjon som ikkje er kjent på nokon av desse måtane.

Under følgjer ei utdjuping av nokre av KJENT-termene, med eksemplifisering:

Def. 3 GENERELL KUNNSKAP (jf. Def. 1–iv)

Med *generell kunnskap* meinast kunnskap om verda og samfunnet som alle har, eller som alle i det relevante samfunnet har.

Døme (3)–(6) kan illustrere kva eg meiner med GENERELL KUNNSKAP:

(3) *Alle har eit namn.*

(4) *I Noreg er nettene lyse om sommaren, men ikkje om vinteren.*

(5) *Nokon bestemmer over lover og reglar i eit land.*

(6) *Når ein blir gammal får ein gjerne dårlegare hørsel eller syn eller rørsleevne.*

Det verkar ikkje vere vanleg i litteraturen å skilje ut akkurat denne typen kjent informasjon som ein eigen kategori. Men påfallande ofte fyller slik generell kunnskap relativset-

ningane i utbryting – i så stor grad at det kjennest nødvendig å kunne skilje det frå meir spesifikk bakgrunnskunnskap:

Def. 4 BAKGRUNNSKUNNSKAP (jf. *Def. 1–iii*)

Med *bakgrunnskunnskap* meinast i utgangspunktet meir spesifikk kunnskap som informantane har til felles, til dømes om korleis det ser ut i sentrum der dei bur eller kva ektefellene deira heiter.

(7)–(10) viser døme på kjent informasjon av denne typen:

- (7) *Sveinung og Svanhild veit kva for slags dyr dei har på nabogardane i Suldal.*
- (8) *Olav og Olga veit at Etterstad ligg i nærleiken av Vålerenga.*
- (9) *Alfred veit at folkevogna til Alvhild ikkje er i bruk lenger.*
- (10) *Bosse og Botolv veit at serien "Prison Break" handlar om å rømme frå fengsel.*

Det er gode grunnar til å rekne GENERELL KUNNSKAP og TIDLEGARE NEMNT som ein type BAKGRUNNSKUNNSKAP – altså at iii), iv) og v) under *Def 1*. er variantar av same kategori. Fordi desse uansett er litt ulike måtar å hente ut og bruke informasjon på, vil eg i utgangspunktet halde fram med å skilje dei frå kvarandre. Dei vil kunne bli slått saman til éi gruppe i statistikk og analysar undervegs, men der vil dette bli presisert.

UTLEIING er svært vanleg i samtaler, men kan vere vanskeleg å analysere. Det er vanskeleg å skilje frå NETTOPP NEMNT (jf. (2)A–B), og det er vanskeleg å skilje frå heilt NY. I samtaler vil ein ta inn nye DP-referentar her og der, men ser ein på større ledd, til dømes relativsetningar, er det vanskeleg å plassere heile leddet under eitt som det eine eller det andre. Samtalepartnarane bygger gradvis vidare på kvarandre, og samtaletema endrar seg litt etter litt. Det er ikkje så ofte ei heil setning kan kallast "all-new", nettopp fordi det ikkje er så ofte ein begynner på eit fullstendig nytt emne.

Nettopp i denne gradvise bygginga er utleiing viktig for informasjonsflyten. Prince (1981) meiner òg at utleiing er ein komplisert kategori, "[the] most complex type of discourse entity", og ho definerer fenomenet slik:

"A discourse entity is Inferrable if the speaker assumes the hearer can infer it, via logical – or, more commonly, plausible – reasoning, from discourse entities already Evoked or from other Inferrables." (Prince 1981:236)

Prince bekreftar òg at utleiing er frekvent, og at det er vanskeleg å skilje frå heilt ny, 'unused' (jf. Prince 1981:251). Definisjonen på utleiing som vil bli nytta i det følgjande er inspirert av Prince, men i motsetnad til henne, vil eg forsøke å halde 'speaker's

assumptions about the hearer' utanfor definisjonen:

Def. 5 Utleidd informasjon (jf. *Def. 1-ii*)

Ei diskurseining er *utleidd* viss ho kan reknast som ei logisk eller sannsynleg slutning eller følge basert på andre diskurseiningar som nyleg er omtalt. Det er *implisitt* kjent.

Eit døme på dette kan vere samtaleavsnittet i (11), der '*har blitt bestefar*' etter kvart fører til ei antaking om '*er i saman med*':

(11) A₁: Karin, dotter mi, var på hytta i helga. (---) Eg har blitt bestefar, eg nå. (*Alfred*)

B₁: Gratulerer, jøye meg vel. Bur ho oppi Tyllidalen, eller? (*Alvhild*)

A₂: Nei, ho bur på Fåsett. (*Alfred*)

B₂: Kven er det ho er i saman med oppå der? (*Alvhild*)

Alvhild antar i B₂ at dotter til Alfred er og bur saman med nokon der oppe på Fåsett, sidan ho nettopp har fått barn. '*Ho er i saman med x*' er altså utleidd frå '*Karin, dotter mi*' + '*Eg har blitt bestefar*'.

2.1.2 Trykk og informasjonsstruktur

Som nemnt i innleiinga blir også ofte trykk tatt inn i pragmatiske diskusjonar og definisjonar. Der nokre set likskapsteikn mellom *fokus* og *sterkt trykk* (sjå 2.1.3), set andre likskapsteikn, i større eller mindre grad, mellom *sterkt trykk* og *ny* eller viktig informasjon:

"It is widely accepted that prosody, more particularly the location of the accent or *nucleus* (...), is used to signal which part(s) of an utterance is/are informationally salient." (Geluykens 1988:827)

Eit av Delins (1992/1995) hovudpoeng er at plassering av sterkt trykk korrelerer så godt som ein-til-ein med *ny informasjon* – med kva talaren antar er ny informasjon for lyttaren:

"I will be making the fairly simplistic assumption that the appearance of prosodic nuclei correlates broadly with the presence of information that is assumed by the speaker to be *new* to the hearer, at least with respect to the current discourse segment." (Delin 1995:99)

Ho utfyller seinare med å seie at sterkt trykk indikerer at *ny, ikkje-presupponert* informasjon finst i *umiddelbar nærleik* (jf. Delin 1995:106).¹

Der Delin meiner *trykk* signaliserer kva talaren antar om lyttarens *faktiske* informasjonsnivå, meiner ho *presupposisjon* signaliserer eit *krav* frå talaren om at lyttaren skal

¹ Delin verkar ikkje spesifisere kor nært dette skal vere.

tilpasse seg, uavhengig av faktisk informasjonsnivå. Talaren kan dermed bruke presupposisjon kreativt for å styre lyttaren til å akseptere eit nytt ledd som om det var kjent, men *må* ta omsyn til kva som faktisk er kjent når han plasserer sterkt trykk. (Sjå også 2.1.3.)

Eg trur Delin kan ha rett i dette, gitt at “*kjent informasjon*” bare inkluderer det som faktisk er nemnt heilt nyleg i diskursen. Avhandlinga her vil vere inspirert av Delins tankegang, men sidan eg ikkje reknar bakgrunnskunnskap og utleiing som *ny* informasjon, vil eg ikkje kunne følge teorien hennar om trykkplassering direkte med min terminologi.

Seinare vil *trykk* mest bli drøfta i samband med *fokus* og *utbrotne ledd*, for å vise at desse tre ikkje nødvendigvis er overlappende. Eg vil òg skilje *sterkt trykk* frå *emfatisk trykk*, som eg meiner er markert og ikkje finst i alle setningar (sjå *def. 7*). STERKT TRYKK finst det derimot eitt eller fleire av i alle setningar, men det varierer kor mange. Enkeltord har ei trykkfordeling i seg sjølv, men dei har ikkje nødvendigvis sterkt trykk når dei er ytra i ei setning. Normalt er det òg bare stavingar som har sterkt trykk på ordnivå, som kan få det på setningsnivå. I avhandlinga vil termen *sterkt trykk* på *setningsnivå* bli bruka slik:

Def. 6 STERKT TRYKK (setningstrykk)

Med *sterkt trykk* meinast plassering av sterkaste trykk i ei setning, enten om den stavinga som har dette sterke trykket, eller om det ordet eller leddet som inneheld denne stavinga. Lengre setningar har gjerne like sterkt trykk på to eller fleire ord.

Der det er relevant vil sterkt trykk bli markert med **feite typar**, som her:

(12) Det var **JORID** som stulla **sauene**, så då var det **EG** som hadde **kyrne**. (*Sveinung*)

(13) Det er **INGEN HER** I FJORDEN som har **krøtter no** lenger. (*Bodil*)

Eg vil rekne med at alle fulle setningar har minst eitt sterkt trykk av denne typen, men det kan i praksis vere nokså vanskeleg å avgjere kor og kor mange desse er.

Termen *emfatisk trykk* vil bare omtale sterkare trykk enn dette. Eg vil rekne med at emfatisk trykk ikkje finst i alle setningar, bare ved *kontrast* (sjå *def. 13* i 2.1.4).

Def. 7 EMFATISK TRYKK (emfase)

Emfatisk trykk er spesielt sterkt trykk bruka ved klar *kontrast*. Det finst ikkje i alle setningar. Med min bruk av termen meinast ikkje til dømes *fokus* eller *uttømming*.

Dette meiner eg kan gjelde for t.d. *eg* i (14)B) (doble hermeteikn markerer “**emfase**”):

(14) A (litt forsiktig): Hm, eg **trur kanskje** det var **JON** som **vann**.

B (skrikande): Næhei, det var “**EG**” som vann!

I praktisk analyse kan det vere vanskeleg å avgjere om eit ord har vanleg sterkt trykk eller emfase (jf. t.d. Vanvik 1979:84). Eg vil i utgangspunktet prøve å skilje dei to typane, men det er ikkje eit hovudpoeng i avhandlinga; emfatisk trykk er sjeldan i utbrytingsmaterialet.

Uttale er sjølvstendig meir enn bare trykk. Truleg er det andre sider ved uttala som påverkar tolkingar av setningar i like stor grad eller meir. Ved vurderingar av trykkplassering er kanskje ein term som "*pitch accent*" (t.d. Delin 1995) – *tone* eller *aksentuering* – meir dekkande for å skildre det vi faktisk analyserer. Det er nok vel så mykje intonasjon vi høyrer. Nilsen (1992) kommenterer dette, generelt:

"For meg er det ikke uten videre innlysende at det som (...) omtales som trykk ene og alene ér trykk i hevdvunnen forstand. Jeg er ganske sikker på at det i mange tilfeller vil dreie seg om (...) aksentuering." (Nilsen 1992:25)

Delin skriv som nemnt om sambandet mellom trykk og informasjonsstatus, og påpeikar òg nettopp dette, at også *aksenttype* er ein viktig leietråd for talarens tolkingar her. Ho seier det dessutan manglar forskning på aksent i *utbryting*; dei fleste som skriv om det har bare sett på trykk (jf. Delin 1995:99). Ladd (2008) definerer "*pitch accent*" slik:

"A pitch accent may be defined as a local feature of a pitch contour (...) which signals that the syllable with which it is associated is prominent in the utterance." (Ladd 2008:48)

Ladd seier vidare at da Bolinger fyrst introduserte dette omgrepet og fenomenet, var det i formidlinga av eksperiment som viste at endring i tonehøgde ("*pitch*"), er eit viktig signal ("*cue*") for folks oppfatning av trykk (Ladd 2008:49).

Nilsen (2003) poengterer at også intonologiske forhold kan bestemast både på enkeltord- og setningsnivå:

"I flerordsytringer vil ofte ord som i én kontekst får ordtone realisert, bli uttalt uten ordtone i andre kontekster, alt etter hvilket intonasjonsmønster som tjener den talendes hensikt med ytringen i den aktuelle konteksten." (Nilsen 2003:318)

2.1.3 Presupposisjon

Termen *presupposisjon* har to hovudbruksmåtar i litteraturen: *pragmatisk*, meir tilsvarende *kjent informasjon*, og *logisk*. (Sjå diskusjon av denne tosidigheita ved termen nedanfor.)

I avhandlinga vil eg anta ein reint logisk definisjon av presupposisjon, heilt uavhengig av pragmatiske forhold. Ein klassisk test for logisk presupposisjon er om sanningsverdien til ein proposisjon blir bevart ved negasjon, og det er generelt akseptert i litteraturen at dette til dømes gjeld for relativsetninga i utbrytingskonstruksjonar (jf. t.d. Delin 1992:291):

- (15) a. Det var BROR MIN som blei tatt av politiet.
 b. Det var ikkje BROR MIN som blei tatt av politiet.
 c. \Rightarrow Nokon blei tatt av politiet.

Dette viser altså at relativsetninga *som blei tatt av politiet* er presupponert i (15)a) (og b), og ein kan demonstrere det ved å byte ut relativsubjunksjonen med ein kvantor, som *nokon* i (c). Relativsetninga må logisk sett reknast som sann og gjeldande, uavhengig av om oversetninga er negert eller ikkje. Ein definisjon av PRESUPPOSISJON av denne typen kan formulerast slik (jf. Keenan 1971:45, mi omsetting):

Def. 8 PRESUPPOSISJON (LOGISK)

Ei setning S presupponerer logisk ei setning P viss og bare viss S logisk medfører P og ein negasjon av S også logisk medfører P.

Den ikkje-utbrotne versjonen i (16) (som bare inneheld *ei* setning, ikkje to), har ikkje ein tilsvarande presupposisjon; verken (a) eller (b) impliserer at nokon blei tatt av politiet:

- (16) a. Bror min blei tatt av politiet.
 b. Bror min blei ikkje tatt av politiet.
 c. \Rightarrow inga presupponert setning

Både (15) og (16) presupponerer derimot at den som talar *har ein bror*, men dette er ikkje relevant i diskusjonen av utbryting og presupponerte *setningar*.

Definisjonen av presupposisjon kan omskrivast og utvidast for *utbrytingar* (definert i 4.2):

Def. 9 PRESUPPOSISJON I UTBRYTINGSSETNINGAR (LOGISK)

Relativsetninga i ei ytring med utbrytingssyntaks er presupponert viss og bare viss utbrytingssetninga logisk medfører innhaldet i relativsetninga, og ein negasjon av (heile) utbrytingssetninga også logisk medfører innhaldet i relativsetninga.

Logisk presupposisjon er uavhengig av faktisk informasjonsstatus i diskursen.

Det skal også nemnast at meir enn bare relativsetninga kan vere presupponert i utbryting.

I (17) er også *bror* med i presupposisjonen (**utheving** = trykk):

- (17) Nei, du tar feil, det var **MIN** BROR som blei tatt av politiet, ikkje Mari sin bror.
 a. Det var **MIN** BROR som blei tatt av politiet.
 b. Det var ikkje **MIN** BROR som blei tatt av politiet.
 c. \Rightarrow Nokon sin bror blei tatt av politiet.

Eit logisk syn på presupposisjon kan stå i kontrast til ei *pragmatisk* tilnærming, med definisjonar og forklaringar i retning Grice' maksimar og relaterte teoriar. Der vil presupposisjon heller handle om kva diskursdeltakarane vil rekne som kjent og/eller sant med grunnlag i bakgrunnskunnskap og kontekst, til dømes sagt med Karttunens ord: "To presuppose a sentence in the pragmatic sense is to take its truth for granted and to assume that the audience does the same" (Karttunen 1974:182, sitert frå Shanon 1976:247).

I diskusjonane frå Keenans 1971-artikkel og framover argumenterer mange hardt for enten ein logisk-semantisk definisjon av presupposisjon, eller ein pragmatisk, medan andre ser på det som to måtar å behandle same sak på. Stalnaker (1973) seier at presupposisjon *semantisk* sett er ein relasjon mellom ei *setning* og ein *proposisjon*, og *pragmatisk* sett ein relasjon mellom ein *talor* og ein *proposisjon*. Shanon (1976) poengterer i forlenging av dette at det finst setningar der logisk og pragmatisk presupposisjon ikkje er den same. Van der Sandt (1988:13) seier det er andre som meiner at det ikkje finst *eitt* einsarta fenomen som kan kallast presupposisjon; det blir (mis)bruka som ein samleterm for fleire *forskjellige* fenomen. Sjølv har van der Sandt *kontekst* som hovudtema. Han anerkjenner både logisk-semantisk og pragmatisk presupposisjon, og verkar meine at den siste er avhengig av den fyrste: "[A] pragmatic interpretation depends on and must be defined on the basis of a semantic interpretation of a language" (van der Sandt 1988:231). Eit nyare døme på pragmatisk tilnærming til presupposisjon er Lambrecht (2001), sjå 3.1.

Som vist vil eg bruke termen PRESUPPOSISJON i den reint logiske varianten. Den pragmatiske sida av dette vil eg heller omtale med termane KJENT og NY INFORMASJON, og eg vil som nemnt sjå desse som uavhengig av kvarandre teoretisk sett. Dette medfører, teoretisk og terminologisk, at presupponerte einingar godt kan innehalde ny informasjon. I slike tilfelle må lyttaren *akkommodere*; akseptere innhaldet i presupposisjonen *som om* det var kjent. Simons (2003) skildrar den ofte siterte Lewis (1979) sitt akkommodasjonsomgrep slik:

"accommodation, a process whereby the relevant aspect of the conversational record adjusts to satisfy the requirements of an incoming utterance" (Simons 2003:252)

Ein definisjon med norske ord kan vere som følgjande:

Def. 10 AKKOMMODASJON

Akkommodasjon er når lyttaren/lesaren tilpassar seg i diskursen ved å justere den informasjonsstatusen ei lingvistisk eining eigentleg har for han, så den stemmer med det kravet til informasjonsnivå som einingane blir presentert med i samtala/teksten.

Det har vore vanleg å rekne akkommodasjon av presupposisjon som spesialtilfelle, men i nyare litteratur på emnet går fleire forfattarar bort frå dette. Atlas (2004: 51) meiner at akkommodasjon snarare er *kjernen* i fenomenet presupposisjon, og von Fintel (2008:35) seier at akkommodasjon ikkje er ein magisk prosess, slik det ofte kan bli framstilt, men "a natural component of the dynamics of discourse". Thomason (1990:344) seier akkommodasjon *må* spele ei betydeleg rolle i samtale, sidan så mykje fram og tilbake kan skje så problemfritt som det gjer. Han meiner det grunnleggande prinsippet bak akkommodasjon er eit generelt ønske om å eliminere hindringar for samhandling, og at det eigentleg bare burde gått under termen *samarbeidsprinsippet*.

Om desse forholda i *utbryting*, seier Delin at det heilt sidan Prince (1978) har vore klart at det er *vanleg* med *ny* informasjon i relativsetningar i utbryting, sjølv om dei er presupponerte, men at dette ikkje har gått inn i litteraturen. Det blir framleis antatt at dei må vere *kjente*. Det meiner Delin er spesielt merkeleg fordi det i andre typar presupposisjon er generelt akseptert at akkommodasjon er vanleg, til dømes ved definite DP-ar:

"[D]efinite referring expressions (...) are often used in ways that fail to correlate with existing mutual knowledge (...), allowing shared knowledge to be acquired *subsequently* to the act of reference." (Delin 1995:105)

Eit klassisk døme på dette er (18):

- (18) A: Eg kjem for seint på møtet etterpå fordi eg må følgje dotter mi til legen.
 (B: Å, eg visste ikkje at du hadde ei dotter.)

Om B ikkje visste frå før at A hadde ei dotter, vil ytring (18)A likevel vere velfungerande. Lyttaren B vil lett kunne tilpasse seg informasjonsflyten, også utan kommentar. B aksepterer at eininga 'dotter mi' har referanse, sjølv om han ikkje kjente til denne før ytringstidspunktet. Slik meiner Delin det er for utbrytingskonstruksjonen òg. Ho meiner presupposisjonar i utbryting markerer informasjon som anaforisk, men at dette er uavhengig av om det faktisk finst ein direkte antesedent i diskursen eller ikkje.² Med bruk av presupposisjon ligg det ei forventning om at lyttaren skal akkommodere og akseptere innhaldet som kjent og sant uavhengig av om han visste det frå før eller ikkje.

Det viktigaste denne anaforitankegangen medfører, er ei forklaring på korleis og kvifor innhaldet i utbrytingspresupposisjonen er *ikkje-diskuterbar*. Delin meiner anafori impliserer at det finst ein tidlegare referanse ein stad, og at dette igjen impliserer at tida for å diskutere sanningsverdien er ute. Samtidig trekker òg talaren seg unna ansvaret for

² Delin meiner å kunne bevise anaforien i utbryting *logisk* i ulike testar (1995:99ff), og viser også andre testar for presupposisjon. Dei fleste fungerer ikkje på norsk, t.d. *such/so*-testen for emfase vs. anafori (1992:296).

innhaldet i presupposisjonen. Delin seier det vanlege i språkleg kommunikasjon er at talaren blir rekna som opphavsmann, men at utbryting er ein måte å unngå dette på:

”[T]he speaker is merely referring to information that has had prior existence, either in the present discourse or in some other. No claim is made with respect to who originated it or when.” (Delin 1992:302)

2.1.4 Fokus

Også termen *fokus* er bruka på veldig mange ulike måtar i litteraturen. Fokus kan vere sidestilt med *ny informasjon*, det kan vere sidestilt med *emfatisk trykk* eller *kontrastivitet*, eller omfatte *det som blir påstått om eit emne/topik*. Det er svært vanleg å anta at utbrotnledd alltid har fokus, ofte utan at det blir definert kva som er meint med termen.

I artikkelen ”On different kinds of focus” (1999) går Gundel gjennom terminologibruk og definisjonar i litteraturen generelt, og ender med tre kategoriar: psykologisk, semantisk og kontrastiv. Ei eining har *psykologisk fokus* viss ein kan anta at merksemda til både talar og lyttar er fokusert på dette fordi det er spesielt viktig og framtreddande på eit gitt punkt i diskursen. Denne bruken av termen har til dømes Gundel, Hedberg og Zacharski (1993) i ’*The givenness hierarchy*’. Det tilsvarar òg i stor grad ’backward-looking center’ i ’*Centering theory*’ (t.d. Grosz et al. 1995). Vidare har ei eining *semantisk fokus* viss det inneheld ny informasjon som blir hevda om noko som allereie er kjent – det er ny informasjon framstilt i relasjon til eit emne, ein presupposisjon eller bakgrunnskunnskap. Det vil ofte tilsvare termen ’comment’, som i det som *ikkje* er ’topic’. I definisjonar av denne kategorien ligg nokre gonger syntaktisk, men ofte prosodisk markering til grunn – altså at ’fokus’ omtalar *prosodisk prominente* ledd. Dette gjeld til dømes Rooth (1985). *Kontrastiv fokus* er når ei eining blir *gjort* framtreddande, med ulike lingvistiske verkemiddel, fordi talaren ønskjer å få lyttaren til å fokusere på dette framfor noko anna – fordi eit nytt emne blir introdusert, eller fordi eit ledd blir kontrastert med noko anna.

Lambrecht (2001) opererer òg med tre ulike fokustypar, men med ei anna inndeling enn dette (sjå 3.1.3); alle er ein type semantisk fokus. Han meiner likevel dei har eit felles-trekk i å alltid vere *uforutsigbare*: ”The focus component is by definition an unpredictable part of the proposition” (Lambrecht 2001:474).

I avhandlinga vil eg følge arbeidet til Kiss i artiklane ”Identificational focus versus information focus” (1998) og ”The English cleft construction as a focus phrase” (1999). Kiss antar *to* typar fokus, ein som gjeld for ny informasjon, i alle setningar (ein type

semantisk fokus), og ein som gjeld for *uttømmende identifikasjon*, i spesielle syntaktiske konstruksjonar, til dømes utbryting (ein type kontrastiv fokus). Kiss meiner denne tosidigheita ikkje eigentleg er ny, men at den ofte blir gløymt:

”Even though the existence of these focus types has been acknowledged in the literature, the distinction between them has often been neglected in actual language description.” (Kiss 1998:246)

Eg vil nytte Kiss’ termar *information focus* og *identification focus* nokså likt slik dei blir presentert i hennar arbeid, her i mi omsetting og tolking (frå Kiss 1998:245ff):

Def. 11 INFORMASJONSFOKUS

Informasjonsfokus finst på alle ledd som inneheld ny informasjon, og har sterkt trykk. Informasjonsfokus finst i alle setningar.

Def. 12 IDENTIFIKASJONSFOKUS

Identifikasjonsfokus finst i bestemte syntaktiske konstruksjonar. Det inneber ein *seleksjon*, der *ei* eining (eller fleire) i eit avgrensa sett blir valt ut som det einaste som predikasjonen faktisk gjeld for, med andre ord ein *uttømmende identifikasjon*.

Det avgrensa settet med mulege einingar er kontekstuel gitt, ofte implisitt.³ Seleksjonen av *ei* eining ved identifikasjonsfokus inneber samtidig ein *eksklusjon* av resten av det avgrensa settet.

I engelsk og norsk er utbryting ein syntaktisk konstruksjon som gir identifikasjonsfokus. Relativsetninga kunne potensielt ha gjeldt for fleire einingar, men i den kontekstuelte gitte mengda av mulege referentar er det bare den/dei som er nemnt i det utbrotne leddet som faktisk har den eigenskapen som er nemnt i relativsetninga. Utbryting er *uttømmende* i at det ekskluderer alle andre mulegheiter enn det utbrotne leddet. I (19) er det *Jon* og bare *Jon* som faktisk er argument for *kjørte bilen da dei krasja*:

(19) Det var JON som kjørte bilen da dei krasja.

Ein kan tenke seg (19) ytra i ein kontekst der det er kjent at ein gjeng på fire ungdommar var på tur, kanskje Jon, Mari, Mikkel og Anna akkurat hadde fått førarkort, og det er kjent at dei krasja. Utbrytingskonstruksjonen, som brukt her, vil da gi *Jon* IDENTIFIKASJONSFOKUS; det klargjer, *uttømmende*, at av det avgrensa settet på desse fire mulege, er det bare *Jon* som er aktuell. Ein kan dermed skildre det som skjer i (19) slik:

³ Det *kan* vere eit logisk lukka sett, ved klar KONTRAST (Def. 13), men er det sjeldan i praksis (jf. 7.4).

Avgrensa sett: Jon, Mari, Mikkel, Anna

Seleksjon (uttømmende identifikasjon): Jon

Eksklusjon (resterande sett): Mari, Mikkel, Anna

Termen SELEKSJON omtalar *valet* av ei eining blant fleire mulege. Termen EKSKLUSJON omtalar at dei andre mulegheitene med det utgår.⁴

Kiss viser også ein *test* for uttømmende identifikasjon, henta frå Szabolcsi (1981). Det setningsleddet ein skal teste blir utvida med ein koordinert frase, og dei to variantane av setninga samanlikna⁵. Viss setning (a) ikkje er ein logisk konsekvens av (b), men *motseier* den, uttrykker det aktuelle leddet uttømmende identifikasjon her (frå Kiss 1999:220):

- (20) a. It was JOHN that invited Mary.
b. It was JOHN and PETER that invited Mary.

I (20) er det slik at dersom (a) er korrekt, er ikkje (b) korrekt – (a) motseier (b) – og vi kan dermed rekne med at *John* har identifikasjonsfokus.

Kontrast

Termen *kontrast* er definert hos Delin som "a relationship of opposition or comparison between two discourse elements that operates on the basis of some predicate" (Delin 1992:297, jf. t.d. Werth 1984). I omsetting av dette blir min definisjon som følgjande:

Def. 13 KONTRAST (kontrastiv fokus)

Med termen *kontrast* meinast ein motsetnad eller samanlikning mellom to diskurseiningar som blir utført med basis i eitt predikat.

Døme på dette kan vere (21)a) og (b), der det er kontrastering av to personar (*Mari og ikkje Kari*) som det same predikatet (*å ha det lengste hoppet*) verkar på:

- (21) a. Det var MARI, ikkje KARI, som hadde det lengste hoppet.
b. Mari, ikkje Kari, hadde det lengste hoppet.

Relasjon og identifikasjon

Sjølv om ein ofte omtalar enkeltord eller -ledd som *i fokus* eller *fokusert*, er det klart at fokus i dei fleste tilfelle må reknast som *relasjonelt*. Eit ledd er fokusert samanlikna med

⁴ Termene brukast òg for å omtale den/dei bestemte eininga(ne) som *er* valt (SELEKSJONEN i utbrytinga) og den/dei eininga(ne) som utgår (EKSKLUSJONEN i utbrytinga).

⁵ Viss det leddet ein skal teste allereie inneheld to eller fleire koordinerte ledd, blir testen utført motsett veg, ved at ein fjernar eitt av ledda.

andre ledd. Som vist i 2.1.1 er dette eit kjernepunkt hos Gundel, som så ofte framhevar at *relasjonelt* kjent/nytt er noko anna enn *referensielt* kjent/nytt. Også Lambrecht påpeikar at fokus må vere ein relasjon:

"It is important to acknowledge that the focus of a proposition (...) is not a property of a given denotatum, but a relation between (...) this denotatum and the rest of the sentence." (Lambrecht 2001:477)

Det relasjonelle er også ein del av definisjonen på fokus hos Vallduví og Engdahl (1996):

"[T]he term 'focus' (...) indicate[s] that part of sentence which provides relational new information relative to a given context." (Vallduví og Engdahl 1996:463)

Seinare skal vi sjå at dette òg gjeld ledd som har IDENTIFIKASJONSFOKUS. Gjennom antakinga av at utbrotne ledd alltid har identifikasjonsfokus, må det følgje med at det alltid finst ein identifikasjon, og denne identifikasjonen er nettopp relasjonen mellom det utbrotne leddet og relativsetninga.

Collins (1991:2) omtalar utbryting som identifikasjonskonstruksjonar; at utbrotne ledd blir *identifisert* som den eininga som oppfyller innhaldet i relativsetninga. Han understrekar at dei må skiljast frå *attributivkonstruksjonar* som på overflata kan *likne* utbryting:

(22) [What caused that stain on the carpet?]_i – It_i was a sherry that Tom offered Sue.

Collins (1991:2) seier attributivkonstruksjonar er relasjonar mellom einingar og eigenskapane som blir tilskrive dei, medan identifikasjonar er relasjonar mellom to einingar der den eine definerer identiteten til den andre og konstruksjonane dermed òg er reversible. Faarlund (1992:70) seier i ein tilsvarende diskusjon at dei to einingane er *identiske* ved at "verbet har same logiske funksjon som teiknet '='." Derfor kan rekkefølga snuast.

Topik

Termen *fokus* blir ofte sett i motsetnad til termen *topik*, gjerne i tydinga 'det som setninga handlar om', eller slik at topik er kjent informasjon der fokus er ny informasjon (sjå 2.1.1.). Eg vil derimot bruke ein reint syntaktisk definisjon av topik/topikalisering (*Def. 25* i 4.1):

TOPIK = det som står i [spes CP] i hovudsetningar.

TOPIKALISERING = flytting av eit ledd til [spes CP], oftast bruka om andre ledd enn subjekt.

I nokre tilfelle vil eg òg bruke ordet *TEMA* om *samtaletema*, emnet i diskursen, men desse omgrepa er ikkje særskilt viktige for arbeidet i denne avhandlinga. Det er til dømes ingen merkbar forskjell på referansen til *det*-subjekt etter om dei står i topikposisjon eller ikkje.

Gundel har skrive mykje om *topik*, blant anna i definisjonen “det talaren meiner å auke mottakarens kunnskap om, etterspørje informasjon om, eller på andre måtar få mottakaren til å handle med omsyn til” (1988b:210, mi omsetting). På denne måten kan ein seie at *topik* er referanseramma eller startpunktet for budskapet i ei setning:

”It is clear that the topic performs the **anchoring role** to the previous discourse or hearer’s mental world, while the comment is what makes some new contribution.”
(Vallduví og Engdahl 1996:464, mi utheving)

Vallduví og Engdahl påpeikar òg at setningar kan vere topikklause, og bare innehalde *kommentar*; aller mest gjeld dette presenteringskonstruksjonar.

Borthen (2003:46) skriv at det ofte blir sagt at diskursledd som fungerer som *topik* må ha relativt høg kognitiv status. Gundel og Fretheim (2004:180) meiner at dei bør vere minimum “*familiar*” – det må finnast ein representasjon av det i minnet – og at *topik* generelt må vere *relasjonelt kjente* fordi dei er det setninga handlar om. Oftast er dei òg *referensielt kjente*; *topik* er normalt defintte ledd (jf. Gundel og Fretheim 2004:181).

Topikplassen har ulike funksjonar og kan innehalde ulike ledd, men inneheld i norsk ofte subjektet, og subjektet i norsk er svært ofte pronomen (jf. t.d. 6.2). Gundel (1988a:28) påpeikar at *subjekt* og *predikat* ikkje alltid korresponderer med høvesvis *topik* og *kommentar*, men at det klart vanlegaste i engelsk er at *topik* er det grammatiske subjektet, og at topik generelt gjerne er det fyrste elementet i ei setning. Dette gjeld altså sjølv om ein ikkje definerer termen etter syntaktisk posisjon, slik eg gjer.

2.2 Semantikk

Grunnleggande semantiske forhold er også viktig i denne avhandlinga, spesielt *referanse* og *spesifisitet*. Eitt hovudpoeng er å diskutere referensialiteten til *det*-subjekt i ulike konstruksjonar, eit anna er å diskutere den uklare grensa mellom spesifiserande og kvantifiserande *indefinitte* DP-ar i (potensielle) presenteringsutbrytingar. Til dette trengst ein gjennomgang av mulege definisjonsmåtar av desse omgrepa, og ei klargjering av mine bruksmåtar av desse. Fyrst vil eg diskutere referanse generelt (2.2.1), så kort om definittheit (2.2.2) og ein lengre diskusjon av spesifisitet (2.2.3). 2.2.4 omtalar kvantorar og kvantifisering, og 2.2.5 trekker grensa kort mot generisitet og mengdeord. Til slutt definerer eg ekspletivitet og gir ein lengre diskusjon av “vag referanse” (2.2.6), før ei litt kortare handsaming av kopula og eksistensialitet (2.2.7).

2.2.1 Referanse (generelt)

Eg vil anta at det finst to typar referanse: **1.** At ordet *ost* har ein relasjon til tingen *ost* som finst ute i verda, noko som ofte er gult og godt å ete. **2.** At ordet *ost* kan brukast for å vise til ein bestemt *ost*, *den osten* som står på bordet nå som eg vil du skal sende til meg. På same måte kan ein referere til bestemte personar eller andre einingar som ein omtalar. Eg vil bare bruke ordet *referanse* eller *referere* om type 2 her. Viss ein frase ikkje refererer til bestemte personar eller einingar, vil eg seie at frasen er ikkje-referensiell. Referanse av type 1 her vil eg bare omtale som '*semantisk innhald*'. Eg vil dermed seie at ord som *snø* og *folk* bruka heilt generelt, som mengdeord, har semantisk innhald, men ikkje referanse – blant anna fordi orda ikkje endrast til bestemt form når dei blir bruka fleire gonger etter kvarandre i diskursen:

(23) A: Hvis det ikke er snø i Østmarka så går ikke jeg på ski.

Og det siste året i hvert fall i år har det ikke vært noe skiføre i Østmarka. (*Olav*)

B: Bortsett fra slutten nå før påske da så men da kom det jo en del snø. (*Olga*)

A: Men ikke i Østmarka trur jeg. (*Olav*)

B: Å kanskje ikke det. {latter} Du står ved det at det ikke er snø i Østmarka. (*Olga*)

Ekspletive subjekt vil eg seie har verken semantikk eller referanse. Namn og vanlege definitte substantivfrasar og pronomen har vanlegvis både semantikk og referanse. Generiske ledd, mengdeord, mange kvantorar og ikkje-spesifikke DP-ar generelt reknar eg som ikkje-refererande. Dette blir diskutert i dei følgjande delkapitla.

Med dette utgangspunktet vil eg seie at eg ikkje følgjer tankegangen til NRG her, men heller den til Carlson (2004):

"Referanse gjelder forholdet mellom det språklige uttrykk og verden utenfor språket"
(NRG:49)

"The reference of language is not objects in the real world, but rather discourse entities."
(Carlson 2004:96)

Karttunen (1969:3) meiner ein NP er referensiell når den "implies the existence of some specific entity", og at dette vil gjelde for alle variantar av (a) her, men ikkje for (b):

(24) a. Bill has a car. It is black./The car is black./Bill's car is black.

b. Bill doesn't have a car. *It is black./*The car is black./*Bill's car is black.

Karttunen (1969:5) seier òg at indefinitte DP-ar 'etablerer diskursreferentar' bare viss dei kan følgjast opp av koreferensielle pronomen eller definitte DP-ar seinare i teksten. Når

dette faktisk er teoretisk muleg og ikkje, blir diskutert i 2.2.4 *Kvantorar og kvantifisering*. Den generelle ambiguiteten til indefinitte DP-ar som (24) viser, er tema i 2.2.3 *Spesifisitet*.

Eg reknar, som Gundel, Hedberg og Zacharski (1993), ei eining som referensiell viss talaren meiner å referere til eitt eller fleire bestemte objekt med henne. Tilsvarende definisjonar har også ofte blitt bruka om *spesifisitet*, og eg vil generelt sett rekne spesifikke einingar som referensielle, og ikkje-spesifikke einingar som ikkje-referensielle. (Bakgrunnen for valet av akkurat denne ordlyden i definisjonen blir diskutert under SPESIFISITET.)

Def. 14 REFERANSE

Ein nominalfrase er referensiell, eller *har referanse*, dersom (det er mest sannsynleg at) talaren/skrivaren har til hensikt å referere til ei eller fleire einingar med han.

Ledd kan vere referensielle på ulike nivå, frå at dei er det samtalepartnerane tenker på akkurat nå og sjølve temaet for samtalen/setninga, (gjerne omtalt som 'current center of attention',) til at dei er ledd som ein eigentleg ikkje visste om referansen til, slik at ein må akkommodere dersom det blir presentert som kjent, som i døme (18) med *dotter mi*, (jf. termen 'uniquely identifiable' i Gundel et al. (1993)). Dette er ulik KOGNITIV STATUS som referensielle ledd kan ha, noko som ikkje i seg sjølv er eit tema i avhandlinga, men eg vil i nokre tilfelle bruke ordet AKTIVERT – definert som "representert i det nåverande korttidsminnet" (Gundel et al. 1993:278, mi omsetting).

2.2.2 Definit og indefinit

Eg vil bruke termane DEFINITT og INDEFINITT for å omtale einingar som er markert som grammatisk bestemte og ubestemte i seg sjølv, uavhengig av kontekst, altså morfologisk markert eller syntaktisk markert innanfor eininga. Som *definit* reknast altså blant anna enkle substantiv i bestemt form (*bilen, bilane*), substantiv som står til possessiv eller genitiv (*min bil, pappas bil*), og også pronomen (*han*) og namn (*Jon*). Som *indefinit* reknast enkle substantiv i ubestemt form (*bilar*), ubestemte substantiv som står til kvantorar (*ein bil, mange bilar*) og ubestemte kvantorar som kan fungere som setningsledd aleine (*mange, nokon*). I avhandlinga er altså definit/indefinit reint formmessige termar.

Det ein kunne kalle *semantisk* definittheit vil eg av og til omtale som UNIK REFERANSE (jf. t.d. NRG:50), men dette er sjeldan relevant. Utanom for ordet *det*, diskuterer eg referensialitet mest ved indefinitte DP-ar, og da er det oftast *spesifisitet* som er temaet.

2.2.3 Spesifikk og ikkje-spesifikk

I mange tilfelle er det tvitydig om ein nominalfrase har spesifikk referanse eller ikkje. Eit klassisk døme er dette:⁶

(25) Mari har tenkt å gifte seg med ein svenske.

Leddet 'ein svenske' har her to mulege tolkingar, at det er ein bestemt svenske ho har møtt og tenkt å gifte seg med (spesifikk), eller at det kan vere kva svenske som helst, det er eigenskapen svensk som er viktig (ikkje-spesifikk). Oppfølgingssetningar som (b) eller (c) under vil kunne eintydiggjere semantikken:

(26) a. Mari har tenkt å gifte seg med ein svenske_i.

b. Han_i er visst veldig kjekk. (⇒ spesifikk *svenske*)

c. Det skal iallfall ikkje vere ein nordmann. (⇒ ikkje-spesifikk *svenske*)

Ein kan seie at (b) opererer i ei verkeleg verd, medan (c) opererer i ei hypotetisk verd. Eit viktig poeng her er at nominalfrasar også kan referere i ei hypotetisk verd, som i (d):

d. Han_i må bare kunne forstå norsk. (referanse i ei hypotetisk verd)

SAG omtalar dette poenget som at defintitte former tilsvarande *han* i (d) "förutsätter existensen av den eller det som substantivet (...) refererar till i den *fiktiva värld* eller *faktiska verklighet* som yttrandet handlar om" (SAG 2:107, mi utheving). Slik type referanse skjer (som her) gjerne i setningar med modalverb (jf. Roberts 1989).

Med dette som bakgrunn vil eg argumentere for følgjande definisjon av spesifisitet:

Def. 15 SPESIFISITET

- i) Ein nominalfrase er SPESIFIKK dersom talaren har til hensikt å referere til ei bestemt eining med han – i ei faktisk eller fiktiv verd.
- ii) Ein nominalfrase er IKKJE-SPESIFIKK dersom talaren ikkje primært har til hensikt å referere til ei bestemt eining med han, enten fordi han ikkje kjenner referansen og/eller fordi referansen ikkje er relevant.

I dei kommande avsnitta vil det komme fram kvifor eg vel akkurat denne definisjonen, gjennom diskusjonar av ulike andre definisjonar på spesifisitet som er i bruk i litteraturen. Til dømes er det mange som har denne formuleringstypen som utgangspunkt:

'Ein nominalfrase er *spesifikk* dersom talaren *har ein bestemt referent i tankane*.'

⁶ jf. t.d. *John wants to marry a Norwegian* (Heusinger 2002:259) og *Line vil gifte seg med en trønder* (NRG:51).

Enç (1991:1) seier at blant anna Hellan (1981) og Ioup (1977) anvender denne definisjonen. Fleire har sagt at ein slik definisjon har ei *pragmatisk* tilnærming, meir enn formelt semantisk (t.d. Lyons 1999:173, Heusinger 2002:246).

Eit anna muleg utgangspunkt for analysar av spesifisitet er å rekne med at *indefinitte*, *spesifikke* ledd blir bruka når talaren kjenner referansen, men antar at lyttaren ikkje gjer det, vidare at *definitte*, *spesifikke* ledd blir bruka når talaren kjenner referansen og antar at lyttaren gjer det også, og at *indefinitte*, *ikkje-spesifikke* ledd blir bruka når verken talar eller lyttar kjenner referansen. Heusinger omtalar dette som "the identifiability criteria for definiteness and specificity", med eit skjema som dette – som han meiner ikkje stemmer eller iallfall ikkje er nok for å skildre faktiske forhold (jf. Heusinger 2002:249):⁷

	definit	indefinit	indefinit
<i>kjent for</i>	(+spesifikk)	spesifikk	ikkje-spesifikk
talar	+	+	–
lyttar	+	–	–

Ei innvending som fleire i litteraturen har, er at dette ikkje gir rom for *definitte*, *ikkje-spesifikke* ledd. Lyons (1999:171) gir dette klassiske dømet, frå Donnellan (1966):

(27) Smith's murderer is insane.

Viss talaren veit kven mordaren er, og det er denne personen han snakkar om, er frasen 'Smith's murderer' spesifikk. Men Lyons seier det også er muleg å ytre denne setninga om ein ikkje veit kven mordaren er og/eller i større grad omtalar handlinga mord enn personen bak, og i slike tilfelle meiner han ein må kunne rekne 'Smith's murderer' som ikkje-spesifikk, sjølv om den er definit. Lyons seier det er vanleg å bruke andre omgrepspar enn spesifikk/ikkje-spesifikk i diskusjonar av desse forholda for *definitte* ledd, men han meiner det ikkje nødvendigvis er nokon forskjell: "[T]he distinction may well be the same and require the same explanation" (Lyons 1999:171).

Med tankegangen i skjemaet over – om talaren *kjenner referansen* eller ikkje – er eg einig i at ein kan kalle DP-en *ikkje-spesifikk* viss talaren nettopp ikkje veit kven mordaren er. Men brukar ein heller ordlyden *ha ein bestemt referent i tankane* som definisjon, blir det litt meir uklart. Viss ein ytrar (27) antar ein nok uansett at det faktisk finst ein mordar, sjølv om ein ikkje veit kven det er, og sånn sett har ein da 'ein bestemt referent i tankane' – personen som var der og utførte mordet. Gundel et al. (1993) reknar som nemnt eit ledd

⁷ Heusinger seier at dette ofte blir tilskrive Givón (1978), men at han ikkje la det fram så einsidig, han hadde eit meir differensiert bilede.

som referensielt dersom talaren *meiner* å referere til noko(n) bestemt. Og ein kunne seie at ein som ytrar (27) *meiner* å referere til ein bestemt person, mordaren, sjølv om han ikkje veit kven det er, og at frasen slik sett er spesifikk. Dette kjem fram i min definisjon.

Gundel et al. (1993:276n) nemner *spesifisitet* kort, og seier dette ikkje må forvekslast med *referanse* i deira arbeid.⁸ Dei poengterer òg at dei abstraherer ein del frå formell semantikk fordi dei diskuterer *bruk* av referensielle ledd og *talarens* tankar om referanse. At dei ikkje har ei streng semantisk tilnærming meiner dei må vere greitt fordi dei arbeider innanfor pragmatikken. Det same må kunne gjelde for mitt arbeid her.

Eg vil altså legge hovudvekt på om talaren *meiner* å referere eller ikkje, om han meiner å *vise* at han har ein bestemt referent i tankane:

(28) Og så var det EI JENTE_i som var hos henne av og til, ei ung, og ho_i sa: (*Svanhild*)

Her kjenner ikkje talaren (*Svanhild*) referenten, ho veit ikkje kven det er, det ho seier er frå ei fortelling ho har lese i eit blad. Om ein ikkje skal rekne skrivaren av fortellinga som den eigentlege 'talaren', er det altså her slik at talaren for så vidt har ein bestemt person i tankane, men ho har aldri sett henne. Derimot brukar ho referansen vidare, så ho har sannsynlegvis *intendert* å referere, altså at ho meinte å presentere *ei jente* som spesifikk.

Sidan eg analyserer samtaler mellom folk eg ikkje kjenner, kan det vere vanskeleg å vurdere om ein talar har *intendert* å referere, iallfall når referansen ikkje blir bruka vidare. Men det er enda vanskelegare å avgjere om ein talar har ein bestemt referent i tankane. Givón (1978) seier at ved ikkje-spesifikke ledd er det meir snakk om å diskutere *eigen-skapar* ved einingar, heller enn å forplikte seg til eksistensen av dei. Slik sett vil eg seie det er ein god idé å fokusere på at ikkje-spesifikk kjem inn når referansen til ein nominalfrase *ikkje er relevant*. Dette meiner eg også å få fram i min definisjon.

Det er òg meininga å vise at eg reknar ikkje-spesifikke (indefinitte) ledd som ikkje-referensielle. Dei refererer ikkje til enkelteiningar av noko slag, og dermed kan dei òg vere vanskeleg å skilje frå generiske ledd, som heller ikkje refererer til enkeltindivid (sjå 2.2.5). Wright og Givón (1987:3) kallar det '*referential opacity*' når ein DP kan tolkast som enten referensiell eller som generisk, attributiv eller ikkje-referensiell. Dei meiner grammatisk markering av definit/indefinit er meir knytt til pragmatikken enn semantikken, og at ubestemt artikkel bare markerer at ei eining blir introdusert i diskursen for fyrste gong – utan at det blir antatt noko om kjennskap til referansen hos verken talar eller lyttar.

I denne samanhengen vil eg trekke inn tankegangen til Karttunen (1969) igjen, om

⁸ Men dei ser ikkje ut til å forklare kva dei meiner om spesifisiteten og/eller referensialiteten til ledd som (bare) er 'type identifiable' og lenger ned i hierarkiet enn 'referential'.

discourse referent”, viss referansen *kan* brukast vidare med eit koreferensielt pronomen eller definitiv substantivfrase. Slik sett kan ein kategorisere kvantorar etter om det er muleg å bruke dei vidare som referentar eller ikkje:

- (32) Det er [MANGE STUDENTAR]_i som kjem på alle førelesningane. (jf. NRG:1095)
 Dei_i er svært interesserte.
- (33) Det var INGEN_j som klarte å stoppe det. (*Bosse*)
 ?Dei_j var redde.
- (34) Der er nok ikkje MANGE_k som kan det. (*Svanhild*)
 ??Dei_k har kanskje lært det av bestemorane sine.

Sanford, Moxey og Paterson (1994:158) skil mellom SETT-REFERANSE (a) og KOMPLEMENTÆR-SETT-REFERANSE (b), og seier at det siste er muleg for *few of* (35), men ikkje for *some of* (36).

- (35) a. Few of the fans went to the match. They cheered as their team scored.
 b. Few of the fans went to the match. They stayed at home instead.
- (36) a. Some of the fans went to the match. They cheered as their team scored.
 * b. Some of the fans went to the match. They stayed at home instead.

På linje med kvantitativ bruk av indefinitte DP-ar er *attributiv* bruk, der fokuset er på *eigenskap*, jf. (b)-tolkinga av *ein svenske* (26). Kulbrandstad (1978:37) seier om dette at ”hvor beskrivelsen nominalet gir står mer sentralt enn det som blir beskrevet, snakkes det om ikke-referensiell eller attributiv bruk”.

Eg vil altså seie at ikkje-spesifikke, indefinitte DP-ar (blant anna) kan vere KVANTIFISERANDE, med vekt på mengde og storleik, eller ATTRIBUTIVE, med vekt på eigenskap.

2.2.5 Generisitet og mengdeord

Indefinitte DP-ar kan også vere *generiske*. Desse reknar eg også som ikkje-referensielle:

Def. 16 GENERISITET

Når ein DP er *generisk* omtalar den ei klasse av individ av ein viss type, men talaren forpliktar seg ikkje til eksistensen av bestemte individuelle medlemmer av klassa.

Generiske DP-ar har til felles med ikkje-spesifikke DP-ar at dei er ikkje-referensielle.

Lyons (1999:179) understrekar at generisitet er ein uavhengig eigenskap ved nominal-frasar; det blir oftast uttrykt med frasetypar som også kan brukast ikkje-generisk:

- (37) a. Ein isbjørn kan vere veldig farleg. (generisk)
 b. Neste morgon stod det ein isbjørn utanfor hytta. (ikkje-generisk)

På grunn av dette kan det finnast ytringar med to mulege tolkingar. Det er vanleg å snakke om "generisk referanse", men det er ikkje alle som er klare på om dei meiner at generiske DP-ar faktisk er referensielle. Sidan generisitet er ein uavhengig eigenskap, må det kanskje vere ein annan type referanse enn den som vanlege, ikkje-generiske, defintitte DP-ar har:

- (38) a. Isbjørnen er veldig farleg.
 b. Denne isbjørnen er veldig farleg.

Faarlund seier generiske uttrykk har *unik* referanse, både ved bestemt og ubestemt form – "i og med at dei refererer til kva medlem som helst av ei mengd, og dermed potensielt til alle medlemmene" (Faarlund 1992:39). Carlson (2011:28) meiner derimot at hovudpoenget med termen *generisk referanse* er å skildre DP-ar som ikkje refererer til noko bestemt individ, og Givón (1978) verkar sidestille generisk med ikkje-referensiell:

"If a nominal is 'non-referential'⁹ or 'generic' the speaker does not have a commitment to its existence within the relevant universe of discourse. Rather, in the latter case the speaker is engaged in discussing the genus or its properties, but does not commit him/herself to the existence of any specific individual member of that genus." (Givón 1978:293)

Eg vil som vist i *Def. 16* seie som Givón, at både generiske og ikkje-spesifikke DP-ar er ikkje-referensielle. Men nettopp fordi ingen av dei refererer til enkeltindivid, kan det vere vanskeleg å skilje generisk frå vanleg, ikkje-spesifikk, med vekt på eigenskap. Spørsmålet blir kor grensa går for 'ei klasse' av ting, spesielt for anna enn dyreartar.¹⁰

Mykje som gjeld for generiske frasar, gjeld òg for frasar med MENGDEORD:

- (39) a. Det er mykje isbjørn på Svalbard.
 b. Det er mykje snø på Svalbard.

Verken *isbjørn* eller *snø* refererer til bestemte einingar her. Det ligg ein forskjell i at generiske uttrykk *kan* skiljast ut i enkelteiningar. Klassa isbjørn omtalar alle individ av denne typen, medan mengdeuttrykket *snø* ikkje så lett kan delast opp. Men mange mengdeord kan også brukast teljeleg, t.d. *eple* og *stein*. Pelletier og Schubert (2002:18) seier at det ofte er vanskeleg å avgjere kva måte av dei to eit ord blir bruka på, og meiner at nesten alle uttrykk som kan brukast som mengdeord også kan brukast som teljelege, og motsett.

⁹ Heusinger (2002:249) seier at Givón med 'non-referential' inkluderer 'ikkje-spesifikk'.

¹⁰ Det finst diverse testar for dette i Carlson og Pelletier (1995:8ff).

2.2.6 Ekspletiv og uklar referanse

I avhandlinga vil eg anta at *det*-subjekt i utbrytingar er ekspletive, utan semantisk innhald, og at dette også gjeld *det*-subjekt i presentering, ekstraposisjonskonstruksjonar og andre upersonlege setningar i aktiv og passiv. Eg vil seie det er den same ekspletive *det*-en i alle desse konstruksjonane, og skil til dømes ikkje mellom *det*/'it' som kvasi-argument (t.d. ved meteorologiske verb) og *det*/'it' som ikkje-argument og sann ekspletiv (t.d. ved utbryting), slik mange gjer etter Chomsky (1981). I definisjonen min vil eg bygge på NRGs innleiande kommentarar til *formelt subjekt*:

"Subjektet kan vere eit trykklett *det* utan referanse. (...) Formelt er dette eit pronomen som fungerer som nominal og subjekt, men det viser ikkje til noko utafor setninga, og har såleis ingen semantisk funksjon." (NRG:678-9)

Følgjande definisjon av ekspletiv blir forklart og argumentert for i dette delkapitlet:

*Def. 17 EKSPLETIV(SUBJEKT)*¹¹

Ein ekspletiv er eit trykklett ord som står i ein subjektsposisjon og har som hovud-funksjon å fylle denne plassen og ikkje å bidra med referanse eller semantisk innhald.

Oftast er ekspletiven (pronomenet) *det*, men mange norske dialektar har i tillegg utstrekt bruk av (preposisjonen) *der* som ekspletiv, nokre òg (preposisjonen) *her*.

Det som ekspletiv vil alltid vere ikkje-referensielt og semantisk tomt. *Her* har alltid eit visst innslag av lokativsemantikk. *Der* kan vere semantisk tomt eller lokativt.

Eg vil alltid rekne *det* som ein DP og *der* (og *her*) som ein PP, men omtale begge som ekspletivt eller formelt subjekt, fordi dei står i syntaktiske subjektsposisjonar.

Ekspletivsubjekt finst i bestemte syntaktiske konstruksjonar, sjå 4.2.

Det at ekspletiv ikkje har nokon referanse, er bakgrunnen for at eg vil innføre følgjande ekspletiv-test:¹² Kan *det*-subjektet dublerast og få ein kopi til høgre, setningsfinalt, er det referensielt. Det knytest *anaforisk* til antesedenten på subjekts plass, og har følgeleg semantisk innhald. Kan *det*-subjektet *ikkje* få ein høgrekopi på denne måten, er det ekspletivt:

- (40) Korleis er det i Bergen? Det regnar, (*det).
 (41) Korleis er det i Syden? Det er varmt her, (*det).
 (42) Er det leitt at turen er over? Det er godt å komme heim, (*det).

¹¹ Eg reknar ikkje med at det finst ekspletive objekt i norsk, jf. *potensielt objekt* (NRG:1025), utanom i nokre få faste uttrykk som *Ha det bra* og *Ta det med ro*. I dei fleste andre døma NRG viser, er det meir naturleg å rekne dei trykklette *det*-ane som ekspletive subjekt som står i ein typisk objektsposisjon (sjå Søfteland 2007:174ff).

¹² Også Kulbrandstad har komme opp med ein test som er svært lik denne (Kulbrandstad 1978:128ff), og det tilsvarande for engelsk er nemnt kort i Gundel (1988b:128).

(43) Trur du nokon er heime? Det er folk i huset, (*det).

(44) Kven jobbar på søndagar? Det er Mari som jobbar på søndagar, (*det).

Dette viser at ekspletiv-*det* ikkje kan høgrekopierast verken i utbryting (44), presentering (43), ekstraponert leddsetningssubjekt (42) eller upersonlege/meteorologiske konstruksjonar (40)–(41). Derimot kan *det* høgrekopierast i liknande setningar som her:

(45) [Pluss 40]_i, det_i er varmt det_i. (jf. (41))

(46) [30 gjester på ein gong]_j, det_j er mange folk i huset, det_j. (jf. (43))

(47) Mari_k, det_k er [ho som jobbar på søndagar]_k, det_k. (jf. (44))

Det er også slik at ekspletiv *det* aldri kan ha sterkt trykk, medan referensiell *det kan* ha sterkt trykk, og vil ha det i dei stiliserte døma i (45)–(47). I praksis er det derimot nokså liten forskjell her. Ein kan sjeldan bruke trykktilhøve for å disambiguere, fordi *det* oftast er trykklett uansett når det står i subjektsposisjon. (Dette blir diskutert vidare i kapittel 6.)

At ekspletiv ikkje har semantisk innhald gjeld også i stor grad når *der* er subjekt, til dømes i presentering. Dette blir tydeleg i setningar som også har eit “motstridande” lokativadverbial, som i dette dømet frå NRG (NRG:682):

(48) Der er mange studentar her inne.

I same avsnitt påpeikar NRG at *her* bruka som subjekt derimot *alltid* vil ha eit visst semantisk innhald – det kan ikkje stå saman med motstridande lokativledd (NRG:682):

(49) a. Her er mange studentar her inne.

b. *Her er mange studentar der ute.

I ein god del tilfelle må ein også rekne med at *der*-subjekt har ein viss semantikk. Kinn (2010:22) gir blant anna dette korpusdømet, der *der* refererer til *Sørøya*:

(50) og de elsker jo å være utpå Sørøya_i (---) der_i er kjempegod plass (*Hammerfest_03*)

Eg vil seie at *der* i større grad har semantisk innhald når det ikkje er andre lokativelement i setninga, som i (50). Dette nemner NRG òg, blant anna med dette dømet (NRG:681):

(51) Mykje flesk var der ikkje.

Kinn (2010:52) skil mellom to typar *der*-subjekt: 1. *Der*-subjekt som ekspletiv, utan innhald, som ho gir frasekategorien DP. 2. *Der*-subjekt som ikkje-ekspletiv, med lokativinnhald, som ho gir frasekategorien PP. Til type 2. reknar ho også alle *her*-subjekt. Eg vil seie meg einig i denne analysen teoretisk sett, men vil av praktiske årsaker ikkje følgje den

likevel. I praksis er det ofte vanskeleg å avgjere om *der*-subjekt er referensielle eller ikkje, og det er ikkje relevant for avhandlinga å sette ei skarp grense mellom to typar *der*. Eg vil for enkelheits skuld, som vist i *Def. 17*, klassifisere alle *det*-subjekt som DP-ar, og alle *der*- og *her*-subjekt som PP-ar – uavhengig av kor mykje semantisk innhald nokon av dei har. Ei følge av min definisjon er at det ikkje er relevant for meg å gjere som Vikner (1995) og analysere *der/there* som *verkelege ekspletiv* og *det/it* som *kvasiargument*. Eg vil derimot gjere som NRG og kalle dei formelle subjekt same kva. Dei er ekspletive fordi dei trengst på subjekts plass, og dei står der sjølv om dei ikkje er DP-ar. I tillegg kan ein argumentere med at *der/her*, akkurat som *det*, alltid er trykklette når dei brukast på denne måten (NRG:682).

Ambiguitet og "vag referanse"

At *det* både kan vere referensielt pronomen og ikkje-referensielt, innhaldstomt ekspletiv, gir mykje ambiguitet i den praktiske analysen av subjekt i spontantale. I mange samanhengar kan det vere vanskeleg å tolke bruken av *det* som det eine eller det andre. Det blir ofte sagt at ordet *det* kan ha "vag referanse". Studerer ein derimot dette nøye, kjem det fram at det kanskje ikkje er slik at referansen i seg sjølv er vag, men at setningane har fleire tolkingmulegheiter. Eg vil seie at såkalla "vag referanse" oftast er eitt av to forhold:

1. Ambiguitet: To tolkingar er muleg, enten ein ekspletivkonstruksjon (ofte elliptisk) eller ei setning med referensiell *det*. 2. Ikkje-NP-referent. *Det* refererer til ei større eining i diskursen, men det er uklart akkurat kor mykje av konteksten som er med i referansen.

I eit døme som (52) vil eg seie det er umuleg å avgjere om ein skal rekne med ein elliptisk ekspletivkonstruksjon (a) eller ei setning med refererande *det* (b):

(Kontekst: Alma prøver å selje Audien sin, men vil ha minst 135.000,- for den.)

(52) Men det er mange som synst det er dyrt. (*Alma*)

a. ⇒ (Det er mange som syns) det er dyrt ~~med 135.000,-~~.

b. ⇒ (Det er mange som syns) det_i er dyrt.

I (52)a) er undersetninga tolka som ein upersonleg ekspletivkonstruksjon med elliptisk preposisjonsfrase. I tolkinga i (52)b) refererer derimot *det* til prisen 135.000. Det finst altså to mulege analysar. Det er ikkje "vagt", det finst bare to tolkingar. Det det eigentleg er snakk om, er *ambiguitet*.

Referansen er også ofte litt uviss i dei mange tilfella der *det* ikkje refererer til ein ting eller ein person, men til ei større eining i diskursen, som ein aktivitet (53) eller situasjon (54):

(53) Og så var det [det at eg skulle ri]_i
og det_i var tøffare enn eg hadde trudd, å det_i var masse tøffare. (*Bosse*)

(54) [Hvis jeg kommer i militæret nå]_j
så kommer det_j bare til å bli sløsing med et år av mitt liv. (*Oliver*)

Når referansen kan kjennast uklar i døme som dette, er det både fordi det er referanse til ei større eining, og ofte også fordi det er litt ubestemmeleg akkurat kva som er inkludert i referansen – bare ei verbfrase, ei heil setning, eller meir.

Referanseforhold der *det* må referere til noko meir enn ei enkel nomenfrase blir også diskutert i ein artikkel av Gundel, Hedberg og Zacharski (2005): "Pronouns without NP antecedents: How do we know when a pronoun is referential?" Dei viser at slike typar referanse for '*it*' er nokså vanleg, spesielt til *situasjon* og *aktivitet*, og gir ei liste over ulike typar ikkje-NP-referanse (med mi omsetting i parentes):

Activity	(<i>aktivitet</i>)	Proposition	(<i>proposisjon</i>)
Event	(<i>hending</i>)	Reason	(<i>årsak</i>)
Fact	(<i>faktum</i>)	Situation	(<i>situasjon</i>)

Fraurud (1992) omtalar dette i artikkelen "Situation reference", og viser blant anna at same setning kan refererast til med '*that*'/*det* på fleire ulike måtar (jf. Fraurud 1992:1):

- (55) a. Mary was fired. That happened last week. (*event*)
b. Mary was fired. That is true. (*proposition*)
c. Mary was fired. That surprised me. (*fact*)

Fraurud påpeikar at det finst ein del tilfelle av ikkje-NP-referanse som det er heilt umuleg å avgjere kategorien til. Ho seier dette kunne skuldast analyseverktøyet, men trur sjølv at det bare reflekterer slike pronomens store potensiale for unøyaktigheit (1992:63).

Kirby og Becker kommenterer den store variasjonen og ambiguiteten i bruken av ordet '*it*' i ein artikkel om barnespråksinnlæring: "Which it is it? The acquisition of referential and expletive it" (2007). Dei seier at det ikkje bare er vanskeleg for barn å lære bruken av '*it*' fordi det både kan fungere referensielt og ekspletiv, men også nettopp fordi det er så vanskeleg å sette grensa mellom desse. Dei seier det er vanleg å anta at barn lærer innhaldsvariantane før dei funksjonelle variantane når same ord finst brukt som begge typar (t.d. ved '*do*' og '*there*'). Spørsmålet blir da korleis barna gjer dette når vaksne ofte brukar '*it*' på ein måte som ikkje nødvendigvis passar inn i eit klart mønster. Kirby og

Becker meiner det kanskje er feil å anta at *'it'* finst i to homofone, men uavhengige varianter, referensiell og ikkje-referensiell, og at det heller kan vere snakk om eit kontinuum:

"[I]t may be the case that *it* is a single lexical item which may be used in a spectrum of ways, with true referential uses (*it is heavy*) and true expletive uses (*it's raining*) falling at the extremes." (Kirby og Becker 2007:593)

Det interessante når ein vurderer desse problemstillingane under praktisk analyse av samtaler, er at det ikkje verkar vere noko problem for kommunikasjonen. Det finst svært mange døme med litt ubestemt referanse, men det blir sjeldan etterspurt meir informasjon frå lyttaren. Der referansen er vanskeleg å avkode, ligg det kanskje ikkje så mykje leksikalsk informasjon i ordet *det* uansett, i praksis må alt hentast inn frå konteksten. Hammarberg (2008) har studert bruken av *det* og *det är* i svensk og seier bl.a. dette:

"En viktig egenskap hos anaforisk referens är att den kan vara mer eller mindre starkt underspecificerad (...) Underspecificerad referens är framgångsrik om lyssnaren kan upprätta en diskursrepresentation som motsvarar talarens tillräckligt väl. Den här möjligheten att variera och reducera graden av precision i syftningen är en värdefull tillgång i språket" (Hammarberg 2008:87)

Han påpeikar òg at det som er vanskeleg for grammatikaren å beskrive og kategorisere, ikkje nødvendigvis er det for språkbrukaren.

Gode gjennomgangar av ulike bruksmåtar for *det* som subjekt i norsk og svensk finst i Borthen (2011) og Hammarberg (2008). Svært interessant i denne samanheng er òg avhandlinga "Konstruktioner i interaktion: *de e* som ressurs i samtal" (Forsskåhl 2008).

2.2.7 Kopula og eksistensialitet

Også semantikken til *vere* i konstruksjonar med *det* og *der* som subjekt er mykje diskutert i litteraturen. Det er ikkje relevant i denne avhandlinga å definere ulike typar kopulakonstruksjonar, og i store delar av arbeidet vil det heller ikkje vere nødvendig å forholde seg til ulike typar *vere* i det heile. Poenget med å diskutere *eksistensialitet* her, som ein motsetnad til *kopularitet*, er å kunne sette ord på følgjande forskjell mellom presenteringsutbryting (56) og vanleg *det*-utbryting (57):

- (56) a. Det er INGEN som jobbar på søndagar her.
- b. Det finst INGEN som jobbar på søndagar her.
- (57) a. Det er MARI som jobbar på søndagar.
- b. *Det finst MARI som jobbar på søndagar.

I utgangspunktet skal *vere* kunne bytast ut med *finnast* i presenteringsutbryting, men ikkje i *det*-utbryting. Slik sett kan ein seie at det er snakk om ein *eksistens-vere* i det fyrste tilfellet, og noko ein kunne kalle *kopula-vere*, eller innhaldstomt *vere*, i det andre tilfellet. Seinare i avhandlinga skal vi sjå at dette ikkje nødvendigvis er så lett å vurdere i praksis, men dersom ein vil skilje ut ein eigen eksistensvariant av verbet *vere*, kan den definerast slik:

Def. 18 EKSISTENS-VERE

Med *eksistens-vere* meinast tilfelle der ordet *vere* har klart semantisk innslag av eksistens, og normalt kan bytast ut med verbet *finnast* utan tydingsendring.

Eitt døme som kan illustrere dette, er i følgjande replikkveksling med vanleg presentering:

(58) A: Mamma, eg har ingen å leike med hos bestemor.

B-1: Det er da ei jente på din alder i nabohuset.

B-2: Det finst da ei jente på din alder i nabohuset.

Som motsetnad kan ein definere *kopula-vere* slik:

Def. 19 KOPULA-VERE

Med *kopula-vere* meinast *vere* bruka utan semantisk innhald (ekspletivt).

Det er primært ein plasshaldar for å fylle verbalkravet i norske setningar.

Døme på dette er blant anna:

(59) Mari er fin/lærer/ei flink jente/den beste/som ein draum/i harnisk.

(60) Det var Northug som vann. (utbryting)

(61) Det er moro å gå på ski. (ekstraponert leddsetningssubjekt)

(62) Det er kaldt ute. (upersonleg ekspletivkonstruksjon)

I engelskspråkleg litteratur verkar det vere slik at *kopula* for nokon er all bruk av verbet '*be*', medan andre bare brukar termen når '*be*' er semantisk tomt, og på grunn av det utelèt '*be*' i presenteringssetningar frå definisjonen. Hedberg (2000) omtalar '*be*' i oversetninga i utbryting som '*copula*' sjølv om ho meiner det har semantisk innhald. Mikkelsen (2011: 1805) definerer kopulasetningar som ytringar der det semantiske innhaldet i predikatet *ikkje ligg i verbet*, og seier at kopulaverb i nokre språk, t.d. engelsk, blir sett inn bare for å gjere setningane syntaktisk fullstendige (jf. min *def. 19*). I norsk litteratur er blant anna Venås (1978:58) klar på at *vere* med eksistenstyding *ikkje* er kopula, og NRG verkar òg meine at kopula bare er ein av fleire måtar å bruke *vere* på (NRG:734). Mikkelsen seier det er ueinigheit i litteraturen i dag både om kor mange typar kopulasetningar som finst, om

desse faktisk er ulike konstruksjonar, og om semantikken til *'be'* er ulik i dei ulike variantane. Sjølv hos dei som skil eksistens-*vere* og kopula-*vere* frå kvarandre, er det ikkje nødvendigvis slik at kopula-*vere* blir rekna som utan semantisk innhald.

McNally (2011:1830-2) bekreftar at det varierer i litteraturen om *kopula* inkluderer *'be'* med eksistenstyding eller ikkje, altså om termen brukast om bare (b) eller (b) og (a):

- (63) a. There are bugs eating the corn.
b. Bugs are eating the corn.

Ho seier at fordi slike ytringar i mange tilfelle har same sanningsverdi, er det mange i litteraturen som har rekna presenteringssetningar (63)a) som derivert frå tilsvarande setningar utan ekspletivsubjekt (63)b). Andre igjen reknar denne likskapen som tilfeldig. McNally meiner sjølv at fordi mange kopulasetningar som (63)b) *ikkje* har ein parallell presenteringsvariant, kan det *ikkje* vere slik at dei eigentleg er det same (2011:1836):

- (64) a. There was a fire in the school.
b. ??A fire was in the school.

Cann (2007) argumenterer derimot for å rekne med bare ein *'be'*, og gir ei samla analyse av alle bruksmåtar av verbet. Han seier at det ikkje er nokon grunn til å operere med ulik semantikk for ulike *'be'*, fordi det uansett må vere resten av setninga, og konteksten, som bestemmer både semantikk og pragmatikk. Cann reknar *'there+be'* i engelsk som ein underspesifisert proposisjon som blir fullført via det post-kopulære materialet, og omtalar *'be'* i alle variantar som *kopula*, uavhengig av om det inngår i ein eksistenskonstruksjon, identifikasjonskonstruksjon eller anna (jf. Cann 2007:35).

2.3 Syntaks

2.3.1 Eigentleg subjekt og predikativ

Termane *eigentleg subjekt* og *predikativ* er ikkje veldig viktige i avhandlinga *teoretisk sett*, men er nyttige for å referere til bestemte syntaks-semantiske tilhøve. Dette er også nært knytt opp mot diskusjonen av EKSISTENS-*VERE* (2.2.7) og definisjonen av PRESENTERING (4.2).

Eigentleg subjekt

I avhandlinga vil eg nytte følgjande definisjon av *eigentleg subjekt*:

Def. 20 EIGENTLEG SUBJEKT

Eit *eigentleg subjekt* er ein indefinitt DP eller ein CP som er argument for eit verb som har ein ekspletiv som grammatisk subjekt, og som (gjerne) også har den eigenskapen at det sjølv kan stå i grammatisk subjektsposisjon dersom ekspletiven ikkje er der.

Med *DP* meinast her substantiv, substantivfrasar og kvantorar med og utan utfylling. Med *CP* meinast nominale leddsetningar og infinitivkonstruksjonar.

Termen EIGENTLEG SUBJEKT er hovudsakleg nyttig nettopp for å kunne skildre det at postverbale, indefinitte DP-ar i presenteringssetningar i mange tilfelle kan fungere som grammatisk, faktisk subjekt i ein tilsvarende ikkje-ekspletiv konstruksjon:

- (65) a. Det går [ein mann] langs vegen.
b. \Rightarrow [Ein mann] går langs vegen.

Det same gjeld for ekstraponerte leddsetningssubjekt. Desse kan òg fungere som grammatisk subjekt i tilsvarende ikkje-ekspletive konstruksjonar:

- (66) a. Det er moro [å ake].
b. \Rightarrow [Å ake] er moro.

EIGENTLEG SUBJEKT er meint å bety det same som *logisk subjekt* – som står i motsetnad til GRAMMATISK SUBJEKT, som er det leddet som faktisk utgjer subjektet i setninga syntaktisk. I setningar med *eigentleg subjekt* er det grammatiske subjektet ein *ekspletiv* (jf. 2.2.6).

Det er vanleg i den norske litteraturen å rekne både postverbal DP i presentering og ekstraponert leddsetningssubjekt som *eigentleg subjekt*¹³ (t.d. NRG, Kulbrandstad (1978), Lie (1976)). Dette er sjølv om dei både har ulik form og ulik syntaktisk plassering; i den fyrste DP-ar i [komp VP], i den andre CP-ar i ekstraposisjon (jf. trestrukturar i kap. 4). Det dei har felles er at dei *kan* fungere som grammatiske subjekt. Sundman (1980) inkluderer *ikkje* CP-ar i termen *eigentleg subjekt*, men hennar avhandling handlar òg primært om presenteringssetningar. Derimot reknar ho postverbale DP-ar i ekspletive *passiv*-setningar som *eigentlege subjekt* (Sundman 1980:18-19). Eit norsk døme på det kan vere:

- (67) a. Det blei sett opp eit hus borti lia der.
b. \Rightarrow Eit hus blei sett opp borti lia der.

NRG reknar ikkje døme tilsvarende (67)a) som presentering, men som *upersonleg passiv*, saman med ekspletive passivkonstruksjonar *utan* postverbal DP. Eit døme på det kan vere:

¹³ Ofte heller omtalt som '*potensielt subjekt*'.

- (68) a. Det blei dansa i heile natt.
 b. \Rightarrow [-] blei dansa i heile natt.

Typen i (68)a) kan uansett ikkje seiast å ha noko eigentleg subjekt, men det er litt uvisst kva NRG ville kalle den indefinitte DP-en i døme som (67)a). Det kan verke som dei ikkje vil kalle det eigentleg subjekt fordi det ikkje vil vere subjekt i ein tilsvarande *aktiv*-variant:

- (69) \Rightarrow Dei har sett opp [eit hus] borti lia der.

Lie (1976) og Kulbrandstad (1978) følgjer derimot Sundman i dette spørsmålet, og reknar typen i (67)a) som presentering. Ein slik analyse vil også gjelde for avhandlinga her. Eg vil rekne ekspletive passivsetningar med postverbal, indefinit DP som presentering, og desse DP-ane som eigentlege subjekt. Sjølv om den indefinitte DP-en ikkje er subjekt i aktiv (69), er den framleis subjekt i den ikkje-ekspletive passivvarianten (67)b). Ein god grunn til å rekne passivkonstruksjonar inn i presenteringsdefinisjonen, er òg at grensa mellom aktiv og passiv i mange tilfelle kan ha nokså lita semantisk betydning. Dette blir spesielt klart med Sundmans svenske døme (a) og (b) (1980:21), også jf. norsk perifrastisk passiv (c):

- (70) a. Det cirkulerar mange historier om denna lärare.
 b. Det berättas mange historier om denna lärare.
 c. Det blir fortalt mange historier om denne læraren.

Vidare vil eg følgje dei klassiske grensene i litteraturen i å *ikkje* rekne ytringar som (71) som PRESENTERING, og tilsvarande ikkje AP-ar som *kaldt* her som EIGENTLEG SUBJEKT:

- (71) Det er kaldt ute.

Det er i nokså mange tilfelle meir eller mindre ugrammatisk å flytte det eigentlege subjektet til grammatisk subjektsposisjon. Derfor er den fyrste delen av *Def. 20* viktigare enn den siste. Den definisjonen av presentering eg brukar i praksis, legg mest vekt på at konstruksjonen inneheld ekspletivsubjekt og ein indefinit DP i [komp. VP] – og i tillegg gjerne eit lokativadverbial. Det finst òg unntak frå kravet om at eigentleg subjekt skal vere indefinit. Dette blir diskutert i 3.2.

Predikativ

Predikativ verkar i den norske litteraturen fungere som ein samleterm for nominale post-*vere*-ledd som ikkje er eigentlege subjekt. Til dømes reknast AP-ar som predikativ både i klassiske kopulasetningar som *Han er snill* og i klassiske ekspletivsetningar som *Det var*

kaldt (Lie 1976 [1984:81]). Termen *kopula* er derimot lite nemnt, sjølv om diskusjonane av ulike predikativkonstruksjonar i t.d. NRG og Lie kunne passe temamessig med diskusjonane av ulike kopulakonstruksjonar hos t.d. Mikkelsen.

NRG seier at predikativ bare kan definerast ”på grunnlag av koreferanse eller predikasjon” (NRG:732), og Lie definerer termen slik (med nokre atterhald for infinitiv):

”Predikativ er et nominalt ledd som enten 1) kongruerer i kjønn og tall med subjektet (eller objektet) eller 2) er identisk med subjektet (eller objektet).” (Lie 1976 [1984:81])

Både Vinje (1970), Lie og NRG listar opp mange verb som kan ha predikative frasar som komplement. Dei viktigaste utanom *vere* er *bli/verte* og *heite*, men i Lie (1976 [1984:84]) står òg blant anna *synes*, *kjennes*, *virke*, og *gå*, *stå*, *ligge* (t.d. *Ho verka snill* og *Han låg stille*). For lengre utgreiing og fleire verb, sjå (NRG:733ff).

Eg vil hovudsakleg ha bruk for termen PREDIKATIV i kategoriseringa av dei ulike typane utbrotne ledd. I dei fleste tilfelle vil termen gjelde utbryting der hovud verbet i undersetninga er *heite*, og det utbrotne leddet eit namn – altså eit utbrote predikativ:

(72) Det var visst MARI ho heitte. (⇐ *Ho heitte Mari*.)

Utbryting av predikative AP-ar er også muleg, iallfall i kontrast (jf. Kiss 1999:228):

(73) Det var TRØTT han var, ikkje sjuk. (⇐ *Han var trøtt, ikkje sjuk*.)

Også her vil eg omtale dei syntaktiske tilhøva som at det er eit PREDIKATIV som er utbrote.

Det er altså ikkje behov i avhandlinga for ei utfyllande skildring av alle variantar av predikativ i norsk; eg vil bare gi ein enkel definisjon som inkluderer det mest relevante:

Def. 21 PREDIKATIV

Eit predikativ er eit nominalt setningsledd som ikkje er grammatisk subjekt, ikkje eigentleg subjekt, og ikkje eit adverbial. Predikativ er komplement for verbalet i setninga – som i prototypiske setningstypar er kopula-*vere* eller *heite*.

Predikativet kongruerer med eller er identisk med subjektet i setninga.

Med *nominalt setningsledd* meinast her hovudsakleg AP-ar og DP-ar, ofte namn.

2.3.2 Nullsubjekt og andre ellipsar

Subjektsellipse (nullsubjekt)

I det følgjande vil eg argumentere for denne definisjonen av subjektsellipse i norsk:

Def. 22 SUBJEKTSSELLIPSE

Subjektsellipsar har eit *nullsubjekt* som ein kan rekne som grammatisk subjekt i setninga, som kunne vore uttalt og gitt ei grammatisk velfungerande setning, men som *ikkje er uttalt*.

Slike nullsubjekt er oftast pronomen som *eg*, *du* eller *det*, og gjeld oftast, men ikkje bare, utelating frå [spes CP].

I avhandlinga vil elliptiske ledd bli markert med ~~overstrekning~~, oftast også med ~~grå farge~~.

del="1" data-bbox="171 363 847 381" data-label="Text">

Subjektslause spørje- og utsegnsetningar er nokså vanleg i materialet, til dømes:

(74) *Alma*: du vet ikke va ru vill bli a?

Alvin: næi ~~eg~~ ha søkkt på flygerutdanning i fåssjvare da menn

(75) *Olivia*: jeg tror dette er ene gangen jeg (---) kommer til å ha sånn mikrofon
~~du~~ føler deg litt viktig

(76) *Alfred*: høkk æ ~~det~~ såmm dirrigere no a?

Med subjektsellipse og nullsubjekt meiner eg i denne samanhengen *ikkje* imperativsetningar, infinitivkonstruksjonar eller koordinering med to eller fleire verb, og heller ikkje klar *haplogi* – som i dette dømet frå Stjernholm (2008:13, min notasjon):

(77) hva er det ~~det~~ står på n da?

Sidan det ikkje er eit hovudpoeng i avhandlinga å analysere førekomsten av subjektsellipsar i norsk, tek eg bare omsyn til heilt klare tilfelle. Temaet må likevel klargjerast, fordi fenomenet er frekvent, kanskje spesielt elliptisk *det*, og derfor vil bli tydeleg i mange døme frå materialet gjennom heile avhandlinga. Det er derimot ikkje nødvendig for arbeidet her å ta stilling til dei syntaksteoretiske problemstillingane dette gir, men det verkar plausibelt å følgje den grunnleggande hypotesen i Stjernholm (2008:1) om at desse setningane "har et grammatisk subjekt i dypstrukturen [men] ikke noe subjekt realisert i fonetisk form" – og at fenomenet følger grammatiske mønster:

"Syntaktisk sett vil jeg argumentere for at disse ellipsene har samme status som et synlig ledd i setninga. Mangelen på lyd følger et syntaktisk mønster, og er sånn sett syntaktisk meningsfull." (Stjernholm 2008:13)

Ei hovudårsak til å rekne nullsubjekta av typen i (74)–(76) som noko anna enn dei manglande subjekta i imperativ og infinitivskonstruksjonar, er at subjekta i dei sistnemnte ikkje *kan* vere uttalte i norsk, medan (74)–(76) er grammatiske både med og utan.

Ellipse (generelt)

At (74)–(76) i sin kontekst er like grammatiske med og utan uttalt subjekt, men at dei normalt alltid vil førekomme *med* subjekt i *normativt* basert skriftspråk, gjer nullsubjekt til den typen ellipsar Nygård (2013) kallar *diskursellipse* ('discourse ellipsis'). Det motsette, der ellipsane også finst i normert skrift, kallar ho *strukturell ellipse* ('structural ellipsis') – noko som til dømes gjeld koordinering:

- (78) a. ~~du~~ føler deg litt viktig (talespråk / munnleg skrivestil)
 b. Du føler deg litt viktig. (godkjent i alle språkvariantar)
 (79) Du har på mikrofonen og ~~du~~ føler deg litt viktig. (godkjent i alle språkvariantar)

Ellipse generelt definerer Nygård i utgangspunktet som "the non-expression of sentence elements" (Nygård 2013:17). Ho viser fleire ulike definisjonar frå ordbøker og lingvistisk litteratur, til dømes desse (frå Nygård 2013:17, mi understreking):

"ellipsis The omission of one or more words that are obviously understood but that must be supplied to make a construction grammatically complete (Merriam-Webster Dictionary)

ellipsis Any construction in which some material which is required for semantic interpretation and which could have been overtly present is absent but immediately recoverable from the linguistic context (...) (Trask 1993:89)"

Slik eg vil bruke termen ellipse, er verken "obviously understood" eller "immediately recoverable from the context" heilt dekkande. For å få med alle variantar i materialet vil eg anta ein vid definisjon, der det viktige er vurderinga av at *noko er borte*, og ikkje at det nødvendigvis er eintydig akkurat kva som er borte. (Reich (2011:1852) omtalar slik ambiguitet i ellipsar som '*indeterminacy*'.)

Def. 23 ELLIPSE

Ei setning blir rekna som elliptisk dersom ein kan anta med relativt stort sannsyn at ein større eller mindre del av setninga må reknast som *underforstått*; at setningsdelen ikkje er uttalt, men likevel kan seiast å høyre til i setninga syntaktisk og bidra til tolkinga semantisk.

Normalt vil ikkje *avbrot* bli rekna som ellipsar, altså avbrot i tydinga ”provosert avkutting” (Nygård 2004:110), verken der talaren avbryt seg sjølv midt i ei setning, eller der han blir avbroten av andre. Setningsfragment av ulike slag, som *Skål!* og *To øl, takk!* vil også kunne falle inn i visse definisjonar på ellipse (sjå Reich 2011), men er lite relevant i avhandlinga her, fordi eg bare analyserer setningar som har uttalt verbal (og oftast også uttalt subjekt).

Termen ELLIPSE vil i avhandlinga hovudsakleg bli bruka om tre typar konstruksjonar – ved *manglande relativsetning i utbryting* (80), ved *manglande leddsetning i ekstraposisjon* (81), og ved *underforstått lokativelement i presentering* (82) (sjå definisjonar i 4.2):

(80) A: Kven var det som vann?

B: Det var NORTHUG. ⇒ Det var NORTHUG ~~som vann~~.

(81) A: Kva synest du om å bade i kalde fjellvatn?

B: Det er bare herleg. ⇒ Det er bare herleg ~~å bade i kalde fjellvatn~~.

(82) A: Eg tenkte å gå på ski i helga, er det kjørt opp på Li?

B: Ja, det er skuterløyper. ⇒ Det er skuterløyper ~~på Li/der~~.

Typen i (80) er anerkjent i litteraturen som *truncated cleft*, altså AVKORTA eller ELLIPTISK UTBRYTING. Termen ser ut til å vere innført av Hedberg (2000), og også Gundel brukar denne aktivt (bl.a. Gundel 2002) (sjå også 3.1). Gundel, Hedberg og Zacharski (2005) har same observasjon som meg i at ein òg må rekne med ein elliptisk versjon av ekstraponert leddsetningssubjekt. Dei kallar denne *truncated exraposition*. Elliptisk lokativelement i presentering, som i (82), verkar ikkje vere anerkjent som eit eige fenomen, men svært mange i litteraturen poengterer at presentering ofte kjem *med* eit slikt ledd. Det er ikkje obligatorisk, men sterkt føretrekt, og hjelper på grammatikaliteten. Faarlund (1992:47) nemner kort at lokativleddet kan vere underforstått gjennom semantikken til visse verb.

Alle desse ellipsetypene kan òg finnast i normert skrift, og er slik sett *strukturelle ellipsar*, men mange enkeltdøme manglar såpass mykje og/eller er så tvitydige at dei truleg bare vil vere velfungerande i *talt* språk.

3 TIDLEGARE ARBEID OM KONSTRUKSJONANE

Det er skrive relativt lite om utbryting i norsk. Eg diskuterer her det meste som finst av artiklar om emnet (Fretheim 1970, Lundeby 1967/1976, Lie 1978 og Venås 1978), i tillegg til det som blir sagt i generelle bøker om norsk syntaks (t.d. Lie 1976, Faarlund 1992). Spesielt Sundman (1980), og også Kulbrandstad (1978), skriv mykje interessant og relevant om utbryting i sine grundige verk om presentering. Elles vil eg ofte referere til det som er skrive om konstruksjonane i den svenske referansegrammatikken (SAG) og den danske (GDS), for samanlikning med den norske (NRG). Relevant er også Gundel (2002), som ser på bruk av konstruksjonen i norsk og engelsk omsetting, og Svenonius (1998), som gir syntaktiske analysar av utbryting i dei nordiske språka, også samanlikna med engelsk.

Det er skrive mykje om utbryting i engelsk, både med hovudvekt på engelsk språk og i eit meir allmenningvistisk perspektiv. Mykje av den engelskspråklege litteraturen fokuserer hovudsakleg på teoretisk syntaks og det er ikkje så relevant i denne avhandlinga. Men det er òg mange som har meir vekt på pragmatikk og semantikk; fleire av desse er allereie drøfta i kap. 2. Dei tekstane om utbryting eg mest vil knyte mitt arbeid opp mot, er Delin (1992, 1995), Kiss (1998, 1999), Hedberg (2000), Lambrecht (2001) og Gundel (2002).

I litteraturen om utbryting generelt er det mange som set strenge krav til kva setningstypar som skal kunne reknast som innanfor definisjonen og ikkje. Nokre få opnar i større grad for å diskutere variasjon og ta omsyn til døme som *liknar* dei typiske, og desse vil eg også trekke spesielt fram undervegs, men totalt sett er inntrykket at dei fleste ser nokså kategorisk på konstruksjonen, spesielt i meir tradisjonell norsk og nordisk litteratur og hos dei som har ei mest syntakteoretisk tilnærming til emnet.

Kapitlet er strukturert på følgjande måte: 3.1 gir ei grundig framstilling av det som er sagt om *utbryting* i norsk og nærskyldte språk. 3.2 er ein litt meir overflatisk gjennomgang av litteraturen om *presentering*. Dette trengst for å kunne trekke linjene over til 3.3 om *presenteringsutbryting*, som er lite omtalt i litteraturen, men oftast rekna som ein type presentering av dei som faktisk tar den opp til diskusjon. Til slutt seier 3.4 litt om det som er skrive om ambiguitet mellom ulike konstruksjonar med *det* og *der* som subjekt.

3.1, 3.2 og 3.3 er alle inndelt på same måte: Punkt 1 gjengir kort kva termar konstruksjonane er omtalt med i litteraturen. Punkt 2 forklarar korleis konstruksjonane er definert og kva som blir rekna som grammatisk. Punkt 3 og 4 viser korleis dei blir sagt å fungere pragmatisk og semantisk. For utbryting (3.1) er det òg eit punkt 5 om syntaktisk analyse.

3.1 Tidlegare arbeid om utbryting (*det*-utbryting)

Termen UTBRYTING eller *DET-UTBRYTING* vil i avhandlinga bety setningar av desse typane, som alle er vanlege i norsk talespråk (med type utbrote ledd i parentes):

(1) Det var SVERIGE som vann 5-mila i VM.	(SUBJEKT)
(2) Det var 5-MILA Sverige vann i VM.	(OBJEKT)
(3) Det var i VM Sverige vann 5-mila.	(PREPOSISJONSFRASE)

Sidan tematiseringa i denne avhandlinga i stor grad er styrt av det innsamla materialet, altså av kva som finst der og ikkje, får eg ikkje nødvendigvis omtalt meir sjeldne variantar av konstruksjonen. Til dømes skal det vere muleg å bryte ut verbal i norsk, men det er det ikkje døme på i materialet mitt. Eg synest òg det kan vere vanskeleg å avgjere grammatikaliteten til desse marginale setningstypene. 3.1.2 vil, hovudsakleg basert på referansegrammatikkar, gå gjennom kva som blir sagt å vere grammatisk for utbryting i norsk, svensk, dansk og engelsk, og litt om islandsk og færøysk. Kapittel 6 viser kva som faktisk er i bruk i det norske talespråksmaterialet eg har analysert.

3.1.3 skildrar kva som blir sagt i litteraturen om dei pragmatiske forholda kring utbryting, 3.1.4 gjer det tilsvarende for semantikk, og 3.1.5 for syntaks, men fyrst går eg i 3.1.1 gjennom den terminologien som finst for konstruksjonen og dei ulike delane av den.

3.1.1 Namngjeving av konstruksjonen

Dei omtalte setningane i (1)–(3), har litt ulike namn i litteraturen. I norsk og svensk er det oftast termen *utbryt(n)ing* som brukast, eventuelt *utbrytingssetning* eller *utbrytingskonstruksjon* (t.d. NRG, Lie 1978, SAG, Stroh-Wollin 2002b). I dansk er det termen *sætningskløvning* eller bare *kløvning* (t.d. GDS, Tøgeby 2009) – som tilsvarende den engelske *cleft sentence*, *cleft* eller *cleft construction* (t.d. CGEL).¹⁴ Også islandsk og færøysk brukar den termen, t.d. *klofningarsetningar* (Rögnvaldsson 2002:5n) og *kloyvdir setningar* (Petersen 1999). Sundman (1980) omtalar konstruksjonen som *emfatisk omskrivning*. Venås (1978) vil innføre omgrepet *uthevingssetning*. Lundebj (1976) brukar *utbrytning*, men synest det er ein dårleg term; han kunne heller tenke seg *sammensatte sætninger* som hos Falk og Torp (1900).

Elles er det òg vanleg å bruke variantar av ordet *fokus(ere)* for å skildre eller omtale utbrytingssetningar, ofte *fokus* om det utbrotne leddet, men også *fokusering* om heile konstruksjonen. NRG har *setningskløyving* som eit samleomgrep for typen i (1) og typen i

¹⁴ Fretheim (1970:53) seier termen *utbryt(n)ing* blei introdusert av den svenske grammatikeren Natanael Beckman, medan termen *setningskløvning* i dansk blei foreslått av Paul Diderichsen.

(4) (som er PRESENTERINGSUTBRYTING i min terminologi, sjå 3.3 og 4.2):

(4) Det/der var MANGE SVENSKAR som blei glade da Olsson vann.

NRG omtalar typen i (4) som "ein slags presenteringssetningar", medan dei i mange tilfelle omtalar typen i (1) som "*fokusering*" (NRG:1088).

For å skilje mellom ulike typar utbryting, blir det òg gjerne lagt til ei presisering i termen, t.d. *it-cleft* i engelsk for å skilje typen i (1) frå *pseudoutbryting* (sjå sist i 3.1.2) eller *der-kløvning* i dansk som term for typen i (4) til forskjell frå (1) som har *det*-subjekt.

Når det gjeld dei ulike delane av ein utbrytingskonstruksjon verkar det i nokså stor grad vere semje i den engelske litteraturen om denne terminologien (jf. Hedberg 2000:891):

- (5) a. It was CLINTON who won
b. *cleft pronoun* + *copula* + *clefted constituent* + *cleft clause*

Det er iallfall vanleg å bruke termene *clefted constituent* (t.d. Delin 1992, Kiss 1998, Gundel 2002) og *cleft clause* (t.d. Delin 1992, Gundel 2002, Mikkelsen 2007). For Hedberg er det eit hovudpoeng at *it*-subjekt i utbryting *ikkje* er ekspletive, men mange andre omtalar *it* her bare som *(the) expletive*. Det er heller ikkje alle som brukar termen *copula*. Vidare finst det òg dei som ville omtala 'CLINTON' her som *(the) post copular element* (Mikkelsen 2007), det er vanleg å kalle det *focus* (t.d. Svenonius 1998, Lambrecht 2001), og Collins (1991) brukar *(the) highlighted element*. Om leddet 'who won' ville mange òg bruke *(the) relative clause* (t.d. Collins 1991, Svenonius 1998, Kiss 1998, Lambrecht 2001), Delin (1992) kallar det òg *(the) presupposition*, og Kiss (1998) brukar ofte bare *(the) predicate*.

I norsk finst det ikkje nokon terminologi som er like systematisk som den engelske i (5). Det er vanleg med termen *utbrote ledd* for CLINTON her (t.d. NRG, Lie 1976, Venås 1978):

(6) Det var CLINTON [som vann].

Også i norsk blir dette leddet omtalt som *fokus*, men NRG brukar mest verbforma *fokusere*. Fretheim (1970) kallar slike ledd for *utbrytere*, og meiner dei er *predikativ* syntaktisk sett. Lundeby (1976) omtalar dei òg gjennomgåande som *predikativet*. GDS skriv *det utkløvede led* eller *kløvningspredikativet* – sjølv om dei argumenterer for at det strengt tatt ikkje er eit predikativ (GDS:1791). SAG snakkar om *utbrutna led*, som i norsk, og også *korrelatet*.

Om ledd tilsvarande 'som vann' i (6) er det vanleg i norsk, svensk og dansk å bruke termen *relativsetning* (Fretheim 1970, Faarlund 1992, SAG ('*relativ bisats*')) eller *ledd-setning* (Lundeby 1976, Lie 1976, Venås 1978, GDS ('*ledsætning*')). NRG omtalar det som

implikativsetning.¹⁵ GDS brukar også *kløvningsledsætning*, tilsvarende engelsk *cleft clause*. Årsaka til at ikkje alle bare brukar termen *leddsetning*, er nok at ein da ikkje får fram at denne alltid har eit korrelat, også i dei tilfella der det utbrotne leddet er eit adverbial og subjunksjonen som bind dette saman med leddsetninga er *at* og ikkje *som*. Årsaka til at ikkje alle bare brukar termen *relativsetning*, er nok at denne i utbryting ikkje heilt tilsvargar "vanlege" relativsetningar, verken restriktive eller ikkje-restriktive (sjå 3.1.5). Når heller ikkje *utbrytingsleddsetning* eller *utbrytingsrelativsetning* er i bruk (utanom til ei viss grad *kløvningsledsætning* i GDS), er det sannsynlegvis fordi orda blir upraktisk lange.

Subjektet i oversetninga i utbryting blir av nokon omtala som *formelt subjekt* (NRG, Lie 1976), av andre som *pronomenet 'det'* (GDS, Lundebj 1976), i SAG som *expletivt 'det'*. Venås (1978) kallar det eit *ubunde 'det'*, og Fretheim (1970) seier det er eit *dummysubjekt*. Val av ordet *pronomen* her ser ikkje ut til å implisere større grad av referanse, blant anna verkar Lie (1976) rekne *det* i utbryting som referensielt i større grad enn det GDS gjer.

3.1.2 Definisjonar og restriksjonar – kva er grammatisk?

Mykje er likt for utbrytingskonstruksjonen i norsk, nordisk og engelsk, men noko er òg forskjellig, og referansegrammatikkane vektlegg ulike variantar i større eller mindre grad. I 3.1.2 vil eg fyrst gå igjennom kva NRG seier skal vere grammatisk i norsk, før eg samanliknar dette med kva som er sagt i SAG og GDS om svensk og dansk. Eg viser òg kort kva som skal vere annleis i færøysk og islandsk, og gir også nokre engelske døme frå CGEL. Det som er sagt om pseudoutbryting og elliptisk utbryting samlar eg i eigne avsnitt etter dette.

Norsk (NRG)

I tillegg til utbryting av subjekt (1), objekt (2) og preposisjonsfrasar (3), er det i norsk også muleg å bryte ut predikativ (7), bundne adverbial (8) og verbfrasar (9) (frå NRG:1090):

(7) Det er ONDSKAPSFULL han er.	(PREDIKATIV)
(8) Det er HER ho bur.	(bunde ADVERBIAL)
(9) Det er LIGGE I TELT eg ikkje vil.	(infinitt VERBFRASE)

NRG presiserer at dersom verbfrasen som skal brytast ut har finitt hovudverb (t.d. *Han stal*), må pro-verbet *gjere* settast inn i undersetninga. Når *gjere* blir sett inn kan det utbrotne verbet stå enten som infinitiv (10) eller i finitt form (11) (frå NRG:1090):

¹⁵ Definert slik: "I implikative setningar er det ein tom plass eller ei opning som på ein måte er representert ved eit ledd utafor setninga (...) som setninga dermed knyter seg til. Det finst altså eit fellesledd, som har ein funksjon både inne i leddsetninga og utafor" (NRG:975). *Eksplikative* leddsetningar manglar slike fellesledd.

- (10) Det var STELE han gjorde. (jf. *Det var stele han.) (INFINITT VERB)
 (11) Det var STAL han gjorde. (jf. *Det var stal han.) (FINITT VERB)

Eit spesielt trekk ved utbryting som dei òg påpeikar, er at det er grammatisk å bryte ut anaforiske ledd, sjølv om antesedenten da blir ståande i undersetninga (NRG:1091):

- (12) Det er berre [SEG SJØLV]_i han_i vil snakke om. (UTFYLLING TIL PP)

Her ser vi òg at det er muleg å bryte ut utfyllinga til ein preposisjon aleine.

NRG gir ingen døme som viser kasusmarkering, men det er i norsk normalt slik at kasus følgjer den syntaktiske funksjonen leddet er brote ut frå (jf. Vinje 1970[1977:132]):

- (13) Det var VI som gjorde det. (jf. Vi gjorde det.)
 (14) Det var DEG vi meinte. (jf. Vi meinte *deg*.)

Vidare seier NRG at utbryting av setningsadverbial ikkje er muleg (15), at det er vanskeleg å bryte ut "frie predikativ" (16) og "faste identifiserande predikativ" (17), og at utbryting av "måtesadverbial som har form av adjektiv" er sjeldan (18) (frå NRG:1091):

- (15) *Det var HELDIGVIS eg trefte deg. (*SETNINGSADVERBIAL)
 (16) ?Det var FORTVILTE dei venta på hjelp. (?FRITT PREDIKATIV)
 (17) ?Det er HOVUDSTADEN I NOREG Oslo er. (?IDENTIFISERANDE PRED.)
 (18) ?Det var STYGT han song. (?ADJEKTIVISK ADVERBIAL)

Her kommenterer dei òg at setningsadverbial kan flytte opp i oversetninga ved utbryting:

- (19) Det blir nok EG som får svi. (jf. Eg får nok svi.)

Ifølgje NRG er det i talespråk svært vanleg med utbryting i spørjesetningar (NRG:1091):

- (20) KVA var det du sa? (SPØRSMÅL MED KV-ORD)
 (21) Er det SLIK du vil ha det? (SPØRSMÅL UTAN KV-ORD)

Når det gjeld subjunksjonar som knyter det utbrotne leddet saman med relativsetninga, er *som* obligatorisk ved utbryting av subjekt, men valfri i dei fleste andre tilfelle (NRG:1089):

- (22) a. Det blir nok EG som lyt seie frå. (SUBJEKT, med *som*)
 b. *Det blir nok EG lyt seie frå. (*SUBJEKT, utan *som*)
 (23) a. Det var FILMEN som eg ikkje likte. (OBJEKT, med *som*)
 b. Det var FILMEN eg ikkje likte. (OBJEKT, utan *som*)

Ved utbryting av frie adverbial seier NRG at leddsetninga kan innleiast med *at*, men at det

i slike tilfelle oftast ikkje er nokon subjunksjon (NRG:1090):

- (24) a. Er det PÅ DENNE MÅTEN at du vil vi skal bli venner igjen? (fritt ADVERBIAL, med *at*)
 b. Er det PÅ DENNE MÅTEN du vil vi skal bli venner igjen? (fritt ADVERBIAL, utan *at*)

Til slutt seier dei at relativsetninga/leddsetninga alltid skal stå utan subjunksjon ved utbryting av bundne adverbial, predikativ eller verbfrasar (NRG:1090):

- (25) a. *Det er HER som ho bur. (*bunde ADVERBIAL, med *som*)
 b. Det er HER ho bur. (bunde ADVERBIAL, utan *som/at*)
 c. *Det er HER at ho bur. (*bunde ADVERBIAL, med *at*)
 (26) a. *Det er ONDSKAPSFULL som han er. (*PREDIKATIV, med *som*)
 b. Det er ONDSKAPSFULL han er. (PREDIKATIV, utan *som*)
 (27) a. *Det er LIGGJE I TELT som eg ikkje vil. (*VERBFRASE, med *som*)
 b. Det er LIGGJE I TELT eg ikkje vil. (VERBFRASE, utan *som*)

Dette er NRGs grammatikalitetsvurderingar. Personleg synest eg iallfall ikkje det er nokon forskjell på (23)a og (25)a, dei er begge grammatiske, men svært unaturlege. I materialet mitt er subjunksjonen sjeldan uttalt ved utbryting av andre ledd enn subjekt (sjå 6.3). Sjå også Hasselgård (2004) for utfyllande drøfting av utbrotne adverbial i norsk og engelsk.

Svensk (SAG)

Den største forskjellen på utbryting i svensk og norsk verkar vere at subjunksjonen alltid er *som* i svensk, også ved utbryting av adverbial.¹⁶ Dei ville altså hatt *som* i staden for *at* i ei setning som (24)a, tilsvarende dette dømet frå SAG (SAG 4:514):¹⁷

- (28) Det var DÄRFÖR ATT STORFÖRETAGEN TRYCKTE PÅ som beslutet kom så snabbt.

SAG verkar heller ikkje ha dei same restriksjonane på uttalt subjunksjon ved utbryting av verbfrasar (29) og adjektiviske predikativ (30) (SAG 4:514):

- (29) Det är SPRINGA FORT (som) han kan.
 (30) Det är framför allt FLITIG (som) han är.

Vidare understrekar SAG det poenget NRG ikkje nemner, om at "Det utbrutna ledet har den form det skulle haft om det hade stått på det underförstådda ledets plats i bisatsen" (SAG 4:514), slik at eventuell kasus følgjer den syntaktiske funksjonen leddet ville hatt i

¹⁶ Utanom i sydsvenske dialekter, der kan det vere *att* ved utbryting av adverbial, som i norsk (SAG 4:517n).

¹⁷ NRG nemner òg denne forskjellen mellom norsk og svensk i ei note, og seier at det kan finnast døme på dette i norsk også: *Det er bare gjennom mekanisering som man kan ta vare på disse verdiene* (NRG:1090).

ein ikkje-utbroten variant. SAG viser eit døme der eit ledd som er utfylling til preposisjon har oblik kasus også i utbroten posisjon (SAG 4:514):

(31) Det var HONOM jag ville prata med.

SAG poengterer òg at nokre frie adverbial kan stå i oversetninga i utbryting, "åtminstone för tidfästning och avseende" (SAG 4:515, deira grammatikalitetsvurdering):

(32) Officielt var det SIN BROR hon träffade.

(33) ?I London var det SIN BROR hon träffade.

NRG nemner i ein parentes at *vere* i oversetninga kan bytast ut med *bli/verte* (NRG:1088), men SAG viser også døme på dette, og seier om utbrytingar med *bli* at dei "anger att aktionen betraktas från en tidigare tidpunkt och därför är det normala när den avgränsade aktionen ligger i framtiden" (SAG 4:515, deira grammatikalitetsvurdering):

(34) a. Det blir säkert KARLSSON som väljs till ordförande.

b. ?Det är säkert KARLSSON som väljs till ordförande.

NRG skriv at utbryting er "med formelt subjekt *det*" (NRG:1088), men det er meir implisitt det kjem fram at dette er meint å ekskludere *der* og *her*. SAG understrekar på eitt punkt at utbryting ikkje kan ha *där/här* som ekspletivsubjekt (SAG 4:62), men verkar vere meir i tvil andre stader i boka. Dette blir diskutert i 3.3.

Elles argumenterer Rosenkvist (2007) for at den svenske *som*-konstruksjonen som han kallar '*the South Swedish apparent cleft*' ikkje er utbryting, sjølv om den ser ut som det:

(35) Slåss barnen? – Nej, det är som dom leker. (Tyding: *Nei, dei (bare) leikar.*)

Han nemner at det i visse tilfelle kan vere logisk å gi slike ytringar ein analyse med *elliptisk* direkte objekt i posisjonen før *som* (2007:243), altså ein spesiell type *elliptisk utbryting*.

Dansk (GDS)

Den største forskjellen på utbryting i dansk og norsk ligg òg i subjunksjonen, i tillegg til kasus på utbrotne ledd. GDS viser at også utbrotne subjekt har oblik kasus i dansk, der det normalt ville vore nominativ kasus i norsk og svensk (GDS:1792):

(36) Det er os der har foreslået det.

Når det gjeld subjunksjonen, seier GDS at relativsetninga blir innleidd med *der* når eit subjekt er utbrote, som i (36), medan det i alle andre tilfelle skal vere *at* eller ingenting. Det

blir sagt at jo fleire stavingar det utbrotne leddet har, jo vanlegare er det å ta med subjunksjonen *at*. Det skal altså vere meir sannsynleg at *at* blir uttalt i (37)b) enn a) (GDS:1792):

- (37) a. Det er HER (at) han bor for tiden.
b. Det var DA JEG SÅ REGNINGEN (at) jeg besvime.

Dei fleste døma GDS gir *med* subjunksjonen *at*, er med utbrotne adverbialledd, men dei verkar meine at det, iallfall sosiolektalt, også kan vere *at* ved utbrotne objekt (GDS:1792):

- (38) Det er DEN CYKEL (at) du skal reparere.

Dei påpeikar at hos slike språkbrukarar er ikkje utbryting tvitydig med konstruksjonar der eit nominal og ei (restriktiv) relativsetning utgjer *eitt* ledd (jf. *a sherry*-dømet frå Collins i 2.1.4), for da skal subjunksjonen vere *som* (GDS:1792):

- (39) Det er [den cykel (som) du skal reparere].

Som gir altså her ei lesing med anaforisk *det* (39), *at* gir ei lesing med ekspletiv *det* (38). GDS kommenterer til slutt at også *som* er i bruk ved utbrotne subjekt, i staden for *der*. Dette skal spesielt gjelde i skriftspråk, i analogi med vanleg relativsetning (GDS:1793):

- (40) Men det er PRÆSIDENTEN, som skal tage stilling til en eventuel benådning.

Dei viser òg nokre få døme med *hv*-ledd som innleiar for relativsetninga, men seier dette er sjeldan (GDS:1790):

- (41) Det er DIN ONKEL hvis hus er brændt.

GDS poengterer, som SAG, at semantikk og mulege bruksmåtar for utbrytingskonstruksjonen blir endra dersom verbet i oversetninga er *bli*. GDS seier '*være*' er det umarkerte og klart mest frekvente, medan '*blive*' markerer eksplisitt "at oversætningen har telisk betydning". Dette meiner dei skal gjelde i blant anna desse døma (GDS:1791):

- (42) Det bliver PETER der skal betale gildet.
(43) Det blev I KØBENHAVN at mødet skal finde sted.

Generelt verkar GDS vere litt mindre strenge enn NRG på kva typar setningsledd som kan brytast ut; dei seier at det utbrotne leddet kan vere bryte ut frå "alle de traditionelle ledfunktioner" (GDS:1791), og av spesifikke unntak etter *ordklasse* ser dei bare ut til å nemne "fokusadverbialer" (t.d. *kun*) og "sætningsadverbialer og dialogiske partikler" (t.d. *altså* og *jo*)" (GDS:1806). Derimot er dei meir ekskluderande enn NRG og SAG i å eintydig

krevje at alle utbrytingar *må* ha ein grammatisk ikkje-utbroten variant. GDS har også fleire spesifikke informasjonsstrukturelle og semantiske krav til utbrytingskonstruksjonen. Dette diskuterast i 3.1.3 og 3.1.4. Det kan òg nemnast at NRG viser eit døme med utbroten *ingen* i kapitlet om *det*-utbryting ((44) jf. (NRG:1089), mens GDS gjer eit poeng av at *ingen* og *nokon* etc. ikkje kan brytast ut ((45) jf. GDS:1799):

(44) Det er INGEN eg blir så irritert på som deg.

(45) *Det er INGEN der har været der.

Kva som er sagt i litteraturen om utbryting av kvantorar og ubestemte ledd er tema i 3.3.

Svenonius (1998) seier at visse typar dialektal dansk kan ha fleire subjunksjonar samtidig. I tillegg til bare *der* eller bare *som* skal det også vere muleg med *som+der* og *som+at+der*, og kanskje også *at+der* (Svenonius 1998:174/185, jf. også GDS:1657):

(46) a. Det er PETER som der ryger

b. ?Det er PETER at der ryger

c. Det er PETER som at der ryger.

Færøysk

I færøysk verkar det vere krav om uttalt subjunksjon i fleire utbrytingstypar, men valfritt med *som* eller *at* ved utbryting av alle ikkje-nominale ledd (jf. Petersen 1999:17):

(47) Tað er PROFESSARIN, sum fer til Rom. (SUBJEKT)

(48) Tað er bara VIÐ SAMRÁÐINGUM sum/at friður verður á Balkan. (PREP.FRASE)

(49) Tað er, TÁ PINAN HERJAR, sum/at hon heldur vil liggja. (LEDDSETNING)

I færøysk kan utbrotne objekt ha enten nominativ kasus (50)a), eller den kasusen det ville hatt i ikkje-utbroten variant, i dette tilfellet akkusativ (b) (jf. Þráinsson et al. 2004:198):

(50) a. Tað er EIN NÝGGJUR MOTORUR, sum skipinum nýtist. (NOMINATIV)

b. Tað er EIN NÝGGJAN MOTOR, sum skipinum nýtist. (AKKUSATIV)

Islandsk

Dette kasussystemet skal ifølgje Þráinsson (1979) også gjelde for islandsk. I (51) er valet mellom nominativ (a) og dativ (b), i (52) mellom nominativ (a) og genitiv (b) (frå Þráinsson 1979:81, tilsv. Þráinsson 2007:360):

(51) a. Það var ÞESSI HRINGUR sem Ólafur lofaði Marfu. (NOMINATIV)

- b. Það var þESSUM HRING sem Ólafur lofaði Maríu. (DATIV)
- (52) a. Það er ÓLAFUR sem María saknar. (NOMINATIV)
- b. Það er ÓLAFS sem María saknar. (GENITIV)

Verbet *vera* blir samsvarsbøygð i tal med påfølgjande DP dersom den nominative forma er valt. Ved ikkje-nominativ DP har *vere* umarkert eintalsform (Þráinsson 1979:82):

- (53) a-1. Það voru þESSIR HRINGAR sem Ólafur lofaði Maríu. (NOMINATIV)
- a-2. *Það var þESSIR HRINGAR sem Ólafur lofaði Maríu. (NOMINATIV)
- b-1. *Það voru þESSUM HRINGUM sem Ólafur lofaði Maríu. (DATIV)
- b-2. Það var þESSUM HRINGUM sem Ólafur lofaði Maríu. (DATIV)

I dette arbeidet frå 1979 visest bare døme med *sem* som subjunksjon, og det verkar vere obligatorisk i alle typar utbrytingar (Þráinsson 1979:77):¹⁸

- (54) Það var UNDIR RÚMINU sem þeir fundu bókina. (PREP.FRASE)
- (55) Það var þEGAR RAFMAGNIÐ FÓR sem hún varð ólétt. (LEDDSETNING)
- (56) Það var GULAN sem þeir máluðu bílinn. (ADJ, OBJ.PRED.)

Engelsk (CGEL)

I engelsk kan både subjunksjonen *that* og *who* (eller andre *wh*-subjunksjonar) brukast ved utbryting av subjekt og andre nominale ledd (CGEL:1385):

- (57) a. It was JOHN who wore a white suit at the dance last night.
- b. It was JOHN that wore a white suit at the dance last night

Derimot kan ikkje *wh*-subjunksjonar brukast ved utbryting av ikkje-nominale ledd; CGEL seier at bare *that* er muleg ved utbryting av "adjuncts" (CGEL:1387). Dei påpeikar her at *wh*-former i utbryting generelt er mykje sjeldnare enn *that* og ingen subjunksjon.

Ved utbryting av subjekt som er pronomen, seier CGEL at oblike former er "widely condemned" – det er i bruk "informally", men skal helst vere nominativ (CGEL:1386):

- (58) a. It was SHE/THEY that gave the signal.
- b. ?It was HER/THEM that gave the signal.

Kiss (1999:218) seier det motsette her, at utbrotne subjekt alltid skal ha akkusativ kasus i

¹⁸ Svenonius (1998) seier òg at subjunksjon alltid er obligatorisk i islandsk, men at '*að/at* òg kan forekomme.

standard engelsk: *It is ME who is responsible.* / *It is HIM who is responsible.* Dette meiner også Svenonius (1998:180): *It's ME who/that always hurt myself.*

CGEL påpeikar vidare at utbryting av indirekte objekt er muleg, men sjeldan; det er vanlegare å nytte preposisjonsfrase-varianten i staden for (CGEL:1385):¹⁹

(59) a. ?It's ME (that) he gave the book.	(INDIREKTE OBJEKT)
b. It's ME he gave the book to.	(UTFYLL. TIL PREPOSISJON)
c. It's TO ME that he gave the book.	(FULL PREPOSISJONFRASE)

Totalt sett blir inntrykket at svært mykje er likt for utbrytingskonstruksjonen i norsk, svensk, dansk, færøysk, islandsk og engelsk. Den største forskjellen ser ut til å ligge i krav og mulegheiter for bruk av subjunksjon. Utover dette er det rimeleg å anta at mykje av forskjellane som er vist kanskje handlar om dei personlege grammatikalitetsvurderingane til forfattarane, og dette skuldast kanskje ulike tenkte kontekstar for ytringane. Det ligg truleg ein forskjell i at utbrotne subjekt har oblik kasus i dansk og nominativ kasus i norsk og svensk, men det er uvisst kva som gjeld for engelsk her, kanskje finst begge delar i praksis.

Pseudoutbryting

Pseudoutbryting verkar vere mykje vanlegare i engelsk enn det er i norsk. CGEL seier den vanlegaste pseudo-varianten er med *wh*-setning som subjekt (60)a), og ikkje typen i (b), som skal vere nesten synonym med vanleg *det*-utbryting (c) (CGEL1388):

- (60) a. What you need most is A GOOD REST.
 b. A GOOD REST is what you need most.
 c. It's A GOOD REST that you need the most.

I pseudoutbryting er det òg lettare å bryte ut verb (CGEL:1388):

- (61) WHAT I'M DOING is teaching him a lesson.

Svenonius stadfestar at pseudoutbryting er ein lite relevant kategori i norsk: "Wh-expressions play no role in clefts in Scandinavian" (1998:167). Han seier konstruksjonen generelt har fleire avgrensingar i nordiske språk enn den har i engelsk, men gir nokre norske døme. Her blir pseudoutbryting primært danna med *den/det/dei*, og ikkje *kv*-ord (1998:168-9):

- (62) Den som betalte var HÅVARD.

¹⁹ Slik er det nok i norsk òg, men Fretheim (1970:54) viser eit heilt naturleg døme med utbrote indirekte objekt: *Det er MEG du skylder pengar.*

Faarlund (1992) brukar ein del plass på å vise korleis pseudoutbryting faktisk *kan* brukast i norsk – blant anna med desse døma (1992:140-1, hans grammatikalitetsvurderingar):

(63) Den som kjørte, var PER.	(jf. Det var PER som kjørte.)
(64) Det han vil, er AT VI SKAL GÅ.	(jf. *Det er AT VI SKAL GÅ, han vil.)
(65) *Der han budde, var HER.	(jf. Det var HER han budde.)

Også Faarlund seier at vanleg *det*-utbryting er mykje meir frekvent i norsk enn pseudo-utbryting er, ”noko som viser at det er viktigare å få eit tungt ledd (...) bakover, enn det er å få kjend informasjon (...) framover” (Faarlund 1992:140).

GDS er klare på at dei *ikkje* reknar pseudoutbryting inn i definisjonen på utbryting, og det gjer heller ikkje SAG, som kallar det '*falsk utbrytning*' (jf. GDS:1810 (a), SAG 4:519 (b)):

- (66) a. Hvad der generede en del i begyndelsen, var REGNEN.
 b. Den som søger tjensten lær vara EN 35-ÅRIG INGENJÖR FRÅN KATRINEHOLM.

GDS' argumentasjon for å halde slike ytringar utanfor er at den bare gjeld utbryting av nominale ledd, og at dei ikkje inneber nokon eksklusjon (GDS:1810, med dømet (66)a)).

Faarlund (1992:71) meiner derimot at også pseudoutbryting er uttømmmande.

Pseudoutbryting vil bli litt vidare omtalt i diskusjonen av standard syntaktiske analysar i litteraturen (3.1.5), men sidan det omtrent ikkje finst døme på konstruksjonen i det talespråksmaterialet som er grunnlaget for avhandlinga (sjå 6.3.4), vil det bli lagt svært lite vekt på i det vidare arbeidet.

Elliptisk utbryting

NRG omtalar ikkje utbryting med elliptisk relativsetning i det heile. Etter det eg kan sjå er det ingen i den eldre norske litteraturen som gjer det heller. Derimot viser Gundel (2002) fleire døme på dette i praksis frå den norske originalutgåva av *Sofies verden*, blant anna dette (Gundel 2002:120, min notasjon):

- (67) (Sofie hadde aldri tenkt over hva som styrer historiens gang.)
 Men det måtte vel være MENNESKENE? ~~som styrer historiens gang~~

Både SAG og GDS anerkjenner ytringar med elliptisk relativsetning som ein type utbryting. SAG legg vekt på at dette spesielt skjer ved spørsmål-svar, og verkar meine det er uavhengig av om spørsmålet har utbrytingssyntaks eller ikkje ((68), frå SAG 4:518). GDS legg vekt på at det tenkte innhaldet i den elliptiske relativsetninga må stå ”i den umiddel-

bart foregående tekst”, men at det ikkje må vere ordrett det same ((69), frå GDS:1798):

(68) A: Vem (är det som) kommer i kväll?

B: Det är RUNE OCH MARGIT. ~~som kommer i kväll~~

(69) A: Der er vist gået en rude.

B: Ja, det var OLE. ~~der knaldede ruden~~

Dette verkar ikkje vere nemnt i CGEL, men TRUNCATED CLEFTS er mykje diskutert hos Gundel og Hedberg (Hedberg 2000, Gundel 2002, Gundel, Hedberg og Zacharski 2005) (jf. 2.3.2). Eitt engelsk døme desse ofte har med, er dette (t.d. Hedberg 2000:899):

(70) My heart beat fast, for I had thought that as the discover of the body I would be the first to be called; but to my surprise, it was MARCEL. ~~who was the first to be called~~

Den elliptiske delen er her nettopp nemnt, og ifølgje Hedberg blir avkorta utbryting med *it* som subjekt bare bruka når relativsetninga er 'in focus'. "[T]he truncated cleft was appropriately chosen by the author since the content of the cleft clause (...) is immediately recoverable from the context, and the addressee's attention can be assumed to be focused on it" (Hedberg 2000:899). Dermed treng det ikkje bli eksplisitt uttrykt.

Derimot argumenterer Mikkelsen (2007) for at "so-called truncated clefts" ikkje er verken *truncated* eller *cleft*, "but simply monoclausal copular clauses with a pronominal subject" (2007:49). Ei hovudårsak til dette er at ho meiner *it* i slike ytringar er referensielle. Ho vil òg utvide kategorien med fleire setningstypar som liknar, men som ikkje kan seiast å ha ein muleg, tenkt, fullstendig utbrytingsvariant (sjå bl.a. Mikkelsen 2007:53).

Nelson (1997:342) inkluderer òg elliptisk utbryting i sitt engelske korpusstudium. Dette emnet blir vidare diskutert i 4.2 og 7.2.

3.1.3 Pragmatikk

Det er fleire som har strenge krav til pragmatiske trekk for at ei ytring skal kunne reknast som utbryting. NRG skriv at "alle typar setningsledd som kan representere ny informasjon i setninga, kan brytast ut" (NRG:1089). Dei seier ikkje eksplisitt at det motsette ikkje skal vere muleg, men sitatet kan tolkast som at dei meiner å gi eit definerande krav til konstruksjonen. Både GDS, Lundeby (1976) og Lambrecht (2001) seier det *må* finnast ein grammatisk ikkje-utbroten variant dersom noko skal definerast som utbryting. Andre omtalar desse og andre sider ved utbrytingskonstruksjonen meir generelt skildrande enn definerande. I 3.1.3 vil eg fyrst referere kva litteraturen seier om ny informasjon og fokus, så om kjent informasjon og presupposisjon, deretter litt om utbryting i *nyheitsstil* og i spørsmål.

Ny informasjon, fokus og trykk (det utbrotne leddet)

Dei fleste som skriv om utbryting, seier noko om informasjonsstatusen til det utbrotne leddet. Det er vanleg å seie at det skal innehalde ny informasjon, og/eller at det har fokus – ofte utan at termen *fokus* blir definert. Det er gjerne uklart om fokus skal bety det same som ny informasjon og/eller det same som sterkt trykk, og om fokus gjeld bare det utbrotne leddet eller større delar av ytringa. Spesielt i eldre litteratur kjem også termen *emfase* inn, og det er like uvisst om denne omtalar bare trykk, bare ny/viktig informasjon eller alt.

Hedberg seier det er allmenn semje om at utbryting inneber fokus; "there is general agreement that speakers do use cleft structures to focus attention" (Hedberg 2000:891). Fretheim (1970:55) meiner truleg det same med dette sitatet: "Det er ganske klart at utbrytning er en konstruksjon som har med emfase å gjøre. Ingen grammatiker vil vel finne på å benekte dette". Lundebry verkar meine at det òg må vere slik for språkbrukarane, "at emfasen nok i dag for den intuitive språkfølelse er det mest framtrèdende trekket ved utbrytningen" (Lundebry 1976 [1994:202]). (Termen *emfase* blir drøfta kort lenger nede.)

NRG seier som nemnt at alt som har ny informasjon kan brytast ut. Dei skriv òg at utbryting "har som funksjon å fokusere det utflytte leddet" (NRG:1088), og kallar jamt over konstruksjonstypen for *fokusering*. Etter det eg kan sjå, definerer dei ikkje eigentleg *fokus* nokon stad, men i eit avsnitt om fokus-ord (*berre* etc.) verkar dei jamstille *fokusere* med "*framheve*" (NRG:821). Elles kommenterer NRG at utbryting ofte bare har som funksjon å unngå ny informasjon på subjekts plass: "Det er særleg vanleg å bryte ut subjektet, som eit middel til å unngå at setninga får eit subjekt med ny informasjon" (NRG:1092).

GDS seier òg at utbryting er ein fokuskonstruksjon, men det meiner dei presentering og presenteringsutbryting er òg. I *praksis* verkar dei ofte sidestille fokus med ny informasjon, spesielt i analysen av presenteringssetningar (sjå 3.2). Den formelle, generelle definisjonen deira legg derimot vekt på *relevans*; fokus skal vere på det leddet som avsendaren utpeikar som særleg relevant, som ytringas sentrum (jf. GDS:75). I delkapitlet om *det*-utbryting blir fokus definert som *viktig*: "Ved en sætnings fokus forstås den del eller de dele af sætningen som af den talende opfattes som ytringens vigtigste informative led" (GDS:1793). Etter det eg kan sjå, knyter ikkje GDS fokus opp mot ny informasjon *formelt*; og dei seier ikkje noko om ny informasjon i det utbrotne leddet i kapitlet om *det*-utbryting.

GDS viser at det finst *dobbel fokusering*, og skil ut tre typar av denne. (71) er eit døme på "*reduplicerende kløvning*" og (72) er "*hierarkisk dobbelkløvning*" (GDS:1811):

(71) HVOR er det NU det er hun bor?

(72) Det er I ÅR det er I ROSKILDE vi skal have møde.

Den tredje typen er "*kontrastfokusering*", når det er like sterkt trykk på to ord i ei utbryting (jf. mitt *sauer/kyr*-døme (12) i 2.1.2), som her (GDS:1811, **utheving**=trykk):

(73) Det var **OLE** der lånte min **cykel**. (ikke **Lars** der lånte min **skrivemaskine**)

– i motsetnad til kontrastfokusering med kontrastivitet på bare eitt ledd (GDS:1811):

(74) Det er MIN **BIL** der er punkteret. (ikke min **cykel**)

(75) Det er **MIN** BIL der er punkteret. (ikke **din**)

CGEL verkar sjå på dobbel fokuseringsmulegheit som grunnleggande ved konstruksjonen: "Essentially, the cleft sentence indicates divided focus" (CGEL:1384). Dei ser ut til å meine at det alltid er fokus både i det utbrotne leddet og i relativsetninga, men at det kan variere om det er ny informasjon (og dermed '*pitch accent*') den eine eller andre staden: "[W]hich of the two focused items is dominant (*ie new*) will depend on the context" (CGEL:1384). Her gir dei desse døma (CGELs analyse, min notasjon, **utheving**=trykk):

(76) a. No, it is HIS CALLOUSNESS that I shall **ignore**. (*callousness given, ignore new*)

b. No, it is HIS **CALLOUSNESS** that I shall ignore. (*callousness new, ignore given*)

SAG seier ikkje noko om verken fokus eller ny informasjon i utbryting, men Sundman nemner dette så vidt. Ho skriv at utbryting har ein spesiell informasjonsstruktur der "den nya informationen oppbærs av en enda konstituent (sk. "fokus")" (Sundman 1980:55).

Svenonius kallar gjennomgåande det utbrotne leddet for *fokus*, men interessant nok kommenterer han likevel at ledd i denne posisjonen ikkje nødvendigvis har fokus:

"I will refer to this element as the 'focus', without meaning to imply that there is any well-defined notion of informational focus consistently associated with the position."

(Svenonius 1998:164)

I oppfølginga til dette viser han blant anna eit døme frå Faarlund (1992) der heile utbrytingssetninga inneheld ny informasjon. Svenonius verkar meine at det utbrotne leddet her (OLA) ikkje har fokus i tradisjonell forstand, det er bare ny informasjon:

(77) A: Korfor er det så kaldt her?

B: Det er OLA som har opna glaset.

Gundel (2002) kan derimot sjå ut til å sidestille fokus og ny informasjon. Ho seier at norsk har ein større tendens enn engelsk til å halde "focal material" unna subjekts plass, og ein større tendens enn engelsk til å plassere "focal material" også i relativsetninga i utbryting

(2002:127) – og verkar her meine ny informasjon, iallfall *relasjonelt*. Gundel seier (som nemnt i 2.1) at utbrotne ledd gjerne kan vere *referensielt* kjente, men at dei alltid er *relasjonelt* nye, både i norsk og engelsk. Det er uvisst om ho da meiner at utbrotne ledd alltid har fokus, eller om dei ikkje har det når '*det fokale materialet*' ligg i relativsetninga.

Lambrecht (2001) meiner det finst tre hovudtypar fokus i naturlege språk, etter kva del av ein proposisjon som er nye: i) *predikatfokus*, ii) *argumentfokus*, iii) *setningsfokus*. Desse skal reflektere tre grunnleggande kommunikative funksjonar: i) å predikere ein eigenskap til eit gitt emne, ii) å identifisere eller spesifisere eit argument til ein open proposisjon, og iii) å introdusere ein ny referent eller ei ny hending i diskursen (jf. Lambrecht 2001:485ff):

Predikatfokus (PF)

- nytt predikat, kjent argument
- predikerer ein eigenskap til eit gitt emne

Argumentfokus (AF)

- nytt argument, kjent predikat
- identifiserer eller spesifiserer eit argument til ein open (presupponert) proposisjon

Setningsfokus (SF)

- nytt argument og nytt predikat
- introduserer ein ny referent eller ei ny hending i diskursen

Lambrecht seier at *predikatfokus* gjerne er *in situ*, umarkert, men at vanleg *det*-utbryting er ein type *argumentfokus* og at presenteringsutbryting er ein type *setningsfokus* (sjå 3.3).

Kiss (1998/1999) opererer (jf. 2.1.4) med to fokustypar: *informasjonsfokus* som gjeld alle setningsdelar med ny informasjon og trykk, og *identifikasjonsfokus* som gjeld spesielle syntaktiske konstruksjonar, som *utbryting*. Ho definerer identifikasjonsfokus med desse orda:

"An identificational focus represents a subset of the set of contextually or situationally given elements for which the predicate phrase can potentially hold; it is identified as the exhaustive subset of this set for which the predicate phrase actually holds." (Kiss 1998:245)

Vidare seier Kiss at utbryting kan vere [\pm kontrastivt] i ulike språk. *Kontrastiv* identifikasjonsfokus definerer ho slik:

"I regard an identificational focus [+ contrastive] if it operates on a closed set of entities whose members are known to the participants of the discourse. (...) In this case, the identification of a subset of the given set also identifies the contrasting complementary subset." (Kiss 1998:267)

Kiss meiner altså at kontrastivitet kan vere eit krav ved identifikasjonsfokus i nokre språk, men seier at det ikkje er det i engelsk. Derimot viser ho at kontrastivitet kan *hjelp*e på grammatikaliteten. I engelsk er det normalt ikkje grammatisk å bryte ut adjektivfraser, men dette kan vere velfungerande likevel ved *kontrast*, som i (78)b) (frå Kiss 1999:228):

- (78) a. *It was TIRED that he was.
b. It was not SICK that he was but TIRED.

I fokusdiskusjonar i avhandlinga vil eg (jf. 2.1) primært nytte Kiss' tilnærming, men fokus-typene til Lambrecht vil blant anna bli vurdert i drøftingar av presenteringsutbryting, og det er òg nyttig å hugse på at kjent og ny informasjon kan fordelast på dei tre ulike måtane. (Det uttømmende og ekskluderande ved utbrytingskonstruksjonen blir diskutert i 3.1.4.)

Trykk

Lundeby har eit eintydig krav i sin definisjon på at utbrotne ledd alltid skal vere "sterkt aksentuert" (Lundeby 1976 [1994:178]). Venås (1978:55) er klart ueinig i dette. Han tolkar Lundeby's 'sterkt aksentuert' som "utpeikande, emfatisk aksentuering", og meiner at slikt trykk på utbrotne ledd er muleg, men ikkje nødvendig, og at det ofte ikkje er nokon forskjell i trykkstyrke på desse ledda i utbroten og ikkje-utbroten variant. Han gir blant anna desse døma, tenkt som kommentar til eit musikkinnslag i radio (Venås 1978:54/58):

- (79) a. Det var OLAV WERNER som song.
b. Olav Werner song.

Venås meiner emfatisk trykk ikkje er nødvendig i utbryting fordi den syntaktiske konstruksjonen i seg sjølv så tydeleg får fram ein motsetnad. Setninga får same semantiske innhald om ein legg vekt på leddet eller ikkje (jf. Venås 1978:56). At det så ofte blir sagt at utbrotne ledd skal ha emfatisk trykk, forklarar han med at dei nødvendigvis må ha *relativt* sterkt trykk. Fordi dei så ofte står mellom dei trykklette orda *det*, *vere* og *som*, oppfattast dei som trykksterke (jf. Venås 1978:63).

Delin (1992/1995) har som eit hovudpoeng i sine arbeid (jf. 2.1) at trykkplassering følger faktisk informasjonsstruktur, at sterkt trykk = ny informasjon i umiddelbar nærleik. Hedberg (2000) er einig med Delin, men Lambrecht (2001) er sterkt ueinig. Han skriv: "It is often said that the function of sentence accents is to signal "new information"", men dette meiner han er "a common misunderstanding" (Lambrecht 2001:478). Denne divergensen kan truleg forklarast med at Lambrecht og Delin har ulike definisjonar av ny informasjon. I diskusjonen gir Lambrecht eit døme nokså tilsvarande dette (mi omsetting):

(80) A: Kva er problemet med Tromsø?

B: Mørketida er grei, det er DEI LYSE SOMMARNETTENE som er problemet.

Det utbrotne leddet her, som truleg vil ha sterkt trykk, skal vere felles bakgrunnskunnskap, men ikkje-aktivert. Slik eg tolkar deira terminologi og definisjonar, ville Delin rekne dette som ny informasjon, sidan det ikkje er nemnt før i samtala, medan Lambrecht ville rekne det som kjent informasjon fordi det er felles kunnskap samtalepartnarane har.

Når det gjeld frekvens kan Delin bekrefte at utbrotne ledd ikkje nødvendigvis har sterkt trykk. Ho seier at i eit tilfeldig utval av utbrytingar frå hennar materiale, er det sterkaste trykket i *relativsetninga* i over halvparten av tilfella. Delin seier dette har vore kjent sidan Prince (1978), og synest det er rart at det ennå ikkje blir tatt omsyn til i litteraturen. Årsaka til dette meiner ho kan ligge i at det svært ofte bare blir bruka *dekontekstualiserte* døme, typisk ei setning som (81) (frå Delin 1992:294 og 1995:103, **utheving** = trykk):

(81) It was **JOHN** who ate the beans.

Ho seier at i leseuttale utan kontekst blir det automatisk sterkast trykk på det utbrotne leddet, og ei uttale av relativsetninga som signaliserer at den inneheld kjent informasjon. Delin trur det er derfor det har sett seg ei allmenn oppfatning om at slik uttale og tolking er det normale eller det einaste mulege.

Også Gundel (2002) seier at det sterkaste trykket i utbryting ikkje nødvendigvis ligg på det utbrotne leddet, men ho meiner det er ein klar forskjell på norsk og engelsk her, og har heilt andre frekvensar enn Delin. I Gundels materiale frå norsk original og engelsk omsetting av romanen *Sofies verden*, er det mykje vanlegare med ny informasjon, fokus og sterkt trykk i relativsetningane i norsk enn det er i engelsk. Dei norske setningar av denne typen er ikkje omsett med utbryting i engelsk (jf. Gundel 2002:126). Eitt døme som blir nemnt er (82), med den originale engelsk omsettinga i (83) (jf. Gundel 2002:121):

(82) Helt innerst gjorde den en brå sving som gjerne ble kalt "Kapteinsvingen".

Det var NESTEN BARE PÅ LØRDAGER OG SØNDAGER at det gikk mennesker her.

(83) At the end of the road there was a sharp bend known as Captain's Bend.

People seldom went that way except on the weekend.

I den norske utbrytingssetninga i (82) er all informasjon ny (utanom *her*), også relativsetninga. I den engelske omsettinga (83) er det inga utbryting. (Sjå også Johansson (2001) for samanlikning av utbrytingskonstruksjonen i engelsk og *svensk*.)

Det er uklart kva som er meint med termen *emfase* i tidlegare norsk, lingvistisk litteratur – om den omtalar trykk og/eller andre pragmatiske forhold. Vanvik (1979) brukar den om spesielt sterkt trykk. Både Lundebj (1976) og Fretheim (1970) verkar inkludere meir enn, eller noko anna enn, trykk, men dei definerer ikkje termane. Lie (1976) brukar den om trykkforhold, samtidig som han impliserer eit klart samband med informasjonsstruktur:

”Det er altså det utbrutte leddet som gir den nye informasjonen i setningen. Det utbrutte leddet vil derfor vanligvis ha *emfase* (uthevende trykk).” (Lie 1976 [1984:78])

I ”Focus, coherence and emphasis” (1984) definerer Werth *emfase* som *prominens* og seier det finst tre typar av det, *fonetisk*, *syntaktisk* og *semantisk*, (og utbrotne ledd kan ha alle):

”(i) phonetic prominence (carried by stress, intonation etc); (ii) syntactic prominence (carried by word-order, constituent-order etc); (iii) semantic prominence (carried by ”content” words as opposed to ”form” words)” (Werth 1984:98)

(Eg brukar *emfase* bare om trykk, (i), og antar at det bare skjer ved *kontrast* (jf. def. 7 i 2.1.)

Kjent informasjon og presupposisjon (relativsetninga)

Også når det gjeld presupposisjon og kjent informasjon er det mykje uklar termbruk i utbrytingslitteraturen, men generelt klarare enn for emna ovanfor. GDS seier klart at relativsetninga i utbryting er *presupponert*, og definerer samtidig omgrepet:

”Ledsætningens indhold er som nævnt præsupponeret. Den talende eller skrivende forudsætter altså at dette indhold er en vidensbaggrund der ikke står til diskussion, i den forstand at modtageren forventes, ikke at ville bestride dens sandhed.” (GDS:1795)

Samtidig trekker dei inn kjent informasjon når dei seier at ”status som forudsat viden” kan komme frå felles bakgrunnskunnskap, eller utleiast, som her (GDS:1795):

(84) NN er berømt i hele Europa. I Danmark er det ISÆR SINE SKUESPIL han er kendt for.

SAG brukar oftast termen *presupponere*, men innleiar med å skrive at relativsetninga i utbryting ”normalt [anger] ett faktiskt sakförhållande som talaren förutsätter bekant för lyssnaren” (SAG 4:517). Dei poengterer at konstruksjonen fungerer sjølv om relativsetninga faktisk inneheld *ny* informasjon for lyttaren, og seier den da vil bli oppfatta ”som om den hade varit hävdad” (SAG 4:518).

NRG er litt uklar. Om setninga *Det var Nils som fann pengane* seier dei fyrst at ”leddsetninga er presupponert”, men følgjer opp med: ”Mottakaren veit frå før at nokon hadde funni pengane” (NRG:1091). Elles i teksten om utbryting brukar dei bare termen *kjent informasjon*, ikkje *presupposisjon*. Faarlund (1992) ser ikkje ut til å omtale relativsetningane

som presupponert, men brukar orda "framstilt som kjend informasjon" (1992:142/61).

Lundeby (1976) har ikkje presupposisjon med i definisjonen sin på utbryting, men argumenterer seinare med at konstruksjonen må involvere noko presupponert, for å få til den nødvendige *identifikasjonen*: "Skal vi kunne si at en gjenstand er identisk med en annen (...), så må gjenstandens eksistens være presupponert" (Lundeby 1976 [1994:194]). Han verkar meine at konstruksjonen presupponerer *eksistensen* av både utbrote ledd og relativsetning, men "det ene leddet forutsettes også kjent", og med dette meiner han truleg relativsetninga (ibid.).

Lambrecht (2001:475ff) opererer med tre typar presupposisjon, som omfamnar ulike sider ved pragmatikken: Ein for den *kunnskapen* talaren antar at lyttaren har eller vil tileigne seg idet ytringa blir prosessert (*K-presupposisjon* for 'Knowledge'). Ein for at presupponerte proposisjonar må vere aktiverte i diskursen eller lett å utleie frå noko som er aktivert; dei må vere i *medvitet* til lyttaren (*C-presupposisjon* for 'Consciousness'). Og ein som skal reflektere Grice' maksime for relevans: Ei eining er *T-presupponert* (T for 'Topic') dersom talaren antar at lyttaren vil rekne henne som *topik* (i tydinga 'potensielt grunnlag for predikasjon'), og med dette som relevant og interessant (Lambrecht 2001:476). Han verkar meine at alle desse må vere til stades på ein gong for at *det*-utbryting skal fungere.

Delin (1992/1995) har, som diskutert i 2.1.3, som hovudpoeng å vise at presupposisjonen i utbryting er uavhengig av faktisk informasjonsstatus. Ho seier som nemnt at all presupposisjon blir presentert og tolka som *anaforisk*, uavhengig av om antesedenten er tilgjengeleg eller ikkje, lyttaren må eventuelt akkommodere. Informasjonen blir presentert som ikkje-diskutabel og som om den ikkje kjem ifrå talaren. Det refererast bare til informasjon som *har* eksistert, i nåverande diskurs eller i ein annan, utan tanke på kven som er opphavet til han og når. Innhaldet treng ikkje ha vore tilgjengeleg for nokon før i det heile. Derfor er (85) heilt velfungerande sjølv om relativsetninga er heilt ny (jf. Delin 1992:302):

(85) It is WITH GREAT PLEASURE that I pronounce you husband and wife.

Hedberg (2000) og Gundel (2002) følgjer Delins grunnleggande meiningar her, og Prince (1978) viser at Delins syn får støtte i eit forsøk utført av Peter Hornby i 1974. Informantar fekk høyre ulike innspelte setningar, og etter kvar ytring fekk dei sjå eit bilde som dei så skulle rapportere nøyaktigheita til – altså i kor stor grad innhaldet i bildet stemte overens med innhaldet i setninga. Utbrytingssetningar og tilsvarande ikkje-utbrytingar blei testa mot same bilde, både slik at det var samsvar mellom setning og bilde, og ikkje. I Prince' artikkel blir det presentert statistikk over kor ofte informantane *ikkje* sa ifrå når det *ikkje* var samsvar, og her kjem det fram ein relativt klar forskjell: Manglande samsvar

mellom bilde og (aktiv)setning blei *ikkje* rapportert av informantane i 15,6% av tilfella i ikkje-utbryting, men i 30,6% av tilfella i utbryting.²⁰ (Litt andre tal for passiv, sjå Prince (1978:904) for fullstendig tabell.) Prince kritiserer at kvart bilde bare blei testa med éi setning; ho seier det spesielt når ein testar utbryting burde vere full kontekst om ein skal få svar ein i større grad kan lite på, men statistikken er uansett interessant: Det er grunn til å tru at informantane i mindre grad bryr seg om å verifisere sanningsinnhaldet i presupposisjonen i utbryting, enn når same informasjon blir presentert i ei vanleg, enkel setning.

Nyheitsspråk og formell stil

Dei fleste som skriv om utbryting nemner døme der all informasjon er ny, typisk *nyheitsstil*. Ofte sitert i litteraturen er (86) frå Venås (1978:66) og (87) frå Prince (1978:898):

(86) Det var LIKE FØR U. THANT SKULLE BEGRAVES FORRIGE TORS DAG at studenter stormet bygningen og tok båren.

(87) It was JUST ABOUT 50 YEARS AGO that Henry Ford gave us the weekend.

Faarlund (1992) meiner ein må kunne rekne utbrytingar der alt er nytt som danna i analogi til den meir prototypisk varianten. Han verkar òg meine det er på grunn av slike døme at det er så vanleg med utbrotne subjekt – det er desse som må brytast ut fordi "alle andre ledd enn subjektet kan representere ny informasjon" (Faarlund 1992:142).

NRG seier om blant anna (86) at "her er ikkje det utbrotne leddet nødvendigvis fokusert" (NRG:1093). Dei skriv at å bruke utbrytingssyntaks her blir å gi ei opptakt så ein slepp å begynne direkte med alt det nye. Svenonius (1998:164) skildrar òg denne ytringsmåten som "a sort of lead-in". Venås poengterer at i lys av døme som (86), som meir er *opplysande*, kan ikkje utbryting alltid seiast å ha som hovudoppgåve å "gje tyngd" eller "peike ut", og spør seg dermed "kvifor desse setningane då blir brukte" (Venås 1978: 66). Svaret er fordi det gir god rytme og flyt og er velfungerande til å binde saman teksten:

"Tvillaustr finn ein best vilkår for ei språkleg god rekkefølge mellom ledda når ein tek til med «Det er». Dette er ei triviell årsak, men alle som syslar med å setja tankar på prent, vil vita at slike omsyn gjer seg sterkt gjeldande i setningsoppbygginga." (Venås 1978:67)

SAG omtalar ein liknande type *formell stil* der dei utbrotne ledda angir "beledsagande omskandighet", og seier at konstruksjonen her ikkje nødvendigvis er uttømmmande (SAG 4:518):

(88) Det var MED GLÄDJE man läste hans synpunkter.

(89) Det är MED BESTÖRTNING vi har mottagit meddelandet om din fars bortgång.

²⁰ I *pseudoutbryting* er talet for manglande rapportering så høgt som 44,6%.

Det kan altså godt vere fleire tankar enn *glede* som vart opplevd i (88), og i (89) var det truleg også *sorg* involvert. NRG seier om eit døme liknande (89) at dei blir brukte for å "dempe eller avleie merksemda frå eit ubehageleg innhald" (NRG:1093). GDS kallar desse utbrytingstypane for '*retorisk sætningskløvning*', og skriv at relativsetningane her *ikkje er presupponerte*, men at innhaldet i dei "fingres at være kendt" (GDS:1809).

Lambrecht (2001) fortel at Prince (1978) set døme tilsvarande (87) i ein eigen kategori, men dette er han sjølv ueinig i: Setningar der all informasjon er ny er bare litt mindre typiske. Dei avvik bare frå "vanleg" utbryting i større eller mindre grad, det er ingen klar kategorisk forskjell, og dei har same grunnleggande funksjon: "[They serve] in all cases to specify the value of a variable in a presupposed open proposition" (Lambrecht 2001:484).

Hedberg seier om setning (87) at den er typisk for journalistikk, og at journalistar kanskje brukar utbrytingskonstruksjonar som dette for å omtale informasjon som lesaren kanskje har, kanskje ikkje har. Dei fleste kjenner nok til Henry Ford, men kanskje ikkje at det var han som oppfant 'weekenden', og sannsynlegvis ikkje at det er 50-årsjubileum for det. Hedberg meiner at ved å fokusere på tidsaspektet kan journalisten vere kunnskapsformidlar "without sounding pedantic" (Hedberg 2000:903).

Gundel (2002) poengterer at utbrytingar med ny informasjon i relativsetninga gjerne kjem i starten av avsnitt. Eitt døme frå *Sofies verden* er dette (sitert frå Gundel 2002:122):

(90) [Beginning of a new paragraph] Nå er det at guden Heimdal får en lys idé.

Nelsons (1997) analyse viser at dette er kjernebruk av utbrytingskonstruksjonen også *munntleg*, spesielt i '*scripted talks*' – rettsprosedyrar og forelesningar av ulike slag. Han seier at der ein i skrift kan bruke over- og underoverskrifter, brukar ein i tale utbryting som ein organiseringsstrategi. Det kan introdusere eit tema, forklare konteksten eit tema skal diskutast i, eller rette merksemda mot endringar i tema (jf. Nelson 1997:347).

Som ei oppsummering vil eg seie at dei fleste *nemner* døme som (86)–(90) i arbeid om utbrytingskonstruksjonen, men dei færreste tek omsyn til dette i argumentasjonen vidare. Utan å ekskludere slike setningar frå definisjonane sine, held mange blant anna fram med å seie at relativsetningar i utbryting alltid skal innehalde kjent informasjon.

Utbryting i spørsmål

Fleire kommenterer at utbryting er svært vanleg i spørsmål i norsk (t.d. NRG:1091 og Svenonius 1998:164). Dette stammar truleg frå Lie (1978:393): "In Norwegian wh-questions are very often cleft, especially in colloquial speech". Svenonius seier òg at det er vanlegare i norsk enn i engelsk, noko som blir bekrefta av Gundels komparative studium

av *Sofies verden*: Spørsmål som har utbrytingssyntaks i den norske originalen (a), har gjerne ikkje det i den engelske omsettinga (b) (jf. Gundel 2002:121):

- (91) a. Var det JOKER du sa? (utbryting)
 b. Did you say joker? (ikkje-utbryting)

Både Lie og Venås påpeikar at utbryting i nokre tilfelle er så godt som obligatorisk i kv-spørsmål i norsk. Venås (1978:70) meiner dette spesielt gjeld ved spørjeordet *kven*:

- (92) ?Kven kom? ⇒ KVEN var det som kom?

Lies døme på dette, som ofte blir sitert i litteraturen (t.d. Gundel 2002:125), har klar pre-supposisjon som bakteppe. Dersom ei gruppe menneske plutselig høyrer ein sterk lyd, er det nesten ugrammatisk i norsk å ytre den ikkje-utbrotne varianten her (Lie 1978:395):

- (93) ?Hva bråker? ⇒ HVA er det som bråker?

Gundel skriv om dette at "non-clefted *wh*-question where the material in the cleft clause is strongly presupposed (...) are judged to be highly unnatural, if not totally unacceptable, in Norwegian" (Gundel 2002:125).

Nelsons studium viser at utbryting er eit *klyngefenomen*; dei opptrer gjerne fleire saman. Dette viser seg gjerne i bestemte diskurstypar. Han seier det er spesielt frekvent i sportskommentering, og gir blant anna dette dømet frå motorsport (Nelson 1997:345):

- (94) At the moment it's PAUL THORPE who's heading for the maximum three points from this race (...) And it's THORPE who's in the lead.

Men klyngefenomenet gjeld ikkje bare oppsamling i visse teksttypar, det gjeld òg generelt ved spørsmål og svar; Nelson har blant anna dette dømet frå korpuset (1997:347):

- (95) A: WHAT was it that attracted you to Merlin?
 B: It was ANCIENT HISTORY that attracted me (---)

Det er stor usemje i den nordiske litteraturen i om spørsmål med og utan utbrytingssyntaks presupponerer det same. SAG seier at alt utanom spørjeleddet er presupponert uansett, at utbryting av spørjeord ikkje endrar kva som er presupponert, men at utbrytingssyntaks vil markere presupposisjonen i større grad (SAG 4:517). NRG meiner òg at presupponeringa er den same, og at spørsmål med og utan utbryting normalt kan brukast om kvarandre, men at det finst unntak. (96) brukast "for å uteske samtalepartnaren om meninga hans", medan (97) bare fungerer viss han allereie har ytra seg om saka (NRG:943):

(96) Nå, mor, hva sier du til en slik teori?

(97) KVA er det du seier?

Dei nemner òg at (97) gjerne vil bli bruka ved forundring eller affekt (jf. NRG:942).

Lie (1978) meiner derimot det er ein klar forskjell, og at denne ligg i at dei ikkje-utbrotne variantane bare SUPPONERER det dei utbrytande variantane PRESUPPONERER.

"Informally we can say that a supposition of a wh-question is the speaker's belief about the set the wh-word refers to, whether it is null or non-null" (Lie 1978:393).

(98)a) supponerer, men ikkje presupponerer, at noko blei sagt om Hedda. Det kan brukast også viss spørjaren ikkje eigentleg veit om det blei sagt noko om henne eller ikkje. Derimot har utbrytinga (b) presupposisjon, og kan bare brukast om det er klart at noko blei sagt:

(98) a. Hva sa han om Hedda? (Supponerer: *Han sa noe/ingenting om Hedda*)

b. HVA var det han sa om Hedda? (Presupponerer: *Han sa noe om Hedda*)

Lie seier òg at bare spørsmål *med* utbryting er uttømmende, og viser dette slik (1978:396):

(99) a. Hvor kan jeg parkere? (Reknar med det er fleire mulegheiter.)

b. HVOR er det du har parkert? (Vil vite eksakt stad.)

GDS seier òg at det er vanleg å anta at *kv*-spørsmål presupponerer alt utanom *kv*-ordet, og at spørsmål med og utan utbryting dermed skulle ha same presupposisjon, men dette er dei klart ueinig i. "Hvis det forholdt sig sådan, skulle et kløvet hv-spørsmål være pleonastisk" (GDS:1796). Dei meiner det bare er utbrytingsspørsmål som eintydig presupponerer. I argumentasjonen legg dei vekt på eksklusjon: Ved å bruke utbryting spør ein eksplisitt om å få utelukka andre mulegheiter, men "det simple *hv*-spørgsmål implicerer ingen eksklusjonssætning" (GDS:1797, sjå 3.1.4). Dette er heilt tilsvarande Lies analyse av (99)a-b).

Både GDS og SAG nemner at utbrytingsspørsmål kan antyde at spørjaren føler han har/burde hatt den kunnskapen han spør etter (GDS:1797, SAG 4:517). Eit døme kan vere:

(100) KVA var det du heitte igjen?

GDS kommenterer at slike ytringar gjerne står i preteritum. Dei meiner det blir referert til det tidspunktet spørjaren hadde eller burde hatt denne kunnskapen.

Elles må det nemnast at fleire i syntakslitteraturen har foreslått at V3-ordstillinga i *kv*-spørsmål i nordnorsk og andre norske dialektar har bakgrunn i utbrytingskonstruksjonar

– diakront og/eller synkront. Lie argumenterer i artikkelen "Ka du sei?" (1992) for at setningstypen i tittelen har sitt historiske opphav i tilsvarende *utbryting*, men at *vere+det* har blitt borte (altså *Ka ~~er det~~ du sei?*), og at dette òg gjeld for same type ytringar med *som*:

(101) Ka du trur? ⇐ Ka er det du trur?

(102) Kem så kom? ⇐ Kem var det så kom?

Argumentasjonen for dette kjem blant anna frå at det finst fleire belegg i dialektane på eit tenkt mellomstadium der ekspletiven *det* er borte, men verbet *vere* er uttalt. Rognes (2011:108) viser døme på dette også frå Nordisk dialektkorpus, frå Rogalandsområdet:

(103) Kem e så he dei? (Sokndal_03gm) (jf. Kven er ~~det~~ som har dei?)

(104) Ka e dåkke har fårr någe? (hjelmeland_01gm) (jf. Kva er ~~det~~ de har for noko?)

Rognes viser vidare at Lies analyse også kan anvendast som grunnlag for ein synkron, syntaktisk, generativ analyse, og seier at blant anna Vangsnes et al. (2010) har same tilnærmingmåte. (Sjå Lie (1992) for (tidlegare) utbreiing av V3-syntaks av denne typen.)

3.1.4 Semantikk

Uttømming, eksklusjon og identifikasjon

Det identifiserande og uttømmmande ved utbrytingskonstruksjonen er mindre omtalt i litteraturen enn dei meir reint pragmatiske emna, men mange nemner det kort. Lie (1976) seier utbryting har som funksjon å identifisere noko, og at den samtidig ekskluderer andre mulegheiter. Kulbrandstad (1978) omtalar utbryting som *eksklusivt identifiserande*. Fretheim (1970) seier denne ordlyden kjem frå Lundeby (1967) og forklarar det slik:

"Det som semantisk sett karakteriserer utbrytingssetninger, er at i dem blir et begrep presisert som «det *eneste* det dreier seg om i sammenhengen». (...) Vi kan si at det foregår en utvelgning av utbryteren og samtidig en eksklusjon av alle andre leksikalske entiteter" (Fretheim 1970:56-57).

Dette omtalast vidare i artikkelen som at utbryting alltid inneber *seleksjon* og *eksklusjon*. NRG nemner dette bare veldig kort, med å seie at "det utbrotne leddet representerer «ei fullstendig opprekning»" (NRG:1091). GDS går djupare inn i problematikken, og trekker også inn negasjon og dei andre mulegheitene som blir ekskludert.

"Til enhver korrekt kløvning skal der (...) svare en afledt sand, nægtet kløvning, den såkaldte identifikasjonsnegasjon eller eksklusjonssætning." (GDS:1794)

Dei viser her at (105)a) har eksklusjonssetninga (b), og at dersom utbrytinga sjølv er

nekta, er eksklusjonssetninga utan nekting, som i (106)a) og (b) (GDS:1794):

(105) a. Det var PETER der bestod køreprøven.

b. Det var ikke nogen anden der bestod køreprøven.

(106) a. Det var IKKE LISE der ringede.

b. Det var en anden der ringede.

GDS seier at utbryting etablerer eit *diskursunivers*, beståande av alle mulege referentar for X i presupposisjonen, her *X bestod køreprøven* og *X ringede*. Dei ser òg ut til å meine at det ikkje er noko krav til konstruksjonen at lyttaren faktisk kjenner til alle dei andre mulegheitene, utbryting impliserer bare at ingen andre er relevante i samanhengen (GDS:1794).

Faarlund (1992:70) omtalar *pseudoutbryting* som ein spesiell type identitetskonstruksjon. Han reknar *det*-utbryting som utleidd frå pseudoutbryting, men seier at det klare preget av identitet da blir borte (1992:140). For Lundeby er det derimot identifikasjon som er det viktigaste trekket ved *det*-utbryting: "Det er ikke urimelig å se dette kriteriet på innholdsplanet som mer fundamentalt enn de andre kriterier, som gjelder uttrykksplanet" (Lundeby 1976 [1994:185]). Han har dette som eit strengt krav til definisjonen, at det utbrotne leddet og "et innholdsmoment" i relativsetninga må stå til kvarandre "som de to ledd i et identitetsutsagn" (1976 [1994:178]). Med *identitetsutsagn* meiner han "et språklig uttrykk for at to innholds-størrelser egentlig er en og den samme" (1976 [1994:185], og dette skal òg vere det språkhistoriske utgangspunktet for konstruksjonen. Venås er delvis ueinig med Lundeby i dette spørsmålet, men verkar likevel rekne identifikasjon som eit viktig trekk ved *det*-utbryting. Han skriv at "identifiseringsmomentet går tapt når vi formar om ei utbrytingssetning til ei særsetning" (Venås 1978:60).

Også for Kiss (1998/1999) er identifikasjon sentralt. Som vi har sett er hennar hovudpoeng at utbrotne ledd har fokustypen 'exhaustive identification', *uttømmende identifikasjon*: Utbrotne ledd representerer ei delmengde av alle dei mulege referentane som relativsetninga kan gjelde for. Desse mulege referentane er (bare) kontekstuellet eller situasjonelt gitt (jf. GDS' *diskursunivers*). Det utbrotne leddet blir *identifisert* som den delmengda som relativsetninga faktisk gjeld for (jf. Kiss 1998:245).

Kiss nemner *eksklusjon* bare ved *kontrast*: "In this case, the identification of a subset of the given set also identifies the contrasting complementary subset" (Kiss 1998:267). Ho meiner som sagt at utbryting i engelsk er uttømmende, men ikkje nødvendigvis kontrastiv:

(107) It was BECAUSE OF THE RAIN that we arrived late.

Kiss tolkar (107) som at den bare formidlar årsaken til at dei kom seint, utan å ta omsyn til

andre mulege årsaker, som det her finst ei uendeleg mengde av, og derfor er det ingen eksklusjon. Likevel er ytringa uttømmende, fordi 'because of the rain' blir presentert som den einaste årsaka som faktisk var til stades. Kiss seier òg at identifikasjonsfokus i andre språk ikkje treng vere uttømmende, men ho har ingen definisjon på dette utan bruk av ordet '*exhaustive*'. Etter det eg kan sjå definerer ho heller ikkje termen '*identification(al)*'.

Definittheit, spesifisitet og generisitet i utbrotne ledd

Sundman (1980:54-55) seier at utbrotne nominalfrasar kan vere definitive eller indefinite:

(108) a. Det var ETT BREV som kom.

b. Det var BREVET som kom.

Dette er det faktisk svært få som presiserer. I norske arbeid om emnet blir det ofte bare vist døme med *definitte* utbrotne DP-ar. I engelskspråklege arbeid blir det mykje oftare vist døme med indefinite, men utan vidare kommentar til dette. Det gjeld blant anna dei innleiande døma i Collins (1991:1) (109) og Halvorsen (1978:1) (110):

(109) It was A SHERRY that Tom offered Sue.

(110) It was A MAN AND A WOMAN that Mary saw.

I nordiske tekstar om *presenteringsutbryting* blir det sagt at utbrotne ledd der alltid er indefinite og må vere spesifikke, og dermed kjem det *implisitt* fram at indefinite DP-ar i *vanleg det-utbryting* må vere ikkje-spesifikke. Dette blir derimot ikkje nemnt i tekstar og avsnitt som bare er om *det-utbryting*. Blant anna er det slik i NRG og GDS (sjå 3.3).

Ein må også slutte seg til informasjon om *generisitet*: Faarlund (1992) seier at det ikkje er muleg å lage presenteringsutbryting med generiske ledd, og implisitt må det da vere slik at viss eit utbrote ledd faktisk er generisk, *må* konstruksjonen vere *det-utbryting*.

Om referensialiteten til det/it-subjektet i oversetninga i utbryting

Det er fleire i litteraturen som reknar 'it'/det-subjekt i utbryting som referensielle i større eller mindre grad. Hedbergs artikkel "The referential status of clefts" (2000), har som hovudpoeng å argumentere for referensialiteten til utbrytingssubjektet *it*. Ho seier at det klart vanlegaste i litteraturen er å rekne dette som ekspletivt, men viser også til andre som har argumentert for at det må vere referensielt på eit vis. Til dømes seier ho at Bolinger omtalar det som eit definit pronomen, med "low information but not vague reference". Han kallar det "ambient it", og seier det ikkje er utan semantisk innhald, men har "the greatest possible generality of meaning" (Hedberg 2000:892). (Sjå òg Reeve 2012 og

Patten 2012).

Også i den norske litteraturen er det fleire som kjem med kommentarar om at *det* kanskje ikkje er ekspletivt som utbrytingssubjekt, og heller ikkje ved ekstraponert ledd-setningssubjekt. Lie (1976) seier om begge konstruksjonstypene at det er snakk om ein "avbleiknet henvisningsfunksjon", og at det er usikkert om ein skal kalle *det* for formelt subjekt i desse (Lie 1976 [1984:76/77]). Også Svenonius (1998) slår desse to ekspletivkonstruksjonane saman når han argumenterer for at *det* i slike tilfelle kanskje ikkje er heilt semantisk tomt likevel. Han omtalar 'it'/'*det*' i utbryting både som "dummy" og "expletive" (1998:178/164), og analyserer dei som det syntaktisk, men verkar til slutt endre mening.

"the *it* in subject position in a cleft is extraposition *it*, an element independently observed only to appear in connection with elements of the category CP." (Svenonius 1998:181)

Denne typen *it* seier han er obligatorisk i utbryting. Den har to funksjonar, å fylle den grammatiske subjektsfunksjonen og å forankre (relativ)setninga til verda: "When extraposition *it* is inserted (...), CP is anchored to the real world" (1998:183). Han seier at dette er det semantiske bidraget *it/det* gir, og at dette ikkje er så ulikt innhaldet og funksjonen dei *referensielle* versjonane av *it/det* har.

Lambrecht (2001:468) meiner derimot at fordi utbrytingskonstruksjonen uttrykker *ein* proposisjon med *to* setningar, må både *it* og *be* vere 'dummy'. Viss *to* setningar skal uttrykkast som ein *må* det eine settet med subjekt+verbal vere semantisk tomt.

3.1.5 Syntaktiske analysar av utbryting

Predikativ

Som nemnt verkar svært mange, spesielt i den eldre litteraturen omtale post-*vere*-delen av utbryting som *predikativ*, men det kan sjå ut til å variere om dei med det inkluderer bare det utbrotne leddet eller det utbrotne leddet og relativsetninga saman som ei eining. NRG seier at "det utflutte leddet blir predikativ i ei kopulasetning med *vere*" (NRG:108, tilsv. Lie 1976 [1984:77]), medan SAG seier "Det utbrutna ledet och den relativa bisatsen fungerar som bundet subjektspredikativ till *vara* i den överordnade satsen" (SAG 4:515). GDS kallar det utbrotne leddet for "*kløvningspredikativet*" som "etterfølges af en ledsætning formet som en relativsætning", men meiner samtidig at det ikkje eigentleg kan vere snakk om eit predikativ sidan "*kløvningsprædikativ* og relativsætning ikke kan stå i fundamentfeltet som ét led" (GDS:1790); dei utgjer ikkje éi eining. Dette illustrerer dei med desse døma:

- (111) a. OLE var det ikke der smadrede ruden (jf. Det var ikke OLE der smadrede ruden.)
 b. *Ole der smadrede ruden var det nu ikke

Vinje (1970 [1977:132]) skil dei to utbrytingskonstruksjonane klart terminologisk i at utbrotne ledd er *predikativ* i DET-UTBRYTING men *eigentleg subjekt* i PRESENTERINGSUTBRYTING. Lundeby brukar gjennomført termen *predikativet* om *det*-utbrotne ledd. Han seier òg om dømet *Det var (en gang) en konge som hadde tre sønner* at "De fleste grammatikere vil vel heller ikke regne med at vi har noe predikativ, idet 'være' er brukt eksistensielt" (Lundeby 1976 [1994:179]). Det er uvisst på kva måte dei ville tenke seg ein syntaktisk analyse av utbrytingskonstruksjonen, men dei skil altså klart mellom predikativ (med kopula-*vere*) og eigentleg subjekt (med eksistens-*vere*). Lundeby (1967) meiner ein kan diskutere om ein skal rekne det utbrotne leddet som subjekt heller enn det formelle *det*, men han konkluderer med at utbryting vanskeleg lar seg analysere med tradisjonelle analysemetodar på den tida (Lundeby 1967:7-8). I nyare norske innføringsverk i grammatikk er utbryting ofte ikkje diskutert (t.d. Endresen et al 1996, Enger og Kristoffersen 2000, Åfarli og Eide 2003).

Relativsetningas syntaktiske status

Eit svært klassisk diskusjonstema i utbrytingslitteraturen er korleis ein skal analysere relativsetninga syntaktisk. Samanlikna med vanlege, restriktive relativsetningar er noko likt og noko forskjellig. NRG påpeikar som GDS at det utbrotne leddet og *implikativsetninga* ikkje utgjer eitt ledd på same måte som i andre implikativkonstruksjonar; ein kan ikkje flytte på heile uttrykket saman: *Det var Nils som fann pengane* \Rightarrow **Nils som fann pengane, var det*. (NRG:1089). Lundeby meiner at konstruksjonsmåten i utbryting må vere innført i analogi til den vanlege modellen av [nominal+relativsetning]. På same måte har utbryting av adverbialledd, knytt saman med *at*, blitt innført etter modell av vanlege *at*-setningar (Lundeby 1976 [1994:193-194]).

CGEL seier at "The second clause in a cleft sentence is obviously similar in structure to a restrictive relative clause" (CGEL:1386), men nemner blant anna ein viktig forskjell i at *namn* ikkje kan ta vanlege restriktive relativsetningar om komplement. Dermed er setninga *It's Chelsea (that) he lives in* eintydig ei utbryting – '*Chelsea that he lives in*' kan ikkje vere ei sjølvstendig eining (CGEL:1387n). Som nemnt i 3.1.1 er det vanleg i engelsk å bruke '*cleft clause*' om relativsetninga i utbryting. Lambrecht argumenterer for å kalle dei for '*relative clause*' – i lys av diskusjonen sin av relativsetningsteori generelt:

"According to a widespread assumption, R[elative]C[lause]s are restrictive modifiers by definition. RCs that are not restrictive (like those of clefts) are therefore not considered full-fledged relatives. (Lambrecht 2001:472)

Utbrytingsrelativsetningar er altså vanlegvis ikkje rekna som ordentlege relativsetningar,

men Lambrecht er ueinig, og skisserer ein analyse som behandlar alle relativsetningar saman som ein type (2001:473). Reeve (2007) går igjennom mykje av den generativ-syntaktiske litteraturen om utbryting, og meiner å motbevisse mange tidlegare analysar med si tilnærming, der han sjølv reknar utbrytingsrelativsetningar som restriktive, og som modifikatorar heller enn komplement. Han følgjer òg Hedberg i å analysere *it*-subjektet som ikkje-ekspletivt. Svenonius (1998) har ein lengre diskusjon av relativsetningssyntaks i lys av utbryting i norsk og nordisk samanlikna med engelsk.

Relativsetningsteori er utover dette ikkje eit diskusjonsemne i avhandlinga.

Det-subjektet i utbryting er ikkje-ekspletivt (syntaktisk)

Hovudpoenget til Hedberg (2000) er altså å argumentere for at *it* i oversetninga i utbryting er referensielt. I artikkelen går ho igjennom mange tidlegare syntaktiske analysar av utbryting, og deler dei i to hovudgrupper: I EKSTRAPOSISJONSANALYSAR står relativsetninga i direkte relasjon til subjektet *it*, og bare indirekte til det utbrotne leddet. Dette omfattar blant anna alle som utleiar utbryting frå pseudoutbryting. I EKSPLETIVANALYSAR står relativsetninga heller i direkte relasjon til det utbrotne leddet, og både subjektet *it* og kopula-verbet er heilt ekspletive.

Hedberg siterer òg Gundel (1977)²¹ som meiner subjektet *it* i ubryting fungerer som eit pronomen og refererer til temaet i ytringa, som er relativsetninga. Gundel seier at *it* er referensielt på same måte som andre pronomen er det når dei er kopiar av ein høgredisløst DP, slik at *them* og *it* fungerer heilt tilsvarande i (112)a) og (b) (Hedberg 2000:892):

- (112) a. I don't like them_i, [those beans]_i. (høgredisløst)
- b. It_j is THOSE BEANS [that I don't like]_j. (utbryting)

Hedberg meiner utbrytingssubjektet *it* er ein ALLOMORF av *the*, og reknar dei begge som kjernen i ein DP. *The* tek NP-ar som komplement og utbrytings-*it* tek relativsetningar som komplement. *It* er altså referensiell i same grad som ein determinativ er det. Kjernen (*it*) og komplementet (relativsetninga) er skilt frå kvarandre i overflatesyntaks. Eininga dei utgjer omtalast derfor som "a discontinuous definite description" (2000:891). Hedberg hentar mykje av argumentasjonen for at subjekt og relativsetning i utbryting er ei eining, i døme med *this/that* som subjekt i oversetninga (Hedberg 2000:892):

- (113) a. This was JOHN that I saw.
- b. That was JOHN that I saw.

²¹ I seinare tid har Gundel tatt i bruk Hedbergs syntaktiske analyse frå denne artikkelen (t.d. Gundel 2002).

Ho meiner det er lett å argumentere for at *it*+relativsetninga er éi eining semantisk og pragmatisk, men at det er vanskelegare å få til å gå opp syntaktisk. I analysen er *it* og relativsetninga i utgangspunktet éin DP, men relativsetninga er flytta, *ekstraponert*. Relativsetninga er òg adjungert til det utbrotne leddet for å vise at det heng syntaktisk saman med det. Den høyrer altså saman med subjektet *it* semantisk og pragmatisk, men med det utbrotne leddet syntaktisk. Hedberg vil med dette kombinere dei to hovudanalysetypene.

Hedbergs syntaktiske analyse var kanskje kontroversiell da den var ny i 2000, men i dag verkar den nærme seg ein status som standard. To større verk om utbryting gitt ut nyleg, har begge hennar analyse som utgangspunkt (Reeve 2012, Patten 2012). Eg følgjer derimot ikkje Hedbergs analyse i dette. Setningar med referensielt *det*-subjekt reknar eg *ikkje* som utbryting. Eg meiner subjekt i utbryting alltid er ekspletive og ikkje kan ha trykk (jf. testen i 2.2.6). (Dette blir vidare diskutert i 6.2. Sjå òg dei to analysane av (194) i 3.4.)

Det-utbryting derivert frå pseudoutbryting

Analysar av *det*-utbryting som tar utgangspunkt i pseudoutbryting, fell i kategorien EKSTRAPOSISJONSANALYSE. Dette var ifølgje Hedberg vanlegare i eldre litteratur, fyrst i tida etter Jespersen (1927), og også ein del på 70-talet (Hedberg 2000:907). Dette er analysar som nettopp ser på relativsetninga i utbryting som *ekstraponert*, den er flytta ut frå grunnposisjonen den har i tilsvarende pseudoutbryting. Ofte nemnt som representant for denne metoden er Akmajian (1970), i artikkelen med den sjølvforklarande tittelen "On deriving cleft sentences from pseudo-cleft sentences" (fleire referansar i Hedberg 2000).

Faarlund (1992:140) analyserer også utbryting på denne måten. Han seier: "Med utgangspunkt i [a] nedafor, kan vi tenkje oss at vi får [b]". Så blir pronomenet *det* innhaldstomt og overleddet *den* for relativsetninga fell bort, før "det endelege resultatet blir [c]":

(114) a. [Den som kjørte] var PER.

↓↓↓

b. ?Det var PER, [den som kjørte].

↓↓↓

c. Det var PER [som kjørte].

Faarlund verkar òg sjå på dette som den diakrone utviklinga for konstruksjonen.

Kiss (1999) diskuterer problema med ein slik syntaktisk analyse av utbryting, med utgangspunkt i Akmajian (1970). Ho seier at han allereie i 70-åra blei kritisert fordi ein med utgangspunkt i pseudoutbryting ikkje får danna setningar med utbrotne adverbialledd. Dette viser ho slik, med det som verkar vere Akmajians notasjon (Kiss 1999:220-1):

(115) it is me [_S who is sick] $\Leftarrow\Leftarrow$ [_{NP} it [_S who is sick]] is me

(116) it was to John [that I spoke] $\Leftarrow\Leftarrow$ * [_{NP} it [_S that I spoke]] was to John

Dette er meint å vise at der *It is me who is sick* har ein parallell i *The one who is sick is me*, har ikkje *It was to John that I spoke* nokon parallell i **The one that I spoke was to John*.

Faarlund (1992) poengterer også dette, og seier *det*-utbryting av adverbial derfor må ha komme inn i språket via analogi.

FokusP-analyse med identifikasjon

Kiss (1998/1999) har ein type EKSPLETIVANALYSE etter Hedbergs kategorisering. Kiss går òg gjennom fleire tidlege generative analysar av (engelsk) utbryting, og viser at ingen klarer å få på plass alle sider ved konstruksjonen. Sjølv meiner ho å få forklart det aller meste av tidlegare problem med sin analyse og struktur. Det nye med Kiss' syntaktiske analyse er den funksjonelle projeksjonen F(ocus)P. Denne er henta frå Michael Brody, og ho understrekar at han har utvikla den uavhengig av utbrytingskonstruksjonen; den gjaldt opphavleg for andre typar fokus. Kiss seier det er FP som gir *uttømmende identifikasjon* til utbryting i engelsk, og det utbrotne leddet står i spesifikatorposisjonen i denne frasen.

Vidare reknar ho både subjektet *it* og verbet *be* i oversetninga som *dummy*. Verbet står i F, og ekspletiven blir sett inn i [spes IP] for å fylle subjektskravet. FP tar ein CP som komplement, og det utbrotne leddet er basegenerert i [spes FP] (ved utbrotne subjekt), eller flytta dit frå relativsetninga. Det er blant anna med den variasjonen Kiss meiner ho får forklart mange av dei tidlegare uløyslege eigenskapane ved utbryting i engelsk.

Svenonius (1998) seier hans syntaktiske analysar er så godt som identisk med Kiss'.

3.2 Tidlegare arbeid om presentering

Dette delkapitlet går nokså kort igjennom korleis presentering er definert og omtalt i litteraturen, primært for å kunne samanlikne med presenteringsutbryting i 3.3.

3.2.1 Namngjeving av konstruksjonen

Med PRESENTERINGSSETNINGAR eller PRESENTERING meinast i den norske litteraturen hovudsakleg konstruksjonar som (117) og (118):

(117) Det er mange flinke jenter i klassa.

(118) Det kom ei jente på besøk.

Termen *presentering* blir blant anna bruka i NRG, Vinje (1970), Aareskjold (1973), Dahl (1974), Lie (1976), Lundebj (1976), Kulbrandstad (1978), Venås (1978), Enger og Kristoffersen (2000), Åfarli og Eide (2003) og Faarlund (2005).

Andre norske har òg bruka uttrykk med ordet *det* i termen, til dømes *det-innsetjing* (Faarlund 1992), *det-setningar* (Leira 1970 og Endresen et al. 1996) og '*samansette setningar med det*' (Venås 1978). Hos desse forfattarane er termene meint å inkludere fleire konstruksjonstypar enn typene i (117) og (118), nemleg alle norske setningar med ekspletivt *det*-subjekt i dei to fyrste tilfella, og setningar med ekspletiv *det* òg leddsetningsargument i det siste tilfellet.

I dansk er det i dag gjerne termen *der-konstruktion* som blir bruka om setningar som (117) og (118), til dømes i GDS og Brink (1997, 2005), noko som er velfungerande fordi det (mest) er i akkurat desse setningstypene dansk har *der*-subjekt. I eldre litteratur finn ein elles ordbruken '*ubestemt formede sætninger med der*' (Mikkelsen 1911:22/591).

I svensk brukast oftast termen *existential* eller *existentialsats*, som blant anna hos Sundman (1980), Platzack (1998), Stroh-Wollin (2002a). SAG kommenterer at døme som (117) og (118) kan kallast *existentialsats* eller '*sats med presentering*', men brukar sjølv ingen av desse termene – SAG omtalar konstruksjonen konsekvent bare som '*sats med egentligt subjekt*'. Sundman seier om Wallin (1936) at han "uppfattar existentialkonstruktionen som en "presenteringskonstruktion"" (Sundman 1980:28), men ho brukar sjølv termen *presentering* bare om døme med utbrytingssyntaks, altså PRESENTERINGSUTBRYTING.

Også i engelsk er det primært *existential sentence* og *existential construction* som

brukast (t.d. CGEL, Milsark 1979, Platzack 1983, Breivik 1990, Hazout 2004, Chomsky 1995, McNally 2011), men dette verkar i stor grad mest inkludere typen (117) over, med 'be' som hovudverb. CGEL seier om engelsk at type (118), med andre verb, er mindre vanleg og meir litterær i stilen (CGEL:1408). (Dette bekreftar også Breivik (1981:8).) Termen *presentational* eller *presentative* finst også brukt i engelskspråkleg litteratur, men ser da oftast ut til å innebere nettopp denne typen med andre verb (118). Aissen (1975) omtalar 'there+be' som '*the existential construction*', medan 'there+stand/hang/step/run' etc. kallast '*the presentational-there construction*'. Elles brukar Lødrup (1999) *presentational* om norske presenteringssetningar med andre verb enn *vere*, og CGEL synest termen '*presentative*' passar betre på type (118) enn på type (117) (CGEL:1408). Derimot er Lambrecht (1996) overbevist om at '*presentational construction*' bør brukast om begge typane, og enda litt til, blant anna setningar med klart deiktiske ledd på subjekts plass: *Here comes the cat* (Lambrecht 1996:39/177). Han seier at desse og alle ikkje-deiktiske av typen (117) over "misleadingly" har blitt kalla "*existential*" (op.cit.).

Også andre har diskusjonar av kor gode dei to termene er. Sundman skriv: "Existential-satserna utgör ingen enhetlig grupp semantiskt sett" (1980:19). Ho seier '*existential*' antydgar at konstruksjonen skal uttrykke eksistens, men påpeikar at det i mange tilfelle heller blir uttrykt noko om ein aktivitet eller situasjon. Dermed kan ein ikkje eigentleg seie det er semantiske årsaker som ligg til grunn for avgrensinga av konstruksjonen, slik ein lett kunne tru. Kriteria må heller seiast å vere formelt syntaktiske (jf. Sundman 1980:19). Breivik kommenterer akkurat det same: "In practice, most scholars seem to use it as characterization of a syntactic class, not as a semantic description." (Breivik 1990:2)

GDS seier *presentering* er ein dårleg term fordi dei meiner den bare vil inkludere dei bruksmåtene av konstruksjonen som har fokus på både verbal og eigentleg subjekt, medan dei meiner mange døme har "enefokusering" på det eigentlege subjektet (GDS:1780-1). SAG kan òg seiast å kommentere bruken av termen *presentering* når dei skriv følgjande:

"Fastän det egentliga subjektet normalt introducerar en ny referent, handlar det ofta om en referent med en låg prominens som inte vidare omtalas i texten eller samtalet." (SAG 4:403)

Dessutan viser Venås (1978:54) at også andre konstruksjonar kan vere presenterande, t.d. visse typar bruk av *det*-utbryting (sjå 3.3). Sveen (1996:93) meiner både '*presentational*' og '*existential*' er misvisande termar for konstruksjonen i norsk, og kallar den '*impersonal active sentences*', men han arbeider mest med andre verb enn *vere*.

Dei indefinitte DP-ane på plassen etter *det*+verb i (117) og (118) (*mange flinke jenter* og *ei jente*) blir av mange omtalt som *eigentleg subjekt* (t.d. Sundman 1980, SAG, Vinje 1970), av andre som *potensielt subjekt* (NRG, Lie 1976). Leira (1970) ønskjer å innføre ein ny term for dette leddet, nemleg '*injekt*', men det ser ikkje ut til å ha fått fotfeste i litteraturen. Kulbrandstad (1978) omtalar leddet som *presenteringsnominalet* eller *presenterte nominal*. Faarlund (1992) seier enten *nominalleddet* eller *det underliggande objektet*, og GDS brukar både *innholdssubjekt* og *objekt*.

I engelskspråkleg litteratur verkar det vere vanleg å omtale det eigentlege subjektet som *the post-verbal* eller *post-copular NP* (t.d. Cann 2007, Hazout 2004). Mange seier ofte bare *the noun phrase* (t.d. McNally 2011), og McNally har òg termen *the pivot*. *The logical subject* blir blant anna bruka av Platzack (1983), CGELs tilsvarande term er *the notional subject*, medan Aissen (1975) ved fleire anledningar omtalar leddet som *the old subject*.

Terminologibruken verkar ikkje i særleg stor grad ha samanheng med type analyse eller vektlegging av eigenskapar ved konstruksjonen i dei vitskaplege arbeida.

3.2.2 Definisjonar og restriksjonar

Dei fleste definerer presenteringskonstruksjonen etter om det har ein ekspletiv som grammatisk subjekt og ein indefinit DP på objektplassen som kan seiast å vere *eigentleg subjekt* i setninga – fordi dette leddet blir subjekt viss ein gjer setninga om til ein ikkje-ekspletiv variant (jf. 2.3). Det blir gjerne kommentert at denne DP-en har eigenskapar til felles både med subjekt og objekt (jf. t.d. NRG:833ff og Leira 1970:55ff), og at den i nokre tilfelle også kan vere definit (sjå 3.2.4). Det varierer om det blir nemnt at presenteringssetningar i nokre tilfelle *må* innehalde lokative adverbialledd for å vere grammatiske, og det varierer om passivsetningar er med i definisjonen eller ikkje (jf. diskusjon i 2.3.1). (Avhandlinga til Ebeling (2000) om norsk og engelsk opererer med eit svært utvida presenteringsomgrep, og vil derfor ikkje bli referert i det følgjande.)

Milsark kommenterer så tidleg som 1979 at termen '*existential*' har inkludert mykje forskjellig, men har sjølv den enklaste mulege definisjonen, bare eit krav om ikkje-deiktisk *there* som grammatisk subjekt:

"In order to bring a minimal amount of order to the chaos that almost inevitably attends the use of this word in a linguistic investigation, I shall at the outset reserve the term existential sentence (ES) to designate all and only those English sentences in which there appears an occurrence of the unstressed, non-deictic, "existential" there." (Milsark 1979:9)

I den engelskspråklege litteraturen generelt, inneheld definisjonane gjerne meir enn dette, men *there* er ofte tatt med i terminologien, som i '*there-existentials*' eller '*existential-there constructions*'. GDS har òg *der* med i termen, '*der-konstruktion*', men denne verkar ikkje inkludere alle setningar med *der* som subjekt. Til dømes verkar GDS trekke ut *der-passiv* som ein eigen variant, og konstruksjonar med *der*-ekspletiv og leddsetning som eigentleg subjekt skal truleg òg vere noko anna. Derimot reknar dei '*der-kløvning*', altså presenteringsutbryting, som ein underkategori av *der-konstruktionen* (sjå 3.3).

I norsk kan ikkje definisjonen av presentering ta utgangspunkt i *der*-subjekt på same måten som ein kan i engelsk og dansk, men skal ein inkludere alle variantar av norsk mulegheita for *der/her* i staden for *det* alltid takast omsyn til, og det er det òg mange som gjer (t.d. NRG, Dahl 1974, Lie 1976, sjå Sandøy 1985:101 for dialektologisk oversikt). I svensk er *der*-ekspletiv mykje mindre utbredt enn i norsk, og Sundman (1980) har ikkje med denne mulegheita i definisjonen. Ho inkluderer bare setningar med (ikkje-anaforisk) *det* på grammatisk subjekts plass, og understrekar at ho med dette ekskluderer alle tilfelle av adverbiale ledd som subjekt. Sundman vil altså ikkje rekne dette som presentering:

(119) I morgon blir ein betre dag.

SAG nemner *der*-ekspletiv som grammatisk i *sørsvensk* bare i nokre fotnotar.

Det kan òg nemnast at Kulbrandstad, som den einaste eg har sett, tek omsyn til subjektshellipsar i presentering. Frå sitt talespråksmateriale inkluderer han døme som ikkje har uttalt *det*-subjekt (Kulbrandstad 1978:120, min notasjon):

(120) ~~Det~~ Var masse bær den gangen. (TAUS_A37)

Lokativledd

Mange som skriv om presentering i nordiske språk nemner at konstruksjonen ofte kjem med eit adverbialledd, gjerne ein lokativ preposisjonsfrase, t.d. Kulbrandstad (1978:1), Platzack (1983:80) og Sveen (1996:90). Det er derimot ikkje så mange som understrekar at dette i nokre tilfelle er heilt nødvendig for grammatikaliteten til ytringane. Faarlund (1992:53) viser at dette gjeld når verb som *arbeide* og *studere* tek eigentlege subjekt:

(121) a. Det arbeider ein mann på vegen.

b. *Det arbeider ein mann.

Faarlund seier preposisjonen gjer at handlingsaspektet ved verba blir skove vekk, medan lokativaspektet blir trekt fram. Med dette blir presenteringskonstruksjonen muleg; utan

preposisjonen er setninga ugrammatisk. NRG skriv om lag det same som Faarlund:

”Ved ein del verb er det nødvendig med preposisjonsfrase berre i presenterings-setningar. Det gjeld mellom anna slike verb som elles ikkje uttrykkjer eksistens eller lokalitet i seg sjølv. Preposisjonsfrasen tener dermed til å gi predikatet eit lokativt eller eksistensielt innhald” (NRG:836).

Sveen (1996:92) understrekar det andre gonger er *tidsadverbial* som gjer det grammatisk. SAG nemner at det også kan vere motsett: ”Vid vissa verb behövs inte rumsadverbial, särskilt inte om satsens aktion gäller överallt över huvud taget eller på en plats som är given eller aktuell i sammanhanget” (SAG 4:390).

Generelt verkar ønsket om eit lokativadverbial i presentering vere mindre vektlagt i arbeid om engelsk. Dette kan både vere fordi bruken av slike verb i denne konstruksjonen er meir sjeldan i engelsk, som nemnt, og fordi kravet om eit slikt ledd verkar vere mykje svakare når *der/there* står som subjekt (jf. 2.2.6). Moro (2006:211) seier presentering utan adverbialledd er lite frekvent.

Passiv

Som vist i 2.3.1 følgjer eg Sundman (1980) i å ta passivsetningar med i definisjonen på presentering, dersom det finst ein postverbal DP som kan reknast som eigentleg subjekt. Også Kulbrandstad (1978) analyserer slike passivsetningar som presentering. CGEL verkar gjere det same med denne kommentaren: ”Passive versions of the correspondences are also to be noted” (CGEL:1404). Hos Breivik (1990) og GDS er dei derimot ein eigen konstruksjon, høvesvis '*passive-there₁-clauses*' (1990:5) og '*der-passiv*' (GDS:1783). NRG understrekar i sin innleiande definisjon at presentering skal ha ”eit verbal i aktiv form” (NRG:827). Dahl (1974) reknar heller ikkje passivsetningar med i presenteringskonstruksjonen, sjølv om også desse ”kan ha til funksjon å føre inn nye ukjende nominal i tekstsamanhengen”. Argumentasjonen er at passiv ikkje har ”dei same restriksjonane som andre presenteringar når det gjeld verbalet og eventuelle utfyllingar til dette” (Dahl 1974:165).

Vere vs. andre verb

Som nemnt er det gjerne bare presentering med '*be*' som blir diskutert i engelsk, fordi andre variantar er markerte og lite frekvent, eventuelt blir '*be*' og andre verb skilt i to ulike kategoriar. I nordisk er det vanleg å behandle desse saman. Presentering med andre verb enn *vere* er veldig mykje mindre frekvent også i norsk (jf. 6.3), men mange av dei fungerer likevel heilt naturleg, dei er ikkje gammaldagse eller ”litterære”. I dei tre skandinaviske referansegrammatikkane finst det lange lister og kategoriseringar over kva verb som

(126) Det var en härlig dag i början av juni. ⇒ *En härlig dag var i början av juni.

Mange kommenterer at presenteringskonstruksjonen finst i det heile fordi den hjelper til med å unngå atypiske subjekt: "Existential sentences in many languages serve to get out of subject position a noun phrase which would otherwise have to be expressed as a subject" (McNally 2011:1843). Typiske eigentlege subjekt er dårlege som grammatiske subjekt både fordi dei inneheld ny informasjon (jf. t.d. NRG:828) og fordi dei er indefinitte (jf. t.d. Kulbrandstad 1978). Kulbrandstad seier dette er eit typisk talespråkleg fenomen – at "skriftlig språkbruk viser langt mindre motvilje mot ubestemte subjekter" (1978:9). Han seier han er einig med Wallin (1936) i at i talemål er det "en så sterk tendens til å unngå setninger med et ubestemt nominal på subjekts plass at det gir grunnlag for å slå fast at presentering i en eller annen form er så godt som obligatorisk" (Kulbrandstad 1978:9).

Ny informasjon og fokus

NRG skriv at presentering "fyrst og fremst" blir bruka for å innføre nye ledd i diskursen (NRG:828). Det same seier McNally; "the existential sentences serve primarily to introduce a novel referent into the discourse" (2011:1832). CGEL legg meir vekt på at heile setninga er ny, og at det er praktisk med ekspletivsubjekt fordi dei kan fungere som indikatorar for dette (CGEL:1402). Også Lambrecht (2001:508) seier *there is* generelt kan oppfattast som ein markør; han meiner dette ordparet markerer at leddet som følgjer er nytt i diskursen.

Som tidlegare nemnt meiner Sundman (1980) at det mest relevante i bestemminga av kva ledd som kan fungere som eigentleg subjekt, er om dei inneheld ny informasjon, i tydinga *uidentifiserbar*. Kulbrandstad meiner å kunne vise at "presenterte nominaler kan formidle både gitt og ny informasjon", da med bl.a. desse døma (1978:95, min notasjon):

(127) De skjøt **tre elger** i går, og i **dag** er det **også** felt et dyr.

(128) Vet du om noen **kiosk** i nærheten? **Ja**, det ligger en der **borte**.

Dei understreka ledda skal vere eigentlege subjekt som inneheld '*gitt*' informasjon, men her er det litt usikkert kva som er meint. Kulbrandstad (1978:83-98) verkar delvis vilje skilje mellom gitt og kjent informasjon, slik at *kjent* går på nærvære av informasjon i korttidsminnet, medan *gitt* går på mulegheit for å innhente informasjon gjennom det som blir sagt (jf. Prince' C-kjent og P-kjent i 2.1.1). Dette er mest relevant ved presentering av *definitte* DP-ar; han seier at dette er ugrammatisk om DP-en nettopp er nemnt i diskursen.

"Når kravet om at nominalet skal vise til noe kjent, fravikes, gjelder tydeligvis et krav om at det skal bringe ny informasjon." (Kulbrandstad 1978:97)

Derfor er (129) grammatisk i den konteksten det faktisk er ytra i (autentisk døme frå TAUS), medan (130) med Kulbrandstads fingerte kontekst ikkje er det (1978:84/97):

(129) Vi bodde i Oslo til jeg var fem og et halvt år, og så flyttet vi til Lillestrøm.

Det var i nitten hundre og tolv tror jeg, ja elleve tolv. Og da var min far redd, for det var jo de ryktene om den første verdenskrigen, vet De (TAUS/A37)

(130) A: Hadde dere fått høre at det var blitt krig?

B: *Ja, det var jo [de] RYKtene om KRIGen, vet De

Konklusjonen skulle altså bli, med Kulbrandstads terminologi, at eigentlege subjekt ikkje må vere nye, men er dei gitte, kan dei ikkje samtidig vere kjente.

SAG diskuterer informasjonsstrukturen til presenteringssetningar med termene *tema* og *rema*. Dei seier eigentlege subjekt oftast tilhøyrer rema, "satsens informativa tyngdepunkt", og at der vanlege, grammatiske subjekt ofte er tema, "utgangspunkten för utsagan", har setningar med eigentlege subjekt ofte ikkje noko tema-ledd i det heile (SAG 4:402).

GDS brukar mykje plass på å diskutere presentering som fokuskonstruksjon. (Og som nemnt i 3.1.3 verkar dei sidestille *fokus* med *ny informasjon*.) Dei seier at eigentlege subjekt alltid er i fokus, men at det vanlegaste, er at også resten av dei postverbale elementa er fokuserte. Dette siste meiner dei skal gjelde i blant anna desse døma (GDS:1777):

(131) Der stod en hest ved gavlen.

(132) Der eksploderte en granat.

Presentering av defintte DP-ar seier dei bare skal vere muleg når det bare er fokus på dette leddet, men det er uvisst akkurat korleis dei avgjer forskjellen – spesielt sidan dei så sjeldan gir kontekst til døma sine. Dei fleste, kanskje alle, døma dei gir med defintt DP er med såkalla '*list-use*' (sjå 3.2.4), utan at GDS ser ut til å kommentere dette, jf. (133) (GDS:1779). Alle døma dei gir med *indefintte* DP-ar som skal ha '*enefokusering*' på det eigentlege subjektet, er med '*fokusoperatorer*' som *kun* og *nesten* (134) (GDS:1777/1780).

(133) og hun tænkte sig begravelsen, hvor der bare ville være *hende* og *Lunds* og *præsten*

(134) der er kun en dråbe tilbage i flasken

Det er uvisst om dei meiner det skal kunne vere fokus bare på det eigentlege subjektet i andre setningstypar enn dette.

Når det gjeld fokus, skal det også seiast at presentering passar inn i Lambrechts type SF – *Setningsfokus* (jf. 3.1.3), som har nytt argument *og* nytt predikat, og gjerne kallast "all-new". Han seier denne fokustypen enten introduserer ein ny referent eller ei ny hending, og kallar her den fyrste varianten for *presentational* og den andre for *eventive* (Lambrecht 2001:507). Denne siste gruppa blir også påpeika av Sundman. Ho viser at presentering gjerne uttrykker *handling* eller *situasjon* (Sundman 1980:19).

3.2.4 Semantikk

Spesifisitet

Det er manglande semje i litteraturen om spesifisiteten til eigentlege subjekt. SAG seier: "Den indefinita nominalfrasens betydelse kan vara specifik eller icke-specifik när den fungerar som egentligt subjekt." (SAG 4:394). Eitt døme dei gir er dette, der (a) skal ha spesifikk og (b) ikkje-spesifikk lesing:

(135) a. Det sitter en sekreterare i rummet utanför.

b. Jag vill att det ska sitta en sekreterare och vänta på mig i rummet utanför.

NRG poengterer at kvantorar som *somme*, *all* og *heil* ikkje kan vere del av eit eigentleg subjekt fordi dei alltid har spesifikk referanse (NRG:835), og kan med det seiast å meine at eigentlege subjekt *alltid* er ikkje-spesifikke. Om (136) seier dei likevel (bare) at ikkje-spesifikk tolking er det "rimelegaste" (NRG:1095):

(136) Det kjem mange studentar på alle førelesningane.

Faarlund (1992:64) seier derimot om same døme at *bare* ikkje-spesifikk lesing er muleg, og verkar meine at dette gjeld for all presentering: "[V]ed *det*-innsetjing så er nominal-leddet nettopp ikkje spesifikt. Dersom det er det, er ikkje vanleg *det*-innsetjing mogeleg."

Kulbrandstad (1978) viser at det generelt er vanskeleg å skilje mellom spesifikk og ikkje-spesifikk referanse når ein analyserer faktisk språk; grensa er ikkje klar:

"[V]i mangler i det hele tatt presise kriterier for å avgjøre om et gitt ubestemt nominal i en gitt setning er brukt på den ene eller den andre måten. Det går trolig altså ingen skarp grense mellom de to bruksmåtene. Det dreier seg snarere om et kontinuum."

(Kulbrandstad 1978:37-38)

Han seier likevel det som Faarlund at eigentlege subjekt i presentering alltid er ikkje-spesifikke, men påpeikar at dette er ein hypotese og at poenget hans mest er at dette er så tydeleg i *samanlikning* med subjekt i vanlege utsegnssætningar: Indefinitte DP-ar som

grammatiske subjekt blir i svært mykje større grad tolka som spesifikke enn det indefinite DP-ar som eigentlege subjekt blir – under elles like vilkår (Kulbrandstad 1978:38). Om (137), eit ikkje-presentert døme tilsvarande (136), meiner Faarlund (1992:63) og NRG at spesifikk lesing av DP-en er det klart føretrekte (frå NRG:1095):

(137) Mange studentar kjem på alle førelæringane.

GDS skildrar forskjellar som mellom (136) og (137) som eit val av *modus* (GDS:1201ff).

Sundman (1980) meiner at eigentlege subjekt kan vere både spesifikke og ikkje-spesifikke, men legg til at dei også kan ha såkalla VARIABEL REFERANSE (138), og presiserer at dei *ikkje* kan ha SEMIDEFINITT REFERANSE (139) (1980:138/143):

(138) Det finns en tandläkare i varje skola. ('en *tandläkare*' refererer til mange)

(139) *Det fanns många av kulorna i asken. (jf. *Många av kulorna fanns i asken.*)

Sundman presiserer òg at det relevante mest er at eigentlege subjekt må ha *ny* referanse, "dvs. en referent som den tilltalade inte kan identifiera", uavhengig av spesifisitet og definittheit (Sundman 1980:221) (sjå diskusjon av definitive ledd i presentering nedanfor).

Det er ofte uvisst om dei som omtalar eigentlege subjekt som 'the indefinite NP' med det meiner ikkje-spesifikt semantisk innhald, eller om det bare refererer til ubestemt *form*.

Generisitet

Fleire kommenterer at eigentlege subjekt i presentering ikkje kan ha generisk referanse (NRG, Sveen 1996:143, Sundman 1980:141, GDS:1205, SAG 4:395). SAG gir dette dømet:

(140) *Det ligger en katt gärna i solen. (jf. En katt ligger gärna i solen.)

NRG meiner at der ikkje-presenterande variantar kan ha både generisk og ikkje-generisk lesing (141)a), er tilsvarande presenteringssetningar aldri generiske (141)b) (NRG:836):

(141) a. Ein student sit alltid på lesesalen frå morgon til kveld. (generisk eller ikkje)

b. Det sit ein student på lesesalen frå morgon til kveld. (ikkje generisk)

Sundman har fleire forslag til forklaring på dette, blant anna at generiske setningar generelt omtalar allmenne, lovmessige, varige forhold, medan presenteringssetningar skildrar hendingar eller forhold som gjeld avgrensa tidspunkt, ofte på ein bestemt stad (1980:141).

Definitte DP-ar i presentering

Svært mange har i utgangspunktet eit krav om at eigentlege subjekt i presentering skal vere indefinitte (den såkalla '*definiteness restriction*', t.d. Ward og Birner 1995), men svært mange kommenterer også at det finst unntak frå dette (t.d. NRG:836, SAG 4:396ff, GDS: 1779ff, CGEL:1403n). NRG seier at dei understreka definitte DP-ane i (142)–(143) blir *tolka* ikkje-unikt, og viser desse tolkingane i parentes (NRG:836, mi understreking):

(142) Det finst ikkje matbiten i huset. ('ein einaste matbit')

(143) Det var den vanlege krangelen ved middagsbordet. ('krangel som vanleg')

Også Lie (1976:75) og SAG legg vekt på at slike ledd har indefinitt *betydning*, sjølv om dei har definitt form. Både SAG og NRG seier det likevel finst enkelte unntak der ein ikkje så lett kan tenke seg ei ubestemt tolking, blant anna (NRG:836):

(144) Det står namnet ditt på døra.

Også pronomenet *dei* kan nyttast med ubestemt tyding i visse tilfelle, i svensk bare ved verbet *finnast*, og generelt bare ved utbrytingssyntaks (sjå 3.3.3) (frå SAG 4:398n):

(145) Det finns de [≈ sådana] som skulle vilja protestera

McNally (2011) bekreftar at mange i litteraturen har analysert det slik at definitte DP-ar som eigentleg subjekt er muleg når dei har indefinitt *betydning*, t.d. Milsark (1979), men viser sjølv at dette uansett ikkje kan dekke alle mulege variantar (sjå McNally 2011:1839).

Sundman ender som nemnt med å seie at det viktigaste ikkje eigentleg er semantikken, men pragmatikken. Eigentlege subjekt må innehalde ny informasjon, i tydinga *uidentifiserbar* (1980:165/221). Pragmatikken er også GDS sitt hovudpoeng. Dei knyter definitt-heitsspørsmålet opp mot *fokus*. Dei seier at når fokus er på heile presenteringa, er det bare muleg med indefinitt DP som eigentleg subjekt, medan DP-en kan vere definitt når det bare er fokus på dette leddet (jf. GDS:1778/1780). Dei poengterer òg at DP-ar med definitt og indefinitt form kan stå saman i same ytring (GDS:1781):

(146) (Hvad har du mon i lommen, Rasmus?)

Der er en rusten skrue, en plasticdippedut, en halv regnorm og dit gamle bipspil.

Setningar som dette blir av mange skilt ut som ein litt eigen kategori, i engelsk gjerne kalla '*list use of existentials*' (t.d. Abbott 1992, McNally 2011:1834, Lambrecht 2001:504, Kulbrandstad 1978:95ff). Også SAG seier eigentlege subjekt kan vere definitte "om dess referent finns upptagen på en (tänkt) lista" (SAG 4:397n), og CGEL har dette dømet (CGEL:1404n):

(147) A: Is there anyone coming to dinner?

B: Yes, there's Harry and there's also Mrs Jones.

Om eigentlege subjekt generelt seier Prince (1992) ifølgje McNally at dei alltid må vere *hearer-new*, "i.e. not part of the common ground at the time of utterance" (McNally 2011: 1843). Ward og Birner (1995) argumenterer for at dette også kan seiast å gjelde definitte DP-ar bruka i denne posisjonen, at dei må vere 'hearer-new' i konteksten. Ifølgje McNally viser derimot Abbott (1997) at heller ikkje dette kan dekke alle mulege variantar, "it may not be the case that any single discourse-based principle can account for the distribution of NPs in this construction" (Abbott 1997:107, frå McNally 2011:1843).

Alle desse typane presenteringssetningar med definitt DP er lite frekvente i mitt materiale, noko også Sundman seier om sitt materiale over nyheitsspråk: "[Det egentliga] subjektet er nästen utan undantag indefinit" (Sundman 1980:134).

Eksistens

Sidan presentering ofte blir omtalt som '*the existential construction*' på engelsk, trengst det ikkje nødvendigvis spesifiserast at *eksistens* er ein semantisk viktig del av konstruksjonen. Eit sitat som ofte er nemnt, er eit frå Jespersen (1927:182) om at '*there is*' er "a fixed formula to indicate the existence of something". Nokre arbeid har som hovudpoeng å drøfte eksistensialiteten til verbet '*be*', gjerne i samband med kopuladiskusjonar (t.d. Cann 2007 og McNally 2011, jf. 2.2.7). I dei nemnte norske arbeida som skil mellom direkte og indirekte presentering får ein òg fram eksistenstoenget ved at *vere* blir lista opp saman med verb som *finnast* og *eksistere*. Venås (1978:58-59) er tydeleg på at *vere* alltid har eksistenstyding når det kjem saman med *der*-ekspletiv; han seier at det er nettopp på grunn av eksistenstydinga at *der* kan vere subjekt, til dømes i presentering.

Derimot poengterer Moro (2006:210) at termen '*existential (construction)*' i vanleg bruk ikkje inkluderer alle måtar ein kan uttrykke eksistens på, t.d. ikkje (148)a), bare (b):

(148) a. Unicorns exist. (ikkje *existential*)

b. There exist unicorns. (*existential*)

Sundman er som nemnt litt kritisk til termen *existential* når ho viser at det langt ifrå er klar eksistens i alle setningar som er inkludert i presenteringskonstruksjonen. Elles verkar verbet *finnast* generelt vere mykje meir bruka i ekspletivsetningar i svensk enn i norsk. I Sundmans presenteringsmateriale er *finnast* det klart vanlegaste verbet, langt meir frekvent enn *vere* (1980:65). Mitt materiale har ingen døme med *det*-subjekt og *finnast*.

3.3 Tidlegare arbeid: Presenteringsutbryting (*der*-utbryting)

Bakgrunnen for diskusjonen i dette kapitlet er at døme som (149) er lite diskutert i litteraturen, og at dei aller fleste som diskuterer det kategoriserer (149) eintydig under termen PRESENTERING, saman med t.d. (150), enda det har syntaks som i UTBRYTING (151):

(149) Det var INGEN som jobba på søndag. (trad. *presentering*)

(150) Det var ingen på jobb på søndag. (trad. *presentering*)

(151) Det var MARI som jobba på søndag. (trad. *utbryting*)

At døme som (149) så godt som alltid blir kategorisert som *presentering*, kjem nok av at slike døme får *der*-ekspletiv i språk som har denne mulegheita, t.d. i mange sørvestnorske dialektar (*der*), i dansk (*der*), og i engelsk (*there*) – slik det òg er i *presentering* elles:

(152) There was NO ONE who worked on Sunday. (trad. *existential*)

(153) There was no one at work on Sunday. (trad. *existential*)

(154) It was MARY who worked on Sunday. (trad. *cleft*)

At døme som (152) er så lite diskutert i den engelske litteraturen om *utbryting*, er truleg mykje på grunn av dette skiljet i ekspletivbruk. Som vi har sett er det fleire som definerer '*existential sentences*' bare etter om dei har *there* som subjekt eller ikkje. Dessutan har typen i (152) felles med (153) at dei normalt krev ein *indefinit DP*, her 'no one' / *ingen*.

Når dette i litt større grad blir diskutert i norske tekstar om *utbryting*, er det kanskje fordi dei fleste talarane av norsk har same subjekt i alle tre konstruksjonane, altså *det*, som vist i (149)–(151). Grensa mellom variantane skulle dermed kunne vere meir uklar, og må presiserast i større grad. Det som da er påfallande, er kor sjeldan *ambiguitet* blir diskutert i litteraturen – sidan også vanleg *det*-utbryting kan vere med indefinitte DP-ar. Dei fleste som går inn og klargjer forskjellane på type (149) og type (151), verkar sjå på grensene mellom dei som enkle og eintydige. Mitt inntrykk frå praktisk analyse av eit talespråksmateriale, er at det er svært mykje *ambiguitet* her når subjektet er *det* i alle variantar.

Både NRG, SAG, GDS og CGEL nemner konstruksjonen (149)/(152). Elles ser det ut til å bli diskutert i dei fleste arbeid om *utbryting* i norsk (t.d. Lundebj 1976, Venås 1978), men i den internasjonale litteraturen om *utbryting* har eg bare funne det nemnt hos Lambrecht. Han bekreftar at emnet er lite debattert; han seier at slike setningar "have been all but ignored in the literature on C[left]C[onstruction]s" (Lambrecht 2001:507).

Konstruksjonen blir diskutert i nokre større arbeid om *presentering*, spesielt hos Sundman (1980) og Kulbrandstad (1978), men i dei fleste tilfelle der den blir nemnt, blir

den utdefinert og/eller ikkje tatt med i analysane. I praksis blir konstruksjonen derfor i stor grad ignorert både der utbryting er temaet og der presentering er temaet.

Dei følgjande delkapitla viser kva som faktisk er sagt om konstruksjonen i litteraturen.

3.3.1 Namngjeving av konstruksjonen

Eg kallar altså konstruksjonstypen i (149) for PRESENTERINGSUTBRYTING, eller i nokre tilfelle DER-UTBRYTING som ein motsetnad til vanleg DET-UTBRYTING.

NRG har '*setningskløyving*' som ein overkategori for desse to typane. Den som kan ha *der*-subjekt seier dei er "ein slags presenteringssetningar" (NRG:1088), og seinare omtalar dei òg konstruksjonen som '*kløyvde presenteringssetningar*' (NRG:1094). Faarlund (1992) har ein heilt eigen term: '*spesifisering*'. GDS kallar konstruksjonen '*der-kløvning*', og reknar dette som ein underkategori av '*der-konstruktion*', som er deira term for PRESENTERING. Derimot brukar Sundman (1980) '*presentering*' bare om typen (149), (150) er '*existential*'. SAG omtalar dei på eitt punkt som '*presentering med relativ bisats*' (SAG 4:62).

	<u>DET-UTBRYTING</u>	<u>DER-/PRESENTERINGSUTBRYTING</u>	<u>PRESENTERING</u>
NRG:	fokusering/utbryting	(kløyvd) presentering	presentering
Faarlund:	utbryting	spesifisering	<i>det</i> -innsetjing
GDS:	sætningskløvning	<i>der</i> -kløvning	<i>der</i> -konstruktion
Sundman:	emfatisk omskrivning	presentering	existential

Lundeby (1976) nemner ikkje andre termar enn *presentering* for utbrytingssetningar som kan ha *der*-subjekt (149), og Aareskjold (1973) kallar dei òg *presentering*. Kulbrandstad (1978) namngir konstruksjonen '*komplekse direkte presenteringer (2-presenteringer)*'. Venås (1978) omtalar dei fyrst som '*presenteringssetningar som har ei relativsetning knytt til det eigentlege subjektet*', og så som '*samansette presenteringssetningar*', men innfører til slutt ein ny terminologi: Han kallar alle typar utbryting for '*samansette setningar med «det»*', med underkategoriane '*uthevingssetningar*' (DET-UTBRYTING), '*eksistenssetningar*' (PRESENTERINGSUTBRYTING) og '*opplysingssetningar*' (DET-UTBRYTING i *nyheitsstil*).

CGEL kategoriserer setningar som (152) under '*existential sentence with relative clause*' og kallar dei seinare '*existential-with-relative construction*'. Lambrecht (2001) omtalar konstruksjonstypen som '*presentational there-cleft*', og kategoriserer den under '*sentence-focus clefts: the presentational-eventive function*'.

I *der*-utbryting er det i større grad vanleg å bruke bare ordet '*relativsetning*' om delen etter det utbrotne leddet (t.d. *som jobba på søndag* i (149)), kanskje fordi den her sjeldan eller

aldri vil bli innleidd av subjunksjonen *at*, slik den kan i *det*-utbryting. Til dømes har NRG, Faarlund (1992), Sundman (1980), SAG og Lambrecht (2001) denne termen (*relativsetning, relativ bisats, relative clause*). GDS brukar gjennomført ordet '*ledsætning*', men i definisjonen på konstruksjonen skriv dei '*en ledsætning formet som en relativsætning*'.

Sjølv om konstruksjonen i seg sjølv sjeldan blir kalla *utbryting*, blir det utbrotne leddet av fleire kalla nettopp dette likevel: NRG omtalar ledd tilsvarende *ingen* i (149) som '*det utflytte leddet*'. Faarlund skriv både '*det «utbrotne» leddet*' og '*det spesifiserte leddet*'. Derimot brukar Sundman bare '*NP*' eller '*indefinit NP*', og GDS kallar det bare '*nominalet*'.

Hos dei som reknar *der*-utbryting som presentering utan vidare kommentar, er det sannsynlegvis implisitt at det utbrotne leddet er eit eigentleg subjekt. Vinje presiserer som nemnt at utbrotne ledd i "utbryting" skal analyserast som "predikativ", medan dei i "presentering" skal analyserast som "egentlig subjekt" (Vinje 1970 [1977:132]). Også NRG brukar termen '*potensielt subjekt*' i avsnittet om *der*-utbryting, og Venås (1978) seier dei er '*røynleg subjekt*'. SAG seier om slike ledd at dei er "indefinit liksom ett egentligt subjekt", men analyserer dei som "predikativ [med] en relativ bisats" (SAG 4:406). Dei presiserer likevel at grensa mellom identifiserande predikativ og eigentleg subjekt er flytande.

Lambrecht ser på *der*-utbryting som ein fokuskonstruksjon, bare med ein annan fokustype enn i *det*-utbryting, og skildrar også utbrotne ledd i *der*-utbryting med termen '*Focus Phrase*'. Han omtalar ledd som '*no one*' i (152) som '*the entity denoted by the FP*'.

3.3.2 Definisjonar og restriksjonar

Det er altså ikkje mange som diskuterer konstruksjonstypen presenteringsutbryting, og enda færre som gir ein formell definisjon av den. GDS og CGEL avgrensar varianten slik:

Dansk: *Der/her + være/blive + nominal (som oftest ubestemt) + "ledsætning formet som en relativsætning, med nominalet som fællesled"* (GDS:1786)

Engelsk: *there + be + noun phrase + relative clause*

"and which resembles the cleft sentence in its rhetorical motivation" (CGEL:1406)

Sundman skildrar konstruksjonen som "satser av formen *Det är/blir NP som...*" og tek utgangspunkt i dette dømet (Sundman 1980:57):

(155) Det är EN MAN här som frågar efter dig.

Her skriv ho vidare at konstruksjonen skal "presentera en indefinit NP", og at *Det är NP som...* i mange tilfelle er heilt synonymt med *Det finns NP som...* (op.cit.).

NRG nemner indefinitt nominalfrase heilt i starten av emnet, Faarlund (1992) presiserer tidleg at det skal vere *eksistensverb* i oversetninga, og begge desse legg hovudvekta i skildringa på *spesifisiteten* til det utbrotn leddet, men ingen av dei har klare definisjonar på konstruksjonen. Lundeby (1976) legg vekt på at presenteringsutbryting ikkje har nokon presupposisjon, at dei ikkje kan vere del av ei identitetsutsegn og at dei ikkje kan omskrivast til ikkje-utbroten versjon. Venås (1978) er ueinig i dei siste to punkta, men meiner presenteringsutbryting skil seg ut med den klare eksistenstydinga i *vere*, som heng sterkt saman med at ytringane kan ha *der* som subjekt. Eksistens-*vere* og *der*-subjekt er òg kategoriserande trekk for Fretheim (1970). Heller ikkje desse gir ein eintydig definisjon.

Svært mykje informasjon om presenteringsutbryting og grensene kring denne må trekkast ut implisitt. I det følgjande vil eg forsøke å formidle dette meir eksplisitt.

Der-ekspletiv

Presenteringsutbryting skal ha *der*/'there' som subjekt i all dansk og engelsk, i sørvensk og i mange norske dialektar (jf. GDS, CGEL, SAG, NRG, Venås (1978) m.fl.). Tidlegare har *der* også vore meir bruka i skrift i norsk, jf. t.d. Vinje (1970 [1977:132]):

(156) Der var MANGE som gråt.

I litteratur om dansk og engelsk verkar grensene mellom *det*/'it' og *der*/'there' alltid bli tatt for gitt. Fretheim kommenterer at det finst to mulege lesingar av den norske setninga med *det* i (157), som kan tydeleggjerast med dei to engelske variantane (i)/(ii), og understrekar at desse ikkje betyr det same (Fretheim 1970:62, utheving=**trykk**):

(157) Det var EN KONGE som hadde tre sønner.

- i. There was A KING who had three sons.
- ii. It was A **KING** who had three sons.

Også her, også bli

Nokre kommenterer at subjektet i presenteringsutbryting også kan vere *her* (t.d. GDS), og at verbet i oversetninga også kan vere *bli* (t.d. GDS, Sundman 1980, Faarlund 1992), men det blir gitt få døme med dette. GDS viser eitt med begge (GDS:1786):

(158) Her bliver MANGE der mister penge på dette.

Faarlund (1992) seier at 'bli' som hovudverb i denne konstruksjonen gir "inkoativ eller futurisk tyding"; det er "tale om at ein viss situasjon kan oppstå" (Faarlund 1992:61).

Plassering av adverbialledd

Både Venås (1978) og Faarlund (1992) nemner at eit praktisk trekk ved presenterings-utbryting er at det er mange mulegheiter for plassering av adverbialledd i oversetninga. Faarlund verkar meine at dette er ei direkte årsak til bruk av konstruksjonen:

”Ein annan funksjon som spesifiseringssetningar har, er å gjere det mogeleg å uttrykkje visse semantiske element som vanskeleg let seg inkorporere i sjølve setninga, separat i oversetninga” (Faarlund 1992:63).

Dette illustrerer han med omskrivinga (159)b) av eit døme frå TAUS (159)a), men poenget kjem kanskje tydelegare fram i mi meir direkte omrokking i (c):

- (159) a. Dermed så kunne det jo bli ENKELTE som kanskje ikke passa helt inn i miljøet.
 b. Enkelte kunne kanskje komme til å ikke passe inn i miljøet.
 c. ?Enkelte kunne jo dermed kanskje ikke passa helt inn i miljøet.

Venås kommenterer òg at det er ulike vilkår for adverbialplassering i dei to variantane av utbryting. Han seier at *det*-utbryting ”ikkje har dei same føresetnadene for å kunne byggjast ut adverbialt” som *der*-utbryting har, og dette reknar han faktisk som ”det avgjerande skilmerket mellom dei to typane” (Venås 1978:60). Dessverre utdjupar han ikkje dette, han bare gjentar om lag same ytring i konklusjonen på artikkelen.

Presenteringsutbryting er bare med DP, men ikkje bare med subjekt

Finles ein litteraturen om presenteringsutbryting, kjem det fram at det bare er *nominalledd* som kan brytast ut, og normalt bare *indefinitte* DP-ar. Dette er det ikkje mange som presiserer klart. Det blir sannsynlegvis rekna som gitt av alle dei som plasserer konstruksjonen innanfor kategorien *presentering*, fordi presentering normalt nettopp skal omfatte bare indefinitte DP-ar som eigentleg subjekt. Men – det er heller ikkje mange som nemner at presenteringsutbryting likevel omfattar ikkje bare subjekt, men også utbryting av *objekt* og heile eller delar av *adverbialledd* – så lenge dei har form som indefinitte DP-ar.

Faarlund seier følgjande om dette: ”Ved spesifisering er det ”utbrotne leddet” oftast i ubunden form, anten med ein kvantor eller ein ubestemd artikkel (som truleg også er ein slags kvantor) føre seg” (Faarlund 1992:62). Vidare viser han at *der*-utbryting også gjeld andre ledd enn subjekt, både objekt og adverbial, med desse døma (Faarlund 1992:64-65):

- (160) Det er EN HØST jeg spesielt husker. (OBJEKT)
 (161) Så var det EN GANG som a'mamma var blitt syk. (ADVERBIAL)

Verken Faarlund eller NRG presiserer klart at dei utbrotne ledda skal vere *nominale*, men det kjem fram gjennom ordbruken, t.d. "ubunden form" og "kvantor". Hos NRG kjem det òg bare implisitt fram at andre ledd enn subjekt er aktuelle: "[Objekt] blir oftast tolka ikkje-spesifikt, men ved hjelp av setningskløyving kan det få spesifikk tolking" (NRG:1095). CGEL presiserer derimot begge desse punkta klart: "although there must be an indefinite element, it need not be the subject" (CGEL:1407).

Det verkar ikkje vere nokon som ser det som problematisk å rekne konstruksjonstypen som *presentering* trass i at dei indefinitte DP-ane alltid er (logiske) *subjekt* der.

Lambrecht: 'Presentational there-cleft'

Lambrecht verkar vere den einaste som eintydig reknar presenteringsutbryting som innanfor definisjonen på utbryting. Dette går opp formelt ved at han tar utgangspunkt i at det er same type forhold mellom utbrote ledd og relativsetning i *det*- og *der*-utbryting, han spesifiserer bare ikkje kva subjekt det skal vere i oversetninga:

"A CLEFT CONSTRUCTION (CC) is a complex sentence structure consisting of a matrix clause headed by a copula and a relative or relative-like clause whose relativized argument is coindexed with the predicative argument of the copula. Taken together, the matrix and the relative express a logically simple proposition, which can also be expressed in the form of a single clause without a change in truth conditions." (Lambrecht 2001:467)

Han ser med dette ut til å måtte rekne 'be' / *vere* som kopula i begge variantane, noko som *kan* vere problematisk for norsk (sjå 2.2.7). Han har med denne definisjonen òg same krav til alle variantar om at det skal finnast ein semantisk lik ikkje-utbroten variant. Dette går nok heller ikkje opp for norsk (sjå diskusjon i 3.3.3). Lambrecht argumenterer som nemnt for at det finst tre hovudtypar fokus i naturlege språk, avhengig av kva del av ein proposisjon som er i fokus. Presenteringsutbryting reknar han som ein type *setningsfokus*, med både nytt argument og nytt predikat. Ytringar med setningsfokus seier han har som funksjon å introdusere nye referentar eller nye hendingar i diskursen (jf. 3.2.3). Ved introduksjon av nye referentar kallar han konstruksjonen *presentational*. Det er denne siste kategorien han meiner *der/there*-utbryting høyrer til. Eitt døme som blir gitt er (162) (2001:507).

(162) There is A LINGUIST who wants to explain clefts.

Lambrecht seier at ingenting i slike setningar er presupponert. Alt utanom *there is* er ny informasjon, og *a linguist wants to explain clefts* er både '*fokus*' og '*påstand*' ('assertion').

Vidare diskuterer han at ein kan argumentere mot å rekne setningar som (162) som utbryting, at dei heller skal vere *existential*, fordi setningar med *there* "are traditionally

said to "assert the existence" of the entity denoted by the FP" (Lambrecht 2001:508). Han meiner det er greitt å seie det blir 'hevda eksistens' i dei klassiske eventyr døma:

(163) Once upon a time there was AN OLD KING, who lived in a far-away country.

Men i (162) gir dette mindre meining; Lambrecht meiner det ligg veldig lite informasjonsverdi i bare å hevde at det *finst ein lingvist*, ein kan iallfall ikkje rekne det som hovudpoenget med ytringa. Heller meiner han det må vere slik at konstruksjonstypen har som primærfunksjon å *introdusere* ledd i diskursuniverset, her 'an old king' og 'a linguist', og gjere dei *klare for predikasjon*. Denne pragmatiske funksjonen er det ifølgje Lambrecht eininga *there is* som bidrar med:

"Like the sequence *it is* in the specificational cleft, the sequence *there is* has an essentially pragmatic function: it marks the entity denoted by the FP as being newly introduced into the discourse." (Lambrecht 2001:508)

There is skal altså markere introduksjon, der *it is* markerer fokus og identifikasjon.

3.3.3 Pragmatikk

Presupposisjon og statusen til relativsetninga

NRG seier om *det*-utbryting at relativsetninga skal vere presupponert, og om *der*-utbryting at den skal innehalde *ny informasjon*. Faarlund (1992) meiner tilsvarende at *det*- og *der*-utbryting har "motsett pragmatisk funksjon", fordi relativsetninga i *det*-utbryting "blir framstilt som kjend informasjon", medan ho i *der*-utbryting "inneheld ny informasjon" (Faarlund 1992:62). SAG seier at relativsetninga i *det*-utbryting "normalt anger ett faktisk sakförhållande som talaren förutsätter bekant för lyssnaren" (SAG 4:517). Om eit døme som sannsynlegvis må reknast som *der*-utbryting skriv dei derimot: "Om korrelatet är icke-specifikt och betydelsesvagt är inte sakförhållandet i den relativa bisatsen i sig presupponerat utan har samma fakticitetsvärde som den överordnade satsen" (SAG 4:518).

Lundeby (1976) har ikkje presupposisjon som eitt av hovudkrava sine i definisjonen på utbryting, men brukar det som argument for at indefinite DP-ar ikkje kan utbrytast:

"Forholdene omkring presupposisjonene danner trolig bakgrunnen for at negerte og helt ubestemte størrelser ikke kan brytes ut. En kan ikke forutsette eksistensen av noe som nettopp sies å ikke eksistere" (Lundeby 1976 [1994:200]).

Sundman seier òg at forskjellen mellom dei to kategoriane ligg i informasjonsstrukturen. Ho meiner det utbrotne leddet har ny formasjon i både *det*- og *der*-utbryting, mens relativsetninga er presupponert i den fyrste og ny informasjon i den andre (Sundman 1980:55).

Ho vil likevel påpeike at konstruksjonane har ein viktig eigenskap felles; "båda kan användas i syfte att flytta fram ett "nytt" subjekt längre til höger i satsen" (Sundman 1980:56).

Kulbrandstad (1978) verkar sjå det som uproblematisk å rekne *presupposisjon* som det klaraste skiljet mellom *det*- og *der*-utbryting. Han viser to døme frå TAUS som tatt ut av kontekst har to mulege analysar (Kulbrandstad 1978:123-4):

(164) de va TRE KAMMERATER A ÅSS såm bLe sittenes ijen på sjløyd'n

(165) næi de var ee E KUSINE A MUTTÆRN såm va husjjæLp

Kulbrandstad seier at det i konteksten til (164) ikkje er nemnt noko tidlegare verken om sløyden eller gjensitting. Han meiner det ikkje kan vere nokon *presupposisjon*, og at dømet skal reknast som *presentering*. (165) skal det derimot vere meir tvil ved. Konteksten er eit spørsmål frå intervjuaren om kven som budde i leilegheita informanten vaks opp i. Det er ikkje nemnt før at dei hadde hushjelp, og slik sett har relativsetninga ny informasjon og skulle dermed kunne gi ei *presenteringstolking*. Samtidig seier han at hushjelp var vanleg på denne tida, i informantens samfunnslag, så det blir kanskje rekna som underforstått.

GDS seier òg at relativsetninga er *presupponert* i *det*-utbryting, medan ho ikkje kan vere det i *der*-utbryting, og derfor skal bl.a. (166)a) vere ugrammatisk (GDS:1787):

(166) a. *Der var ET SKUD der lød.

b. Det var ET SKUD der lød.

GDS gir sjeldan kontekst til døma dei presenterer, og dermed kan det vere vanskeleg å forstå kva som er meint. I (166) reknar eg med at dei tenker seg ein kontekst der ein har hørt ein lyd, slik at *der lød* er kjent og relevant, men dette blir ikkje presisert.

Fokus og trykk

Ikkje mange er eksplisitte på kva dei meiner om fokus når det gjeld *der*-utbryting eller samanlikning av *det*- og *der*-. NRG har som nemnt fellestermen '*setningskløyving*' for dei to variantane. *Det*-utbryting omtalar dei vidare som '*fokusering*', men dei ser ikkje ut til å rekne *presenteringsutbryting* (og *presentering*) som fokuskonstruksjonar: "Den fyrste typen (...) har som funksjon å fokusere det utflytte leddet. Den andre typen er ein slags *presenteringssetningar*" (NRG:1088).

GDS verkar derimot rekne både *det*-utbryting, *der*-utbryting og *presentering* som fokuskonstruksjonar: "I dette kapitel beskrives tre karakteristiske, stærkt grammatikaliserte fokuskonstruktioner" (GDS:1763). Dei er eintydige på at det utbrotne leddet har fokus i *det*-utbryting, det er litt meir usikkert kva dei meiner om det utbrotne leddet i *der*-

utbryting, men dei seier klart at det alltid er fokus på eigentlege subjekt i presentering, så det er sannsynleg at dei reknar det utbrotne leddet i *der*-utbryting som fokusert òg.

Lundeby (1976) meiner det er klare forskjellar på *det*- og *der*-utbryting når det gjeld trykk. Han har med i definisjonen at utbrotne ledd alltid må vere "sterkt aksentuert" i *det*-utbryting, og dette brukar han fleire gonger som argument for å ekskludere døme på presenteringsutbryting frå definisjonen (Lundeby 1976 [1994:178-9]). Venås (1978) er ueinig med Lundeby her. Han meiner det *kan* vere sterkt trykk på alle ledd i setninga om ein vil, i begge variantane: "I aksentuering er det ingen skilnad (...). Både kan i gjevne høve ta opp motsetnadstrykk og gå over til å bli vanlege emfasesetningar" (Venås 1978:59, jf. 3.1.3).

Omskriving

Lundeby har, som Lambrecht, eit absolutt krav om at utbrytingar må kunne omformast til ikkje-utbroten variant. Det brukar han som argument for å ikkje rekne presenteringsutbryting med i definisjonen, blant anna setninga (167)a) (Lundeby 1976 [1994:179]):

(167) a. Det var (en gang) EN KONGE som hadde tre sønner.

Venås argumenterer mot dette, og seier at mange *der*-utbrytingar *kan* omformast, men at dei da kan endre meining, blant anna i omskrivinga av (167)a) til (b) her (Venås 1978:60):

b. Ein konge hadde ein gong tre søner.

Lundeby nemner altså ikkje i det heile at omskrivinga til ikkje-utbroten variant faktisk er grammatisk. Truleg meiner han eigentleg å seie at dei ikkje kan omskrivast *utan at semantikken endrast*, men dette blir ikkje presisert. Venås viser vidare at det også finst døme på presenteringsutbryting som *ikkje* endrar meining, eller iallfall i mindre grad enn i (167)a-b). Det illustrerer han med dette dømet (Venås 1978:58):

(168) a. Det er EIN HAUG inni Lærdal som dei kallar Luklahaugen.

b. Ein haug inni Lærdal kallar dei Luklahaugen.

I tillegg seier Venås at det finst døme på *det*-utbryting som ikkje så lett kan omskrivast; spesielt gjeld dette ved visse spørjeord (jf. (92) i 3.1.3). Venås oppsummerer omskrivingsproblematikken med å seie at det i begge variantar vil vere meining som endrast: Ved omforming av presenteringsutbryting går eksistensinnhaldet i konstruksjonen tapt, og ved omforming av *det*-utbryting går identifiseringsmomentet tapt (jf. Venås 1978:60).

GDS har same omskrivingskrav som Lundeby: "Konstruktionen sætningskløvning korresponderer alltid med en – bortset fra informationsstrukturen – synonym helsætning

(...)” (GDS:1791), men dei seier ikkje noko om dette i kapitlet om *der*-utbryting, så det er uvisst om dei meiner det skulle vere nokon forskjell. Lambrecht seier som nemnt ovanfor at all type utbryting skal kunne ”be expressed in the form of a single clause without a change in truth conditions” (Lambrecht 2001:467).

NRG meiner konstruksjonen kan ha komme opp som ein utveg for å lage presenterings-setningar med verb som ikkje kan ta ekspletivsubjekt direkte; ”også i andre setningar kan det vere behov for å presentere eit nominalledd som «nytt» i staden for å ha det som subjekt. Setningskløyving er da utvegen” (NRG:1093). Til dette gir dei desse døma:

(169) a. Noen gutter står ved kiosken.

b. ⇒ Det står noen gutter ved kiosken. (presentering)

(170) a. Noen gutter spiller fotball på plenen.

b. ⇒ *Det spiller noen gutter fotball på plenen. (presentering)

c. ⇒ Det er NOEN GUTTER som spiller fotball på plenen. (presenteringsutbryting)

Faarlund legg vekt på at nominalledd som ikkje har unik referanse er unaturlege subjekt, og seier med det at ”ein av funksjonane spesifiseringa har, er å hindre at slike ledd blir subjekt” (Faarlund 1992:64). Han meiner altså vi kan anta at *der*-utbryting i mange tilfelle blir bruka for å unngå indefinitte subjekt.

3.3.4 Semantikk

Spesifisitet i det utbrotne leddet

Både NRG, Faarlund (1992) og GDS har som eit hovudpoeng at det utbrotne leddet skal ha *spesifikk* referanse i *der*-utbryting. Faarlund kallar som nemnt også konstruksjonen for *spesifisering*. ”Spesifiseringa” er spesielt tenkt i samanlikning med vanleg presentering; det tilsvarende nominalleddet der skal vere meir eller mindre umarkert for spesifisitet. NRG samanliknar desse tre døma (NRG:1095, tilsv. Faarlund 1992:64):

(171) Mange studentar kjem på alle førelesningane. (NRG: spesif./ikkje-spesif.)

(172) Det kjem mange studentar på alle førelesningane. (NRG: ikkje-spesif./spesif.)

(173) Det er MANGE STUDENTAR som kjem på alle førelesningane. (NRG: spesifikk)

NRG meiner det er muleg med begge tolkingar av *mange studentar* i (171) og (172), men at det rimelegaste er å rekne med spesifikk lesing i (171), altså at det er dei same studentane som kjem kvar gong, og ikkje-spesifikk lesing i (172), altså at det bare blir formidla at talet på studentar er høgt. (173) meiner dei derimot bare har éi tolking; *mange studentar* skal

her vere klart spesifikk. Faarlund (1992:65) seier: "Dette er eit middel til å tvinge fram ei eintydig spesifikk tolking av ubundne nominalledd". For meg er også (173) tvitydig.

GDS er einig i at presenteringsutbryting har ein eintydig spesifiserande funksjon og at dette spesielt skal gjelde samanlikna med ikkje-utbrotne variantar. Dette seier dei skal komme klart fram av døma dei gir, blant anna (GDS:1787):

(174) a. Der mangler en stol.

b. Der er EN STOL der mangler.

(175) a. Der er som regel et par jurister til stede.

b. Der er som regel ET PAR JURISTER der er til stede.

DP-ane skal altså vere umarkerte for spesifisitet i (a)-døma, men eintydig spesifikke i (b)-.

Denne spesifikke tydinga seier dei vidare skal vere spesielt tydeleg når det er andre ledd enn subjektet som er bryte ut, t.d. eit objekt som her (GDS:1787):

(176) a. Hun skal lige hente et par flasker rødvin.

b. Der er ET PAR FLASKER RØDVIN hun lige skal hente.

Det skal altså vere klar forskjell i spesifisitet på det indefinitte leddet i (a) og (b) her.

Sundman (1980:60) seier som NRG/GDS at utbrotne ledd i presenteringsutbryting er eintydig spesifikke. SAG kjem så vidt inn på emnet. Som sagt er det litt vanskeleg å tolke korleis dei analyserer konstruksjonen generelt. Dei skriv: "Om korrelatet er icke-spezifikt och betydelsesvagt (...)" (SAG 4:518), og gir døme med indefinitte utbrotne ledd som truleg ville hatt *der*-subjekt i dansk etc.:

(177) Det är NÅGON som skall köra Volvon til Stockholm.

Til forskjell frå GDS og NRG ser SAG altså ut til å meine at *någon* her er *ikkje*-spesifikk. Her bør det nemnast at SAG brukar termen *spesifisere* på ein annan måte enn t.d. NRG og GDS; dei brukar det om forholdet mellom utbrote ledd og relativsetning: "Det utbrutna ledet specificerar uttömmande det som lämnas ospecificerat i presuppositionen" (SAG 4:517). Den same måten å bruke ordet på finst òg i Lambrecht (2001): "the IT-cleft construction [serves] to specify the value of a variable in a presupposed open proposition" (2001:484). Han kallar derfor *vanleg det*-utbryting for "the specificational type" eksemplifisert ved blant anna dette dømet (Lambrecht 2001:486/496):

(178) A: Is your knee hurting?

B: No, it's MY FOOT that hurts.

Også Reeve (2012) og Huber (2002) verkar bruke termen *spesifisitet* på denne måten.

Ord som endrar tyding ved presenteringsutbryting

Fleire kommenterer at pronomenet *dei* klart endrar tyding ved presenteringsutbryting. NRG gir blant anna dette dømet (NRG:1094):

- (179) a. Dei trur at Elvis lever. (dei = vanleg definitt pronomen)
 b. Det finst DEI som trur at Elvis lever. (dei = indefinitt, jf. *nokre*)

I (b) har *dei* ei anna tyding enn vanleg, det er meir tilsvarande 'nokre'. Viss verbet i oversetninga er *vere*, er det òg muleg å tolke *dei* som vanleg definitt, og ytringa blir tvitydig:

- c. Det er DEI som trur at Elvis lever. (dei = definitt eller indefinitt)

Det kan sjå ut til å vere forskjell på norsk og dansk her. Eit døme som (179)c) reknar GDS *ikkje* innanfor definisjonen på *der*-utbryting; det er "en petrificeret vending" (GDS:1789):

- (180) Der er DEM der mener noget andet.

Forskjellen ligg i at GDS meiner (180) ikkje er grammatisk i spørjeform (som i (181)a), og ikkje grammatisk med nekting (som i (182)a) (GDS:1789).²² Dette er nok ikkje spesielt vanleg i norsk heller, men eg vil ikkje seie det er ugrammatisk (jf. mine (b)-setningar under). Kanskje fungerer dei også litt betre med *finnast* som verb i oversetninga:

- (181) a. *Er der DEM der mener noget andet? (dansk, GDS)
 b. Er/finst det DEI som meiner noko anna? (norsk, mi vurdering)
 (182) a. *Der er ikke DEM der mener noget andet. (dansk, GDS)
 b. Det er/finst ikkje DEI som meiner noko anna. (norsk, mi vurdering)

Faarlund (1992) diskuterer òg noko tilsvarande for pronomenet *en/ein*. Her er det slik at ei av to mulege tolkingar blir luka ut når ei ytring får *der*-utbryting (jf. Faarlund 1992:63):

- (183) a. Ein såg kva du gjorde. (ein=spesifikk eller generisk jf. *man*)
 b. Det var ein som såg kva du gjorde. (ein=spesifikk, ein bestemt person)

Som vist skal (a) ha to mulege tolkingar av *ein*, enten som spesifikk eller som generisk med same tyding som *man*. Faarlund seier at bare den spesifikke tolkinga er muleg i (b)²³.

²² Svensk skal følgje dansk her, og i svensk er heller ikkje (179)c) tvitydig (Elisabet Engdahl, pers. komm.).

²³ Dette er eg ueinig i. Det er også muleg å tolke *ein* i (b) med kvantifisert lesing – at det var *ein*, ikkje *to*.

Utbryting av kvantor+PP (semidefinitt DP)

Sundman (1980:59) nemner døme med utbrotne ledd av typen [kvantor+PP]. Ho kallar dei 'semidefinita', og meiner at *finnast* ikkje kan stå i staden for *vere* i utbryting av slike ledd:

- (184) a. Det var MÅNGA AV DEM som inte kunde läsa ännu.
 b. *Det fanns MÅNGA AV DEM som inte kunde läsa ännu.

Ho verkar meine at dette gjer at (184)a) ikkje kan kategoriserast som vanleg presentering, men at dette er eitt argument for å rekne presenteringsutbryting som ein eigen kategori.

GDS seier at det er vanskeleg eller umuleg med *det*-utbryting av ubestemte og nekta ord og uttrykk, men at det blir grammatisk om ein legg til "et bestemmende adled" eller gjer dei om til "hypotagmer". I dei fleste døma dei gir her er det lagt til ein preposisjonsfrase mellom det utbrotne leddet og subjunksjonen (jf. GDS:1799/1800):

- (185) a. #Det er NOGLE/EN ELLER ANDEN der har sagt det.
 b. Det er EN ELLER ANDEN HER FRA BYEN der har sagt det.

- (186) a. *Det er INGEN der har foreslået det.
 b. Det er INGEN HER FRA BYEN der har foreslået det.

GDS seier ingenting om (a)-døma her eventuelt kunne vore grammatiske med *der*-subjekt. (I kap. 8 og 9 diskuterer eg kategoristatusen til setningar i materialet som liknar desse.)

Eksistens

Fleire kommenterer at i presenteringsutbryting skal *vere/bli* kunne bytast ut med *finnast*, *eksistere* og eventuelt liknande verb (jf. 2.2.7.). Mange verkar meine at dette skal kunne brukast som ein test: Dersom *finnast* kan erstatte *vere* er det ikkje *det*-utbryting. Faarlund (1992:61) seier dette nokså vagt, medan Aareskjold (1973) er heilt klar:

"Eit anna kjennemerke til å skilja ut formelt samanfallande presenteringskonstruksjonar er at verbalet i utbrytings-konstruksjonane aldri kan vera noko anna enn ei form av "vera", "bli" eller "verta". Kan ein byta det ut med eit anna og få same meininga i setninga, har ein ikkje ein utbrytingskonstruksjon" (Aareskjold 1973:90-91).

Derfor meiner han (187)a) er ein *presenteringskonstruksjon* (frå Aareskjold 1973:91):

- (187) a. På dette punkt er det INGEN som vet noe sikkert.
 b. ⇒ På dette punkt finns det INGEN som vet noe sikkert.

Lundeby presiserer i definisjonen at verbalet i oversetninga i utbryting *må* vere ei form av *vere* eller *bli* og seier òg klart at *vere* ikkje skal kunne brukast eksistensielt (Lundeby 1976 [1994:178/179]). Fretheim (1970:62) seier han følgjer tradisjonen for norsk i å definere det slik at *der er/fins* aldri kan erstatte *det er/blir* ved utbryting.

NRG seier at *vere* er det vanlegaste hovudverbet i presenteringsutbryting, men at også andre '*eksistensverb*' er muleg å bruke. Dei gir blant anna desse døma (NRG:1094):

(188) Det finst EITT LAND eg aldri ville bu i.

(189) Det eksisterer FOLK som tror at Elvis lever.

Det kan sjå ut til at dette ikkje er muleg i dansk; GDS nemner iallfall ikkje andre verb enn *vere* og *bli* i sitt elles nokså utførlege kapittel om *der*-utbryting.

Venås (1978:58) ser på *eksistensinnhaldet* i *vere* som éin av få klare forskjellar på dei to utbrytingsvariantane. Han meiner *vere* er kopulaverb i *det*-utbryting, men *eksistensverb* i *der*-utbryting, og som vist i 3.1 seier han det er nettopp derfor *der* kan vere subjekt her. Venås ender som nemnt også opp med å gi konstruksjonen namnet '*eksistenssetningar*'.

Sundman poengterer derimot at *vere* ikkje alltid kan bytast ut med *finnast* i presenteringsutbryting. Det skal spesielt gjelde når ytringa skildrar ei hending eller ein situasjon på ein bestemt plass eller på eit bestemt tidspunkt. Ho har bl.a. desse døma (1980:57):

(190) a. Se – det är NÅGON som har klättrat upp i skorstenen!

b. ?Se – det finns NÅGON som har klättrat upp i skorstenen!

Personleg synest ikkje eg det er så stor forskjell på desse ytringane, eg synest iallfall ikkje at ei setning tilsvarende (b) er ugrammatisk på norsk. Men som nemnt i 3.2.4 verkar det vere forskjellar på bruken av *det+finnast* i svensk og norsk.

Identifikasjon, eksklusjon og uttømming

Vi har sett at desse tre termane er sentrale i diskusjonen av *det*-utbryting, men det er ikkje mange som nemner det i samanlikningar med presenteringsutbryting. Lundeby legg fram manglande identifikasjon som årsak til at indefinitte ledd ikkje kan danne utbryting:

"Heller ikke kan en identifisere en ubestemt størrelse ('noe') ved å si at den ='noe' (altså med et uttrykk som er like ubestemt som det vi skulle identifisere)."

(Lundeby 1976 [1994:200])

Her gir han blant anna dette dømet:

(191) Det var INGEN som der hadde bygt.

Han seier at identifikasjonen ikkje går opp fordi '*ingen*' ikkje kan vere = '*en/den som der hadde bygt*'. Tilsvarende seier han at ein ikkje kan identifisere '*mange*' på denne måten:

(192) Det var MANGE som reiste ut.

Her skriv han at "'de som reiste ut' neppe identifiseres ved at de sies å være mange – de bare kvantifiseres" (Lundeby 1976 [1994:200]). Han reknar derfor dette som *presentering*.

Venås drøftar Lundeby's sterke fokus på identifikasjonsmomentet, og er ueinig i at trekket identifisering i seg sjølv skil dei to variantane av utbryting. Venås meiner ein kan seie det er identifisering i begge to, men av ulik type. Fordi relativsetninga inneheld kjent informasjon i utbryting og ny informasjon i presentering, går identifiseringa motsett veg: Frå høgre mot venstre i setninga i vanleg utbryting, og frå venstre mot høgre i presenteringsvarianten (jf. Venås 1978:59).

GDS har klare krav til identifikasjon og eksklusjon når det gjeld *det*-utbryting (jf. 3.1.4), men ser ikkje ut til å seie noko om dette i avsnitta om *der*-utbryting. Derimot argumenterer dei om lag som Lundeby i at *ingen*, *nokon* etc. ikkje kan *det*-utbrytast fordi det da ikkje kan tenkast eit *diskursunivers* og ikkje formulerast ei *eksklusjonssetning* (GDS:1800).

Når Kulbrandstad diskuterer døme som er tvitydige mellom konstruksjonane, kjem det fram at han meiner presenteringsutbryting manglar den "eksklusivt definerende" og "identifiserende" funksjonen som vanleg *det*-utbryting har (Kulbrandstad 1978:123-124).

Sundman siterer Faarlund (1978) på at det er forskjell på dei to variantane når det gjeld *uttømming*, og dette meiner ho kjem fram gjennom vekslinga mellom *vere* og *finnast* her (Sundman 1980:58n, min notasjon):

(193) a. Det var EN POLIS som slog demonstranterna.

b. Det fanns EN POLIS som slog demonstranterna.

I (193)a) skal det vere "ingen annan än en viss polis" som slo, medan det i (b) ikkje skal vere utelukka at det også var andre som slo. Dette trur eg ikkje gjeld for tilsvarende norske ytringar. Det er nok forskjellar i *uttømming* på *det*- og *der*-utbryting, men eg vil seie dette ikkje kjem fram med vekslinga mellom *vere* og *finnast* i norsk. (Dette diskuterast i kap. 8.)

Lambrecht verkar òg meine at *der*-utbryting er ikkje-uttømmmande (2001:504/507-8).

3.4 Ambiguitet mellom konstruksjonane

Ekspletivt eller referensielt det-subjekt

Lambrecht viser eit døme frå Jespersen (1927) på at ytringar kan vere tvitydige mellom utbryting og ikkje-utbryting fordi dei er tvitydige mellom ekspletiv og anaforisk *det* – ein forskjell som ikkje vil komme fram med analysen til Hedberg (2000) som vi såg i 3.1.4-5 (Lambrecht 2001:493, mi omsetting):

(194) It's the country that suits her best. / Det er landet ho likar best.

To mulege kontekstar for dei to tolkingane kan vere:

- (195) a. Ho har bestemt seg for å dra frå byen. Det er LANDET ho likar best. UTBRYTING
 b. Frankrike_i er neste stopp. Det_i er landet ho likar best. IKKJE-UTBRYTING

I (195)a) er *det* ekspletivt og setninga er ei utbryting av ordet *landet*. I (b) er *det*-subjektet anaforisk, det refererer til *Frankrike*, og setninga er ikkje utbryting. Lambrecht påpeikar òg at relativsetninga i (b) er vanleg restriktiv (tilsv. [*Landet ho likar best*] er *Frankrike*).

GDS framhevar at det er trykkforskjellar her, slik at *det*-subjekt i utbryting alltid er trykksvakt, medan anaforisk *det* har trykk, og at dette derfor kan brukast som ein test for å skilje tolkingane frå kvarandre (GDS:1790, jf. min ekspletivtest i 2.2.6) (utheving = **trykk**):

- (196) a. Det er DET TRÆ vi skal fælde. (utbryting, ekspletiv *det*, utbrytingsrelativsetn.)
 b. **Det** er det træ vi skal fælde. (ikkje-utbryting, anaforisk *det*, restr. relativsetn.)

Denne ambiguiteten skriv også Engdahl om i artikkelen “Relative clause extraction in context” (1997). Her er poenget at ekstraksjon av eit ord frå relativsetninga bare er muleg når konstruksjonen er utbryting med ekspletivsubjekt (197). Dette er ikkje muleg når *det* er referensiell (198) (frå Engdahl 1997:22-24):

- (197) Det är BARA KALLE som kan öppna garagedörren.
 ⇒ Garagedörren är det BARA KALLE som kan öppna e_j.

- (198) A: Vad är det som händer?
 B: Det är bara Kalle som öppnar garagedörren.
 ⇒ *Garagedörren är det bara Kalle som öppnar e_j.

Frå utbrytinga i (197) kan 'garagedörren' trekkast ut og topikaliserast for å i enda større grad framheve kva som er spesielt med Kalle og garasjedøra. I det som på overflata kan sjå

ut som ei utbryting i (198)B), men som bare identifiserer kva for ei hending *det* i spørsmålet i A refererer til, er slik ekstraksjon ikkje muleg (jf. Engdahl 1997:24). Dette kan dermed også brukast som ein test for å skilje dei to tolkingmulegheitene.

Presenteringsutbryting eller enkel presentering

Spørsmålet om relativsetninga er vanleg restriktiv eller del av ein utbrytingskonstruksjon kan òg skape ambiguitet mellom presenteringsutbryting og vanleg, enkel presentering. Både SAG og GDS nemner dette, og GDS har også ein test for å skilje. Dersom ein kan svare på spørsmål som i A-døma under utan å uttale *der er* i oversetninga, er ytringane presentering. Dersom svaret må vere ei fullstendig setning, er det utbryting (frå GDS:1788-1789):

(199) A: Hvad er der i æsken?

B-1: Der er en spegepølse der har ligget siden jul.

B-2: En spegepølse der har ligget siden jul. ⇒ presentering (restriktiv relativsetn.)

(200) A: Hvad er der sket?

B-1: Der er et træ der er væltet.

B-2: *Et træ der er væltet. ⇒ presenteringsutbryting

Sundman (1980:58ff) går igjennom fleire forskjellar på presentering og presenteringsutbryting. Den viktigaste er at det i presentering er semantiske restriksjonar mellom verb og eigentleg subjekt, langt frå alle kombinasjonar er muleg. Slik er det ikkje i presenteringsutbryting (jf. òg diskusjonen kring NRGs døme (169)/(170)). Sundman understrekar likevel at det generelt er vanskeleg å sette grensene for presenteringskonstruksjonen:

”Intuitivt sett finns det många beröringspunkter mellan sk. existentialsatser och andra satser med formellt *det* – i själva verket är det omöjligt att dra någon gräns mellan dessa två typer annat än på rent formella grunder.” (Sundman 1980:43)

Presenteringsutbryting eller vanleg det-utbryting

I dialektar med bare *det*-ekspletiv er det som vi har sett også ambiguitet mellom vanleg *det*-utbryting og presenteringsutbryting når det utbrotne leddet er ein indefinitt DP. Dette er svært lite diskutert i litteraturen. Grensa mellom dei blir oftast tatt for gitt, spesielt for dialektar og språk som har både *det*- og *der*-ekspletiv. Det verkar ikkje finnast korpusanalysar av dette, men i ei hovudoppgåve om formelt subjekt i stavangerdialekten er utbrytingar av begge typar med i eit spørjeskjema til 15 informantar (Aksnes 2003:92):

	ok	?	??	*
(201) a. Det va KARI så kom på besøk.	15			
b. Der va KARI så kom på besøk.				15
(202) a. Det va EI JENTA så kom på besøk.	15			
b. Der va EI JENTA så kom på besøk.	6	4	4	1

Dette kan lesast slik at alle informantane synest det er heilt grammatisk med definitt utbrote ledd og *det*-ekspletiv ((201)a), men heilt ugrammatisk med definitt utbrote ledd og *der*-ekspletiv ((201)b). Vidare synest dei òg det er heilt grammatisk med indefinitt utbrote ledd og *det*-ekspletiv ((202)a), men det varierer i kor stor grad dei aksepterer indefinitt utbrote ledd og *der*-ekspletiv ((202)b). (Alle informantane brukar *der*-ekspletiv i andre konstruksjonstypar Aksnes har spurt dei om.)

Det vil sannsynlegvis vere ein viss uttalevariasjon på ((202)a) og b) i dialektar der begge kan vere grammatisk riktige. Aksnes seier ho har lese opp døma for informantane, men det står ikkje noko om korleis ho har lese dei, og dei har òg sett setningane i skrift samtidig. Informantane seier sjølve at det er liten uttaleforskjell på *det* og *der* i dialekten deira. Mange visste ikkje at dei hadde begge to i språket sitt. Aksnes fekk òg kommentarar om at det er semantisk og pragmatisk forskjell på variantane. "En informant mente at ((202))a) har mer fokus på *jenten*, mens b) er mer i betydning "en eller annen". Ein annan seier at (b) "er en generell beskrivelse av at en eller annen jente kom på besøk" (Aksnes 2003:92). Ho diskuterer dessverre ikkje nokon av utbrytingstypene seinare i oppgåva, men eg vil seie at tabellen ovanfor tydeleg viser at skiljet mellom desse konstruksjonane ikkje er eintydig og klart, iallfall ikkje når ein analyserer døme utan kontekst.

Lundeby (1976) verkar rekne grensa mellom vanleg *det*-utbryting og presenterings-utbryting som utvitydig også i dialektar og språk som bare har *det*-ekspletiv. I NRG og SAG kjem problematikken bare implisitt fram. Kulbrandstad (1978:123ff) diskuterer problemstillinga nøye, og seier som nemnt i 3.3.3 at det er *presupposisjon* som er den avgjerande forskjellen på dei to konstruksjonane, og at konteksten normalt disambiguerer. Også Vinje omtalar dette: "*Det var en gutt som gikk forbi her nylig* kan være både en presentering og en utbrytning" (Vinje 1970 [1977:132]). Faarlund (1992:61) nemner det kort i at slike setningar "i visse samanhengar og ein viss intonasjon" kunne tolkast som vanleg *det*-utbryting, men seier ikkje noko om korleis desse samanhengane skal vere.

Aareskjold (1973) diskuterer òg dette, men meiner det primært er eit problem i analysar av skriftspråk, fordi trykkplassering vil disambiguere i tale: "I talespråk er det som regel skilnad i trykkfordelinga, men ved skrive språk er klassifiseringa avhengig av

korleis ein tolkar setninga” (Aareskjold 1973:90). Han understrekar likevel at konteksten i dei fleste tilfelle, både i skrift og tale, vil klargjere kva tolking som er meint.

Sundman (1980:54ff) er den som går djupast inn i dette. Ho seier det kan vere bare svært små skilnader i tyding der ei ytring ser ut til å kunne tolkast som både *det*- og *der*-utbryting; det kan vere samanfall i form og av og til også i innhald. Forskjellen meiner ho mest ligg i informasjonsstruktur: I *det*-utbryting er det utbrotne leddet den einaste nye informasjonen i ytringa, og relativsetninga inneheld presupponert informasjon. Også i presenteringsutbryting har det utbrotne leddet ny informasjon, men her er også relativsetninga ny. Vidare diskuterer ho blant anna dei to mulege tolkingane av (203) (1980:55):

(203) Det är EN HAVSÖRN som häckar på Xholmen i Ålands skärgård.

Sundman seier denne kan vere vanleg *det*-utbryting dersom det er kjent at nokon har funne eit reir på denne holmen (tolking (i) under). Skal den vere presenteringsutbryting må all informasjon vere ny (tolking (ii) under) (frå Sundman 1980:55):

i) Den fågel som häckar på X-holmen är en havsörn.

ii) Det finns en havsörn som häckar på Xholmen i Ålands skärgård.

Sundman gir òg eit døme frå Fretheim (1977:125) som dei begge meiner har tre mulege lesingar, enten *det*-utbryting (i), presenteringsutbryting (ii) eller ein konstruksjon med anaforisk (deiktisk) *det* (iii, jf. Engdahls døme (198)) – her i Sundmans tolking (1980:52):

(204) Det är en kråka som sitter på taket.

i) Den fågel som sitter på taket är en kråka.

ii) Där är en kråka som sitter på taket.

iii) (Vad är det där?) Det är en kråka som sitter på taket.

Også Sundman meiner konteksten oftast vil klargjere kva tolking som er mest sannsynleg, men ho seier òg at det finst tilfelle der det er vanskeleg å finne forskjellar på dei to konstruksjonstypene, og at dette gjeld spesielt der den utbrotne DP-en er eller inneheld eit mengdeuttrykk (Sundman 1980:56). Her gir ho dette dømet:

(205) Det är MÅNGA som har slutat röka under det senaste året.

Denne setninga meiner Sundman bare gir ein kommentar til *mengda* av kor mange som har slutta å røyke; ein må kunne rekne relativsetninga som allment kjent. Ho meiner det her er snakk om eit samanfall av dei to konstruksjonane, og har også argumentasjon for dette frå Mikkelsens grammatikk over dansk (1911). Ifølgje Mikkelsen kan ein i tilsva-

ande ytringar (i dansk) veksle mellom *det* og *der* på subjekts plass utan at meiningsinnhaldet blir endra (Sundman 1980:56, frå Mikkelsen 1911:36, mi utheving):

(206) a. Her til lands er det kun FÅ, der ikke kan læse.

b. Her til lands er der kun FÅ, der ikke kan læse.

GDS meiner det så godt som alltid er ein semantisk forskjell på elles like setningar med *det* eller *der* som subjekt, i at *der* alltid vil fokusere meir på det lokative. Tydinga *kan* vere samanfallande dersom setningane omtalar ein eksplisitt stad (GDS:1219):

(207) a. Der er for varmt i Italien i august.

b. Det er for varmt i Italien i august.

Dei er likevel heilt eintydige på at det alltid er to klart forskjellige konstruksjonar som ligg til grunn: "Man er kommet ad forskjellige veje til det samme mål og *det* og *der*-konstruktion er stadig strukturelt og indholdsmæssigt forskellige" (GDS:1219).

3.5 Konklusjon

Vi har sett at mykje er skrive om utbryting og presentering i den lingvistiske litteraturen generelt. Det som aller mest manglar, er eit større arbeid om presenteringsutbryting, både i seg sjølv og i samanlikning med nærliggande setningstypar. Spesielt for norsk og nordisk trengst det òg ei klargjering av det omgrepsapparatet som er nødvendig for å skildre desse konstruksjonane inngåande. Dette er påbegynt i kapittel 2, og vil også halde fram i seinare avsnitt. Det er heller ikkje gjort større forskingsarbeid på *det*-utbryting i norsk sidan Lundeby (1976), og ikkje minst manglar det forskning på utbryting i spontantale.

Målet med avhandlinga er nettopp å fylle desse hola.

4 SYNTAKTISKE DEFINISJONAR

Som basis for reint syntaktiske skildringar i avhandlinga, vil eg ha enkle, tradisjonelle, generative strukturar, t.d. som i Platzack (1998), Åfarli og Eide (2003) og Faarlund (2005). I avhandlinga vil eg mest referere til desse strukturane med bruken av termene SUBJEKTS-POSISJONAR, TOPIKALISERING og [komp VP]. Desse er nemnt kort i kap. 2 og definerast i 4.1.

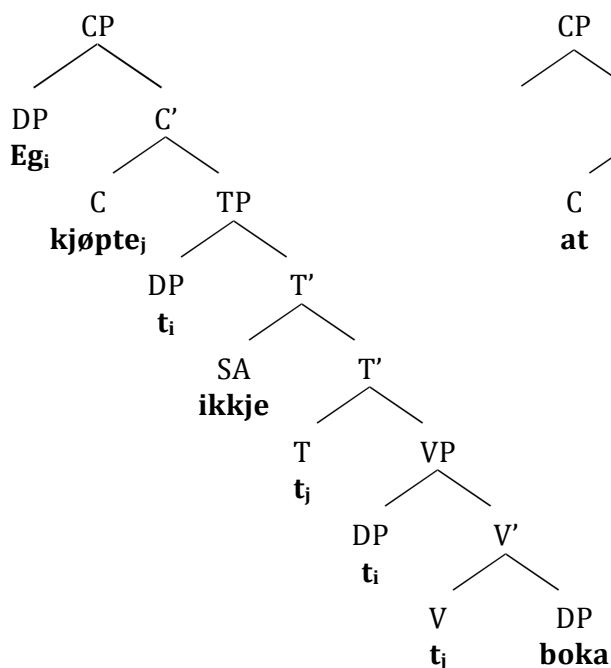
Før eg viser kvantitative oversikter over mitt materiale, må også mine definisjonar av utbryting, presentering og andre relevante konstruksjonar klargjerast. Desse blir gitt i 4.2, og er meint å komme i forlenging av diskusjonane i kapittel 2 og 3, men aller mest er dei definisjonar som skal kunne brukast i praksis, i analysar av spontantale.

4.1 viser dei generelle syntaktiske strukturane, og 4.2 dei spesielle, saman med konstruksjonsdefinisjonane

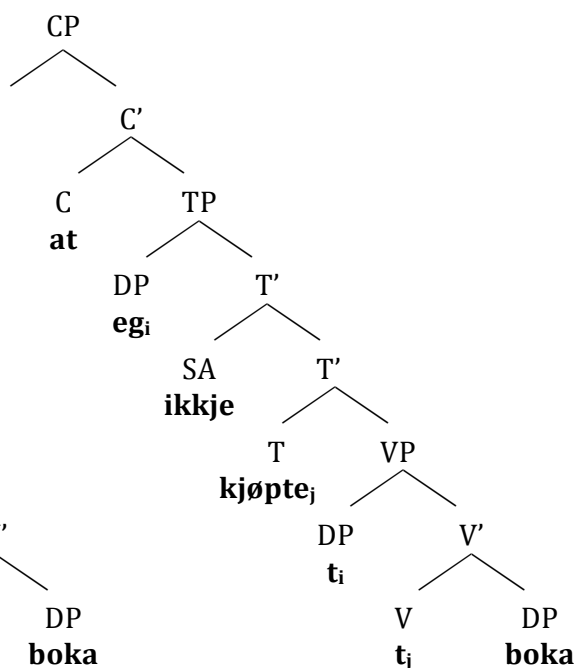
4.1 Grunnleggande syntaktiske posisjonar

Eg antar følgjande syntaks for dei mest grunnleggande setningsstrukturane i norsk, med TP og SA som i Åfarli og Eide (2003:150), jf. òg Platzack (1998:74) og Faarlund (2005:91):

Figur 1. Grunnstruktur hovudsetning

Figur 2. Grunnstruktur undersetning

Med dette som grunnlag vil eg med termen SUBJEKTSPLASS eller SUBJEKTSPOSISJON meine plassering i [spes TP], som for *eg* i figur 2, og plassering av tilsvarande ledd i [spes CP] i hovudsetningar, som for *Eg* i figur 1.

Def. 24 SUBJEKTSPLASS (subjektsposisjon, grammatisk subjekts plass)

Med bruk av termen SUBJEKTSPLASS meinast plassering i [spes CP] eller [spes TP].

Dette gjeld oftast bare nominale ledd, men også ekspletivane *der* og *her*, jf. 2.2.6.

Også [spes VP] er ein subjekts plass, som figur 1 og 2 også viser, men i setningar som blir diskutert syntaktisk i denne avhandlinga står subjektet sjeldan eller aldri i denne posisjonen i overflatesyntaks. I bruk av termen er det [spes CP] og [spes TP] som er relevant.

Med termen TOPIKALISERING meiner eg det å flytte noko til [spes CP], oftast bruka om flytting av andre ledd enn subjekt. Med termen TOPIK meinast det som står i [spes CP] (jf. 2.1.4).

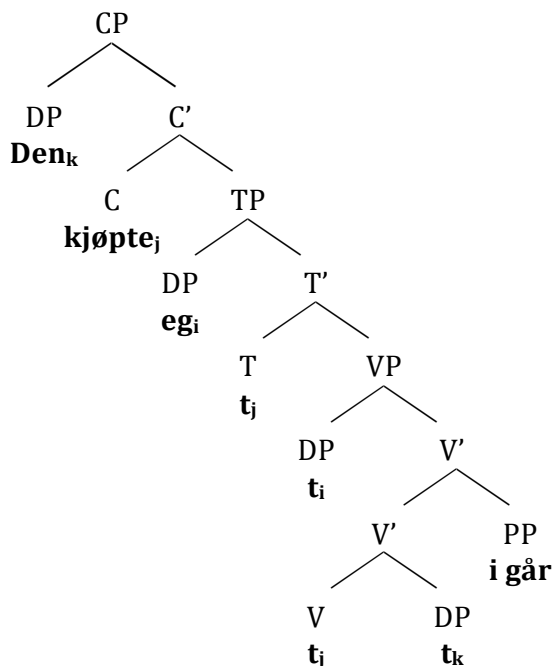
Def. 25 TOPIKALISERING

Med bruk av termen TOPIKALISERING meinast det å flytte noko til [spes CP].

TOPIK er det som står i [spes CP].

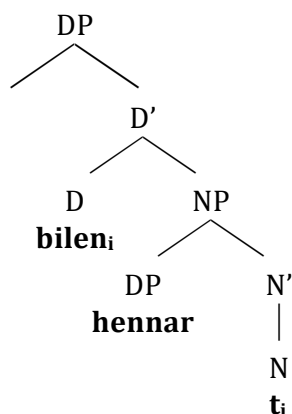
I følgjande setning er det direkte objektet *den* TOPIKALISERT:

Figur 3. Syntaktisk struktur: Topikalisering

Eg vil òg legge til grunn ein DP-analyse av nominalfrasar, jf. t.d. diskusjon i Åfarli og Eide (2003:32ff) og Faarlund (2004:81ff), her med ein frasestruktur frå Faarlund (2005:105):

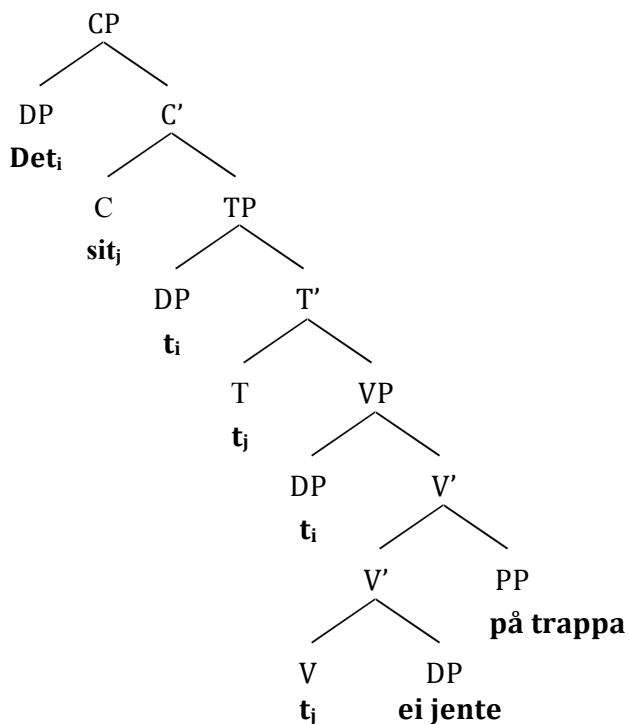
Figur 4. Syntaktisk struktur: DP-analyse av nominalfrasar

Eg reknar òg pronomen som DP-ar. Dette er ikkje viktige diskusjonstema for avhandlinga.

For norske *presenteringssetningar* vil eg anta ein tradisjonell analyse med det eigentlege subjektet (her *ei jente*) generert i [komp VP], som i Åfarli og Eide (2003:232) og Faarlund (2005:108) (jf. òg drøfting av EIGENTLEG SUBJEKT i 2.3). PRESENTERING blir definert i 4.2.4.

Figur 5. Syntaktisk struktur: Presenteringssetning

Passivsetningar er det lite av i mitt materiale, spesielt blant døme med ekspletivsubjekt, så der tar eg ikkje stilling til den syntaktiske analysen. (Men enkle strukturar av same typar som i Figur 1–5, finst bl.a. i Åfarli og Eide (2003:216) og Faarlund (2005:108).)

(Diskusjonar av kor adverbialledd skal adjungerast er heller ikkje relevant her.)

4.2 Definerings av ekspletivkonstruksjonar

I dette avsnittet samanfattast dei mest karakteristiske trekka ved dei ulike ekspletivkonstruksjonane i norsk. Dette er ikkje å rekne som strenge definisjonar, bare grunnleggande skildringar, men vil i dei fleste tilfelle vere nok til å kunne plassere ei ytring i ein kategori. Definisjonane er basert på kva ledd som skal eller kan vere med i konstruksjonane og/eller kva relasjon ledda skal eller kan ha til kvarandre, ikkje etter bruksmåte eller tyding.

4.2.1 Utbryting

UTBRYTING (*DET-UTBRYTING*)

- Grammatisk subjekt: ekspletiv *det* (e)
- Hovudverb: ei form av *vere* eller *bli/verte* (v)
- Utbrote ledd: Subjekt, objekt, predikativ, verbal, leddsetningar, adverbial eller utfylling til preposisjon kan "brytast ut" av ei setning (u)
- Relativsetning: Resten av setninga som det utbrotne leddet er "brote ut" av (r)

(1) Det_e var_v Northug_u [som vann]_r.

Med 'grunnsetning' eller 'ikkje-utbrotne variant av setninga' meinast tilsvarende:

(2) Northug_u [vann]_r.

Her er det utbrotne leddet (u) sett inn i den eigentleg relativiserte funksjonen, og relativsetninga (r) blir med det utvida til ei fullstendig utsegnsetning.²⁴

Denne definisjonen er reint syntaktisk, den seier ikkje noko om pragmatiske forhold. Som vi har sett er det fleire i litteraturen som tar trykk, fokus eller annan informasjonsstatus med som eit større eller mindre krav til konstruksjonen. I materialet ville svært få døme ha passa med den strenge definisjonen til t.d. Lundebj (1976). Med min enkle definisjon får eg med mange fleire døme, prototypiske i større eller mindre grad, noko som passar med mitt mål om å sjå korleis syntaktiske konstruksjonar faktisk brukast i praksis.

ELLIPTISK *DET-UTBRYTING*

Utbryting som ikkje har nokon uttalt relativsetning, omtalast som ELLIPTISK UTBRYTING (jf. 2.3.2). Dette førekjem ofte ved spørsmål og svar, som her:

(3) A: Kven_u var_v det_e [som vann]_r?

B: Det_e var_v Northug_u {__}. (Underforstått: [som vann]_r, seinare notert ~~som vann~~)

²⁴ Dette er ikkje muleg for alle utbrytingar, t.d. ved ulike typar negasjon (sjå diskusjonar i kap. 7-9).

I liknande, men meir samansette og uklare døme, kan det ofte vere tvil om ytringa faktisk er elliptisk, eller om det heller er ein konstruksjon med referensielt *det*-subjekt. I slike tilfelle er det ofte slik at *det* kan referere til innhaldet i relativsetninga (altså det elliptiske i tolkinga over) – og med ein slik analyse reknar eg ytringa *ikkje* som utbryting:

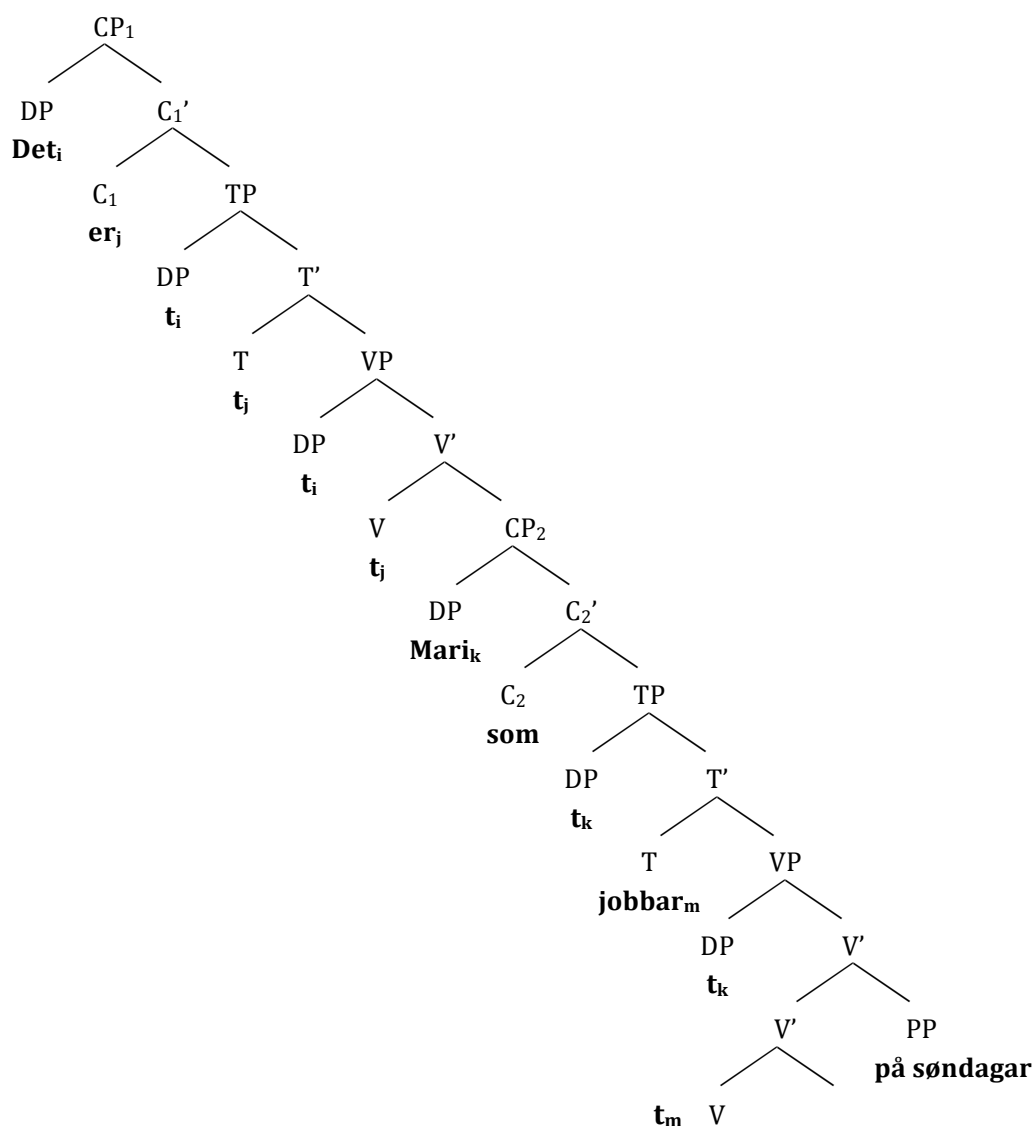
(4) A: Kven var det [som vann]_i?

B: Det_i var Northug.

I (4)B) er *det*-subjektet altså referensielt og kan ha sterkt trykk (men må ikkje ha det). I ei tolking som (3)B) er *det*-subjektet ekspletivt og alltid trykklett.

I den syntaktiske analysen av UTBRYTING reknar eg relativsetninga (CP₂) som komplement til VP i oversetninga (CP₁), og det utbrotne leddet som flytt til [spes CP₂] (her *Mari*). Eventuelle subjunksjonar (*som*, *at*) står i alle tilfelle i C₂ (jf. Platzack 1998:107).

Figur 6. Syntaktisk struktur: Vanleg *det*-utbryting

Denne trestrukturen er meint som ein skildrande figur, og ikkje som eit innlegg i den syntaktiske debatten. Sidan avhandlinga mest omhandlar pragmatikk og faktisk bruk, gir eg bare denne enkle strukturen og lar øvrige syntaksteoretiske spørsmål stå ubesvart.

Elles må det understrekast at det utbrotne leddet og relativsetninga ikkje utgjer eitt ledd saman, sjølv om det kan sjå slik ut i strukturen (jf. diskusjon i 3.1.5).

4.2.2 Presenteringsutbryting

PRESENTERINGSUTBRYTING (*DER-UTBRYTING*)

- Grammatisk subjekt: ekspletiv *det* eller *der/her* (varierer dialektalt) (e)
- Hovudverb: ei form av *vere*, *bli/verte* eller *finnast/eksistere* (v)
- Utbrote ledd: indefinitt DP (u)
- Relativsetning: Resten av setninga som det utbrotne leddet er "brote ut" av (r)

(5) Det_e er_v ingen_u [som jobbar på søndagar her]_r.

(6) Der_e finst_v ingen_u [som jobbar på søndagar her]_r.

(7) Det_e var_v ei jente_u [som brukte å jobbe her på søndagar før]_r, kjenner du ho?

Med 'grunnsetning' eller 'ikkje-utbroten variant av setninga' meinast tilsvarande:

(8) Ingen_u [jobbar på søndagar her]_r.

(9) Ingen_u [jobbar på søndagar her]_r.

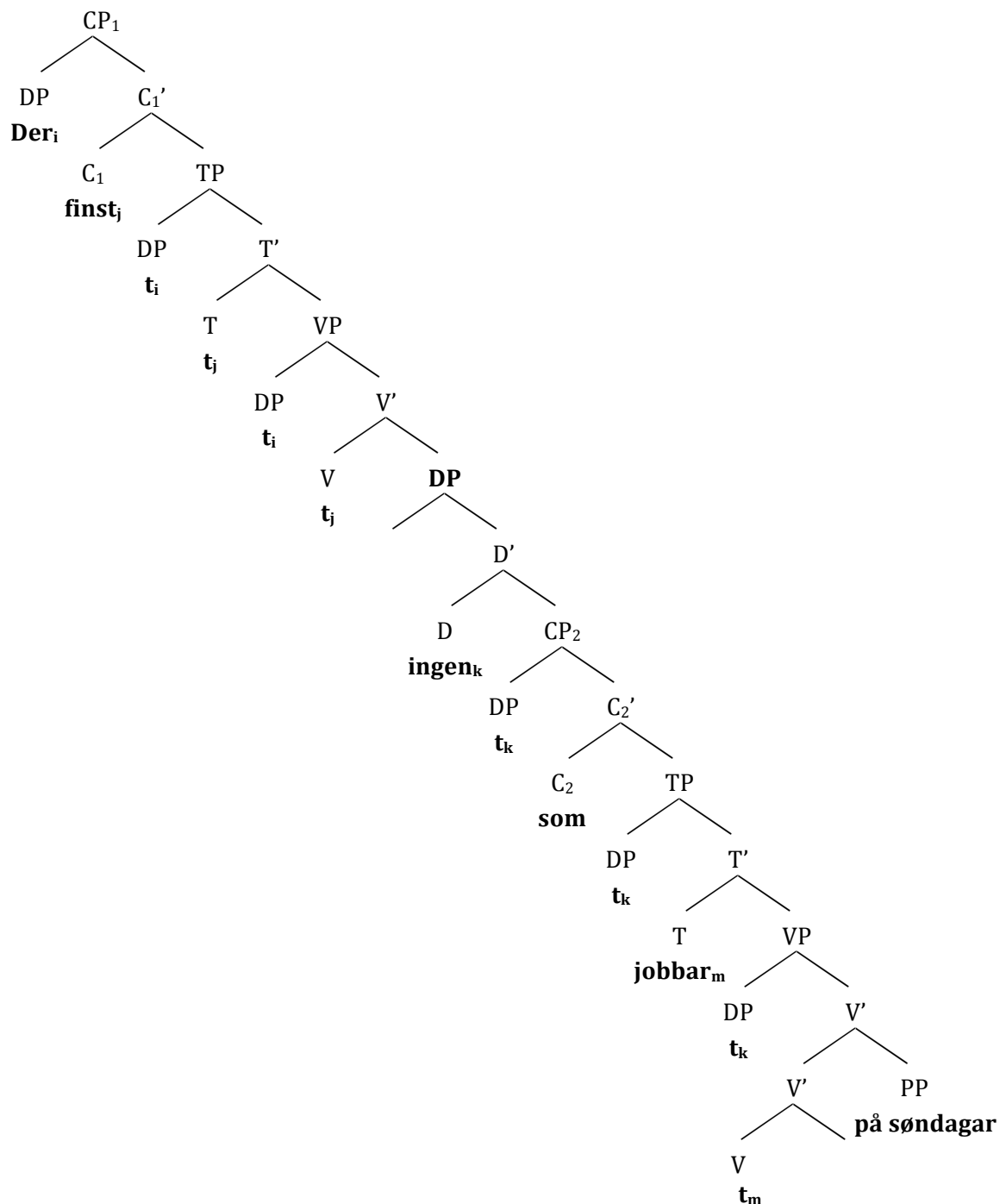
(10) Ei jente_u [brukte å jobbe her på søndagar før]_r, kjenner du ho?

Her er det utbrotne leddet (u) sett inn i den eigentleg relativiserte funksjonen, og relativsetninga (r) blir med det utvida til ei fullstendig utsegnsetning.²⁴

Denne definisjonen set ingen andre krav til det utbrotne leddet enn at det skal ha indefinitt form. Som vi har sett i kap. 3 er det fleire som seier at desse må ha spesifikk referanse. Dette er derimot vanskeleg å avgjere i mange spontantaledøme, og dermed vanskeleg å sette som krav i innsamlinga av data. Korleis desse ledda fungerer i praksis, og kva andre faktorar som spelar inn i kategoriseringa her, blir utførleg diskutert i kap. 8. ELLIPTISK *DER-UTBRYTING* utan uttalt relativsetning finst, men er nokså sjeldan.

I avhandlinga brukar eg ofte termen *UTBRYTING* om både type (1) og (5), men når eg skil mellom dei, brukar eg *DET-UTBRYTING* (eller *VANLEG DET-UTBRYTING*) og *PRESENTERINGSUTBRYTING* (eller *DER-UTBRYTING*). Eit diskusjonstema er om dei to variantane er same konstruksjon eller ikkje. Derfor vil eg la spørsmålet stå ope her om dei skal ha same syntaktiske analyse eller ikkje. Presenteringsutbryting kan analyserast som i *Figur 6*, eller meir liknande *presentering* med utbroten indefinitt DP i [komp VP], og CP₂ som komplement til denne:

Figur 7. Syntaktisk struktur: Presenteringsutbryting

Forholdet mellom det utbrotne leddet og relativsetninga må med denne strukturen tolkast som litt annleis enn i *Figur 6*, utan at dette skal tilleggast for stor vekt, men det er også ein viss forskjell her i dei to utbrytingskonstruksjonane. I presenteringsutbryting *kan* dei to delane oftast operere som eitt ledd saman (sjølv om eg ikkje trur dei faktisk gjer det i utbrytingskonstruksjonen). Dette er oftare umuleg i vanleg *det*-utbryting:

- (11) Det var INGEN som kom på festen. ⇒ [Ingen som kom på festen] likte maten.
 (12) Det er SAGENE du har vakse opp på ja. ⇒ *[Sagene du har vakse opp på] er hyggeleg.

4.2.3 Ekstraponert leddsetningssubjekt

KONSTRUKSJONAR MED EKSTRAPONERT LEDDSETNINGSSUBJEKT

- Grammatisk subjekt: primært ekspletiv *det*, men *der* er muleg i nokre dialektar (e)
- Hovudverb: oftast ei form av *vere* eller *bli/verte*, men også fleire andre verb er muleg (v)
- I [komp. VP] oftast ein AP eller ein DP, men dette kan mangle ved nokre verb (ap/dp)
- I ekstraposisjon ei finitt eller infinitt leddsetning²⁵ som er EIGENTLEG SUBJEKT i setninga (es)

(13) Det_e er_v moro_{ap} [å gå på kino]_{es}.

(14) Det_e er_v eit mål_{dp} [å komme seg til toppen]_{es}.

(15) Det_e hjelper_v mykje [at du er så tolmodig]_{es}.

Med 'ikkje-ekspletiv variant av setninga', meinast tilsvarende:

(16) [Å gå på kino]_{es} er_v moro_{ap}.

(17) [Å komme seg til toppen]_{es} er_v eit mål_{dp}.

(18) [At du er så tolmodig]_{es} hjelper_v mykje.

Her er leddsetningane sett inn som grammatisk subjekt.

ELLIPTISK EKSTRAPOSISJON

Konstruksjonar med ekstraponert leddsetningssubjekt der leddsetninga av ulike årsaker ikkje er uttalt, blir omtalt som *elliptisk ekstraposisjon*. Døme på dette kan vere:

(19) A: Kva synest du om å gå på kino?

B: Det_e er_v moro_{ap} {__}. (Underforstått: [å gå på kino]_{es})²⁶

(20) A: Er det så viktig å komme seg til toppen?

B: Ja, det_e er_v da eit mål_{dp} {__}. (Underforstått: [å komme seg til toppen]_{es})²⁶

Også her er det slik at ekspletiviteten til *det*-subjektet er meir uklar ved ellipse. I liknande tilfelle i materialet kan det vere vanskeleg å velje mellom ei tolking som i (20)B), med ekspletivsubjekt og ellipse, og ei tolking som i (21)B), med referensielt subjekt og inga ellipse:

(21) A: Er det så viktig [å komme seg til toppen]_i?

B: Ja, det_i er da eit mål.

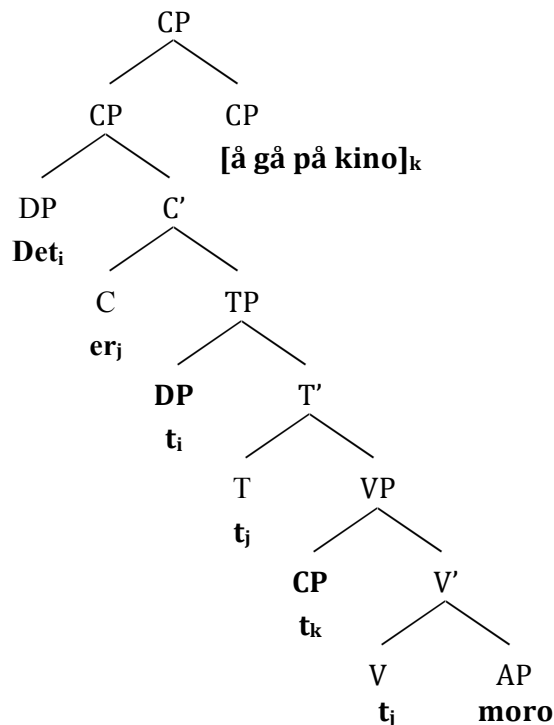
Igjen ser vi at ein i ei slik tolking må rekne med at *det* refererer til innhaldet i det leddet som er elliptisk i den andre tolkinga.

²⁵ Jamføring av finitt leddsetning og infinitivkonstruksjon i t.d. Faarlund (2005:121) og Søfteland (2007:29).

²⁶ Seinare blir dette notert med overstreking av det elliptiske leddet: *Det er moro å gå på kino* (jf. 2.3.2).

Konstruksjon med ekstraponert leddsetningssubjekt analyserast som i Søfteland (2007):

Figur 8: Syntaktisk struktur: Ekstraponert leddsetningssubjekt

Ekstraposisjon som *høgreadjungering til CP*, og ikkje lenger ned i strukturen, er basert på argumentasjon i Faarlund (2001:68) om bindingsforhold, blant anna i at ledd som har blitt ekstraponert hit ikkje kan flytte andre stader etterpå. I tillegg argumenterer han med at ekstraponering alltid har ein CP (eller DP) som domene (jf. Søfteland 2007:22). Som vist i (16)–(18) kan leddsetningane også fungere som grammatiske subjekt, og derfor er [*at du ringte*] generert i [spes VP] i Figur 8. CP-ar treng ikkje kasus, derfor kan det flyttast direkte i ekstraposisjon. *Det* blir sett inn i [spes TP] for å fylle subjektskravet, og får kasus der. I Søfteland (2007:146-150) drøftast òg andre mulege analysar, men det konkluderast med at dette er den rimelegaste analysen om ein legg ein heilt enkel frasestruktur til grunn.

4.2.4 Presentering

PRESENTERINGSSETNING

- Grammatisk subjekt: ekspletiv *det* eller *der/her* (varierer dialektalt) (e)
- Verb i aktiv eller passiv (v)
- I [komp VP] ein indefinitt DP, som er EIGENTLEG SUBJEKT i setninga (es)
- I prototypiske tilfelle gjerne også eit lokativt (eller temporalt) adverbialledd (adv)

- (22) Det_e sit_v [ei lita jente]_{es} utanfor_{adv}.
 (23) Det_e er_v [ei lita jente]_{es} [i huset]_{adv}.
 (24) Det_e [blei bygd]_v [eit dokkehus]_{es} [i hagen]_{adv}.

Med 'ikkje-ekspletiv variant av setninga', meinast tilsvarende:

- (25) [Ei lita jente]_{es} sit_v utanfor_{adv}.
 (26) [Ei lita jente]_{es} er_v [i huset]_{adv}.
 (27) [Eit dokkehus]_{es} [blei bygd]_v [i hagen]_{adv}.

Her er dei indefinitte DP-ane sett inn som grammatiske subjekt.²⁷

Definisjonen som er gitt ovanfor, liknar mykje på dei som er bruka i Sundman (1980) og Kulbrandstad (1978), spesielt i at også passivsetningar er inkludert (jf. 2.3.1 og 3.2.3).

Eit klassisk diskusjonstema i presenteringslitteraturen er i kor stor grad ein skal ta syntaktisk liknande ytringar med *definitte* DP-ar med i definisjonen (jf. 2.3.1 og 3.2.4). Dette finst det nokså få døme på i materialet mitt, og dei aller fleste av desse fungerer meir som dei UPERSONLEGE EKSPLETIVKONSTRUKSJONANE (AKTIV) med AP i [komp VP], definert i 4.2.5.

(Den syntaktiske analysen av presenteringssetningar er som vist i *Figur 5*.)

Fordi den kan seiast å ha *eigentleg subjekt*, vil eg også rekne setningstypen i (28)a) som presentering, slik også NRG gjer (jf. NRG:837):²⁸

- (28) a. Det_e vrimlar_v med folk_{es} [i gatene]_{adv}.
 b. ⇒ Folk_{es} vrimlar_v [i gatene]_{adv}.

ELLIPTISK PRESENTERING (PRESENTERING UTAN LOKATIVADVERBIAL)

Med *elliptisk presentering* vil eg hovudsakleg meine presenteringssetningar med underforståtte adverbialledd, til dømes som vist i (29):

- (29) A: Kva var_v det_e [i glaset]_{adv}?
 B: Det_e var_v mjølk_{es} {___}. (Underforstått: [i glaset]_{adv})

I (29)B) vil eg seie den klart mest naturlege tolkinga er at *det*-subjektet er ekspletivt, gitt den konteksten det står i med det relevante adverbialleddet uttalt rett føre. I meir samansette og uklare tilfelle kan det derimot vere meir tvil. Når det ikkje er noko lokativledd uttalt, er det ofte vanskelegare å avgjere ekspletiviteten til *det*-subjektet:

²⁷ Dette er i mange tilfelle ikkje muleg, spesielt når verbet er *vere* (sjå 2.3.1 og 3.2.3).

²⁸ GDS kallar dette antisubjektskonstruksjon (jf. GDS:1227ff).

(30) A: I USA kan du begynne å prøvekjøre når du er 15. (*Olivia*)

B: Det er ville tilstander. (*Oliver*)

⇒ i) Det er ville tilstander i USA/der. (Presentering med ekspletivsubjekt)

⇒ ii) Det er ville tilstander. (*Det* refererer til (om lag) heile A)

Også her vil eg seie at ekspletivtolkinga (i) er meir sannsynleg enn den referensielle (ii), men det er mindre klart enn det er for *det*-subjektet i (22)–(24).

4.2.5 Andre ekspletivkonstruksjonar

UPERSONLEG EKSPLETIVKONSTRUKSJON, AKTIV

- Grammatisk subjekt: primært ekspletivt *det*, men *der* også muleg dialektalt (e)
- Verb i aktiv, gjerne *vere* (v)
- I [komp. VP] oftast eit adjektiv (TYPE AP), men også defintitte DP-ar (TYPE DP) (ap/dp)
- I prototypiske tilfelle gjerne også eit lokativt (eller temporalt) adverbialledd (adv)

(31) $\text{Det}_e \text{ er}_v \text{ kaldt}_{ap} \text{ ute}_{adv}.$

(32) $\text{Det}_e \text{ er}_v [\text{så svingete}]_{ap} [\text{på den nye vegen}]_{adv}. \quad (\text{TYPE AP})$

(33) $\text{Det}_e \text{ er}_v [\text{bursdagen din}]_{dp} [\text{i dag}]_{adv}. (\text{Bosse}) \quad (\text{TYPE DP})$

- Innanfor definisjonen vil eg også rekne ytringar med tilsvarande bruk som har verken AP eller DP i [komp. VP], men bare PP-ar (pp) etter ekspletivsubjekt og aktivverb (TYPE PP):

(34) $\text{Da var}_v \text{ det}_e [\text{midt i sauesamlinga}]_{pp} [\text{hos oss}]_{pp}. (\text{Sune}) \quad (\text{TYPE PP})$

Alle desse døma (31)–(34) har nokså tilsvarande bruk; dei *presenterer* ikkje nødvendigvis ein ny referent, og kan heller ikkje seiast å omtale *eksistens*, men skildrar meir eller mindre generelle tilhøve i verda. Dette verkar ikkje vere rekna som ein eigen kategori i norske grammatikkar, men spesielt døme som *Det er kaldt ute* blir ofte nemnt saman med konstruksjonar med meteorologiske verb (t.d. Lie 1976 [1984:75]).

Eg antar ein syntaktisk analyse liknande *presentering* i Figur 5, forskjellen er bare at leddet i [komp VP] her oftast er ein AP (og ikkje ein indefinit DP som er eigentleg subjekt).

UPERSONLEG EKSPLETIVKONSTRUKSJON, PASSIV

- Grammatisk subjekt: ekspletivt *det*, men *der* er også muleg dialektalt (e)
- Passiv verbform, enten *vere/bli*-passiv eller s-passiv (pv)
- Ingen DP i [komp VP] som kan reknast som eigentleg subjekt i ikkje-ekspletiv variant

(35) $\text{Det}_a [\text{blei tura og festa}]_{pv}.$

I denne konstruksjonstypen er det sjeldan tvil om ekspletiviteten til *det*, men nærvær av lokative og temporale adverbialledd (adv) påverkar kor velfungerande og naturlege ytringane er. Utan kontekst vil eg seie at (a)-døma er litt unaturlege, men (b)-døma betre:

- (36) a. Det [blei dansa]_{pv}.
 b. Det [blei dansa]_{pv} [på borda]_{adv} [heile natta]_{adv}.
 (37) a. Det sørgjast_{pv}.
 b. Det sørgjast_{pv} [over heile landet]_{adv}.

Konstruksjonstypen er lite frekvent i materialet. I litteraturen blir slike døme gjerne omtalt med termen '*upersonleg passiv*', men denne verkar ofte også inkludere konstruksjonar med indefinitt DP som kan reknast som eigentleg subjekt, og desse har eg som nemnt tatt inn i definisjonen på PRESENTERING. For å unngå misforståing har eg derfor innført denne nye, men liknande termen.

METEOROLOGISK EKSPLETIVKONSTRUKSJON

- Grammatisk subjekt: ekspletivt *det*, *der* eller *her* (varierer dialektalt) (e)
- Meteorologisk verb (mv)
- Ingen DP i [komp VP] som kan reknast som eigentleg subjekt

- (38) Det_e regnar_{mv}.
 (39) Her_e snør_{mv}.
 (40) Der_e blæs_{mv} verkeleg hardt utanfor.

Kravet om ingen DP er meint å ekskludere typen (41)a), som reknast som PRESENTERING:

- (41) a. Det_e blæs_v [ein kald vind]_{es} over landet.
 b. ⇒ [Ein kald vind]_{es} blæs_v over landet.

4.2.6 Avsluttande merknad

Som nemnt i innleiinga er alle definisjonane primært syntaktiske, og inneheld få eller ingen krav til pragmatikk, semantikk eller fonologi. Dette er altså fordi trekk innanfor desse tre emna er mykje vanskelegare å vurdere, og fordi det er eit mål i seg sjølv å finne breidda i bruksmåtane til ulike syntaktiske konstruksjonar. Med dei opne definisjonane i 4.2 har det vore muleg å plassere alle setningar med *det/der*-subjekt i ein kategori. Dette blir forklart vidare i kapittel 6 med døme frå mitt materiale over subjektsbruk i norsk.

5 INFORMANTUTVAL, TRANSKRIPSJON OG SETNINGAR I SPONTANTALE

Hovudtemaet for avhandlinga er utbryting i alle variantar, men eg har òg som mål å studere denne og andre ekspletivkonstruksjonar i lys av subjeksbruk i spontantale generelt – frå utvalte delar av talespråkskorpusa *NoTa–Oslo* og *Nordisk dialektkorpus*.

Dette kapitlet drøftar korleis eg har gått til verks for å analysere heile samtaler, eller lange delar av dei, med fokus på *subjekt*. 5.1 grunn gir val av målepunkt (opptaksstader), listar opp informantane etter kjønn og alder og gir dei anonymiserte namn, og problematiserer opptakssituasjonen. 5.2 viser korleis materialet er transkribert originalt i korpusa, og korleis eg brukar desse transkripsjonane vidare. 5.3 forklarar kva definisjonar som har lege til grunn for inndeling av materialet i *setningar*, og diskuterer også avbrot, gjentaking og andre typiske talespråksfenomen. 5.4 viser korleis eg har analysert desse setningane og subjekta deira etter mange ulike kategoriar – det som igjen ligg til grunn for statistikken i kapittel 6.

5.1 Om informantar og opptak

Analysar og statistikk i avhandlinga er basert på dei fyrste 500 setningane i åtte samtaler frå fire stader i landet, til saman tolv informantar frå *Nordisk dialektkorpus* og fire informantar frå *NoTa–Oslo*. Opptaka er gjort mellom 2004 og 2008, av eller i samarbeid med Tekstlaboratoriet, og er også transkribert, morfologisk tagga og elektronisk behandla der.

5.1.1 Målepunkta

Informantane er frå Alvådal, Botnhamn/Mefjordvær, Oslo og Suldal – fire frå kvar stad. Bakgrunnen for valet av akkurat desse stadene, er både at eg ville ha spreiding rundt i landet, at eg ville ha med ein typisk bydialekt (Oslo), og at eg ville ha med eit målepunkt der eg kunne forvente å finne mykje *der*-ekspletiv (Suldal). Det var også viktig å finne samtaler der informantane faktisk snakkar ein del.

Alvådal er i Østerdalen i Hedmark. Botnhamn og Mefjordvær ligg på Senja i Troms. Informantane i Oslo bur i vestlege bydelar. Suldal ligg i Ryfylke nord i Rogaland:

Figur 9. Geografisk plassering

5.1.2 Informantane

Det er til saman seksten informantar, som snakkar saman to og to. Det er like mange damer og menn. I Alvdal, Oslo og Suldal er det også like mange "unge" (under 30 år) og "gamle" (over 50 år), og informantane snakkar med ein annan i same aldersgruppe, men av motsett kjønn. På Senja er det to menn frå Botnhamn som snakkar saman, og to damer frå Mefjordvær – alle over 45 år.

Eg har gitt informantane namn som begynner med same bokstav(ar) som staden dei kjem ifrå. Damene frå Mefjordvær har fått namn på B som mennene frå Botnhamn så ein ser at dei høyrer saman. (Og ikkje S for Senja for å unngå samanblanding med Suldal.)²⁹

²⁹ Andre informantar enn desse omtalast med målepunkt og nummer som originalt i korpusa, t.d. *Ål_04*.

Tabell 0. Informantnamn og bakgrunnsinformasjon

Namn	Alder v/opptak	Fødselsår	Målepunkt	Informantnummer
Alfred	53 år	1954	Alvdal	alvdal_03gm
Alvhild	74 år	1933	Alvdal	alvdal_04gk
Alvin	18 år	1989	Alvdal	alvdal_01um
Alma	20 år	1987	Alvdal	alvdal_02uk
Botolv	65 år	1941	Botnhamn (Senja)	botnhamn_03
Bosse	45 år	1961	Botnhamn (Senja)	botnhamn_06
Bodil	65 år	1941	Mefjordvær (Senja)	mefjordvaer_19
Borgny	75 år	1931	Mefjordvær (Senja)	mefjordvaer_20
Olav	61 år	1944? ³⁰	Oslo: Nordstrand ³¹	070 (NoTa)
Olga	57 år	1948?	Oslo: Østerås ³²	069 (NoTa)
Oliver	18 år	1986? ³³	Oslo: Vestre Aker	019 (NoTa)
Olivia	18 år	1986?	Oslo: Vestre Aker	020 (NoTa)
Sveinung	64 år	1944	Suldal	suldal_03gm
Svanhild	66 år	1942	Suldal	suldal_04gk
Sune	27 år	1981	Suldal	suldal_01um
Sunniva	24 år	1984	Suldal	suldal_02uk

Det varierer ein del kor mykje dei forskjellige informantane snakkar, og følgjeleg kor mykje dei bidrar til den totale statistikken. Til dømes er *Alvin* veldig lite snakkesaleg, medan *Svanhild* snakkar veldig mykje, og *Botolv* og *Bosse* har omtrent like mange setningar kvar (sjå Tabell 1 i 6.1).

Alle informantane er *bekjente*. Dei er omgangsvenner i større eller mindre grad, men ikkje bestevenner eller familie. Til dømes er Oliver og Olivia klassekameratar, Olav og Olga er kollegaer, medan Botolv og Bosse verkar vere fotballkamp- og fisketurkameratar.

5.1.3 Opptakssituasjonen

Analysane i denne avhandlinga er basert på ytringar i desse spontane samtalene mellom

³⁰ Informasjon om fødselsåret til Olav og Olga er ikkje lagra, men eg har rekna det ut her basert på at dei var 61 og 57 år da opptaka blei gjort i 2005.

³¹ Olav vaks opp i Gamle Oslo, men har budd lengst på Nordstrand.

³² Olga vaks opp på Sagene, men har budd lengst på Østerås. Østerås ligg i Bærum kommune.

³³ Informasjon om fødselsåret til Oliver og Olivia er ikkje lagra, men eg har rekna det ut her basert på at dei var 18 år da opptaka blei gjort på slutten av 2004.

to. Eg testar materialet mot definisjonar i litteraturen som kan ha bakgrunn i skriftspråklege kjelder, men eg samanliknar ikkje samtalematerialet direkte mot andre typar språkbruk. Det kan godt hende at *samtale* favoriserer visse konstruksjonstypar og setningsbyggnader, men dette er truleg òg den språkforma dei fleste folk brukar mest, så ein må kunne seie at analysar av samtaler verkeleg seier noko om korleis språk fungerer i praksis.

Samtidig er det også uvanlege trekk ved desse samtalene. Informantane sit i eit lukka rom, kanskje på ein litt framand stad, og det blir gjort lydopptak og videofilming av hendinga. Det er også avgrensingar på kva dei får lov til å snakke om. Det er kanskje ikkje så vanskeleg å la vere å snakke om religiøs tilknytning og kva parti ein stemmer på, men det påverkar dei nok at dei helst ikkje skal snakke inngåande om andre personar dei kjenner. Nettopp i eit lukka rom på tomannshand ville det nok vore vanleg å diskutere venner og familie, både negativt og positivt.

Det har òg ein viss påverknad at informantane i mange tilfelle har fått utdelt eit ark med forslag til samtaletema, til dømes reising, kulturtilbod, kollektivtrafikk og bilar. Informantane har ofte òg fått litt servering, og mange snakkar derfor om cola eller bamsemums.

Det varierer kor komfortable informantane er med situasjonen. Dei unge klassekameratane Oliver og Olivia ser ut til å vere nokså lite påverka av opptaksforhold og -utstyr, Alvhild verkar som ho er open om det meste uansett, medan Botolv tydeleg er ”prega av stundens alvor” og Alvin kanskje ikkje ville sagt så mykje uansett.

5.2 Transkripsjon

Nordisk dialektkorpus er transkribert med lydnær transkripsjon og omsett til ein ortografisk transkripsjon som nyttar bokmål. Begge variantar er søkbare i korpuset. Når eg gjengir døma i avhandlinga vil desse nokre gonger stå med lydnær transkripsjon, men oftast med ortografisk, og det er da mi eiga omsetting av den lydnære, til nynorsk.³⁴ Dette blir markert med informantnamnet høvesvis fyrst og sist, som i (1) og (2). Transkripsjonsreglane som blir bruka i korpusa blir forklart i avsnitt lenger nede.

(1)	<i>Alvhild</i> : e huse itte ker n hette att e no	(lydnær)
(2)	Eg hugsar ikkje kva han heitte att eg no. (<i>Alvhild</i>)	(ortografisk)

NoTa–Oslo er bare transkribert ortografisk, til bokmål, så døme herifrå blir aldri gitt i

³⁴ Eg brukar ikkje den ortografiske transkripsjonen som er i korpuset fordi denne er automatisk omsett frå den lydnære, og det dermed er ein del feil. Mest problematisk i min samanheng er at *der* som subjekt oftast, men ikkje alltid, blir omsett til *det*.

lydnær variant og eg omset dei heller ikkje til nynorsk.³⁵ Eg vil likevel bruke den same markeringa for å vise når transkripsjonen er kopiert direkte frå NoTa, med alle diskurseiningar tatt med, og når dei er redigert:

- (3) *Olivia*: det er veldig sånn # em in- altså ikke individuelt da
 men forskjellig fra land til land # e hvor mye det er (identisk)
 (4) Det er veldig forskjellig fra land til land hvor mye det er. (*Olivia*) (redigert)

Denne forskjellen vil også kunne gjelde for døma frå Nordisk dialektkorpus. Viser eg den lydnære transkripsjonen, er denne identisk. Er den omsett til nynorsk, kan den vere redigert. Det er ikkje ofte ytringar blir så mykje redigert som frå (3) til (4) her. Oftast er det mest nølelydar (*em*), pauseteikn (*#*), avbrotne ord (*in-*) og gjentakingar som er tatt ut (sjå nedanfor.) I dei ortografiske variantane set eg òg inn stor bokstav, punktum og nokre komma for å lette lesinga. Lengre passasjar som er utelatne markerast med (---):

- (5) *Sveinung*: denn denn mitterste der på Tvæit # denn de e denn hann # har
Svanhild: ja denn e de hann har * å ja menn de e kannsj- # ja vell ja eg trodde ...
Sveinung: næi de e M4 så har # S1
 (6) Den midtarste der på Tveit, den, det er DEN han har. (*Sveinung*)
 (---)
 Nei det er STEIN som har Mikkeltveit. (*Sveinung*)

Når døma viser ei replikkveksling, blir dette markert med A og B føre ytringane ved ortografisk transkripsjon, med nummer lagt til på desse bokstavane viss eg treng å referere til ei bestemt av ytringane i teksten. (Det varierer altså kven som er representert ved A og B.)

- (7) A₁: Er du folgemann nå? (*Svanhild*)
 B₁: Ja. (*Sveinung*)
 A₂: Ja går du ikkje i fjøset heller lenger? (*Svanhild*)
 B₂: Jau eg gjer det. Ja det gjer eg. (*Sveinung*)

Som nemnt i kap. 2 noterer eg **ellipsar** med **gjennomstryking** og **UTBROTNE LEDD** markerast alltid med **KAPITEL**. Der det er relevant å diskutere uttale av ytringane, markerer eg **trykk** med **feite typar**. Elles nyttast ofte understreking for å tydeleggjere akkurat kva del av ei ytring som er omtalt i diskusjonen.

³⁵ Utanom i dei kvantitative oversiktene i kap. 6, der t.d. frekvensen av *eg* som subjekt i materialet totalt sett også vil innhalde alle *jeg* som subjekt i Oslo-materialet, i tillegg til andre dialektformer som *je*, *e*, *æ*, *æi* etc.

Originaltranskripsjonane

Transkripsjonen av NoTa–Oslo-materialet følgjer bokmålsnormalen, i den versjonen som gjaldt fram til 1. juli 2005, men med bruk av alle mulege former, til dømes både *vet* og *veit*, *kastet* og *kasta*, *boken* og *boka*. Kløyvd infinitiv var framleis med i normalen på dette tidspunktet, så /væra/ skrivast *væra* osv. Det er også slik at pronomena *dem* og *henne* får stå i denne forma sjølv om dei fungerer som subjekt, sidan dette er ordformer som finst i normalen; dei blir ikkje endra til *de* og *hun*. Det same gjeld subjeksformer nytta som objekt:

(8) *Men dem sa at henne kunne komme.*

(Ikkje endra til: Men de sa at hun kunne komme.)

(9) *Jeg sa til hun at jeg ikke så de.*

(Ikkje endra til: Jeg sa til henne at jeg ikke så dem.)

Former som derimot ikkje finst i normalen, er blant anna pronomenet *vårs* og possessiven *dems*, og bøyingsforma *-a* i hankjønn fleirtal (*gutta*, *henda*). Desse blir derfor transkribert som *oss* og *deres*, *guttene* og *hendene*.

Kjønn blir behalde på substantiv sjølv om det ikkje er normert, for å unngå problem med samsvarsbøying. Seier informanten *maskina*, blir det transkribert *maskina*, sjølv om ordet bare står som hankjønn 'maskinen' i ordboka. Pronomena *n* og *a* er lagt til som eigne ord. Elles måtte ein gjette om /n/ er *han* eller *den*, og om /a/ er *hun* eller *henne*:

(10) *Jeg så n.* (Jeg så han. / Jeg så den.)

(11) *Jeg så a i går. Der er a.* (Jeg så henne i går. Der er hun.)

Produktive bøyingsklassar får brukast fritt, til dømes blir *regnete* transkribert utan kommentar: *Da var det mildt sagt regnete ute*. Andre ord som ikkje blir markert spesielt sjølv om dei ikkje står i ordboka, er blant anna namn av ulike slag, notert med stor bokstav: *Torshov*, *Valle Hovin*, *OBOS*. Stor bokstav nyttast òg ved produktnamn som ikkje står i ordboka, derfor står det *Cola* og *Bamsemumsene*, men *seigmenn*. Titlar på bøker, songar, filmar og liknande er markert med stor bokstav og hermeteikn: "Idyll", "Kodenavn Hunter".

Personnamn er anonymisert i originaltranskripsjonen – F1, F2 etc. for jentenamn, M1, M2 etc. for gutenamn og E1, E2 etc. for etternamn – men i døme eg brukar i avhandlinga, set eg oftast inn eit (tilfeldig) namn for å lette lesinga for lesaren:

(12) *vi skal eller det er bursdag hos M1 da* ⇒ Vi skal eller det er bursdag hos Jon da.

Andre typar ord som ikkje står i ordboka, er markert med +[lang=X] i originaltranskripsjonen, til dømes engelske uttrykk og annan slang: *yes*, *trademark*, *bloggen*, *lættis*, *udigg*.

Klart engelske ord blir skrivne med engelsk ortografi, tysk med tysk ortografi etc.

Transkripsjonane har også med nølelydar og andre interjeksjonar, inkludert mange unormerte. Dette er blant anna *e*, *em*, *m*, *mm*, *ææ*, *u*, *næhei*. Ikkje-lingvistisk informasjon som [klikkelyd], [latter] og [kremting] er òg notert; desse tar eg ofte ut når eg gjengir ytringar i avhandlinga.

Pausar i talestraumen er transkribert med tre ulike lengder: # (kort), ## (lengre) og ### (pinleg lang). Også teiknet * blir bruka ved pausar, sjå under omtala av overlapping nedanfor. Avbrot er markert med ... dersom talaren blir avbroten av andre, men ikkje om han avbryt seg sjølv. Alle avbrotne ord blir markert med bindestrek: *Han spilte på landsla-*. Hermeteikn brukast når informantar gjengir direkte tale og når dei snakkar om uttale:

(13) jeg bare "unnskyld at jeg kom sent" og så var det ingen som sa noe

(14) vi sa "Grønnerløkka"

Transkripsjonen inneheld ikkje punktum, komma eller utropsteikn, men spørjeteikn skal vere sett inn der transkribøren oppfattar ei ytring som eit spørsmål. Dette kan gjelde fulle setningar eller kortare einingar, og det kan vere ytringar med og utan spørjesyntaks:

(15) bodde dere på hotell da eller? hvor lenge da?

(16) og du syns de er udigge?

Eg vil normalt behalde den spørsmålsannoteringa som er gjort av transkribørane når eg gjengir døme frå materialet.³⁶

Lydnær transkripsjon

Den lydnære transkripsjonen av materialet i Nordisk dialektkorpus er i utgangspunktet gjort etter dei same prinsippa; nølelydar, pausar og avbryting er markert på same måte. Derimot følgjer denne inga ordbok, men prøver å komme så nær det uttalte lydbildet som muleg med bruk av dei vanlege bokstavane i alfabetet.

/j/ blir alltid skrive *j* (gjorde>*jore*), /k/ alltid skrive *k* (vagt>*vakt*), *kje*-lyden alltid skrive *kj* (kino>*kjino*, tjue>*kjue*) og *sje*-lyden alltid *sj* (ski>*sji*, slå>*sjlå*, Lars>*Lasj*). *Kje*-lyden (tʃ) i visse vestlandsdialektar, til dømes Suldal, blir skrive *tj* (ikkje>*ittje*). Retrofleks *t*, *d* og *n* blir skrive *rt*, *rd* og *rn*, og *ng*-lyden (nasal velar) blir skrive *ng*.

Dette medfører at *rt/rd/rn*, *ng*, *sj* og *kj* både kan stå for to lydar uttalt kvar for seg, og for ein assimilert lyd, men dette varier gjerne fast frå ein dialekt til ein annan.

³⁶ Liste med oversikt over dei mest relevante spesialteikna og -orda brukt i transkripsjonen, finst i Vedlegg 3. For fullstendig liste over teikn, taggar og nølelydar med betydning, sjå Transveil-Nota (2008:33-37).

Einaste avvik frå grunnprinsippet om 'vanlege bokstavar' er at stor L blir bruka for å markere tjukk L, både for *-l* og *-rð* (sol>soL, jord>joL).

Transkripsjonen markerer kvantitetsforskjellar på konsonantar. Kort vokal + lang konsonant markerast med dobbel konsonant (*håppe*), lang vokal + kort konsonant med enkel konsonant (*håpe*). Dette gjeld ved hovudtrykk (*domm, kann*) og ved bitrykk i samansette ord (*ryggsekk, inngentinn, åppvekkst*), men ikkje i bøyingsendingar (*jenntun, gutan*) og avleiingsendingar (*barndåm*), utanom i bestemt form (*barndåmmen*). I nokre ord er bitrykket så sterkt også i ikkje-samansette ord at konsonantkvantiteten blir markert også her. Dette gjeld spesielt ved trykk på fyrste staving i lånord (*mussikk, buttikk*).

Apostrof brukast for å markere stavingsberande konsonant (*mann'n, trett'n, skol'n*). I ein del dialektar blir det heller uttalt ein ekstra vokal i mange slike tilfelle (*skoorn, gæærn*). Ordgrenser er beholdne for å lette den vidare datalingvistiske prosesseringa:

(17) /de vakke sånn/ ⇒ *de va kke sånn*

(18) /jæ ¹hare/ ⇒ *jæ ha re*

Dei lydnære transkripsjonane er også omsett automatisk til ortografisk bokmål (etter malen for NoTa) for å gjere arbeidet med materialet praktisk enklare for brukarane, men begge variantar er muleg å søke på i grensesnittet for korpuset. Som nemnt brukar eg ikkje denne omsettinga. Døme i avhandlinga frå Alvdal, Botnhamn/Mefjordvær og Suldal som blir gitt i ortografisk form, er mi eiga nynorske omsetting av dei lydnære transkripsjonane.

Turtaking, segment og overlapp

Talespråksmaterialet i begge desse korpusa er delt inn i *turar* og vidare inn i *segment*. I transkripsjonsretteleingane blir *tur* definert som 'ein periode ein person har ordet'.

Talaren mistar ikkje turen før han gir den frå seg eller lyttaren prøver å ta den og lykkast. Lyttaren kan ytre mykje utan at eit *turbytte* skjer, frå korte nølelydar til setningsfragment og fulle setningar. Men *responderer* talaren på lyttaren, om det så bare er på eit enkelt *ja*, blir det rekna som eit *turbytte*. (Utdjupande forklaring i Transveil-Nota (2008:25ff).)

Turar (markert med ■) blir inndelt i *segment* (markert med ●) etter naturlege intonasjonseiningar i talestraumen (jf. *Figur 10*). Eit segment består gjerne av ei setning eller to, eventuelt ei oversetning med ei eller fleire undersetningar, men kan òg vere mindre enn ei setning, til dømes ved avbrot. Ein tur kan bestå av eitt eller mange segment.

Når to informantar snakkar samtidig (overlapp), blir dette markert ved å dele inn segment i to linjer under kvarandre, ein for den som har turen (**020** under) og ein for den andre (**019** under). Når den som ikkje har turen (**019** her) tar pausar mellom avbrotne

ytringar (markert med ...) eller tilbakemeldingssignal, brukast teiknet *, uavhengig av lengde på pausen. *Figur 10* viser *ein* tur med *to* segment, der det er overlappende tale i det andre segmentet, og litt pause (*) før begge gongene 019 snakkar:

Figur 10. Utdrag av originaltranskripsjon (NoTa)

020+019

- **020:** ja # og d- n- hvordan var det er- +[pron=uklart] dere reiste dit? # dro dere innom e noen sted? # holdt jeg på si
- 019:**
- **020:** det er jo det gikk vel antagelig ikke fra Oslo til rett til # Lima liksom
- 019:** * stopp- ... * stoppet +[pron=uklart] i New York

Transkripsjonane viser ikkje akkurat *når* overlappinga skjer i tid, men ein kan enkelt gå inn i korpuset og høyre. Overlapping i seg sjølv er sjeldan viktig i denne avhandlingen, og eg har også hørt på alle eksempla, så dette vil bli poengtert dersom det er relevant.

5.3 Grunnanalyse: å dele spontantale inn i setningar

I mine analysar har eg arbeidd uavhengig av dei segmentgrensene som opphavleg er sett. Eg importerte transkripsjonstekstane (lydnære) inn i Filemaker, og der har eg gjort mine egne inndelingar i ytringsgrenser. Eg plukka ut og kategoriserte alle subjekta i dei fyrste om lag 500 setningane i kvar av dei åtte samtalene.³⁷ Heile vegen er lydopptaket bruka for kontroll. Eg har prøva å endre minst muleg på den originale transkripsjonen. Det vil alltid vere mykje tvil om detaljane i det som blir uttalt, så derfor kan det vere greitt at nokon andre allereie har bestemt kva som er kva. Bare i ganske få tilfelle av klar feiltolking eller trykkfeil er originaltranskripsjonen endra.

I tillegg til å kategorisere subjekta etter ordklasse og form, har eg markert diverse relevante trekk ved subjekta og setningane, til dømes setningstype, subjektsplassering, spesielle konstruksjonar og ulike avbrot (sjå 5.4). I dei aller fleste tilfelle er det nokså enkelt å avgjere kva ledd i ytringa som er subjektet. Eit unntak frå dette er dei mange ytringane med forma *Det er det* og få eller ingen andre ledd involvert. Subjekta i materialet er ofte trykklette, men ordet *det* er gjerne trykklett uansett, også om det er objekt eller

³⁷ Dette er heile samtala mellom Alvin og Alma, men under halvparten av samtala mellom Olav og Olga.

anna. Korte setningar er òg vanskelegare å analysere, fordi det er mindre leksikalsk innhald og færre intonasjonseiningar som kan hjelpe med å disambiguere.

5.3.1 'Setning' = finitt verb, med unntak

Utgangspunktet for analysen og oppdeling av materialet i setningar, var at alle setningar skulle ha minimum eit finitt verb. For kvart finitte verb som dukkar opp, skal det i utgangspunktet vere ei setning (med visse unntak ved *gjentaking*, sjå 5.3.2). I dei aller fleste tilfelle er det òg eit subjekt, men eg reknar som nemnt i 2.3 også subjektsellipse som ei mulegheit, og tar dette inn i analysen i klare tilfelle.

I nokre tilfelle har eg òg tatt med ytringar som manglar både subjekt og verbal, der det elles er snakk om setningar av ei viss lengde. Dette gjeld oftast elliptisk *det+er*:

(19) *Olivia*: ja # ~~det er~~ nettopp DERFOR de er gode ikke sant

(20) *Alvhild*: å ~~det er~~ ma- MANNGE såmm æ ute etter a sjø

Slike ytringar er i hovudsak tatt med for å få flest muleg utbrytingsdøme å analysere, men eg har òg inkludert andre konstruksjonstypar dersom dei fungerer som ei setning:

(21) *Olga*: ~~det er~~ kjedelig å si det i alle år da Olav

(22) *Alvin*: menn ~~det er~~ jævli my å jøre i år

Med dette må ein også rekne med at det kan finnast setningar med elliptiske hjelpeverb der eit infinitt hovudverb er klart uttalt. Igjen avgrensar eg dette til heilt klare tilfelle, t.d.:

(23) *Alma*: ~~eg har~~ sette heme sjia femmte novemmber i fjoL æi å ikke jorrt noon tinn

(24) *Alvin*: å så har du ikke sjett n sea hell?

Alma: ~~eg har~~ ikke sjett n

Eit hovudpoeng i denne avhandlinga er å analysere talespråk slik det faktisk er, i spontan- tale i samtaler, og da meiner eg også slike ytringar må takast med, sjølv om dei ikkje passar inn i standard definisjonar på *ei setning* i norsk (jf. t.d. NRG:39ff og NRG:682).

5.3.2 Avbrot og gjentaking

Usystematiske avbrot er veldig vanleg i talespråk, og må også takast omsyn til i analysen. Avbrot kan komme av at talaren blir avbroten av lyttaren eller andre personar/ting (markert i transkripsjonen med ...) eller ved at han avbryt seg sjølv på ymse vis (ikkje markert i transkripsjonen). Det gjer at mange ytringar kan seiast å *mangle* større eller mindre delar:

(Avbroten av samtalepartnaren)

(25) *Alfred*: tæll å mæ borrt på Østby har ra dreve å søllt nå sånne...

Alvhild: sæi ru dæ?

(⇒ Til og med bort på Østby har ~~dei~~ da drive og selt noko sånne ...)

(Avbroten av intervjuaren)

(26) *Alvhild*: si ru de ja?

Alfred: ja * så de må ha vør ...

Intervjuar: bare fortsett å snakke, jeg skal bare reparere litt på denne her

(⇒ Så de må ha vore ...)

(Avbryt seg sjølv)

(27) *Alfred*: ja de æ moro # dæ æ re

Alvhild: de sjønne e gøtt # je så remm ha # Mo-fåLLka domm hadde vørrete
besstefåreldre demm å # æ stas

(⇒ (Eg såg) dei har ...)

Også på denne måten er det vanskeleg å sette grensa for når ei ytring er ei setning og ikkje. Eg vil seie (25) og (26) er klart innanfor, mens det er tvil om fragmentet 'remm ha' i (27).

For å sette ei (vid) grense, har eg tatt med alle ytringar som truleg har *subjekt* og *verbal*. Ofte er dette bare *det er* eller *det har*, liknande (26) og (27). Spesielt i ytringar med bare [subjekt + *har*] er det nokså sannsynleg at det manglar eit hovudverb, slik at å seie at *ha* er hovudverbet i setninga kanskje er feil. Ved *Jeg er...* eller *Jeg har...* er det svært sannsynleg at *jeg* er subjekt uansett kva som skulle mangle. Ved både *Det er...* og *Det har...* er det nokså sannsynleg at *det* er subjekt, men ikkje nødvendigvis – ein topikalisert *det* kan også godt vere objekt eller predikativ. Eg har tatt alle slags døme som dette med i teljinga totalt sett, men trekt ut døme som bare inneheld *det+er* og lite eller ingenting meir som ein eigen kategori i analysen av setningar med *det* som subjekt. (Dette er temaet i 6.2.6.)

Nokre gonger høyrer eitt ledd til i to setningar, såkalla '*apokoinou*' eller '*pivotkonstruksjon*' (jf. t.d. Norén og Linell 2013). Dette er oftast nokså uproblematisk for analysen. Ytringa i (28) reknast som to setningar, med *like før snø'n kom* som adverbial i begge:

(28) *Alvhild*: e va dær like før snø'n kom va je dær

(⇒ Eg var der like før snøen kom. / Like før snøen kom, var eg der.)

I nokre svært få tilfelle må dette fellesleddet reknast som subjekt i begge setningane. I (29) er både subjekt (*det*) og verbal (*er*) delt:

- (29) *Bodil*: du kossja stinng e de kåssjtinng eller e de
 (⇒ Du, kva slags sting er det? / Er det korssting?)

Også *gjentaking* av ledd er svært vanleg i talespråk, til dømes at same subjekt eller same verbal blir gjentatt fleire gonger etter kvarandre. I begge tilfelle reknast det framleis bare som ei setning:

- (30) Det det det er fint vår.
 (31) Det er er er fint vår.

I andre tilfelle endrast subjektet undervegs i ytringa. Desse teljast òg som éi setning:

- (32) Eg me har kjøpt ny bil.

Det same gjeld når verb endrast på tilsvarande måte, både hovudverb og hjelpeverb:

- (33) Eg lånte leigde ei hytte der i fjor.
 (34) Eg har hadde hytte der oppe.

Når både subjekt og verbal endrast, analyserer eg det derimot som to setningar, ei avbroten og ei fullstendig setning:

- (35) Eg lånte me leigde ei hytte der i fjor.
 ⇒ 1. Eg lånte (avbrot)
 2. Me leigde ei hytte der i fjor.

5.3.3 Posisjoneringsfrasar og tilbakemeldingssignal

Ein nokså stor del av setningane i materialet er etterhengingar av typen *trur eg* og *veit du*. Også desse har finitt verb, og ein kan seie dei har objekt òg – den ytringa dei er ein kommentar til. Det klart vanlegaste er *trur eg*, *veit du* og *sa a/sa n*, men også andre liknande verb fungerer tilsvarande, t.d. *fortalte n* og *såg eg*, og *meinte vi* og *følte eg*:

- (36) *Oliver*: så bor de så langt unna hverandre òg vet du
 (37) *Olav*: hun har liksom lyst å prøve sa a
 (38) *Olav*: og det var gjerne sånn sosialtilfeller tror jeg

(39) *Olav*: og vi hadde jo da m krig mot Hvitblokkene ikke sant for det var liksom
sosialklient # mente vi

(40) *Olivia*: for det er litt sånn utradisjonelt e sted å dra følte jeg

Karlsson (2006) kallar desse POSISJONERINGSFRASAR. Ho skriv at SAG analyserer dei som syntaktisk overordna, med ytringane dei kommenterer som objekt, samtidig som dei meiner dei liknar setningsadverbial (2006:58). Karlsson verkar meine at posisjoneringsfrasane må analyserast ulikt etter kor *grammatikaliserte* dei er – om dei er oversetningar, slik ein kanskje vil rekne med ved dei mindre frekvente variantane, eller om dei har blitt grammatikalisert til diskursmarkørar, slik ein kunne seie *veit du /vettu/* er – eller om dei er ein stad imellom (sjå Karlsson 2006:214). Det er truleg intonasjonen som gjer at posisjoneringsfrasane kjennest som overordna setningar, at dei heng saman med ytringa rett føre. Samtidig er det semantiske innhaldet i dei tona ned. Hovudpoenget er ikkje å påpeike at lyttaren *veit* noko eller at talaren inderleg *trur* eller *meiner* det som blei sagt.

Posisjoneringsfrasane kan også nyttast med meir komplekse verbformer (41) og i meir komplekse ytringsformer generelt (42):

(41) *Alfred*: menn nå æ re vell så ru kjæmm itte innåver me bil hell no vill ei tru

(42) *Bosse*: å æ veit du tøffingen veit du kåmm såmm en anna kåbbåi

Til kategorien posisjoneringsfrasar vil eg også rekne '*holdt jeg på å si*' (43) og bruk av imperativ som ved '*husk på*' i (44). Ein liknande funksjon har også '*var det?*' i (45):

(43) *Olivia*: hvordan var det dere reiste dit? #

dro dere innom e noen sted # holdt jeg på si ?

(44) *Botolv*: dær har du bøygen te dommarn # "ka ska æ jøre?" #

å hann hussk på hann må reagere me ein gånng

(45) *Olav*: ja det var ikke noe sånn skiterreng oppi der var det da?

Med posisjoneringsfrasar kommenterer talaren normalt noko han sjølv har sagt, og desse er dermed ikkje heilt typisk '*feedback*', eller TILBAKEMELDINGSSIGNAL som er den norske termen eg vil bruke for det (jf. Svennevig 2009). Meir typiske er klart bekreftande einingar frå lyttar til talar som *mhm, aha, ja* (evt. *nei*) eller *ikkje sant, men* sidan avhandlinga hovudsakleg analyserer subjekt og setningar, blir akkurat slike diskurseiningar sjeldan omtalt. Derimot er det relevant å diskutere tilbakemeldingssignal som har subjekt og verbal, spesielt dei som har *det* som subjekt. Utbrytingskonstruksjonane '*Det er det det er*' og '*Det er det som er*' (og liknande) er interessante døme på dette. Dei er klart ein kommentar til

noko som nettopp er sagt, dei bidrar i liten grad med semantisk innhald, men har likevel ein pragmatisk funksjon. Slike ytringar er eit tema i 7.2, blant anna (46)B):

(46) *Sveinung*: du ifrå # stuttårreven te datamasjino de e en vållsåme fårsjell

Svanhild: ja de e de e akkorat DE såmm e så

Eit svært frekvent tilbakemeldingssignal i materialet er *Det er det*, ofte som ei gjentakning etter ulike ekspletivkonstruksjonar, til dømes som i (47). Dette blir diskutert i 6.2.6.

(47) *Alma*: næi ra de æ vell gått å kåmme sæ unna litt å

Alvin: ja de æ re

I tillegg kan bare '*Det er*' seiast å ha ein funksjon som *innleiar*, for å ta eller halde på ordet sjølv om ein ikkje har bestemt seg heilt for kva ein skal seie:

(48) *Olav*: det er e m ## det er mer sånn fra hånd til munn

(49) *Olav*: det er m # [klikkelyd] # jeg hadde liksom jeg tenkte "jeg kan iallfall bruke n på hytta" tenkte jeg

Alle ytringar som har subjekt og verbal blir inkludert i statistikken, men i mange tilfelle, spesielt ved tilbakemeldingssignal og avbrot, har dei veldig lite semantisk innhald og er umuleg å analysere utan kontekst.

5.3.4 Problematiske subjekt

Som sagt er det i dei aller fleste tilfelle uproblematisk å bestemme kva for eit ledd som er subjekt i setninga. Dette er kanskje delvis fordi så mange subjekt er *eg* og *du*, som begge (iallfall i dei aktuelle dialektane) så godt som alltid vil vere subjekt viss dei har ein syntaktisk funksjon. Unntaket er som nemnt mange av setningane som bare består av *Det er (det)* og liknande. Det er i stor grad derfor eg har plassert desse i ein eigen kategori i klassifiseringa av *det*-subjekt. Men også i slike tilfelle kan den syntaktiske analysen bli disambiguert av uttala. I løpande tale er *det* gjerne trykksvakt uavhengig av kva syntaktisk funksjon det har, (og uavhengig av om det er referensielt eller ekspletivt,) men intonasjonsmønsteret kan vere forskjellig for dei ulike variantane.

I statistikken har eg også tatt med *imperativsetningar*, sjølv om dei aldri kan ha noko uttalt syntaktisk subjekt, og *relativsetningar* der ein kan seie at *som* er subjektet, sjølv om dette subjektet ikkje kan ha noko anna form. Dette er fyrst og fremst for å få med heile bildet, for å kunne seie noko om bruk av subjektsfunksjonen heilt generelt, men også for å følgje definisjonen om at finitt verb = setning. Dessutan vil eg seie det er meir gjennomført

å ta med alle relativsetningar, uavhengig av kva som er subjektet i dei, og å ta med alle tilfelle av nullsubjekt, uavhengig av setningstype – for eventuelt å kunne analysere desse opp mot kvarandre. Derimot har eg sett ei grense ved infinitivskonstruksjonar. Desse har ikkje finitt verb, og det ville sannsynlegvis bli veldig vanskeleg å avgjere kva som eventuelt skulle vere referansen for dei tenkte subjekta for infinitivane (PRO). Eg vil altså telje (50) og (51) som to setningar kvar, men (52) som bare ein:

(50) Jeg har funnet ut at man kan ta forberedende i utlandet. (*Olivia*) (2 setn., 2 subj.)

(51) Jeg har en venninne som tok lappen i Kanada. (*Olivia*) (2 setn., 2 subj.)

(52) Jeg har begynt å få ski litt oppi halsen jeg altså. (*Olav*) (1 setn., 1 subj.)

5.4 Analyserte eigenskapar ved setningane/subjekta

For kvar setning/subjekt har eg undersøkt og notert ei rekke eigenskapar, blant anna setningstype, ordklassa til subjektet, plassering av subjektet og pragmatiske tilhøve:

Setningstype (fullstendig liste)

Alle døma er kategorisert etter setningstype:

Hovudsetning:	<i>me ha lakkt ut musejifft kvær bidie hæLLj me</i>
Finitt leddsetning <i>med</i> subjunksjon:	<i>å så etter <u>omm de va mye mus dær</u></i>
Finitt leddsetning <i>utan</i> subjunksjon:	<i>hann synns <u>de va kosjli e rinngte sånn i dag</u></i>
Relativsetning <i>med</i> subjunksjon:	<i>hænn <u>såmm budde neppå sjuLhuse hær</u></i>
Relativsetning <i>utan</i> subjunksjon:	<i>menn denn <u>du ha no ra æ re kommu'ns?</u></i>
Spørsmål <i>med</i> spørjesyntaks:	<i>keffår en bil du ha no?, ær de morro a?</i>
Spørsmål <i>utan</i> spørjesyntaks:	<i>de æ itte ho såmm æ lærar hær?</i>
Indirekte spørjesetning (NRG:993)	<i>æi huse itte <u>ker n hete att e nå</u></i>
Vilkårssetning utan subjunksjon (NRG:866)	<i><u>æ re sjikkli gått sjiføre</u> så går de forrt utåver att</i>
Imperativsetning:	<i><u>prøv å tenngk</u> tebake i åpningskammpan</i>

Subjekt, lydnær og ortografisk transkripsjon

Alle subjekt er oppført med både originaltranskripsjon og ortografisk form (nynorsk).

<i>e, æi, je, jeg</i>	–	<i>eg</i>
<i>mann, æin</i>	–	<i>ein</i>
<i>skuLeonngan</i>	–	<i>skuleungane</i>
<i>Såmmero</i>	–	<i>Sommerro</i>

Frasetypar (fullstendig liste)

Alle subjekt er kategorisert etter ordklasse eller frasetype. (Inndelinga blir drøfta i 6.1.)

Pronomen:	<i>du, eg, vi, han, denne, det</i> (også ekspletiv)
Kvantor:	<i>nokon, ingen, mange, alt</i>
DP, proprium:	<i>Egil, ho Lady, Arendalsgata, HamKam</i>
DP, appellativ og frasar:	<i>mor, snøen, fyrste snøen, bror min og eg</i>
CP:	<i><u>Å gå på det skaret kvar helg</u> er nå òg litt kjedeleg</i>
Nullsubjekt:	0
Subjunksjon:	<i>som</i>

Meir informasjon om subjektet (ikkje fullstendig liste)

Det er også lagt til mykje ekstra morfologisk og semantisk informasjon om subjekta, bl.a.:

- ekspletiv (*det, der*)
- pers. pron. 1. sg. (*eg*)
- pron. 3. pl. determ. (*desse*)
- generell/upersonleg bruk av pronomen (*ein, du, dei*)
- prepropriell artikkel (*n Ola, ho Eli*)
- slektskapsord (*bruttern, faren min*)
- frase: adjektiv og substantiv (*første snøen*)

Plassering før/etter finitt verb

Subjektet før verbet: *e va dær like før*

Subjektet etter verbet: *nei de tru itte e heller*

Dislokert dublering av subjekt

Ytringane er òg analysert etter om det finst høgre- eller venstredislokerte dubleringar av subjektet – *kopi, introduksjon* eller *presisering*. (Det finst òg andre meir sjeldne variantar.)

Dublering til høgre, kopi: *e_i synns de e gannske smalt e_i*

Dublering til høgre, presisering: *hann_i måtte nå ha nissta me seg Egil_i*

Dublering til venstre, introduksjon: *næi innstillinga_i ho_i e i årrd'n*

Dublering til venstre, kopi: *menn du_i har du_i læsst denn dær "Fesskarminna fra
yttre Sennja"?*

Eigentleg subjekt

Der subjekta er ekspletive, er det markert om det er eigentlege subjekt i setninga:

Presentering (DP):	<i>de ska var <u>så my mus</u> inni dær</i>
Ekstraponert leddsetningssubjekt (CP):	<i>de e jo så fint <u>att hann ser att hann ka komme</u></i>
Ekstraponert leddsetningssubjekt (CP):	<i>de æ jo fint <u>å gå på sji</u> å no</i>

Verb

Vidare er det notert kva som er hovudverb i setningane, om fleire verb er koordinerte, og om verba eventuelt står i passiv eller imperativ:

Indikativ:	verb: møte	<i>je møtte Anne en dag</i>
	verb: verte	<i>å denn ha vørrte borrt kvær gånng</i>
Koordinert:	verb: ringe, takke	<i>e rinngte åt a i dag å takke fårr ee fin væi</i>
Passiv:	verb: brøyte (passiv)	<i>de bi tte brøyte oppåver dær</i>
S-passiv:	verb: brøytast (s-passiv)	<i>nårr de bi vinnterferi så brøytes de no</i>
Imperativ:	verb: sjå (imperativ)	<i>se på åssen skuLeonngan fær</i>

Spesielle konstruksjonar

Det er markert om ytringane høyrer til ein spesiell konstruksjonstype (jf. 4.2):

Utbryting:	<i>de va n Såmmero såmm ville att bLannakore sku vøre me</i>
Ekstraponert ledds.subj.:	<i>det er ikke noe poeng at vi har militæret</i>
Presentering:	<i>de va jo itte så mye på denna kaffeterian dær i sømmør nå?</i>
Upersonleg ekspl. aktiv:	<i>der er det nok brattere ja</i>
Upersonleg ekspl. passiv:	<i>ja men det er jo så godt skiltet og sånt noe</i>
Meteorologisk:	<i>ellers så regner det</i>

Pragmatikk

Ulike pragmatiske tilhøve ved ytringane er også markert, hovudsakleg desse:

Avbryting:	<i>menn de va på grunn av ee ja</i>
Gjentaking:	<i>denn denn denn æ værddifull</i>
Direkte tale:	<i>"ka æ re me å jør" sa n "denna hærre skø itte bruke lennger"</i>
Tilbakemeldingssignal:	<i>si ru de ja?, næi dæ sjønne je gøtt, ja de e akkorat de såmm e</i>
Posisjoneringsfrase:	<i>sa n, vett du, tru je</i>

6 KVANTITATIV OVERSIKT OVER MATERIALET

Dette kapitlet viser statistikk over heile det analyserte spontantalematerialet. Avsnitt 6.1 gir den grunnleggande oversikten over *alle* subjekta, med kommentarar til nokre av dei mest interessante funna, inkludert litt om variasjon mellom dei ulike målepunkta. 6.2 viser tal for alle setningar med *det* (og *der/her*) som subjekt, både ekspletive og referensielle, og forklarar korleis eg har valt mellom dei ulike kategoriane i problematiske tilfelle. 6.3 går i djupna på utbrytingskonstruksjonen, og viser korleis materialet fordeler seg på utbryting av ulike ordklasser og syntaktiske funksjonar, bruk av subjunksjon (*som*, *at*) for å knyte setningsdelane saman, kor mange som har spørjesyntaks eller topikaliserte ledd, og meir.

Målet har vore at alle ytringar skal få plass i ein kategori, men det mest interessante er likevel *prosessen* i dette arbeidet og korleis tradisjonelle tankegangar må justerast for at det skal gi meining. I kategorisering av spontantale er det uansett ikkje muleg å få på plass alle analysar; det vil alltid vere mange tvilstilfelle. Alle kvantitative oversikter og prosent-tal som er presentert i kapitlet, er meint som ei skisse som utgangspunkt for diskusjon.

6.1 Subjektsbruk i spontantale – generelle tal

Heile det analyserte materialet frå dei 8 samtalene tel 4235 setningar. Som nemnt er dette dei litt over 500 fyrste setningane frå kvar samtale. Dermed bidrar kvar samtale og kvart målepunkt med om lag det same til statistikken i prosent, men det varierer kor mykje kvar informant snakkar av to og to samtalepartnarar. *Tabell 1* viser den nøyaktige oversikten over talet på setningar per person (og per samtale og per målepunkt):

Tabell 1. Setningar per person, samtale og målepunkt

	Person:	Samtale:	Målepunkt:
Alfred	232		
Alvhild	297	= 529	
Alvin	154		
Alma	390	= 544	= 1073 frå Alvadal
Botolv	250		
Bosse	286	= 536	
Bodil	184		
Borgny	338	= 522	= 1058 frå Bhamn/Mvær
Olav	310		
Olga	208	= 518	
Oliver	163		
Olivia	358	= 521	= 1039 frå Oslo
Sveinung	182		
Svanhild	359	= 541	
Sune	302		
Sunniva	222	= 524	= 1065 frå Suldal
			(= 4235)

Subjekta i desse 4235 setningane fordelar seg i følgjande hovudkategoriar:

Tabell 2. Alle subjekt etter hovudkategori

Pronomen (inkl. alle ekspletiv)	3517	83%
Andre DP-ar	252	6,0%
Nullsubjekt v/subjektsellipse	245	5,8%
Nullsubjekt v/imperativsetning	35	0,83%
Subjunksjon (som)	186	4,4%
	= 4235	100%

Imperativsetningar og *som*-setningar varierer ikkje fritt. Subjektet er alltid det same, høvesvis null eller *som*, og elles kan dei t.d. ikkje få spørjesyntaks. Med desse tatt ut av oversikten, er talet på setningar 4014, og prosentane for dei resterande kategoriane slik:

Tabell 3. Alle subjekt etter hovudkategori, utan imperativ og *som*-subjekt

Pronomen (inkl. alle ekspletiv)	3517	88%
Andre DP-ar	252	6,3%
Nullsubjekt v/subjektsellipse	245	6,1%
	= 4014	100%

Mange tal er nokså like for dei forskjellige samtalene, men det er også ein del variasjon. Tabell 4 viser dette for utvalte subjekt i materialet, hovudsakleg pronomen:

Tabell 4. Utvalte subjekt. Samtaleforskjellar / mulege dialektforskjellar

	<i>der/her</i>	<i>det</i>	0	<i>eg</i>	<i>du</i>	<i>han</i>	<i>n</i> ³⁸	<i>ein</i>	DP
Alvdal	-	329	131	201	112	38	28	2	32
Bhamn/Mvær	3	231	22	177	153	84	-	29	77
Oslo	-	303	41	259	125	14	8	25	61
Suldal	34	290	51	171	92	105	2	5	53

Til dømes kan det sjå ut til at subjektsellipse (0) er eit dialekttrekk i Alvdal; dette finst i svært mykje større grad der enn på ei andre målepunkta. *Der/her*-subjekt finst hovudsakleg bare i Suldal-materialet, som forventa. Forskjellar som kanskje heller kjem meir av kva som er tema i samtalene, er at Oslo har flest fyrste person eintal-subjekt (*eg*), at Botnhamn /Mefjordvær har så mange *du* og at Suldal har klart flest *han*-subjekt. Olga og Olav snakkar mykje om barndomen sin, om korleis dei sjølve hadde det da. Bosse og Botolv henvender seg mykje meir til kvarandre med spørsmål, og omtalar også kvarandre direkte, til dømes som i *Du likar å fiske, du*. Sveinung og Svanhild snakkar i mykje større grad om andre folk, og dei diskuterer lenge kva søner som har overtatt kva for gard i bygda, til dømes som i *Han har fått den*. Vi kan òg sjå at Alvdal og Suldal i liten grad brukar det generelle pronomenet *ein* (i materialet generelt oftast med forma '*man*'). I tillegg har Botnhamn/Mefjordvær klart færrest *det*-subjekt, men flest ikkje-pronominal DP-subjekt (notert som *DP* her).

³⁸ Av desse er 11 upersonlege (tilsv. *ein*), 20 omtalar menn (tilsv. *han*), 7 omtalar ting (tilsv. *den/han*) (jf. 5.2).

Pronomen og ekspletiv utgjør til saman 3517 tilfelle i materialet. Når desse to kategoriane er slått saman i oversikten her, er det fordi det så ofte er vanskeleg å avgjere om *det*-subjekt er ekspletive eller referensielle, at det ikkje er noko poeng å skilje mellom desse før ein diskuterer og deler dei inn i ulike konstruksjonstypar. Dette blir gjort i 6.2.

Dei vanlegaste subjekta i materialet er *det* (27%)³⁹, *eg* (19%), *du* (11%) og *vi* (7,2%). *Han* (5,7%) er ca. like vanleg som subjektsellipse og annan DP (5,8% og 6,0%, jf. Tabell 2).

Tabell 5. Alle pronomen- og ekspletivsubjekt i materialet

	Tal på subjekt	% av alle pron./ekspl.	% av alle subjekt
<i>det</i> (3. sg./ekspl.)	1153	33%	27%
<i>eg</i> (1. sg.)	809	23%	19%
<i>du</i> (2. sg.)	482	14%	11%
<i>vi</i> (1. pl.)	305	8,7%	7,2%
<i>han</i> (3. sg.)	241	6,9%	5,7%
<i>dei</i> (3. pl.)	227	6,5%	5,3%
<i>ho/a</i> (3. sg.)	101	2,9%	2,4%
<i>ein</i> (3. sg.)	61	1,7%	1,4%
<i>n</i> ⁴⁰ (3. sg.)	38	1,1%	0,90%
<i>de</i> (2. pl.)	36	1,0%	0,85%
<i>der</i> (ekspl.)	34	0,96%	0,80%
<i>den</i> (3. sg.)	23	0,65%	0,54%
<i>her</i> (ekspl.)	3		
<i>dette</i> (3. sg.)	2		
<i>desse</i> (3. pl.)	2		
	= 3517	(100% av 3517)	(100% av 4235)

Du brukast i ein god del tilfelle med generell tyding, tilsvarande *ein/man*. Dette gjeld også i nokre tilfelle for *dei* og *han/n*. I Alvdal verkar dei kunne bruke alle desse:

- (1) *Alma*: ja # du trenng jo ikke å ha de dyreste hann finner da i føssjteganngsbil
- (2) *Alvhild*: så nåå gonnger så kjører rett mot muurn dær
der må n ståppe helt onner # før emm kjører fræmm

³⁹ Ein statistisk analyse av eit norsk talespråksmateriale presentert i Eide (2011:181) har om lag same resultat, 24%. Sjølv om talet til Eide ikkje er for *det*-subjekt, men setningsinitiale ekspletiv, har det ein viss samanlikningsverdi.

⁴⁰ 'n' er skilt ut for seg sjølv fordi den både kan vere kortform av *han*, *ein* og *den*, sjå 5.2.

Dette og *desse* er inkludert under 'pronomen' fordi dei har unik referanse. Kvantorar som står aleine som subjekt, til dømes *ingen* og *mange*, har ikkje-unik referanse, så desse er ikkje kategorisert saman med pronomena, men i samlekategorien 'Andre DP-ar'; i *Tabell 6* spesifisert som 'Ikkje-pronominale DP-subjekt'. Denne kategorien inneheld òg døma der spørjeorda *kven* og *kva* må reknast som subjekt, eitt tilfelle av ein possessiv som står aleine som subjekt, eitt tilfelle der ei infinitt leddsetning fungerer som subjekt, og vanlege DP-ar med namn (*proprium*) eller andre substantiv (*andre DP-ar*), med eller utan utfylling:

Tabell 6. Ikkje-pronominale DP-subjekt

Frasar med <i>proprium</i>	72
Kvantor aleine	21
Spørjeord (<i>kva</i> , <i>kven</i>)	7
Possessiv aleine	1
CP (leddsetning)	1
Andre DP-ar	150
	= 252

'Frasar med *proprium*' er ofte enkle personnamn eller personnamn med prepropriell artikkel ('ppa'), til dømes *han Jon Inge* og *a Kjersti*, men også andre typar namn er vanleg:

*Tabell 7. Subjekt som inneheld *proprium**

Personnamn m/ppa	17
Personnamn aleine	22
Andre namn	33
	= 72

I kategorien 'Andre namn' finst ein god del stadnamn, blant anna *Lima* og *Arendalsgata*, men svært mange av dei er namn på fotballag, som *Lyn* og *Tromsø*, frå ein lang fotballdiskusjon mellom Bosse og Botolv. Tabellen inneheld òg nokre subjekt der to ledd er koordinerte, og minst eitt av dei er eit namn (tre med personnamn, fire med andre namn):

(3) Og så tek eg og Jorid det om morgonen. (*Sveinung*)

(4) Peru og USA er veldig likt. (*Olivia*)

DP-ar som ikkje er pronomen og ikkje inneheld namn, er i mange tilfelle enkle substantiv ('substantiv aleine'), som *ungane* og *bussen*. Det er også ein del subjekt der substantiv blir modifisert av adjektiv, determinativ og/eller relativsetningar ('lengre frasar med substantiv'), men dei fleste av desse er likevel nokså enkle, t.d. *den dagen* og *dotter hans*. Subjekt som er 'lengre frasar utan substantiv' er i mange tilfelle *det her* og *dette her*, og elles til dømes frasar som *dei andre* og *ingen av dykk*:

Tabell 8. Andre DP-subjekt (ikkje namn, ikkje pronomen aleine)

Substantiv aleine	89
Lengre frasar m/substantiv ⁴¹	36
Lengre frasar u/substantiv	25
	= 150

Dei fleste 'substantiv aleine' står som venta i *bestemt form*. Der dei ikkje gjer det, er dei oftast ikkje-teljelege ord som *folk* og *sorg*. Nokre av døma med indefinitte substantiv som subjekt kjennest nokså unaturlege, og spesielt hos Botolv er det muleg at dette skjer fordi han er stressa over opptakssituasjonen. Det kan verke som han prøver, spesielt i starten av samtala, å snakke "ordentleg" og "korrekt". Eit døme er dette:

- (5) Ja nå skal du høyre. Mi meining er at det er ikkje noko som heiter å rane til seg, for eit forsvar har lov å vere godt. (Botolv)

Ein del av substantiva er slektskapsord som *mor*, *bruttern* og *besten* (16 totalt). Desse fungerer på mange måtar som namn. Noko tilsvarende gjeld også for eit ord som *dommaren*, der Botolv og Bosse diskuterer hendingar i ein bestemt fotballkamp (6). Alvhilds bruk av *blandakoret* (7) skulle truleg hatt stor bokstav og vore kategorisert som namn:

- (6) Nei men tenk dommaren står rett bak. (Bosse)

- (7) Det var n Sommerro som ville at blandakoret skulle vere med. (Alvhild)

I denne diskusjonen har eg latt transkripsjonen bestemme. Alle substantiv i materialet som transkribøren har sett med stor bokstav, har eg kategorisert som namn. Dermed har til dømes *Audiane* blitt analysert som namn, sjølv om dette vil fungere som eit namn i mykje mindre grad enn det *blandakoret* gjer:

- (8) For Audiane ligg nå høgare i pris da. (Alma)

⁴¹ Fem av desse består av to ledd koordinerte med *og*, t.d. *Her har far og bestefar gått og henta stein* (Svanhild) og *Da geitene og krøttera kom bort så oppheva det trolldomen* (Borgny).

Andre kvantitative resultat

Som nemnt i 5.3 er også såkalla POSISJONERINGSFRASAR inkludert i statistikken, altså etterhengarar av typen *trur eg* og *veit du*:

POSIJONERINGSFRASAR	191	(4,5% av 4235)
---------------------	-----	----------------

Av desse har om lag halvparten forma *veit du* (45%). Elles er *sa n/sa ho/sa eg* og *trur eg /trur du* vanlegast. Til saman utgjer *vite+seie+tru* 81% av alle posisjoneringsfrasane.

Om lag 6 % av setningane i materialet har ei høgre- eller venstredislokert DUBLERING av subjektet. Dette er ofte ein rein kopi av subjektet, men det kan òg vere ein introduksjon av referenten til subjektet, ei presisering av referansen og anna. (Forklaring og døme i 5.4.)

Tabell 9. Dislokert subjektsdublering

Høgredislokering, kopi	163
Høgredislokering, presisering	43
Venstredislokering, introduksjon	44
Venstredislokering, kopi	4
Anna eller fleire i kombinasjon	6
	= 260

Som diskutert i 5.3 inneheld spontantale mykje avbrot av ulike slag, både ved at setningar blir kutta av før dei er ferdige eller eit ord blir endra til eit anna undervegs, og ved at same ledd blir gjentatt fleire gonger. Dette gjeld ca. 15% av setningane. Her reknar eg det også som avkutting når informantane avbryt seg sjølv, men ikkje når dei brukar nølelydar (*ee*, *mm*) og ikkje-lingvistiske lydar (latter, kremting etc.).

Tabell 10. Avbrotne setningar

Avkutting og endring	388	
Gjentakingar	254	
	= 642	(15%) av 4235

Når det gjeld *plassering av subjekta* fordeler dei seg med om lag tre fjerdedelar før det finitte verbet. Her er imperativsetningar og *som*-setningar utelatne frå teljinga:

Tabell 11. Subjekts plassering

Subjekt før finitt verb	2908	(72%)
Subjekt etter finitt verb	1106	(28%)
	= 4014	(100%)

I mange tilfelle må ein rekne med at setningar som ikkje har spørjesyntaks fungerer som spørsmål t.d. *Du var bare i Peru, ikke sant?* Dette har eg registrert 86 døme på i materialet. Setningar med spørjesyntaks, derimot, er det 342 døme på, og dei fordeler seg slik:

Tabell 12. Setningar med spørjesyntaks

Ja/nei-spørsmål ⁴²	196	
Kv-spørsmål ⁴³	87	
Kv-spørsmål, underordna	59	
	= 342	(8,5% av 4014)

Ja/nei-spørsmål utgjer den største andelen her (ca. 60%). Det er totalt 146 kv-spørsmål og av desse er 59 (ca. 40%) underordna, *indirekte* spørjesetningar.

- (9) Drikker du mye brus? (*Oliver*) (ja/nei-spørsmål)
 (10) Hvorfor drikker du ikke Cola? (*Oliver*) (kv-spørsmål)
 (11) (Fortalte ikke jeg deg) hvor mye vafler jeg spiste i går? (*Olivia*) (kv-spm., underord.)

Vere er det klart vanlegaste hovud verbet i materialet, om lag ein tredel. Andre frekvente verb er blant anna *gå*, *komme*, *bli/verte* og *få*, men dei er mykje sjeldnare:

Tabell 13. Dei mest frekvente hovudverba

<i>vere</i>	(35%) 1501	<i>bli/verte</i>	114
<i>ha</i>	367	<i>få</i>	107
<i>vite</i>	163	<i>seie</i>	106
<i>gå</i>	150	<i>sjå</i>	104
<i>komme</i>	117	<i>tru</i>	98

⁴² NRG har termen 'setningsspørsmål' for desse, men omtalar dei òg som 'ja-nei-spørsmål' (NRG:933). Eg brukar det siste fordi det er meir sjølvforklarande.

⁴³ NRG har termen 'leddspørsmål' for desse, men omtalar dei òg som 'spørjesetningar med spørjeord' (NRG: 936). Eg kallar dei 'kv-spørsmål' fordi dette er kortare enn det siste og meir sjølvforklarande enn det fyrste.

Vite har truleg så høg frekvens på grunn av alle gongene det er bruka i posisjonerings-frasar (*veit du*). Det same kan gjelde for *tru* (*trur eg*). At *ha* har så høg frekvens som hovud-verb er truleg på grunn av alle gonger det kjem eit avbrot etter subjekt+*har*, der det er uvisst om *ha* kanskje eigentleg er hjelpeverb (sjå 5.3.2).

Passivkonstruksjonar er som venta i eit talespråksmateriale nokså lite frekvent. Det kan vere vanskeleg å avgjere om ein partisipp skal reknast som adjektiv eller verb, men i materialet har eg analysert anslagsvis 67 setningar som passivkonstruksjonar (1,5%) – inkludert både *s*-passiv og *vere/bli/verte*-passiv og både ekspletive og andre subjekt. Dette er ikkje så langt unna Laanemets analysar av passiv i norsk. Ho fann 0,8% passiv per finitt verb, i NoTa-materialet, men talet inkluderer bare *s*- og *bli*-passiv (jf. Laanemets 2012:88).

6.2 *Det og der* som subjekt

Som vi har sett er *det* det klart vanlegaste subjektet i materialet, 27% av alle totalt (1153), og *vere* det klart vanlegaste verbet, 35% totalt (1501). [*Det+vere*] er også den klart vanlegaste kombinasjonen av [subjekt+hovudverb]: 22% av alle setningane i materialet. Svært mange av desse er ekspletivkonstruksjonar av ulike slag.

Til nå har all bruk av *det* som subjekt stått samla i éin kategori i dei kvantitative oversiktene. Dei følgjande avsnitta vil diskutere korleis dette fordeler seg på ulike typar. Her blir òg setningar med *der*- og *her*-ekspletiv tatt med, og i tillegg subjektsellipsar der subjektet uttalt truleg ville vore *det* eller *der/her*. I langt dei fleste tilfelle er *vere* hovud-verb, og det er òg tatt med nokre døme med elliptisk *vere*:

Tabell 14. *Det, der, her og tilsvarande nullsubjekt (etter hovudverb)*

	Vere	Null (vere)	Andre verb	SUM
<i>Det</i>	913	-	240	= 1153
<i>Der</i>	34	-	1	= 35
<i>Her</i>	2	-	-	= 2
Nullsubj. (det/der)	50	15	29	= 94
	= 999	= 15	= 270	= 1284

Med dei grunnleggande, skildrande definisjonane i 4.2 som utgangspunkt, kan desse

subjekta grupperast i følgjande kategoriar:⁴⁴

Tabell 15. Det/der-subjekt etter konstruksjonstype og hovudverb

	Vere	Andre verb	SUM	% av 1284
Referensielt subjekt	335	105	= 440	(34%)
Utbryting	208	5	= 213	(17%)
Presentering	144	56	= 200	(16%)
Ekstraponert ledds.subj.	96	24	= 120	(9,3%)
Andre ekspletivkonstr.	84	49	= 133	(10%)
<i>Det er (det)</i> ⁴⁵	147	31	= 178	(14%)
	= 1014	= 270	= 1284	(100%)

Referensielt subjekt er den vanlegaste enkeltkategorien, men bare om lag ein tredel totalt. Som nemnt fleire gonger er det i veldig mange tilfelle vanskeleg å avgjere om *det* er bruka referensielt eller ikkje, så prosenttalet er svært usikkert. Referensiell *det* er temaet i 6.2.5.

Utbryting er den vanlegaste ekspletivkonstruksjonen. Eg vil kommentere denne ganske kort i 6.2.1, men utdjupe og vise mykje meir kvantitativ analyse i 6.3.

6.2.2 gir ei kort oversikt over konstruksjonane med ekstraponert leddsetningssubjekt, og 6.2.3 seier litt om korleis presenteringssetningar er bruka. 'Andre ekspletivkonstruksjonar' inkluderer eitt meteorologisk verb, nokre få upersonlege passivkonstruksjonar og mange ytringar av typen *Det er fint ute nå* (sjå 6.2.4). I 6.2.6 forklarar eg kva eg meiner med '*Det er (det)*' og argumenterer for kvifor dette står som ein eigen kategori.

Døma med *der* og *her* som subjekt fordeler seg slik på dei ulike konstruksjonstypene:

Tabell 16. Der/her som subjekt etter konstruksjonstype

Presentering	21
Utbryting (<i>presenteringsutbryting</i>)	11
Andre ekspletivkonstruksjonar	1
<i>Det er (det)</i>	4
	= 37

⁴⁴ Der '*det/der-subjekt*' frå nå av vil bety *det*, *der*, *her* eller nullsubjekt som kan tolkast som *det*, *der* eller *her*, og '*vere*' også inkluderer døma med elliptisk *vere*. Som vist i 2.2.6 tel eg alltid *der/her*-subjekt som ekspletive.

⁴⁵ Denne kategorien ved 'andre verb' er til dømes '*Det gjer det*', '*Det blir det*' og '*Det stemmer, det*'.

6.2.1 Utbryting

UTBRYTING har hatt prioritet i kategoriseringa fordi dette er hovudtemaet for avhandlinga, og eg vil ha flest muleg døme med i den vidare analysen: Er eg i tvil om ei setning er utbryting *eller* har referensielt *det*-subjekt, vel eg utbryting. Er eg i tvil om ei setning er *der*-utbryting *eller* presentering, vel eg utbryting. Når ein tek med alle variantar er det 213 utbrytingar i materialet – 5% av alle setningane totalt:

Tabell 17. Grunninndeling for utbrytingssetningar i materialet

Definit utbrote ledd, fullstendig	72	
Indefinit utbrote ledd, fullstendig	58	
Definit utbrote ledd, avkorta	62	
Indefinit utbrote ledd, avkorta	21	
	= 213	(5,0% av 4235)

'Avkorta' utbryting er hovudsakleg døme med elliptisk relativsetning, men også nokre avbrotne ytringar, der det, sjølv om relativsetninga er påbegynt, manglar så mykje at det er vanskeleg å kalle den fullstendig, t.d. *Og så er det DU som st-ullar om morgonen.*

Etter definisjonane i 4.2 burde utbrytingane heller vore gruppert etter kategoriane VANLEG DET-UTBRYTING og PRESENTERINGSUTBRYTING, men å finne grensa mellom desse to er vanskeleg, og dette i seg sjølv er eit hovudtema for avhandlinga. Dei fleste av døma med utbrotne *indefinitte* ledd *kan* reknast som PRESENTERINGSUTBRYTING, men ikkje alle, og det er mange tvilstilfelle. Fyrst i 9.1 tar eg endelege val for desse. Fram til det brukast kategoriseringa i Tabell 17. (*Definit* inkluderer her også adverb og preposisjon, sjå forklaring i 6.3.)

Utbrytingane fordeler seg nokså jevnt mellom dei fire målepunkta. Alvdal og Botnhamn/Mefjordvær har om lag ein firedel kvar, men Suldal har litt fleire og Oslo litt færre.

Det kan altså vere vanskeleg å skilje mellom dei to utbrytingsvariantane, også i kontekst. Derimot er det overraskande lite vanskeleg å skilje ut døme som *liknar* utbryting, men som må seiast å ha vanleg, restriktiv relativsetning. I diskusjonen av dette i 3.4 introduserte eg testar frå GDS og Engdahl (1997) som skal kunne avgjere om ytringar *ikkje* er utbryting, men heller er vanlege, enkle presenteringar, eller har referensielle *det*-subjekt.

I praksis trengst det testar nokså sjeldan akkurat her. Konteksten og kanskje aller mest *uttala* ser ut til å disambiguere i stor grad. Etter mine analysar er det få døme på presentering med eit eigentleg subjekt som inneheld ei (restriktiv) relativsetning:

- (12) Eller sånne blad som du får kjøpt forskjellige ting i,
 nå har eg sett der er lange gardiner som går heilt ned til golvet,
 og så der ligg dei i ein haug der. (*Sunniva*) (VANLEG PRESENTERING)
- (13) Sånne amerikanarar som sender inn videoar som dei har filma sjølv,
 der er det alltid noko sånt som står og dansar på bordet
 eller noko bryllaupsgreier, alltid noko. (*Sunniva*) (VANLEG PRESENTERING?)

Eg vil seie det i (12) er klart mest sannsynleg at relativsetninga er restriktiv, at *lange gardiner som går heilt ned til golvet* utgjør eitt ledd. For (13), der *noko sånt* truleg er meint som *nokon sånne* e.l., er eg meir i tvil. Derimot ser begge døma ut til å bestå GDS' test, som seier dei er presentering dersom dei er grammatisk utan *der er* i svaret på spørsmål:

- Kva er der i butikkane nå? – Lange gardiner som går heilt ned til golvet.
 Kva er der på fjernsynet nå? – ?Nokon sånne som står og dansar på bordet.

Det skal likevel seiast at denne testen på ingen måte er sikker i bruk, for GDS seier ingen ting om krav til korleis spørsmålet skal formulerast.

(14) er truleg ei utbryting, mest sannsynleg ei presenteringsutbryting, og brukar ein same spørsmål som GDS gjer, er det ugrammatisk med elliptisk *det er* (i), men ein kan absolutt lage andre enkle spørsmål der den tilsvarende ytringa er eit heilt fint svar (ii):

- (14) Eg har hørt at det var TO ELGAR som var sett uti markar her. (*Bodil*)
- i) Kva har skjedd? – *To elgar som var sett uti marka her.
 ii) Kva var temaet (på møtet)? – To elgar som var sett uti marka her.

Som vist i 4.2, er det i mange tilfelle vanskeleg å avgjere om *det*-subjekt i *elliptiske* utbrytingskonstruksjonar er referensielle, og konstruksjonen dermed *ikkje* er utbryting etter mine definisjonar. Dette er derimot sjeldan vanskeleg når relativsetninga er uttalt. Nokre gonger kan syntaks og ordval i seg sjølv klargjere: (15) er ikkje muleg å tolke som utbryting fordi '*einaste helga*' ikkje kan fungere som ledd aleine utan relativsetninga:

- (15) Det er *einaste helga* eg ikkje var inni der i sommar. (*Alfred*) (ikkje utbryting)
 ⇒ *Eg var ikkje inni der *einaste helga* i sommar.
 ⇒ **Einaste helga* er det eg ikkje var inni der i sommar.

Andre gonger finst det ei dislokert dublering av *det*-subjektet, noko som bare er muleg dersom *det* er referensiell (jf. *Ekspletivtesten* i 2.2.6):

- (16) Men *det*_i var *første* han sa, *det*_i. (*Alvhild*) (ikkje utbryting)

I (17) vil eg seie at *det* må vere koreferensielt med *noko* i vilkårssetninga føre, og dermed kan ikkje den andre (understreka) *noko* vere eit utbrote ledd (utheving=**trykk**):

(17) Viss at eg skal lese *noko*_j, så må *det*_i vere *noko* som eg **må** lese. (ikkje utbryting)

I (18) og (19) er *det*-subjektet truleg referensielt. (20) har eg under tvil kategorisert som utbryting, med ekspletiv-*det*. Dermed er *sånn* utbrote ledd i (20), men ikkje i (18) og (19):

(18) [Når du begynte i førsteklasse på folkeskolen, da skulle du kunne svømme.]_k

Ja så *det*_k var litt *sånn* regler som de hadde. (*Olga*) (ikkje utbryting)

(19) Jeg tror dette er ene gangen jeg kommer til å ha [*sånn* mikrofon]_l, for å si det *sånn*.

*Det*_i er *sånn* som de har i *sånn* talk-show og *sånn*. (*Oliver*) (ikkje utbryting)

(20) (---) kor han slo seg. Men *det* var ikkje *noko*, var bare å få skien på seg igjen.

Men *det* var nå *SÅNN* som skjedde. (*Botolv*) (UTBRYTING?)

GDS' test for å avgjere mellom dei to tolkingsmulegheitene her, fungerer dårleg i dei fleste av mine tvilstilfelle. Testen seier (jf. 3.4), at dersom *det*-subjektet har eller kan få trykk, er det referensielt. Problemet er at ambiguiteten fyrst og fremst kjem der konteksten gir rom for begge tolkingar, medan testen nettopp favoriserer den eine av dei to mulege. Eg vil seie at (20) *kan* ha sterkt trykk på *det*, men det vil gi den tolkinga eg ikkje har valt.

Testen frå Engdahl (1997) er interessant, men også vanskeleg å bruke på tvilstilfella i mitt materiale. Den går ut på at visse ledd frå undersetninga bare kan topikaliseras i oversetninga dersom vi har ein utbrytingskonstruksjon, og ikkje dersom ytringa har anaforisk *det*-subjekt (sjå 3.4 for gode døme). Problemet i (20) og mange andre døme, er at det ikkje er *noko* ledd ein kan flytte. I tillegg vil eg seie at ledd kan flyttast opp frå undersetninga i (19), sjølv om det, som vist, er muleg å tolke denne som ikkje-utbryting med anaforisk *det*. Flyttinga av *sånn* favoriserer den andre tolkinga, den som truleg ikkje er meint:

SÅNN er det de har i talk-show og *sånn*. (jf. (19)) (⇒UTBRYTING)

Er det fyrst tvil, vil eg seie det nokså sjeldan finst testar som kan disambiguere.

At intuisjonen min seier utbryting i (20), men ikkje i (18) og (19), har truleg òg *noko* med subjunksjonen *som* å gjere. I (20) er *sånn* eit utbrote subjekt, og da er alltid *som* uttalt i norsk. I (18) og (19) er *sånn* objekt i relativsetninga, men *som* uttalt likevel. I utbrytingssetningar i materialet er subjunksjonen sjeldan uttalt ved *anna* enn subjekt (jf. tabell 30). Det kan sjå ut til at faktisk uttalt subjunksjon ved *objekt*, som i (18) og (19), dermed triggjar ei lesing av ytringane som *ikkje-utbryting*.

6.2.2 Ekstraponerte leddsetningssubjekt

Tre nokså klassiske døme på KONSTRUKSJONAR MED EKSTRAPONERT LEDDSETNINGSSUBJEKT er:

- (21) Det er deilig å gå på ski. (*Olga*)
 (22) Det er mindre farlig å røyke hasj enn å drikke sprit. (*Oliver*)
 (23) Så det er i grunn litt artig at eg blir pressa av og til for å skrive litt av den der ektemannen min. (*Bodil*)

Også i denne kategorien er det ein god del elliptiske ytringar (jf. def. i 4.2):

Tabell 18. Ekstraponert leddsetningssubjekt, grunninndeling

Fullstendig konstruksjon	96
Elliptisk konstruksjon	24
	= 120

- (24) Det er da eit mål å gå på hytta. Det er klart, å gå på det skaret kvar helg er nå òg, det er ikkje akkurat noko veldig det, da.
 Men det er da liksom eit mål. ~~å gå på hytta~~ (*Alfred*) (ELLIPTISK EKSTRAP.LEDDS.)
- (25) A: Det er dyrt å ha bil, iallfall når du har ein 2,5 liter bensin (---) (*Alvin*)
 B: Ja, så er det ikkje så veldig lange avstandar når ein skal kjøre oppi her, lell.
 Så da er det heilt greitt. ~~å ha bil/at det er dyrt å ha bil~~ (*Alma*) (ELLIPTISK EKSTR.LEDDS.)

I dei fleste tilfella har konstruksjonen forma *Det + vere + AP + CP*, men det finst nokre få døme med DP i staden for AP, og ein del døme med andre verb enn *vere*:

- (26) Det er ikke noe poeng at vi har militæret. (*Olivia*)
 (27) Da er det lov å gå og legge seg etterpå. (*Sune*)
 (28) Du, det blir jo veldig spennande å sjå på denne gutstriken. (*Bosse*)
 (29) Men etter jul så begynner det å gå skuter. (*Alfred*)
 (30) Pleier det alltid å vere litt sånn derre m e rart i begynnelsen når folk begynner å snakke? (*Olivia*)

I døme med andre verb enn *vere* og *bli* er det sjeldan verken AP eller DP i [komp. VP].

Kategorien ekstraponert leddsetningssubjekt inkluderer i statistikken også ytringar som (31) og (32) sjølv om ein vanskeleg kan rekne leddsetningane her som EIGENTLEG SUBJEKT:

(31) Nå er det jo faktisk elleve år sidan det starta dette her. (Sune)

(32) Når eg var (---) hjå besten, da var det rett som det var han var innom. (Svanhild)

Det er klart vanlegare med infinitt enn finitt leddsetning i materialet totalt sett. Over *to tredelar* av dei fullstendige ekstraposisjonskonstruksjonane har *infinit leddsetning*.

6.2.3 Presentering

Som vist i 4.2 inkluderer eg i kategorien PRESENTERING alle ytringar som har ein indefinit DP i [komp. VP] som ein kunne rekne som EIGENTLEG SUBJEKT. Dette er det **200** døme på.

(33) Ja men der er så mykje rare motar at eg skjønar meg ikkje på det, eg. (Sune)

(34) Det var ei trollkjerring inni Senja. (Borgny)

(35) Eg trur ikkje dei forstår at det er såpass bra anlegg i n. (Alma)

Som argumentert for i 2.3.1 inkluderer eg også passiv, men det finst det bare *tre* døme på i materialet. (36) har klart eit eigentleg subjekt; i (37) og (38) er det litt meir tvil:

(36) Så det blei satt opp et slags sånn et gjerde nederst der. (Olav)

(37) Nei for det er bygd ned så mykje bortmed Horten, veit du. (Alvhild)

(38) Det som har vorte nytt, det er jo at det har vorte skore inn litt. (Alfred)

Dei klart fleste presenteringane har *vere* som hovudverb, om lag tre firedelar (jf. *tabell 15*). Dei mest frekvente verba elles er *bli/verte*, *gå* og *komme*:

(39) Der på laurdag blei det seier for både damer og herrar. (Botolv)

(40) Det går jo så mange månader, veit du, før du er ferdig med det. (Alma)

(41) Men hvis det kommer en fra Italia hit, så får jo han lov til å kjøre. (Oliver)

I om lag to tredelar av presenteringane inneheld den indefinitte DP-en eit substantiv, men den inneheld også ofte ein kvantor, aleine eller som del av ein frase:

(42) Det er eigentleg ikkje så mange, veit du, ifrå Alvda. (Alma) – på landbruksskulen

(43) Det skal vere noko på Aukrustsenteret i kveld, da. (Alvhild)

Om lag to tredelar inneheld også eit lokativt eller temporalt adverbial. Som nemnt blir ekspletiviteten til subjektet lettare å avgjere når slike frasar er med i ytringa. Eg vil seie det er meir sannsynleg at *det* refererer til noko som er nemnt tidlegare i (44) enn i (45).

(44) Jeg tror det var noe slags fangeleir. (Olav)

(45) Jeg husker det var noe blokker på toppen av Valle Hovin og oppover der. (Olav)

Som vi såg i *Tabell 16* er det 21 presenteringar med uttalt *der*-subjekt i materialet, og nesten alle desse er frå *ein* informant, den unge mannen frå Suldal (*Sune*). Tradisjonelt skulle dialektane i dette området hatt *der/her* som subjekt i alle presenteringar, men Sunniva har *det* i nesten alle sine. Korpussøk på målepunkt i Vest-Agder og Rogaland viser mykje variasjon i kor mykje *det* er bruka som ekspletivsubjekt der dialektbøkene seier det tradisjonelt har vore *der*. Vidare forskning må vise om det skjer dialektendringar i Suldal. Påfallande er det òg at Svanhild og Sveinung, dei eldre informantane, nesten ikkje har presenteringssetningar i det heile. Dette har eg inga forklaring på. (Sjå også diskusjon i 8.1.10)

6.2.4 Andre ekspletivkonstruksjonar

Andre ekspletivkonstruksjonar i materialet fordeler seg slik:

Tabell 19. Andre ekspletivkonstruksjonar

Meteorologisk	1
Upersonleg, passiv (u/DP)	7
Upersonleg, aktiv (m/AP, PP etc.)	125
	= 133

Dømet på METEOROLOGISK EKSPLETIVKONSTRUKSJON er med verbet *regne* (46), og døme på UPERSONLEG EKSPLETIVKONSTRUKSJON, *PASSIV* er blant anna (47) og (48):

(46) Men så er det fryktelig kaldt den dagen eller så e regner det og så "nei da venter vi til i morgen". (*Olav*)

(47) Det blir ikkje brøyta oppover der. (*Alvhild*)

(48) Og når det blir vinterferie så brøytast det nå. (*Alfred*)

UPERSONLEG EKSPLETIVKONSTRUKSJON, AKTIV med forma *det+vere+AP* er det klart vanlegaste i denne gruppa, og også det tilsvarande med andre verb enn *vere*:

(49) Nei det er sakneleg når ein ikkje ser ljøs i glas og stove. (*Sveinung*)

(50) Det er jævleg greitt på Storsteia. (*Alvin*)

(51) Det var litt meir tungvint for det at det er så krokete og krikete alle stader. (*Alvhild*)

(52) Det fungerer veldig godt med det fellesfjøset. (*Svanhild*)

Som vist i 4.2 inkluderast i same kategori også ytringar med tilsvarande funksjon som ikkje har slike AP-ar i [komp VP], men bare PP-ar (53)–(54) eller defintitte DP-ar (55):

(53) Ja men da var det midt i sauesamlinga hjå oss. (*Sune*)

(54) Det har jo vore over alle støvelskift. (*Sune*)

(55) "Pappa, det er jo bursdagen din i dag" og ditt og datt. (*Bosse*)

Nokså mange færre døme blant UPERSONLEGE EKSPLETIVKONSTRUKSJONAR, AKTIV enn blant PRESENTERINGAR har eit lokativt eller temporalt adverbial som kan klargjere ekspletiviteten. Derfor vil eg seie det må knytast større tvil til frekvenstala her; det er i mange fleire tilfelle usikkert om *det*-subjekta heller er referensielle, til dømes desse:

(56) A: Nei det er sakneleg når ein ikkje ser ljøs i glas og stove. (*Sveinung*)

B: Å det er bitrist, veit du. (*Svanhild*)

(57) Det er jo ikkje noko trygt å drive og krysse denne riksvegen heller, da men. (---)

Eg synest det er ganske smalt, eg. (*Alfred*)

(58) Men nå har han laga fjøset til sauehus. (---) Så Arne hadde jo fiksa til der òg han da, så det var nå ganske romsleg og godt. (---) (*Svanhild*)

(56)B) kunne ein seie blir disambiguert fordi det er ein kommentar til ekspletivkonstruksjonen *med* adverbialledd i ytringa føre – at ein kan tenke seg eit underforstått *når ein ikkje ser ljøs i glas og stove* i (B) òg. Dømet i (57) kunne ein seie blir disambiguert fordi det ville vere manglande kongruens viss *det* skulle referere til *riksvegen*. I (58) ville *det* kunne kongruere med både *fjøset* og *sauehus*, men eg vil seie det er minst like sannsynleg at det er underforstått eit *der* i den understreka setninga (som er uttalt i setninga rett føre). Dei tre døma er òg kategorisert som ekspletivkonstruksjonar i tabellane. I tilfelle der dei to tolkingane av *det* er like sannsynlege, vel eg ekspletivlesing framfor referensiell lesing.

Blant alle setningane representert i *Tabell 19*, er det bare eitt som har *der*-subjekt:

(59) Og rokken, mor ho spann på kjøkkenet, ho. Ja, for me hadde ikkje så stort hus, så der var alltid varmt, veit du, og. (*Svanhild*)

Der har her klart referanse til *på kjøkkenet*. Som forklart i 2.2.6 tel eg alle *der/her*-subjekt som ekspletiv i statistikken. (Det er blant anna viktig for tolkinga av *Tabell 15*.)

6.2.5 Referensiell *det*

Som vi såg i *Tabell 15* er *det*-subjekt også referensielle i mange tilfelle. Det er den vanlegaste enkeltkategorien i lista. *Det* kan referere til enkle DP-ar eller til større einingar (jf. 2.2.6). I (60) refererer *det* tre gonger til *vannet (på skolen)*, i (61) referer *det* til *Peru*:

(60) A₁: Ja men poenget ikke sant, vannet_i, har du smakt [vannet på skolen]_i? (*Olivia*)

B₁: [klikkelyd] Det_i er ikke så ille da. {latter} (*Oliver*)

A₁: Det er det_i liksom. (*Olivia*)

B₁: {latter} Det_i er godt. (*Oliver*)

(61) Peru_j, er det_j ganske fattig generelt egentlig? (*Olivia*)

Når *det* referer til meir enn ein DP kan det vere vanskeleg å avgjere akkurat kor mykje som er med i referansen:

(62) A: Og så stod det masse gamle tyskerbrakker igjen der. Noen var revet og noen bodde det enten sigøynere eller et eller annet sånn e m merkelig folk i. (---) Og ee men de stedene hvor b- selve brakka var borte, når de u- em grunnmuren sto igjen, [der lekte vi inni grunnmuren]_k (*Olav*)

B: Det_k var spennende selvfølgelig. (*Olga*)

I (62) har eg markert at *det* refererer til AKTIVITETEN '*der lekte vi inni grunnmuren*', men ein kunne òg seie at det referer til heile Olavs ytring, meir ein SITUASJON:⁴⁶

(63) A: Nei [jeg hadde ikke dratt i militæret viss jeg måtte liksom]_l.

Men det_l er for det [at jeg er m fascis-]_m nei ikke [nå holdt jeg på å si fascist]_m.

[latter] Det_m var veldig feil em. (*Olivia*)

B: Pasifist? (*Oliver*)

I (63) refererer *det*_l til ein ytra påstand, ein PROPOSISJON (*jeg hadde ikke dratt i militæret viss jeg måtte liksom*). *Det*_m kan både seiast å referere til PROPOSISJONEN *at jeg er m fascis-* og til HENDINGA *nå holdt jeg på å si fascist* (eventuelt bare til ordet *fascist*):⁴⁷

Til saman har eg analysert 440 *det*-subjekt som referensielle, om lag ein tredel av alle *det*-subjekt i materialet, men denne statistikken skjuler veldig mange tvilstilfelle. Eg vil seie at det i minst halvparten av desse kan vere tvil om *det* refererer eller ikkje. To døme som kan illustrere denne ambiguiteten, er (64) (også vist i 2.2.6) og (65):

(Kontekst: Alma prøver å selje Audien sin, men vil ha minst 135.000_i for den)

(64) Men det er mange som synst det er dyrt (*Alma*)

i. ⇒ (Det er mange som syns) det er dyrt ~~med 135.000~~.

ii. ⇒ (Det er mange som syns) det_i er dyrt.

⁴⁶ For liste over relevante referansetypar med Gundel, Hedberg og Zacharskis (2005) terminologi, sjå 2.2.6.

⁴⁷ I transkripsjonen markerer bindestrek i slutten av eit ord eit avbrot, som t.d. i *fascis-* (jf. 5.2).

I (64) er *det* enten ekspletiv i ein upersonleg ekspletivkonstruksjon med underforstått preposisjonsfrase (i), eller det refererer til beløpet 135.000 (ii).

(65) A₁: Det visste eg ikkje gitt [at du hadde vorte bestefar]_j. (*Alvhild*)

B₁: Nei. (*Alfred*)

A₂: Er det moro da? (*Alvhild*)

B₂: Ja det er moro. (*Alfred*)

i. ⇒ Er det moro å ~~vere bestefar~~ da?

ii. ⇒ Er det_j moro da?

I (65)A₂) er *det* enten ekspletiv i ein konstruksjon med elliptisk ekstraponert leddsetning (i), eller det refererer til SITUASJONEN *at du har vorte bestefar* (ii). Alfreds repeterande svar (B₂) må ein av kommunikative årsaker anta har same analyse som den ein vel for (A₂).

Trykk kunne ha disambiguert i både (64) og (65). Hadde *det*-ane vore trykksterke, ville dei måtte tolkast som referensielle (jf. testane i 2.2.6 og 3.4). Men i desse og svært mange andre døme er *det* trykklett, og da er begge tolkingar mulege. Eg har for kvar ytring i materialet prøvd å vurdere kva som er mest sannsynleg, men frekvenstala for både referensiellkategorien og ekspletivkategoriane i *Tabell 15* rommar veldig mange døme som er tvitydige i større eller mindre grad. Dersom begge analysar er like sannsynlege, slik eg iallfall vil seie det er i (64), har eg latt ekspletivtolkinga bli prioritert. Dette er delvis fordi ekspletivkonstruksjonar er hovudtema for avhandlinga, men i tillegg vil seg seie at dersom referansen er vanskeleg å finne for meg, som også kan lese og høyre ytringane og konteksten om igjen og om igjen, er den truleg vanskeleg å finne for lyttaren i den faktiske, spontane samtala òg. Dermed kan ein seie at sjølve refereringa ikkje kan vere den primære eigenskapen til *det* i desse døma; det *fungerer* på mange måtar som ein ekspletiv, sjølv om ein kan finne potensielle referantar om ein leitar.

Det svært interessante ved dette er at all den uklare bruken av *det* ikkje ser ut til å øydelegge kommunikasjonen heller. Ekstra informasjon blir sjeldan eller aldri etterspurt i desse døma. Samtalene flyt godt sjølv om mange subjekt som blir ytra har uklar referanse. Kanskje er det heller dei syntaktiske konstruksjonane som avgjer lyttarens tolking.

Analyseprosessen blir heller ikkje lettare av at *det* også kan referere til DP-ar som ikkje er nøytrum, både proprium og appellativ, liknande det Borthen (2005) kallar TYPE-ANAFOR:

”For norsk bruker jeg termen *type-anafor* om anaforer som refererer til (nye) entiteter av samme type som det antesedenten refererer til.” (Borthen 2005:117)

I (66) refererer *det* til ein type gardiner:

(66) A: Nå har eg sett der er [lange gardiner som går heilt ned til golvet]_i. (---) (*Sunniva*)

B: Det_i hadde vore bra hjå meg. (*Sune*)

Informantane frå Alvdal snakkar mykje om bilar, og desse blir ofte referert til med *det*, både når det er snakk om biltypen Audi (67) og den bestemte bilen Alfred kjører i dag (68). Spesielt interessant er passasjen i (69), der den gamle folkevogna til Alvhild blir omtalt med både *den*, *ho/a*, nullsubjekt (markert her som \emptyset), *han*, *det* og *dette*:

(67) A: Eg vil ha Audi_i, det vil eg, men det_i er for trangt. Det er bare så vidt eg får barnevogna inni (---) (*Alma*)

B: Det_i er ikkje noko særleg å ha som familiebil, nei. (*Alvin*)

A: Nei men det_i er pen bil da, jækla fin bil. (*Alma*)

(68) A: Kva for ein bil du har no? (*Alvhild*)

B: Nei nå har eg ein sånn koreaner nå. Korando heiter n. (---) (*Alfred*)

A: Men [den du har nå da]_j, er det_j kommunens? (*Alvhild*)

B: Dette_j er kommunens dette_j, ja sånn kommunebil ja. (*Alfred*)

(69) A: Denne folkevogna_k nå, har du den_k eller? (*Alfred*)

B: Ja da, ho_k står bortpå låven. Han Jon skulle fått inn ny motor i a_k. (*Alvhild*)
(---)

A: Så det er motoren ja, men det, \emptyset _k er nå fin elles da. (*Alfred*)

B: Kjempefin, han_k er det. (*Alvhild*)

A: Så det_k er veteran dette_k nå? (*Alfred*)

B: Ja nå, \emptyset _k har vore veteran i mange år. (*Alvhild*)

A: Ja den_k er verdifull. (*Alfred*)

B: Ja, er det_k fem og seksti-modell tru? (*Alvhild*)

Det er ikkje mange døme i materialet med så variert pronomenbruk som i (69), men det finst meir i Alvdal-samtalene enn i dei andre. Kanskje er det dialektendringar på gang her.

Andre interessante døme er (70) og (71), der *det* kunne sjå ut til å referere til høvesvis *footballspelaren* og *vegen*, men truleg heller må seiast å referere til SITUASJONAR:

(70) A: Nei Botolv, han_i er over meteren innanfor sekstenmeteren. (---)

Tenk, dommaren står rett bak. (*Bosse*)

B: Nei men han dommaren er plassert utanfor, så korleis skal han sjå streken om det_r er utanfor eller innanfor (*Botolv*)

(71) Ja [denne nye vegen utover]_j, det₇ er så stilt og så utoverbakke det₇. (*Alvhild*)

I nokså mange tilfelle refererer *det* til eit namn:

(72) Vi kom til Lima_i først, og det_i er jo som en storby, det_i er som Oslo. (*Oliver*)

(73) A: Jeg husker jeg gikk på skikurs, skiforening, på Sankthanshaugen_j. (*Olga*)

B: På Sankthanshaugen_j? (*Olav*)

A: Det_j er en haug vet du. (*Olga*)

(74) "Sjukehuset i Aidsensfield"_k, ja nei det_k er slutt. (*Sune*)

I mange slike dømme kan ein tenke seg at *det* refererer til eit bakanforliggende appellativ som er nøytrum, her *et sted* eller *eit tv-program*, men dette gjeld ikkje i alle tilfelle.

Sidan *det* er så vanskeleg å avgjere akkurat kva *det*-subjekt refererer til, i tillegg til om dei refererer i det heile, er det vanskeleg å sette opp statistikk over dei ulike referansetypane som er nemnt her. Det som derimot er klart, er at referanse til enkle nøytrumsfraser er sjeldan. (60) med *vannet (på skolen)* er eitt av ganske få klare dømme på dette. Type-anaforliknande bruk av *det* er vanlegare, med referanse til ei eining av same type som den som er nemnt, og også *det* bruka for å referere til namn, spesielt stadnamn. Men det klart vanlegaste er at *det* har *ikkje-nominal referanse*, til aktivitetar, situasjonar og proposisjonar etc., slik vi såg i blant anna (62) og (63).

6.2.6 Det er (det)

Som nemnt fleire gonger er det spesielt vanskeleg å analysere *det* i dei mange tilfella der ytringane bare består av '*Det er det*' eller '*Det er*'. Til same kategori reknast òg bl.a. desse:

(75) Var det?

(76) Eller er det det?

(77) Nei det er nok ikkje det.

(78) Det er det faktisk.

(79) Men det er jo ...

(80) Og det var var ...

(81) Det har jo det.

(82) Gjer det?

(83) Ja, ~~det~~ stemmer.

(84) (Eg veit ikkje) om der har vor- ...

Som vist i *Tabell 15* er 178 ytringar plassert i denne kategorien. Nokre få av desse har *der* som subjekt, nokre har nullekspletiv. Dei klart fleste i kategorien har *vere* som hovudverb. Som nemnt i 5.3 kan '*Det er*' aleine ha ein ta- eller behalde-ordet-funksjon. Det vil eg ikkje diskutere vidare her. (Sjå også 5.3 for argumentasjon for kvifor ytringar som er avbrotne etter *Det er* er med i statistikken i det heile.)

Det er to hovudårsaker til å trekke desse konstruksjonane ut i ein eigen kategori. Den eine er som nemnt at mange av dei er så vanskeleg å analysere; det er umuleg å velje ein annan kategori å plassere dei i. Analysen er gjerne vanskelegare jo færre leksikalske einingar som er med i ei ytring, spesielt der subjektet er *det* og verbet er *vere*. Den andre årsaka er at sjølv om ein kan gjette seg til om *det*-ane refererer, og til kva, gir ytringane likevel inga meining i det heile utan kontekst. Mange gonger er *Det er det* tilbakemeldings-signal etter ein uttalt ekspletivkonstruksjon, til dømes presentering eller utbryting. Spørsmålet er om ein da skal analysere dei som presentering og utbryting sjølv om det er umuleg å sjå på ytringane aleine at dei er *det*. Mange av dei kan ikkje settast i kategorien '*referensiell det*', for ein må kunne seie at også tilbakemeldingssignala har ekspletivsubjekt i blant anna desse replikkvekslingane:

(85)	A: Det skal vere [så mykje mus inni der] _i . (<i>Alvhild</i>)	(presentering)
	B: Ja det er jo det _i . (<i>Alfred</i>)	(tilbakemeldingssignal)
(86)	A: Så er det [greit å ha den sjølv] _j . (<i>Alma</i>)	(ekstrap. ledds.)
	B: Ja det er faktisk det _j ja. (<i>Alvin</i>)	(tilbakemeldingssignal)
(87)	A: Det er [MANGE som er ute etter a] _k . (<i>Alvhild</i>)	(utbryting)
	B: Ja det _k er det aldeles sikkert. (<i>Alfred</i>)	(tilbakemeldingssignal)
(88)	A: Det er [jævleg greitt på Storsteia] _l . (<i>Alvin</i>)	(upers. ekspl.konstr.)
	B: Det er det _l ? (<i>Alma</i>)	(tilbakemeldingssignal)

Derfor har eg valt å trekke dei fleste ytringar som ikkje inneheld andre argument enn *det*, både dei med eitt *det*-argument og dei med to *det*-argument, ut i ein eigen kategori.

Unntaket frå dette er når *Det er det* blir rekna som ELLIPTISK UTBRYTING. Sidan eg har som mål å vise den fulle variasjonen av måtar utbryting kan brukast på, er desse kategorisert som *det*. *Det er det* kan altså enten vere ei syntaktisk fullstendig ytring, som B-døma over, *eller* ei elliptisk ytring som kan seiast å mangle relativsetning. Eg antar som sagt i 2.3.2 bare ellipse dersom det er meir sannsynleg at noko er borte enn at det ikkje er *det*. Det er ikkje mange klare døme på dette her, men eg vil seie at ellipseanalyse er muleg i (B) i (89)–(92) (utheving markerer **trykk**):

(Kontekst: Dei diskuterer kvifor Olav ikkje vil gå på ski i Nordmarka)

(89) A: Ja, men det er jo så godt skiltet og sånt noe, det er ikke noe problem. (*Olga*)

B: Ja så det er ikke **DET**. ~~som er problemet~~ (*Olav*)

(Kontekst: Alma slit med å få selt Audien sin til den prisen ho vil ha for den.)

(90) A: Nei det er ikkje nokon vits i å stresse viss du ikkje må. (*Alvin*)

B: Nei da, herregud, det er jo heilt greitt å sitte med den.

Det er ikkje **DET**. ~~som er problemet~~ (*Alma*)

(Kontekst: Dei diskuterer konflikhtar i verda i dag og land som er annleis enn Noreg.)

(91) A: Dei er jo i denne brytningstida for å prøve å få ein skikk på både sitt land og sine forhold, sine lovlege forhold og alt sånne ting (*Borgny*)

B: Det er jo **DET** altså. ~~som er årsaka~~ (*Bodil*)

(92) A: Ja jeg gikk jo på videregående eller på en realskole som det het da (*Olga*)

B: Ja, det var **DET**. ~~det het~~ (*Olav*)

Konteksten spelar kanskje ei rolle i analysane her, men truleg er det trykkplassering og intonasjon som i hovudsak bestemmer tolkinga. I B-setningane i (89)–(92) er det klart sterkaste trykket på det utbrotne leddet *DET*, og bare på det.

I *Det er det*-døme som truleg er fullstendige ytringar og ikkje elliptiske, sjølv om dei er kommentarar til utbrytingar, er det like sterkt trykk på verbet og eitt av *det*-argumenta:

(93) Det er jo [FINDEN stort sett som du tener så bra på da]_i.

Det **er det**_i. (*Alma*)

(94) Det er jo [NOKO her som er veldig bra]_j.

Det **må** jo **vere det**_j. (*Alma*)

(95) A: Så er det vel [INGEN GENERASJON som har opplevd større forandringar]_k (*Sveinung*)

B: Nei det **er** nok ikkje **det**_k. (*Svanhild*)

(96) A: Det var [HAN som laga hornskeier]_l. (*Svanhild*)

B: Ja, det **var det**_l. (*Sveinung*)

(97) A: Men der er nok ikkje [MANGE som kan det]_m. (*Svanhild*)

B: Nei det **er** ikkje **det**_m. **Det**_m **er** det ikkje. (*Sveinung*)

Desse reknar eg altså ikkje som elliptiske, men som fullstendige syntaktiske ytringar av same type som (B)-ytringane i (85)–(88). (B)-døma i (93)–(97) vil eg seie har eitt ekspletivt argument og eitt referensielt – eit trykklett ekspletivsubjekt og eit meir trykksterkt referensielt predikativ. Alle desse er typiske døme på ytringar frå kategorien *Det er (det)*.

Konstruksjonen *Det er det* kan òg vere tilbakemeldingssignal på ein tilsvarande måte når begge *det*-argumenta er referensielle, men dette er ein god del mindre frekvent:

(Kontekst: Når dei skal øve med koret i nabobygda [kjem desse aldri til tida]_i.)

(98) A: Det_i er [dårleg gjort]_j. (*Alvhild*)

B: Ja det_j **er** det_i. (*Alfred*)

(Kontekst: Sonen har tatt over garden, men Sveinung hjelper framleis til i fjøset og har ansvaret for [å gå i skogen og hogge ved]_k.)

(99) A: Det_k er [følgemannen sin jobb]_i det_k, veit du. (*Svanhild*)

B: Ja **visst** er det_k **det**_i. (*Sveinung*)

I dei nokså mange tilfella der det bare er eitt *det*-argument, for det meste ved avbrot av ulike slag, er det oftast umuleg å avgjere statusen til *det*. Truleg er det mest sannsynlege at det har same analyse som det siste *det*-subjektet i konteksten rett føre, til dømes i (100), eller same analyse som det neste *det*-subjektet i konteksten rett etter, til dømes i (101). I (102) er det umuleg å seie noko sikkert:

(Kontekst: Om kvifor Oliver reiste på ferie til Peru.)

(100) Var det liksom bare for å oppleve Inka-kulturen og sånn?

Eller var det, har du noe familie der eller? (*Olivia*)

(101) A: Ja for han var på Hydro-anlegget. Han var, veit du, på Nes. (---) (*Sveinung*)

B: Nei det var, nei da eg tenkte meg til det at det var på Nes han var ja. (*Svanhild*)

(Kontekst: Om aldersgrenser og USA)

(102) A: Du kan bli sendt i krigen og bli drept men du får ikke lov til å ta deg en øl.

Det er farlig. (*Oliver*)

B: Ja du får jo ja, nei det er he- m, selvfølgelig du kan, ja.

Det er jo, du kan stemme på måte. (*Olivia*)

Ofte må ein rekne med at *Det er* bare har ein innleiarsfunksjon, kanskje ytra for å ta eller halde på ordet i samtala (jf. også 5.3.3). Dette er til dømes frekvent hos Svanhild:

(103) Det er, eg leste i Bygdekvinnebladet som me fekk no. (*Svanhild*)

(104) Ja det er ee, han kan vere mest skremd med det, tykkjer eg. (*Svanhild*)

(105) Men det er d- ee, korleis er det å få tak i horn, da? (*Svanhild*)

(106) Men det er, alt forandrar seg, veit du. (*Svanhild*)

6.3 Utbryting

Eigenskapane og bruksmåtane til utbrytingssetningane i materialet *kvalitativt* sett blir diskutert utførleg i kapittel 7 og 8. 6.3 gir hovudsakleg *kvantitative* oversikter, som blir vist til seinare der frekvens er relevant for analysen. *Tabell 17* viste at den grunnleggande kategoriseringa av utbrytingane i materialet er etter om dei er *fullstendige* ('fullstendig'/'full') eller *elliptiske* eller *avbrotne* (nemnt med samletermen 'avkorta'/'avk.') – og etter om det utbrotne leddet er ein *indefinit* DP ('Indefinit' eller 'Indef.' i tabellane) eller ein *definit* DP, preposisjonsfrase eller adverb ('Definit' eller 'Defin.').

Bakgrunnen for denne inndelinga er òg nemnt i 6.2.1: I PRESENTERINGSUTBRYTING er det utbrotne leddet alltid ein indefinit DP. I VANLEG DET-UTBRYTING kan det vere både indefinit DP, definit DP, preposisjon, adverb og meir (jf. 3.1 og 4.2). Grovinndelinga burde gått etter desse to konstruksjonstypene, men grensa mellom dei er uklar fordi utbryting av indefinit DP er muleg i begge. Det er ikkje muleg å lage statistikk over det utan lengre diskusjonar. Dette er eit hovudtema i avhandlinga, og inndelinga er også utgangspunkt for kap. 7 og 8.

Dei fleste i Indefinit-kategorien (=79) skal truleg reknast som presenteringsutbryting, men ikkje alle (sjå 9.1). Alle i Definit-kategorien (=134) er vanlege *det*-utbrytingar.

6.3.1 Det utbrotne leddet

Utbryting av ulike syntaktiske funksjonar

Det blir ofte sagt i litteraturen at det er vanlegast å bryte ut subjektet, og det stemmer også med mitt materiale. Blant fullstendige utbrytingar av defintte ledd utgjer dette om lag halvparten av tilfella, blant dei indefinte nesten 85%, og totalt om lag to tredelar. Det vanlegaste elles, totalt sett, er utbrotne objekt, og utbrotne adverbial (ca. 15%):

Tabell 20. Utbrotne ledd: Syntaktisk funksjon

	Definit, full	Defin., avk.	Indef., full	Indef., avk.	SUM
Subjekt	(49%) 35	33	(84%) 52	10	130 (61%)
Predikativ	4	3	-	-	7 (3,3%)
Objekt	9	6	7	7	29 (14%)
Utf. PP	11	2	-	3	16 (7,5%)
ADV	13	14	3	1	31 (15%)
	(72)	(58)	(62)	(21)	<u>= 213</u> (100%)

Følgjande døme frå materialet kan illustrere utbryting av dei ulike syntaktiske funksjon-

ane, subjekt (107), predikativ (108), objekt (109), utfylling til PP (110) og adverbial (111).

(107) Det er HO som er dirigenten vår no. (<i>Alvhild</i>)	(⇐ <u>Ho</u> er dirigenten vår no.)
(108) Eg trur det var ELIN ho heitte, eg. (<i>Alvhild</i>)	(⇐ Ho heitte <u>Elin</u> .)
(109) Og så var det SAUER dei hadde. (<i>Bodil</i>)	(⇐ Dei hadde <u>sauer</u> .)
(110) Det var DET jeg bodde i. (<i>Olav</i>)	(⇐ Jeg bodde i <u>det</u> .)
(111) Det er helst DER eg kjører. (<i>Alvhild</i>)	(⇐ Eg kjører helst <u>der</u> .)

Det er ingen utbrytingar av verbal i materialet, men (112), kategorisert som utbryting av objekt, kunne ein seie skjuler eit døme på dette – illustrert med (112)ii):

- (112) Så satt jeg meg ned når jeg kom hjem og så på tv, og DET var det jeg gjorde. (*Olav*)
i. Det var DET jeg gjorde. (<i>Olav</i>)	(⇐ Jeg gjorde <u>det</u> .)
ii. Det var SETTE MEG NED OG SE PÅ TV jeg gjorde.	(⇐ Jeg <u>satt meg ned og så på tv</u> .)

I elliptiske utbrytingar kan det vere vanskeleg å avgjere kva syntaktisk funksjon det utbrotne leddet ville hatt i den tenkte, ikkje-uttalte relativsetninga. Statistikken for 'Avkorta'-kategoriane må derfor reknast som veldig omtrentlege her. Det mest sannsynlege i (113) vil eg seie er tolking (i), der det utbrotne leddet *Hvitblokkene* er analysert som objekt i den elliptiske relativsetninga, men tolking (ii) av *Hvitblokkene* som predikativ er også tenkeleg:

(*Kontekst*: Olav snakkar om oppveksten og kva dei kalla blokkene i nærområdet.)

- (113) Når vi på min alder snakker, så er det HVITBLOKKENE. (*Olav*)
i. Så er det HVITBLOKKENE vi sier	(⇐ Vi sier <u>Hvitblokkene</u> .)
ii. Så er det HVITBLOKKENE det heter	(⇐ Det heter <u>Hvitblokkene</u> .)

I (114) er relativsetninga uttalt, men det er likevel eit spørsmål om det utbrotne leddet *Etterstad* skal analyserast som adverbial, da med ugrammatisk ikkje-utbroten variant av setninga (i), eller som utfylling til ein preposisjon som ikkje er uttalt (ii):

- (114) Nei det er ETTERSTAD du har vokst opp ja. (*Olga*)
i. Det er ETTERSTAD du har vokst opp.	(⇐ *Du har vokst opp <u>Etterstad</u>)
ii. Det er ETTERSTAD du har vokst opp på.	(⇐ Du har vokst opp på <u>Etterstad</u>)

I dei fleste andre tilfelle er det nokså uproblematisk å avgjere syntaktisk kategori.

Utbryting av ulike ordklasser og frasetypar

Eitt av dei viktigaste funna i analysen av utbryting i spontantale, er at det er så vanleg å bryte ut personlege pronomen. I kategorien 'Definitt, full' utgjør det nesten halvparten av

setningane, så utbrotne ledd er altså ofte *referensielt kjente*, t.d. (115). Dette blir drøfta i 7.1. Blant 'Indefinit, full' er det òg vanleg med utbryting av enkle nominale ledd som *mange, nokon, ingen* ('Kvantor aleine'), om lag 45%, men her er det litt vanlegare med større DP-ar ('Andre nominal'). Det kan òg påpeikast at utbryting av ikkje-nominal er generelt lite frekvent, bare om lag ein tidel. Vi såg i *Tabell 20* at utbryting av adverbial utgjorde 15% totalt, men ein god del av desse er altså DP-ar og nominale, t.d. (117).

Tabell 21-23 viser tal for utbryting av ulike ordklasser og frasetypar, med døme under kvar tabell som illustrerer dei ulike kategoriane. Teiknet ■ markerer 'ikkje muleg'.⁴⁸

Tabell 21. Utbrotne ledd: Ordklasse og frasetype

	Definit, full	Defin., avk.	Indef., full	Indef., avk.	SUM
Pronomen	(46%) 33	11	■	■	44 (21%)
Kvantor aleine	■	■	(45%) 28	3	31 (15%)
Andre nominal	(25%) 18	34	(53%) 33	16	101 (47%)
Ikkje-nominal	9	11	■	■	20 (9,4%)
Kv-ledd	12	2	1	2	17 (8,0%)
	(72)	(58)	(62)	(21)	<u>≡ 213</u> (100%)

(115) Det er HO som er dirigenten vår no. (*Alvhild*)

(Pronomen)

(116) Det var MANGE som rømte. (*Botolv*)

(Kvantor aleine)

(117) Det er EIN OG ANNAN GONG eg ser på det. (*Sune*)

(Andre nominal)

(118) Det er helst DER eg kjører. (*Alvhild*)

(Ikkje-nominal)

(119) HVA er det som er spesielt med det? (*Oliver*)

(Kv-ledd)

Tabell 22. Utbrotne ledd: 'Andre nominal'

	Definit, full	Defin., avk.	Indef., full	Indef., avk.	SUM
Namn	10	11	■	■	21
Subst. aleine	3	8	3	-	14
Annan DP	5	15	30	16	66
	(18)	(34)	(33)	(16)	<u>≡ 101</u>

⁴⁸ Eg reknar alle pronomen som definite, og til klassa pronomen også demonstrativar som *dette* bruka aleine. Eg reknar alle kvantarar her som indefinite; dei aller fleste av dei er *mange, nokon* og *ingen*. Tabellane viser alle ikkje-nominal som definite. Dette er ikkje eit viktig poeng, men gjort av praktiske årsaker fordi utbryting av adverb og preposisjonar alltid er *det*-utbryting og derfor høyrer saman med definite DP-ar her. Indefinite kv-ledd er t.d. *kva slags* og *kor mange*. Definite kv-ledd er både dei NRG reknar som pronomen (t.d. *kva, kven*) og dei som reknast som adv/prep (t.d. *kor, korleis*) (NRG:27) Sjå 6.3.2 og 7.5 for meir om utbryting i spørsmål.

- (120) For det var JORID som stulla sauene. (*Sveinung*) (Namn)
 (121) Så det var HØRSLA som var ringaste for han. (*Sveinung*) (Subst. aleine, defin.)
 (122) Og så er det TING som skal gjøres ute òg. (*Olav*) (Subst. aleine, indef.)
 (123) Men då er det DET ANDRE LAGET som får jakte. (*Sune*) (Annan DP, defin.)
 (124) Der er jo GANSKE MANGE KJENTE som er med. (*Sune*) (Annan DP, indef.)
 (125) Ja ~~det~~ er mest DEI SOM ER UTANBYGDS som lurar på kva vi
 gjer her og ikkje skjønner korleis vi klarer å bu her (*Alvin*) (Annan DP, defin.)

Det vanlegaste i kategorien 'Annan DP' er relativt enkle utbrotne ledd, som i (123) og (124), men spesielt blant dei elliptiske utbrytingane er det òg ein god del døme på lengre DP-ar som inneheld CP-ar, blant anna (126) (sjå også 7.2.2):

- (126) Men det er DET DERRE FASTE Å SÅ HA NOEN SOM DU VET STILLER OPP OG DU VET SOM ER DER.
~~som gjør at det fungerer~~ (*Olga*)

Tabell 23. Utbrotne ledd: 'Ikkje-nominal'

	Definit, full	Defin., avk.	Indef., full	Indef., avk.	SUM
Preposisjon	2	6	■	■	8
Adverb	7	4	■	■	11
CP	-	1	■	■	1
	(9)	(11)			<u>= 20</u>

- (127) Eg tenkte meg til det at det var PÅ NES han var. (*Svanhild*) (Prep.frase)
 (128) Det er jo DERFOR jeg er på slankereren. (*Olav*) (Adverb)
 (129) Ja det var kanskje FORDI DU HADDE EN MOR SOM DU FORTALTE
 OM BODDE PÅ TORSHOV ~~at jeg trodde du var fra Torshov~~ (*Olga*) (CP)

Det er altså bare eitt (litt usikkert) døme i materialet på utbryting av ei leddsetning, (129). I alle andre tilfelle der utbrotne ledd inneheld CP-ar, er dei del av ein DP, som (125)/(126).

6.3.2 Oversetninga

Som vi såg i kap. 3 blir det sagt at subjektet i oversetninga skal vere *det* i alle typar norsk i DET-UTBRYTING, men *der* i mange dialektar i PRESENTERINGSUTBRYTING. I materialet er det *det*-subjekt ved alle definitive utbrotne ledd. Ved dei indefinitte er det alltid *det* i samtale frå Alvådal og Oslo, men *der* i eitt døme frå Senja og ti frå Suldal (diskusjon av dette i 8.1.10.).

I tillegg er ekspletivsubjektet elliptisk i 14 av utbrytingane i materialet, og da kan ein ikkje vite om det ville vore *det* eller *der* dersom det var uttalt:

Tabell 24. Subjektet i oversetninga i utbryting

	Definit, full	Defin., avk.	Indef., full	Indef., avk.	SUM
<i>Det</i>	65	58	47	18	188
<i>Der</i>	-	-	8	3	11
0	7	-	7	-	14
	(72)	(58)	(62)	(21)	= <u>213</u>

- (130) Det var jo INGEN ANDRE som var interessert i det. (*Sunniva*) (*Det*)
 (131) Og der er vel EIN VISS PROSENT som døyr. (*Sunniva*) (*Der*)
 (132) ~~det/der~~ er vel INGEN som tør å seie noko uansett. (*Sunniva*) (Nullsubjekt)

I litteraturen om utbryting er det mange som nemner at hovud verbet i oversetninga oftast er *vere*, men at også *bli/verte* kan brukast, ved alle typar utbrotne ledd. Dette er det fem døme på i materialet. I PRESENTERINGSUTBRYTING skal også *finnast* og *eksistere* vere muleg, men dette er det ingen døme på. I dei fire ytringane med *elliptisk* hovudverb ville det truleg også vore *vere* dersom det var uttalt, men det kan vi ikkje vite:

Tabell 25. Verbet i oversetninga i utbryting

	Definit, full	Defin., avk.	Indef., full	Indef., avk.	SUM
<i>Vere</i>	70	56	58	20	204
<i>Bli</i>	-	2	2	1	5
0	2	-	2	-	4
	(72)	(58)	(62)	(21)	= <u>213</u>

- (133) Der er nå DEI som må plent kommentere òg. (*Sune*) (*Vere*)
 (134) Det blei jo EIN KJEMPESVÆR HUND altså som vi blei overlatne. (*Bodil*) (*Bli*)
 (135) Ja ~~det er?~~ nettopp DERFOR de er gode, ikke sant. (*Olivia*) (Nullverb)

Tempus i oversetninga ligg nokså stabilt på to tredelar *presens* i alle kategoriar:

Tabell 26. Tempus i oversetninga i utbryting

	Definit, full	Defin., avk.	Indef., full	Indef., avk.	SUM
Presens	(63%) 45	(55%) 32	(65%) 40	(62%) 13	(61%) 130
Preteritum	25	24	20	6	75
Anna	2	2	2	2	8
	(72)	(58)	(62)	(21)	= <u>213</u>

Setningsinnleiing i utbrytingskonstruksjonar

Ulike ledd kan topikaliserast i utbrytingskonstruksjonar, også det utbrotne leddet. Det finst det fire døme på i materialet, men bare to ved fullstendig utbryting (t.d. (141)), og dei to andre er svært usikre avkorta døme. Det klart vanlegaste er at ekspletivsubjektet kjem fyrst i utbrytingar – om lag to tredelar av setningane. Dette talet inneheld både hovudsetningar og leddsetningar, og mange av dei begynner med *ja*, *og* og *men*. Ein del utbrytingssetningar begynner med korte adverbialledd som *så* og *da*, etterfølgt av verb, subjekt og så det utbrotne leddet. I nokre tilfelle kjem verbet fyrst fordi subjektet ikkje er uttalt ('nullsubj.'). Spørsmålskategoriane blir omtalt lenger nede.

Tabell 27. Setningsinnleiing i utbrytingskonstruksjonar

	Definit, full	Defin., avk.	Indef., full	Indef., avk.	SUM
Ekspletivsubj.	39	38	42	14	(62%) 133
Adv. <i>så</i> , <i>da</i> etc.	7	13	12	2	(16%) 34
Utbrote ledd	2	2	-	-	4
Verb (nullsubj.)	4	-	5	-	9
Verb (spørsmål)	8	3	2	3	16
Kv-ord (spørsm.)	12	2	1	2	17
	(72)	(58)	(62)	(21)	= <u>213</u>

(136) Det er helst DER eg kjører. (*Alvhild*)

(Ekspletiv, hovudsetn.)

(137) Nei det er ETTERSTAD du har vokst opp ja. (*Olga*)

(Ekspletiv, hovudsetn.)

(138) (---) for det var ME som jakta sist. (*Sune*)

(Ekspletiv, leddsetn.)

(139) (---) så er det HJERTET som talar. (*Botolv*)

(Adv. *så*)

(140) (---) då var det nå HAN som var med i fjøset. (*Sveinung*)

(Adv. *da*)

(141) Ja DEN er det han har. (*Svanhild*)

(Utbrote ledd)

(142) ~~det~~ var bare EIN AV UNGANE som gjekk og la seg. (*Sunniva*)

(Verb fyrst v/nullsubj.)

Utbryting i spørsmål

Som også Tabell 27 viser, inneheld materialet 33 spørsmål med utbrytingssyntaks; 17 kv-spørsmål og 16 ja/nei-spørsmål. Av dei utbrotne kv-ledda er det flest nominal (*kva*, *kven*).

Tabell 28. Spørsmål med utbrytingssyntaks

	Definit, full	Defin., avk.	Indef., full	Indef., avk.	SUM
Kv-nominal	9	2	■	■	= 11
Kv-adverbial	3	-	1	2	= 6
Ja/nei-spm.	8	3	2	3	= 16
	(20)	(5)	(3)	(5)	= <u>33</u>

(143) Bosse: KEMM de e så får dirækkte opprykk?	(Kv-nominal)
(144) HVA er det som er spesielt med det? (<i>Oliver</i>)	(Kv-nominal)
(145) HVORDAN var det dere reiste dit? (<i>Olivia</i>)	(Kv-adverbial)
(146) HVOR var det dere dro? (<i>Olivia</i>)	(Kv-adverbial)
(147) Var det MANGE som ikke kom? (<i>Olivia</i>)	(Ja/nei-spm.)

Under 'Annan statistikk' i 6.1 såg vi at talet på spørsmål med spørjesyntaks i heile materialet er 342; inkludert både ja/nei-spørsmål og over- og underordna kv-spørsmål. Dette vil seie at om lag 10% av alle spørsmål i materialet har utbrytingssyntaks:

Tabell 29. Spørjesetningar i materialet, utbryting og andre

	Utbrytingsspørsmål	Alle spørsmål	Prosent utbryting
Ja/nei	16	196	⇒ 8,2%
Kv-	14	87	⇒ 16%
Kv-undersetn.	3	59	⇒ 5,1%
SUM	= 33	= 342	⇒ <u>9,6%</u>

Det kan diskuteras om dette støttar antakingane om at utbryting er spesielt vanleg i spørsmål eller ikkje, jf. 3.1.3. Som tabellen viser, varierer prosenten mellom dei ulike kate-goriane. Vanlegast er utbryting blant overordna kv-spørsmål, der utgjer dei 16%. Det er få tilfelle av utbryting blant undersetningane (indirekte spørjesetning); eitt av tre døme er:

- (148) Ho hadde ikkje fått fortalt KVA det var som hadde skjedd (*Bodil*).

Av alle setningar i materialet som *ikkje* er spørsmål, er andelen derimot mindre:

Alle setningar⁴⁹ utan spørjesyntaks = 3672

Alle utbrytingar utan spørjesyntaks = 180 \Rightarrow 4,9%

Utbryting er altså vanlegare innanfor kategorien spørsmål (ca. 10%) enn utanfor (ca. 5%).

6.3.3 Undersetninga

Bruk av subjunksjon i utbryting

I 3.1 såg vi at subjunksjonen i utbryting i norsk antakast å vere obligatorisk ved utbrotne subjekt (*som*), men valfri i dei fleste andre tilfelle (*som* eller *at*). I materialet er *som* også uttalt ved alle utbrotne subjekt, men ofte utelatt i andre tilfelle. Ved andre DP-ar er den uttalt i 8 av 35 døme, ved adverb og preposisjonsfrasar i 1 av 12 døme (alle *som*).

Tabell 30. Subjunksjonen i utbryting (fullstendige)

	Definitt, full	Indefinitt, full	SUM
Utbrotne subjekt, m/sbu	35	52	87
Utbrotne subjekt, u/sbu	-	-	-
Utbrotne andre DP, m/sbu	3	5	8
Utbrotne andre DP, u/sbu	22	5	27
Utbrotne adv/prep, m/sbu	1	■	1
Utbrotne adv/prep, u/sbu	11	■	11
	(72)	(62)	= <u>134</u>

(149) Det er jo FINDEN stort sett som du tener så bra på da. (*Alma*) (DP - utf. PP)

(150) Det er TRE ÅR som eg ikkje har vore med. (*Alvhild*) (DP - ADV)

(151) Det blei jo EIN KJEMPESVÆR HUND altså som vi blei overlatne. (*Bodil*) (DP - DO, passiv)

Både (149), (150) og (151) har uttalt *som* ved utbryting av DP-ar som ikkje er subjekt.

Ingen av utbrytingane i materialet har *at* som subjunksjon uttalt. Det eine dømet i Tabell 30 på 'Utbrotne adv/prep, m/sbu' er med *som*, men dette er nokså usikkert og skulle kanskje ikkje vore analysert som utbryting i det heile, men heller som presentering med restriktiv relativsetning i det eigentlege subjektet:⁵⁰

(152) Det er liksom ikkje NOKO SLIK som me hadde det før. (*Svanhild*)

⁴⁹ Her er imperativ- og som-setningar tatt ut, sidan desse uansett aldri kan vere spørsmål.

⁵⁰ Men denne liknande ytringa må kunne reknast som utbryting: *Det var ikkje SLIK me hadde det før.*

Informasjonsstatusen til relativsetningane er i mange tilfelle vanskeleg å avgjere, derfor blir prosenttala for det gitt saman med analysen – i 7.1 for setningar med definitte utbrotne ledd og i 8.1 for setningar med indefinitte utbrotne ledd (*Tabell 33* og *Tabell 35*).

Plassering av sterkt trykk i utbrytingskonstruksjonar er også nokså vanskeleg å avgjere. Det vanlegaste i både definitt- og indefinitte-kategorien ser ut til å vere like sterkt trykk på eit ord i det utbrotne leddet og på eit eller fleire ord i relativsetninga, men det er mange forskjellige mulegheiter. Dette blir også diskutert i 7.1 og 8.1 (*Tabell 32* og *Tabell 36*).

6.3.4 Pseudoutbryting

I heile materialet er det to døme på *pseudoutbryting* (sjå 3.1 for definisjon på dette):

(153) Det verste vi kan få er KVALIFISERING. (*Bosse*)

(154) Og det som var spesielt med Etterstad var AT UNDER KRIGEN SÅ HADDE DET VÆRT BRUKT
SOM EN SÅNN TYSK e. (*Olav*)

Det er også nokre døme i materialet som *liknar* pseudoutbryting, men som må reknast som vanleg utsegnsetning med venstrediskort dublering av det grammatiske subjektet:

(155) Og [det som skjedde]_i, det_i var jo det at til slutt kom vi jo til gjerdet. (*Bosse*)

(156) at [det einaste som kan fungere]_j, det_j er jo det at ein kan diskutere seg fram og gi
etter på begge sider. (*Borgny*)

(157) [Det som har vorte nytt]_k, det_k er jo at det har vorte skore inn litt. (*Alfred*)

Desse konstruksjonstypene blir ikkje diskutert vidare i avhandlinga.

6.4 Rettleiing for vidare lesing

Som nemnt fleire gonger er det på alle måtar eit diskusjonstema kor grensa går mellom PRESENTERINGSUTBRYTING og DET-UTBRYTING av indefinitte DP-ar. Derfor er dei to kommande analysekapitla ikkje delt inn etter type utbrytingskonstruksjon, men etter type utbrote ledd. Kapittel 7 omhandlar utbryting av definitte DP-ar, preposisjonsfrasar og adverb. Kapittel 8 omhandlar utbryting av indefinitte DP-ar. I begge kapitla begynner eg med å skildre korleis dei relevante setningstypene fungerer i praksis i spontantalematerialet, før eg analyserer dette opp mot dei pragmatiske og semantiske problemstillingane som er skissert i 2 og 3. Kapittel 9 inneheld ein samanliknande analyse av alle variantane, og plasserer også dei indefinitte DP-ane i ein kategori etter diskusjonar av ulike typar tvilstilfelle.

7 UTBRYTING AV DEFINITTE LEDD

Dette kapitlet viser korleis setningar med *definitte* utbrotne ledd brukast i materialet; både definitte nominalfrasar av ulike slag, preposisjonar og adverb og leddsetningar (CP). I tillegg diskuterast dette i lys av relevante teoretiske spørsmål. 7.1 skildrar ulike typar utbrotne ledd og ulike typar informasjonsstatus for relativsetningane, og konkluderer med at ny informasjon og fokus må ligge i koplinga mellom utbrote ledd og relativsetning. 7.2 ser på korleis utbryting førekjem i klynger, viser ulike variantar av elliptisk utbryting, og poengterer at norske utbrytingar ikkje nødvendigvis inneheld "viktig" informasjon; dei blir òg bruka som tilbakemeldingssignal. 7.3 og 7.4 diskuterer dei formelle funksjonane til presupposisjon og uttømming/eksklusjon i lys av mitt materiale. 7.5 kommenterer nokre spesielle tilhøve som gjeld spørjesetningar med utbrytingssyntaks, og utbrotne adverbial.

7.1 Bruk av konstruksjonen i materialet

7.1.1 Typar utbrotne ledd

Vi såg i kapittel 6 at fleirtalet av utbrytingssetningane i materialet har *definitte* utbrotne ledd, både nominalfrasar, preposisjonar og adverb av ulike slag. *Tabell 31* viser korleis dei forskjellige frasetypene fordeler seg i materialet (jf. *Tabell 21-23* i 6.3.1):

Tabell 31. Definitte utbrotne ledd etter ordklasse/frasetype

	Definit, fullstendig	Definit, avkorta	SUM
Pronomen	(46%) 33	(19%) 11	(34%) 44
Namn	10	11	21
Substantiv aleine	3	8	11
DP m/CP	2	8	10
Annan DP	3	7	10
Preposisjon	2	6	8
Adverb	7	4	11
CP	-	1	1
Kv-ledd	12	2	14
	(72)	(58)	<u>≡ 130</u>

Det klart vanlegaste blant dei fullstendige konstruksjonane her, er utbryting av *pronomen*. Slike ord må på generelt grunnlag seiast å vere REFERENSIELT KJENTE på eitt eller anna nivå, men referansane fungerer på ulike måtar i materialet. Mange av dei viser til noko som nettopp er nemnt, slik *han* gjer i (1)B), *den* i (2)B) og *det* i (3):

(1) A: Ja nei da, hadde mykje å fortelje, Åge_i, når han_i var på det laget. (*Sveinung*)

B: Det var HAN_i som laga horn-skeier. (*Svanhild*)

(Kontekst: Alvin blir snart 18 og held på med å ta "lappen". Han er ferdig med teorien.)

(2) A: Å, det er godt da. Å, teorien_j, det er nå iallfall ikkje noko artig. (*Alma*)

B: {latter} ~~Det~~ er DEN_j som er ja iallfall kjedelegast. (*Alvin*)

(Kontekst: Dei snakkar fyrst om Latin-Amerika, så om å ta "forberedende" i utlandet.)

(3) [Og så kan du ta det i Brasil]_k, det var DET_k jeg skulle komme fram til. (*Olivia*)

Ved utbryting av *det* kan det vere uklart kor mykje som skal vere inkludert i innhaldet. I (3) er det eintydig at *det* refererer til setninga *og så kan du ta det i Brasil*. I (4) er referansen meir usikker. Samtaletemaet er jaktлага i suldalsområdet:

(4) A₁: Har Bråtvett og Nes kvar sine? (*Sunniva*)

B₁: Nei, det går på – dette her er jo Skaulen. (*Sune*)

A₂: Å ja, er det DET det går på, ja. (*Sunniva*)

Slik *det* er bruka akkurat her er det vanskeleg å sjå kva som er referansen. Seinare kjem det fram at det som meinast, er at grensene går slik at alt som ligg rundt fjellet Skaulen er eitt jaktområde. Derfor er referansen til *det* sannsynlegvis noko sånt som *om området ligg inntil Skaulen* eller *geografisk plassering (i forhold til Skaulen)*. Dette er i svært stor grad UTLEIDD, via BAKGRUNNSKUNNSKAP Sunniva har, i kombinasjon med ei lengre replikkveksling i diskursen. Som nemnt før er slik type bruk av *det* frekvent i materialet generelt, og det er truleg svært praktisk i spontantale at ein har denne mulegheita til å vere litt uklar (jf. 2.2.6 og 6.2.5). Kanskje har ikkje Sunniva heilt forstått det ennå når ho ytrar (4)A₂), og *det* er akkurat passe uspesifikt til at ho kan seie dette likevel, utan å forstyrre kommunikasjonen.

I (5)B) refererer *den* til det nakne substantivet (*ny*) *motor* ('bare singular', jf. Borthen 2003). Dei to ledda omtalar ikkje same eining, men ein ny og ein gammal av same type:

(5) A: Denna folkevogna, nå, har du den eller? (*Alfred*)

B: Jada, eg har a. Ho står bortpå låven. Han Jon skulle fått inn [ny motor]_i i a, for det var DEN_i som begynte å ... (*Alvhild*)

A: Hangle? (*Alfred*)

Eg, du og vi

I andre tilfelle er det samtalepartnerane sjølve som er antesedent for dei utbrotne ledda, altså *du* og *eg*. Her er referansen naturleg nok eintydig og tatt for gitt:

(6) For det var JORID som stulla sauene, så da var det EG som hadde kyrne. (*Sveinung*)

(7) Ja då, og så er det DU som ~~stullar om morgonen~~? (*Svanhild*)

Ein kunne også tenke seg tilsvarende type bruk av *vi/me*, om dei begge to. Slik *me* er nytta i (8)A₁) må det derimot i større grad UTLEIAST kva som er referansen:

(8) A₁: Men da er det DET ANDRE LAGET som får jakte, for det var ME som jakta sist. (*Sune*)

B₁: Men kven er "me"? Kven går det inn på? Far, for eksempel, kva får han? Går det òg inn på same jaktlaget? (*Sunniva*)

A₂: Det er på same jaktlaget som far din er på ja. (*Sune*)

Sune brukar fyrst *me* som om referansen skulle vere kjent, men det kjem fram at Sunniva ikkje veit korleis jaktлага fungerer, og kort etter Sunes ytring (A₁) spør ho spesifikt (B₁) etter kva som er innhaldet i *me*. Det viser seg (A₂) at far til Sunniva faktisk er på same jaktlag, det er kanskje delvis derfor Sune brukte ordet *me* i utgangspunktet.

Også i (9)B) er referansen til det utbrotne pronomenet utleidd:

(9) A: Går du ikkje i fjøset lenger heller? (*Svanhild*)

B: Jau eg gjer det. Iallfall om morgonen. Dei tek det sjølv om kvelden, og så eg og Jorid om morgonen når han går på arbeid iallfall.

I sommar når han var heime da var det nå HAN som var med i fjøset da. (*Sveinung*)

Dette er heilt i starten av samtala, og temaet er at Sveinung har blitt *folgemann*. Svanhild veit at det inneber at eldstesonen har tatt over, så det er eintydig kven som er referenten til *han*, sjølv om denne personen ikkje er omtalt med namn og ordet *son* ikkje er nemnt.

Dislokering og tunge ledd

I ein del tilfelle er antesedenten for dei utbrotne ledda VENSTREDISLOKERTE (jf. 5.4) – dei er eit påheng heilt fyrst i ytringa, med det utbrotne leddet som ein kopi innanfor sjølve den syntaktiske strukturen. Dette må seiast å gjelde for (10), (11) og (12)a):

(10) [Den midtarste der på Tveit]_i, den_i, det er DEN_i han har. (*Sveinung*)

(11) [Sånn en mursteinsblokk]_j, det var DET_j jeg bodde i. (*Olga*)⁵¹

(12) a. For [de som har lyst å gå i militæret]_k, det er jo gjerne DE_k som ender opp i de stillingene som spesialtropper, da. (*Oliver*)

b. ⇒ Det er jo gjerne DE SOM HAR LYST Å GÅ I MILITÆRET som ender opp i de stillingene som spesialtropper da.

Ei muleg årsak til dette kan vere at ein ikkje vil ha lange ledd i utbrytingsposisjonen, som vist i (12)b). I dei aller fleste vanlege, fullstendige *det*-utbrytingar er dei utbrotne ledda nokså enkle. Det finst nokre få døme med relativsetningar i utbrytingsposisjonen, da som utfylling til pronomen, men dette er likevel nokså korte utbrotne ledd:

(13) Ja ~~det~~ er mest DEI SOM ER UTANBYGDS som lurar på kva vi gjer her og ikkje skjønner korleis vi klarer å bu her. (*Alvin*)

(14) Ja det er ME SOM ER GRUNNEIGARAR som tel. (*Sune*)

Det er grammatisk å bryte ut *at*-setningar aleine i norsk, t.d. *Det var AT DU GJEKK SÅ TIDLEG eg blei lei meg for* (jf. 3.1.2), men eg vil seie det er nokså unaturleg; det er vanskeleg å sjå for seg ein brukbar kontekst. Derimot finst det ein del døme som (15)–(17) i materialet, med *at*-setningar HØGREDISLOKERT til slutt i ytringa, og eit refererande *det* i utbrytingsposisjonen. Med det kjem altså referansen for det utbrotne leddet etterpå (kataforisk referanse):

(15) Det er jo DET_i som er kjekt, [at dokker er ein heil gjeng]_i. (*Sunniva*)

(16) Ja det er DET_j eg seier, [at da geitene og krøttera kom bort så oppheva det trolld~~omen~~]_j. (*Borgny*)

(17) Og det er jo DET_k ein håpar på, [at dei også i andre, desse utviklingslanda, skal sjå at det einaste som kan fungere, det er jo det at ein kan diskutere seg fram og gje etter på begge sider]_k. (*Borgny*)

I (15) kunne ein tenke seg *at*-setninga sett inn i utbrytingssetninga i staden for kopien *det* (*Det er AT DOKKER ER EIN HEIL GJENG som er kjekt*). I (17) er dette utenkeleg, på grunn av det sterke kravet i norsk om å ha tunge ledd til slutt i ytringar (jf. t.d. Faarlund 1992:140).

Utbryting av CP-ar er vanlegare i ellipsekategorien, også ganske lange, men også her er CP-ane oftast underledd i ein DP:

(18) Så var det DET AT EG SKULLE RI. ~~som skulle skje~~ (*Bosse*)

⁵¹ Her er det utbrotne leddet ein TYPE-ANAFOR (term frå Borthen 2005, jf. 6.2.5). *Det* refererer ikkje til den blokk dei har snakka om, men til ei anna blokk av same type. (Det er også derfor nøytrumspronomenet *det* er bruka sjølv om antesedenten er maskulinum.)

(19) Og sjølvsagt så er det jo DET AT HER ER FRYKTELEG BRYTING I POLITIKKEN, I DET EIN GJER.

~~som er problemet~~ (Borgny)

(20) Ja det var DEN VEKA FØR DE GIFTE DYKK. ~~eg fekk tilbød om å jobbe~~ (Sune)

Elliptisk utbryting blir hovudsakleg diskutert i 7.2.2.

Elles er det også påfallande ofte dislokering i ja/nei-spørsmål, spesielt ved namn:

(21) Ove Røssbakk, var det HAN som skulle vere med? (Alfred)

(22) Northåv, var det DET han heitte? (Bosse)

(23) Og en sånn gåvmild dommar som han Berntsen, var det ikkje BERNTSEN han heitte, han? (Bosse)

Utbrytingar med spørjesyntaks blir hovudsakleg diskutert i 7.5.1.

Namn

Nokså mange utbrytingssetningar involverer namn, også enklare konstruksjonar med namn som utbrote ledd:

(24) Det var N SOMMERRO som ville at blandakoret skulle vere med. (Alvhild)

(25) Så det er BARE ARNE som bur der på Tveitane. (Sveinung)

Generelt sett vil namn i mykje større grad enn pronomen komme med ny informasjon, men nokre namn kan også vere svært kjente, sjølv om dei ikkje nettopp er nemnt. Dette gjeld spesielt ved namn på familiemedlemmer og nære venner som begge partane kjenner godt til, og spesielt når dei òg snakkar om kvardagsliv. I konteksten til (26) er temaet gardsbruk og kva informantane likte best å drive med i den samanheng:

(26) Nei eg òg ha- likte best kyrne, for det var JORID som stulla sauene, så da var det EG som hadde kyrne. Og derfor hadde eg mindre føling med sauer, da. (Sveinung)

Svanhild veit at kona til Sveinung heiter *Jorid* og at dei har drive garden sin saman. Namnet er ny informasjon i diskursen her, men i ein slik kontekst kjennest det nok ikkje som nytt.

I (27) kunne ein seie det er motsett:

(Kontekst: Ein lege i bygda har bede innstendig om å få kjøpe folkevogna til Alvhild.

Ho vil ikkje selje, men han har til og med sendt brev til ho med forklaring på kvifor.)

(27) For ~~det~~ var [EI AV JENTENE HANS]_i som hadde så lyst på folkevogn.

~~Eg trur det~~ var ELIN_i ho_i heitte, eg. (Alvhild)

Eininga *ei av jentene hans* er heilt ny her. *Elin* viser til same person, og referansen bakannfor er dermed nettopp nemnt, men dette er ei jente som ingen av dei kjenner, så namnet vil *fungere* som nytt i mykje større grad enn *Jorid* ovanfor.

Utbrotne substantiv

Som *Tabell 31* viser, er få av dei defintitte utbrotne ledda heilt enkle substantiv. Det interessante er at dei som finst er heilt nye i diskursen sjølv om dei har defintitt form. I (28) har dei så vidt snakka om at '*han*' hørte litt dårleg, men i (29) er det heilt uventa å trekke inn *hertet*, og i (30) er det fyrste gong i samtala at *geiter* blir nemnt:

(28) Nei, så det var HØRSLA som var ringaste for han. (*Sveinung*)

(29) Men nå når vi seier dette her, så er det HJERTET som talar. (*Botolv*)

(30) Eller så er det GEITENE som har komme bort. (*Borgny*)

Alle desse orda er likevel defintitte på ein annan måte enn vanlege substantiv. I (28) og (29) har dei unik referanse i seg sjølv – alle folk har bare ein hørsel og eitt hjerte. Det ville heller ikkje vore grammatisk med ubestemt form i (28), **Det var hørsel som var ringaste for han*, og "hertet som talar" er også eit slags fast uttrykk. *Geitene* i (30) er ikkje generisk, men referansen er likevel generell – til alle geiter som fanst i dette området på Senja før.

Utbrotne adverbialledd

Tabell 20 (6.3.1) viste at det også i mitt materiale er vanlegast å bryte ut subjekt, halvparten av dei fullstendige defintitt-utbrytingane. Døme på utbrotne subjekt er blant anna (24)–(30). Elles er det utbrotne *predikativ* i t.d. (22) og (23), og (16)–(17) er utbrotne *objekt*/utfylling til preposisjon. I 6.3.1 såg vi at utbrotne adverbialledd utgjorde om lag 15%, men at fleire av desse var nominalfrasar. Også nokre av desse involverer namn:

(31) Det er FYRSTE GONGEN det var seks i finalen. (*Botolv*)

(32) Eg tenkte meg til det at det var PÅ NES han var ja. (*Svanhild*)

(33) Nei det er ETTERSTAD du har vokst opp ja. (*Olga*)

Mest påfallande ved utbryting av adverbial er likevel at også dei fleste av desse inneheld referensielt kjent informasjon, dei er oftast *pro-ord* som *derfor*, *der* og *slik/sånn*:

(34) A₁: ~~Jeg~~ har vært på slankeren de siste tretti åra. (*Olav*)

B₁: Kjedelig å si det i alle år da, Olav. (*Olga*)

A₂: Nei jeg gjør jo ikke det da. [Jeg sprekker jo hele tida.]_i

Det er jo DERFOR_i jeg er på slankeren. (*Olav*)

(35) A₁: Nei sånn er det fint for meg da. Eg spenner på meg skia ut til deg (---). (*Alfred*)

B₁: Ja nå har eg vorte så lat, så eg gidd ikkje gå opp her heller eg nå.

Eg må kjøre på Klebersvanga. Det er helst DER_j eg kjører. (*Alvhild*)

(36) A₁: Det er vel det farlegaste med sorg, vil eg tru, at ein gir etter for den. (*Borgny*)

B₁: Trur du [ikkje det er nødvendig å få ut noko?]_{k??} (*Bodil*)

A₂: Ikkje det er ikkje SÅNN_k eg meiner det. (*Borgny*)

I (34) og (35) er referansen til det utbrotne leddet eintydig; *derfor* viser til *jeg sprekker jo hele tida*, og *der* viser til *Klebersvanga*. For *sånn* i (36) er den meir vag. Det viser til Bodils tolking av det Borgny fyrst sa, men det er uklart kva det ordrett skulle vere.

Det er altså klart at svært mange utbrotne ledd av mange ulike slag er REFERENSIELT KJENTE.

7.1.2 Trykkplassering i utbrytingssetningar

Mange som skriv om *det*-utbryting, spesielt i eldre arbeid, seier at utbrotne ledd alltid har sterkt trykk (t.d. Lundebj 1976). Det stemmer ikkje med uttala i mitt materiale. I litt nyare forskning finst det òg nokon som seier at det sterkaste trykket ofte heller ligg i relativsetninga, eventuelt i kombinasjon med sterkt trykk i det utbrotne leddet (Delin 1995, Gundel 2002) (jf. 3.1 og 2.1). Det er ofte vanskeleg å avgjere dette ved å bare lytte til spontane ytringar, så frekvenstala mine må ikkje oppfattast som absolutte, men eg vil likevel seie det er klart at definitte utbrotne ledd ikkje må ha sterkt trykk. Det er også sjeldan sterkast trykk bare i relativsetningane. Det klart vanlegaste er like sterkt trykk på det utbrotne leddet òg på eitt eller fleire ledd i relativsetninga. (Det same gjeld dei indefinitte; det drøftast i 8.1):

Tabell 32. Trykkplassering i utbryting (definit, fullstendig, minus kv-spørsmål)⁵²

	Definit, full ⁵³
Utbrote ledd (og ikkje relativsetninga) (UL)	10
Relativsetninga (og ikkje utbrote ledd) (RS)	2
Både i utbrote ledd og relativsetninga (UL+RS)	48
	(60)

(37)–(39) illustrerer dei tre variantane i tabellen (sjå 2.1.2 for drøfting av *intonasjon*):

⁵² Utbrytingar som er kv-spørsmål er tatt ut fordi dei oppfører seg litt annleis her, sjå 7.5.1.

⁵³ Dette er òg vurdert av ein annan lingvist, som etter desse kategoriane var einig i 53 av dei 60 døma (88%).

(37) Å ja, er det **DET** det går på ja. (*Sunniva*)

(⇒ Bare sterkt trykk på det utbrotne leddet) (UL)

(38) Det er jo gjerne **DE** som **ender** opp **i** de stillingene **som** spesialtropper da. (*Oliver*)⁵⁴

(⇒ Tre sterke trykk i relativsetninga, ingen i det utbrotne leddet) (RS)

(39) Det var **JORID** som stulla **sauene**,

så då var det **EG** som hadde **kyrne**. (*Sveinung*)

(⇒ Like sterkt trykk på det utbrotne leddet og i relativsetninga) (UL+RS)

Det kan også vere like sterkt trykk på adverbial eller verb i oversetninga:

(40) Men **da** er det **DET ANDRE LAGET** som får **jakte**. (*Sune*) (UL+RS)

(41) Det **er** nok **DET** dei har **tenkt** på. (*Sune*) (UL+RS)

Dette gjeld ca. 10 setningar, men er ikkje tatt omsyn til i tabellen.

Med mitt materiale som utgangspunkt er det ikkje grunn til å anta at uttala av utbrytingssetningar er grunnleggande annleis enn i andre setningar, innanfor same dialekt.

7.1.3 Informasjonsstatusen til relativsetningane

Det blir gjerne sagt eller implisert at relativsetningane i *det*-utbryting inneheld kjent/gitt informasjon (t.d. NRG og Lambrecht 2001, jf. 3.1.3. Sjå også Delin 1992:102ff). I 2.1 viste eg at det er mange måtar ledd kan vere "kjente" på, og definerte ulike termar for dette. *Tabell 33* viser korleis relativsetningane i materialet fordeler seg i dei kategoriane:

*Tabell 33. Informasjonsstatusen til relativsetningane ved defintte utbrotne ledd*⁵⁵

	Definit, fullstendig	
Nettopp nemnt	21	(29%)
Utleidd	10	(14%)
Generelt kjent	28	(39%)
Bakgrunnskjent	7	(9,7%)
Ny	6	(8,3%)
	= 72	(100%)

⁵⁴ Denne er litt spesiell, også intonasjonsmessig, og må gjerne lyttast til i korpuset.

⁵⁵ Dette er òg vurdert av to andre lingvistar, med mine definisjonar av termane lagt til grunn, utan meir forklaring – og ga litt forskjellige svar. Det er vanskeleg å vurdere BAKGRUNNSKUNNSKAP når ein les/høyrer setningane for fyrste gong, men aller mest er det vanskeleg å sjå forbi den sterke presupposisjonen. Det verkar vere klart mest intuitivt å analysere relativsetningane som NETTOPP NEMNT, som er den "mest kjente" kategorien.

I svært mange tilfelle er informasjonsstatusen vanskeleg å avgjere og kategorisere, så heller ikkje dette må lesast som eintydig og klart, men det kan likevel vise at utbrytingsrelativsetningar langt ifrå alltid inneheld "kjent informasjon" i tydinga NETTOPP NEMNT. I dei følgjande avsnitta vil eg vise døme på og diskutere dei fem kategoriane i tabellen.

Nettopp nemnt og utleidd

Med ein vid definisjon av NETTOPP NEMNT, der ein tillèt ein del utleiing så lenge om lag dei same orda er brukt, kjem litt under ein tredel av relativsetningane i denne kategorien. Dette må kunne gjelde for (42)A₂) (understreking = relevant del):

(42) A₁: Jeg syns disse bamsemumsene var veldig gode. Og du syns de er udigge? (Olivia)

B₁: Selvfølgelig syns jeg det, det er banan. (Oliver)

A₂: Ja ~~det er~~ nettopp DERFOR de er gode ikke sant. (Olivia)

Også i (43) må relativsetninga kunne reknast som NETTOPP NEMNT, men her er denne informasjonen fordelt på fleire av ytringane rett føre:

(Kontekst: Sprint-skirenn på tv på laurdag, men det gjekk ikkje så bra med Petter Northug)

(43) A₁: Og altså så god som han er så burde han jo, han burde jo komme til finalen.

Kva dei er, fire stykke? (Bosse)

B₁: Nei seks. (Botolv)

A₂: Er dei seks? (Bosse)

B₂: Jaha. Det er FYRSTE GONGEN det var seks i finalen. (Botolv)

Verbtida blir endra i løpet av prosessen (*var*→*er* i (42) og *er*→*var* i (43)), og pronomen blir bytt inn (*bamsemumsene*→*de* i (42), generell *dei*→ekspletiv *det* i (43)), men likevel må ein kunne seie at innhaldet i relativsetningane er NETTOPP NEMNT i begge tilfella.

Større grad av utleiing er det i (44), men sidan ordbruken er mykje den same i dei to relevante delane, og ein ikkje må legge til så mykje ny informasjon for å komme frå det eine til det andre, kunne ein rekne denne utbrytingsrelativsetninga òg som NETTOPP NEMNT:

(44) A: Men Norge har jo veldig bra sånn, jeg føler at vi har veldig masse sånn små tropper som spesialiserer seg på noe. Og de er kjempeflinke. Det har jeg hørt. Vet ikke om det er sant da men. (Olivia)

B: Ja men, det er greit nok, men da kunne man hatt, altså militæret var frivillig.

For de som har lyst å gå i militæret,

det er jo gjerne DE som ender opp i de stillingene som spesialtropper, da. (Oliver)

Olivia snakkar om at Noreg har *tropper som spesialiserer seg*, og Oliver brukar dette vidare som det samansette ordet *spesialtropper*. Dette skulle det vere greitt å rekne som NETTOPP NEMNT. Derimot må *ender opp i de stillingene* kanskje seiast å vere UTLEIDD. At vi *har* troppar som spesialiserer seg på noko i militæret, må tilseie at nokon *ender opp i* slike stillingar.

Dette er eit gjennomgåande problem i analysar av større diskurseiningar; kor mykje i eit lengre ledd må stemme med ein kategori for at heile leddet skal kunne settast i denne kategorien. Det er uvisst korleis andre som har analysert informasjonsstatus i utbryting har gått fram her. I analysar av spontantale trur eg det vil vere vanskeleg å sette grensene for kjent og ny uansett kva definisjon ein har. Eg set *ei* grense ved døme som (44); er forskjellane større enn her, frå kontekst til relativsetning, har eg kategorisert det som UTLEIING.

Eit meir uproblematisk døme på UTLEIDD INFORMASJON er (45)B₅), som eg også omtalar i 2.1.1. Relativsetninga her er ikkje *ny*, men Alvhild må heilt klart ha slutta seg til innhaldet i henne. Ordbruken endrast òg meir enn i døma vi har sett ovanfor:

- (45) A₁: A Karin dotter mi, ho var på hytta den helga (---) (*Alfred*)
 B₁: Ja ~~kor~~ gammal begynner ho å bli nå? (*Alvhild*)
 A₂: Ho er 23 nå, har blitt mo-, altså eg har blitt bestefar eg nå. (*Alfred*)
 B₂: Nei gratulerer da. (*Alvhild*)
 A₃: Jo takk for det. (*Alfred*)
 B₃: Jøye meg vel gitt. Bur a oppi Tylldalen eller? (*Alvhild*)
 A₄: Neida ho bur på Fåsett. (*Alfred*)
 B₄: Å gjer a det? (*Alvhild*)
 A₅: Ja. (*Alfred*)
 B₅: KVEN er ~~det~~ ho er i saman med oppå der? (*Alvhild*)

Her er det ikkje nemnt noko tidlegare om at dottera har ein mann eller er 'i saman med' nokon, men sidan ho akkurat har fått barn, reknar Alvhild med at ho er saman med nokon 'oppå der', og at det er derfor ho har flytta dit.

Ein god grunn til å akseptere ei viss grad av utleiing innanfor definisjonen på NETTOPP NEMNT, er der verb blir til verbalsubstantiv (eller motsett), som i (46) (jf. 2.1.1):

- (46) A: KVEN er ~~det~~ som dirigerer nå da? (*Alfred*)
 (---)⁵⁶
 B: Ja, det er HO som er dirigenten vår nå. (*Alvhild*)

Eg vil seie ein ikkje kan rekne *som er dirigenten* som noko anna enn NETTOPP NEMNT her,

⁵⁶ Her er det 3-4 setningar ytra imellom. For full gjennomgang av dette dømet, sjå 7.2.1.

sjølv om ein kunne seie det er ei viss grad av utleiing også frå 'dirigere' til 'dirigent'.

I praksis er det sjeldan at uttalte relativsetningar i utbryting er ei ordrett gjengiving av det det bygger på i konteksten. Eitt av få døme der relativsetninga er *nesten* ordrett uttalt *nokså* rett føre, er der Olav snakkar om å slanke seg (34). Eg vil faktisk seie det er svært unaturleg å uttale relativsetninga dersom innhaldet nettopp er nemnt, ordrett, iallfall når dei relevante delane er tettare inntil kvarandre, spesielt ved spørsmål og svar. I (47) vil eg seie det er så godt som obligatorisk med ellipse i svaret:

(47) A: KVEN var det som vann?

B1: #Det var NORTHUG som vann.

B2: Det var NORTHUG. ~~som vann~~

B3: Northug.

Til spørsmålet i (A) vil både (B2) og (B3) vere naturlege svar, men ikkje (B1).

Det verkar vere meir naturleg å gjenta relativsetninga når den inneheld informasjon som er meir generell. Det blir omtalt i 7.2.1 og i det følgjande avsnittet her.

Generelt kjent og bakgrunnskunnskap

Relativsetningar som inneheld heilt GENERELL KUNNSKAP om verda er det mest frekvente i tabell 33 (ca. 40%). Orda som brukast er ikkje nemnt i den nærliggande diskursen, men dei bidrar heller ikkje med særleg mykje nytt semantisk innhald; dei oppfattast ikkje som nye. I forklaringa til definisjonen på GENERELT KJENT i 2.1.1 gir eg blant anna desse døma:

(48) Alle har eit namn.

(49) Når ein blir gammal får ein gjerne dårlegare hørsel eller syn eller rørsleevne.

Dette (og svært mykje anna) må reknast som allment kjent, iallfall i eit samfunn som vårt. Utbrytingssetningar som kan illustrere (48) og (49), er (50)/(51) og (52), der eg altså vil kategorisere relativsetningane som GENERELT KJENT:

(50) Var det ikkje BERNTSEN han heitte, han? (*Bosse*)

(51) Northåv, var det DET han heitte? (*Bosse*)

(52) Nei, så det var HØRSLA som var ringaste for han. (*Sveinung*)

Enkle relativsetningar med *heite* som hovudverb er det fleire av i materialet. Der samtaletemaet er ein bestemt, men ikkje så kjent, person – til dømes ein fotballdommar (50) eller ein ung skiløpar (51) – vil det aldri vere heilt uventa å diskutere kva denne heiter. I (52) er samtaletemaet ein mann som både Sveinung og Svanhild kjenner, og dei diskuterer korleis

det går med han nå som han har blitt så gammel. Å snakke om kva han sleit mest med helsemessig er derfor ikkje uventa i diskursen. *X heitte og X var ringaste for han* er ikkje "kjent" i tydinga NETTOPP NEMNT, det er ikkje felles BAKGRUNNSKUNNSKAP samtalepartnarane har fordi dei er venner og kjem frå same stad, det er heller ikkje UTLEIDD frå konteksten, og eg synest heller ikkje det er riktig å seie at det bringar fram NY INFORMASJON.

Også relativsetningane i (53)–(55) inneheld GENERELL KUNNSKAP:

(53) KOR er det du går på skule hen nå? (*Alma*)⁵⁷

(54) Så det er liksom ikkje NOKO SLIK som me hadde det før. (*Svanhild*)

(55) "Ja, men det er ikkje HAN som er der eg går med bilen", sa eg. (*Alvhild*)

Ein kan anta at ein 18-åring som Alvin (mest sannsynleg) *går på skule* (53), og det er heilt allment kjent at *vi hadde det (annleis) før*, da vi var unge (54). Slik Alvhild brukar *går med bilen* i (55), vil eg seie at også dette kjem i same kategori – ho insinuerer at alle har ein fast stad dei plar gå og få fiksa bilen når den treng reparasjon.

Eg vil òg seie ein må kunne rekne det som GENERELT KJENT at alle alltid bur ein stad, og at alle har vakse opp ein stad:

(56) Sånn en mursteinsblokk, det var DET jeg bodde i. (*Olga*)

(57) Nei det er ETTERSTAD du har vokst opp ja. (*Olga*)

Det kan også her vere vanskeleg å trekke grensa mot kategorien UTLEIDD. Dei unge Oslo-informantane snakkar om reising, blant anna at Oliver har vore i Peru. Sidan han bur i Oslo til vanleg må han ha reist dit på eit vis. Olivia antar at det ikkje var fly non-stop, og spør:

(58) HVORDAN var det dere reiste dit? (*Olivia*)

[UTLEIDD]

Denne vil eg heller seie er UTLEIDD, fordi det ikkje er allment at alle reiser ein stad. Informasjonen er dedusert frå noko Oliver nettopp har sagt om *de stedene jeg hadde vært i Peru*. Det er ikkje generell informasjon som gjeld alle, slik *bodde i* og *vokst opp* er.

Fleire av døma på GENERELT KJENT informasjon som eg har nemnt til nå, kunne kanskje også fått merkelappen *bakgrunnskunnskap*, i vanleg bruk av dette omgrepet. Dette meiner eg derimot ville passe dårleg for ein litt annan type generelle setningar som det er mange av blant *det*-utbrytingane i materialet. Dette er korte relativsetningar med verbfrasar som *seie, tale, meine, snakke om* og *komme fram til*:

(59) Ja, det er DET eg seier. (*Borgny*)

⁵⁷ Utbryting i spørjesetningar fungerer generelt sett litt annleis, og blir diskutert spesielt i 7.5.1. Poenget med å ta inn dette dømet her er bare å illustrere akkurat denne typen relativsetning.

(60) Det er ikkje SÅNN eg meiner det. (*Borgny*)

(61) Det var DET jeg skulle komme fram til. (*Olivia*)

I same kategori set eg også *håpe på* og *ha behov for*; det bør iallfall kunne vere generell kunnskap at alle håpar på ting frå tid til annan, og at alle har nokre ting dei har meir behov for (eller ikkje) i livet:

(62) Og det er jo DET ein håpar på. (*Borgny*)

(63) For det var ikkje DET dei hadde behov for. (*Svanhild*)

Litt meir i tvil om kategorien er eg ved *fungere* og *skje*, men relativsetningane i (64)– (65) fungerer veldig tilsvarende dei andre over. Dei er generelle og bidrar med lite nytt, og verba er heller ikkje nemnt i nærliggande diskurs. I (64) er temaet at fleire gardar i bygda har lagt om til fellesdrift; Svanhild trur bøndene framleis bør gå i fjøset kvar dag:

(64) Det var SLIK det fungerte, det. (*Svanhild*)

I (65) fortel Botolv om kor viltre dei var i friminutta på skulen da dei var små; det hende ofte at nokon skada seg:

(65) Men det var nå SÅNN som skjedde. (*Botolv*)

Slike døme kunne òg klassifiserast som ein type *tilbakemeldingssignal*. Dei brukast meir for pragmatisk kommentar og strukturering enn for direkte semantisk bidrag. Dette er tema i 7.2.3, som også går i djupna på ytringar som *Det er det som er* og *Det er det det er*.

Eg har definert termen **BAKGRUNNSKUNNSKAP** som meir spesifikk informasjon enn det som er vist under diskusjonen av **GENERELL KUNNSKAP** her. Bakgrunnskunnskap er gjerne informasjon som eg som utanforståande ikkje har, iallfall ikkje før eg har lytta til samtalene i materialet. Det er kunnskap som samtalepartnarane har fordi dei er venner eller fordi dei kjem frå same stad (jf. *def. 4* i 2.1.1). Blant anna veit både Sveinung og Svanhild at ein av brørne på garden Tveit kunne lage skeier av bukkehorn:

(66) Det var HAN som laga hornskeier. (*Svanhild*)

Det er altså **BAKGRUNNSKUNNSKAP** i samtala at nokon kunne *lage hornskeier* og Svanhild presiserer i (66) kven dette er. Det verkar òg vere felles bakgrunnskunnskap at det finst folk som ikkje skjønner korleis ein kan klare å bu i Alvdal, som i relativsetninga i (67):

(67) Ja ~~det~~ er mest DEI SOM ER UTANBYGDS som lurar på kva vi gjer her og ikkje skjønner korleis vi klarer å bu her. (*Alvin*)

Bakgrunnskunnskap som er mykje vidare utbreidd, finst i eit tema som *football*, til dømes at nokre lag rykker direkte opp og ned i divisjonane, jf. (68). Denne informasjonen er det mange i Noreg som har, men ein kan vanskeleg kalle det GENERELL KUNNSKAP:

(68) KVEN det er som får direkte opprykk? (*Bosse*)

Det er ikkje eigentleg eit poeng i seg sjølv å sette denne grensa mellom spesifikk bakgrunnskunnskap og meir generell, allmenngyldig kunnskap, men det er eit poeng for meg å få fram kor frekvent det er med utbrytingsrelativsetningar som har heilt generelt innhald.

Heilt ny informasjon

Få *det*-utbrytingar i materialet har relativsetningar som inneheld HEILT NY INFORMASJON. Eitt av få tilfelle er utbrytinga til slutt i (69), der temaet er fyllekjøring blant ungdom (representert ved det utbrotnle leddet *DET*), men det er heilt nytt å trekke inn *USA* i samtala:

(69) Ja, men hvor mange prosent sjanse er det for det, er det ikke ått- nitti prosent sjanse høyere sjanse for at du krasjer hvis du har drukket eller noe? Vet ikke. Det er et eller annet sånt. Det er helt sykt. Det er *DET som er problemet til USA*, ikke sant. (*Olivia*)

Ein kunne seie at dette delvis er GENERELL KUNNSKAP fordi alle land har sine problem, eller UTLEIDD fordi ein kan dedusere seg frå *fyllekjøring* til *problem*, men leddet *til USA* er heilt nytt, og det må seiast å vere det viktigaste semantiske bidraget her.

Relativsetninga i (70) kan ein òg seie er heilt NY INFORMASJON. Det er ikkje gitt i konteksten i det heile at han tullar:

(70) Det er på same jaktlaget som far din er på ja. Og ee, ja der er jo gan-,
eg trur me er fire og førti på heile laget. Så me er to og tjue på kvart lag.
Nei. Eller er det EG som tullar nå? (*Sune*)

Samtidig kunne ein òg kategorisere utsegna som GENERELL KUNNSKAP, tilsvarande døma med *seie* og *meine* over. Det ligg truleg meir pragmatikk enn semantikk i dette. Sune blir usikker på det han nettopp har sagt og vil markere at Sunniva ikkje må stole 100% på det.

Spesielt der eg manglar bakgrunnsinformasjon kan det òg vere vanskeleg å sette grensa mellom NY og UTLEIDD. Eg som utanforståande kan ikkje vite:

(Kontekst: Svanhild fortel om David som hadde besøkt dei tre brørne på Tveit mens alle ennå levde. Dei hadde mykje god mat, så det hadde vore bra. Han var der heile dagen.)

(71) Eg lurar på om det var EG som henta. (*Svanhild*)

Å trekke inn ordet *hente* her verkar heilt NYTT for meg, men det kan hende at denne David som var på besøk er spesielt dårleg til beins eller ikkje køyrer bil, og at både talar og lyttar veit dette. Dette er eit klassisk problem i analyse av ukjente personars diskursfunksjonar.

Også (72) har ny informasjon i relativsetninga:

(Kontekst: Trollkjerringa i Knuten sa i segna at "så langt auget kan se, skal det aldri vekse noko tre". Og nå veks det jo tre der. Det må bety at trolldomen er oppheva.)

(72) Enten det, eller så er det GEITENE som har komme bort. (*Borgny*)

Her er heile ytringa ny informasjon, verken *geiter* eller *komme bort* er nemnt før. Men denne utbrytinga burde kanskje heller reknast som elliptisk. Kanskje er det underforstått ei generell relativsetning, som dette:

ii. Eller så er det GEITENE SOM HAR KOMME BORT ~~som er årsaka~~.

Sjå 7.2.2 for vidare diskusjon av denne problemstillinga i liknande døme.

Diskusjon

Det varierer altså sterkt på kva måte relativsetningane kan seiast å vere *kjente*, så ei tal-festing av dette kjem heilt an på kva definisjonar ein legg til grunn. Ein god del av relativ-setningane inneheld kjent informasjon fordi om lag dei same orda nettopp er nemnt i diskursen, men ein finn sjeldan ordrett den same ytringa rett føre – i slike tilfelle blir relativsetninga gjerne ikkje uttalt (ELLIPSE). Det er uvisst kor stor grad av *utleiing* forskarar i litteraturen aksepterer innanfor termar som *kjent*, *gitt* eller *nettopp nemnt*, og få presiserer korleis dei stiller seg til *bakgrunnskunnskap*, om det er kjent informasjon sjølv om det ikkje er tidlegare aktivert i diskursen. Både UTLEIING og BAKGRUNNSKUNNSKAP finst det ein del av blant relativsetningane i mitt materiale, men aller vanlegast er dei med GENERELL KUNNSKAP, dei som baserer seg på allmenngyldig kunnskap som alle har. Også her gjeld spørsmålet om andre forskarar ville rekne desse som *kjente* når dei ikkje er aktivert.

I 2.1 drøftar eg at Lambrecht (2001) reknar *bakgrunnskunnskap* som kjent informasjon, medan Delin (1992/1995) verkar vilje stoppe ved *nettopp nemnt*, og at det dermed ikkje er rart om forkinga deira her gir litt ulike svar. Delin ekskluderer frå termen '*given*' all kunnskap som ikkje kjem som eit 'direkte resultat av samtaleinteraksjonen', og med det både bakgrunnskunnskap og truleg også mykje av det som er utleidd. Over halvparten av relativsetningane i hennar utbrytingsmateriale inneheld ny informasjon, men dette høge talet kan nettopp skuldast den veldig vide definisjonen av *ny*.

Viss eg trekker ut NETTOPP NEMNT + Utleidd som "*kjent*" informasjon frå mitt materiale, har relativsetningane "*ny*" informasjon i litt over halvparten av *det*-utbrytingane. Trekker eg bare ut NETTOPP NEMNT som "*kjent*", er nesten tre firedelar av relativsetningane "*nye*". I så fall er det grunn til å seie at det er enda vanlegare med ny informasjon i denne posisjonen i norsk enn i engelsk, noko som òg er koherent med Gundel (2002) sine funn (jf. 3.1.3).

Eg meiner derimot det blir feil å rekne relativsetningane som inneheld BAKGRUNNSKUNNSKAP eller heilt GENERELL KUNNSKAP om verda som *nye*. Dei framstår ikkje som nye i diskursen; dei kjem sjeldan eller aldri overraskande. Eg er einig med Delin og Gundel i at ny informasjon i utbrytingsrelativsetningar er muleg og greitt, men materialet mitt kan ikkje støtte at det er *vanleg* i norsk. Med min meir snevre definisjon av NY, har under 10% av relativsetningane i materialet denne informasjonsstatusen.

7.1.4 Den nye informasjonen er relasjonell

I 3.1 såg vi at mange i litteraturen meiner at utbrotne ledd skal ha ny informasjon, men det er få eller ingen som presiserer kor grensene for dette går.⁵⁸ I 7.1.1 såg vi mange døme der referenten til det utbrotne leddet blir omtalt nokså rett føre. Dei aller fleste *det*-utbrotne ledd er REFERENSIELT KJENTE, både som pronomen, pro-adverb og namn.⁵⁹ Vidare har vi sett at det er stor variasjon i måten utbrytingsrelativsetningane strukturerer informasjon på, men det er klart at få av dei kan kategoriserast som heilt nye. Ofte inneheld altså både det utbrotne leddet og relativsetninga meir eller mindre kjent informasjon.

Dermed blir eitt poeng særskilt tydeleg: Det er RELASJONEN som er NY. Den nye informasjonen i utbryting ligg i *koplinga* mellom dei to hovudeiningane i konstruksjonen, utbrote ledd og relativsetning. Referansen til utbrotne ledd kan vere meir eller mindre nyleg omtalt i diskursen, dei kan vere alt frå nemnt mange gonger til heilt nye einingar i samtala. Det same gjeld relativsetninga. Begge kan vere REFERENSIELT KJENTE, men *koplinga* er likevel RELASJONELT NY. Eg foreslår følgjande oppsett for å tydeleggjere dette:

(73) Nei eg òg likte best kyrne, for det var JORID som stulla sauene, så da var det EG som hadde kyrne. Og derfor hadde eg mindre føling med sauer, da. (*Sveinung*) (jf. (26))

Kjent informasjon for lyttaren (BAKGRUNNSKUNNSKAP for Svanhild):

- *Jorid* og *Sveinung* hadde ein gard.

⁵⁸ Det er til dømes uklart kvifor NRG seier at utbrotne ledd skal ha ny informasjon samtidig som dei viser mange døme med utbrotne definitte ledd eller pro-ord, t.d. *Det var filmen eg ikkje likte*, og *Det er her ho bur* (NRG:1089). SAG og GDS nemner ikkje ny informasjon i utbrotne ledd som ein eigenskap ved konstruksjonen.

⁵⁹ Det finst nokre døme med ikkje-definitte DP-ar som er *det*-utbryting og ikkje presenteringsutbryting. Desse inneheld i litt større grad ny informasjon i det utbrotne leddet. Dette blir diskutert i kap. 8 og 9.

- På garden var det *sauer* og *kyr*, og desse må stellast.
- Dette var det gjerne faste rutinar på.

Ny informasjon (også nytt for Svanhild):

- Jorid + sauer, Sveinung + kyr

⇒ Det var JORID som stulla sauene, og så var det EG (Sveinung) som hadde kyrne.

(74) A₁: ~~Jeg~~ har vært på slankeren de siste tretti åra. (*Olav*) (jf. (34))

B₁: Kjedelig å si det i alle år da, Olav. (*Olga*)

A₂: Nei jeg gjør jo ikke det da. [Jeg sprekker jo hele tida.]_i

Det er jo DERFOR_i jeg er på slankeren. (*Olav*)

Kjent informasjon (her hovudsakleg kjent fordi det er NETTOPP NEMNT):

- Olav har slanka seg i 30 år (og det synest Olga er synd, og litt rart).
- Olav klarer aldri å gjennomføre slankekurane sine, han sprekke konstant.

Ny informasjon:

- Det er fordi han sprekke heile tida at han har slanka seg i 30 år og framleis gjer det.

⇒ Det er jo DERFOR jeg er på slankeren.

(75) Nei, så det var HØRSLA som var ringaste for han. (*Sveinung*) (jf. (28))

Kjent informasjon (her GENERELT KJENT (i) og BAKGRUNNSKUNNSKAP/NETTOPP NEMNT (ii)):

(Samtaletemaet er ein hyggeleg gammal mann som dei begge kjenner.)

- Dei fleste gamle folk slit med diverse helseproblem i større eller mindre grad. (i)
- Den omtalte mannen (*han*) var i fin form, men hørte litt dårleg. (ii)

Ny informasjon:

- Denne gamle mannens største problem var verkeleg hørsla.

⇒ Det var HØRSLA som var ringaste for han.

Fleire i litteraturen seier òg at utbrytingskonstruksjonen i stor grad blir bruka for å unngå ny informasjon på subjekts plass, fordi dette ville vere atypiske grammatiske subjekt (t.d. Faarlund 1992:142). Men i mitt materiale er mange av dei utbrotne ledda veldig *typiske* subjekt; dei er ofte namn eller pronomen som *han*, *ho*, *det* og *den*. Svært få av dei er faktisk nye. Eg trur derimot at det Gundel (2002) skriv om dette kan stemme. Ho seier at utbryting er meir frekvent i norsk enn i engelsk fordi vi i norsk i større grad ønskjer å unngå *fokal informasjon* på subjekts plass. Med dette ville det ikkje vere ny informasjon direkte i

Jorid og *eg* som gjer at ein ytrar seg med ei utbryting (a) i staden for ei vanleg utsegns-setning (b), det er det fokuserte og kontrastive, vist med (i)/(ii):

(76) a. Det var JORID som stulla sauene, så da var det EG som hadde kyrne.

b. Jorid stulla sauene, så da hadde eg kyrne.

i. Jorid (ikkje eg) stulla sauene.

ii. Eg (ikkje Jorid) hadde kyrne.

Gundel meiner vi i norsk oftare enn i engelsk ville føretrekke (a) framfor (b) her, og grunngir dette med at norsk i større grad enn engelsk markerer pragmatikk med syntaks:

”Norwegian exhibits a more consistent mapping between information structure and syntactic structure. Thus, clefts (...) are the preferred option in Norwegian when the result would serve to make the distinction between topic and focus, and between presupposed and non-presupposed content, structurally explicit” (Gundel 2002:115).

Eg trur at dei semantiske sidene ved FOKUS er eit viktigare trekk ved utbryting enn det at utbrotne ledd skulle framheve ny informasjon i seg sjølv. I 7.4 diskuterer eg *fokus som ein relasjon* vidare, saman med uttømming, eksklusjon, identifikasjon og kontrast. I tillegg trur eg markering av LOGISK PRESUPPOSISJON er eit viktigare trekk ved utbryting enn det at relativsetninga skulle strukturere kjent informasjon i seg sjølv. Dette er temaet i 7.3.

7.2 Klynger, ellipsar og tilbakemeldingssignal

Det finst nokre unntak frå det at utbryting alltid medfører framheving av ein ny relasjon. Det eine er der utbryting blir bruka som TILBAKEMELDINGSSIGNAL og gjentar ei kopling som allereie er gjort (7.2.3). Det andre er ELLIPTISK utbryting, der relativsetninga ikkje er uttalt, og koplinga mellom denne og det utbrotne leddet må seiast å vere mindre tydeleg (7.2.2). Begge desse typane dukkar gjerne opp der utbryting førekjem i KLYNGER (7.2.1).

7.2.1 Klynger

Eit svært påfallande trekk i materialet er at utbryting i stor grad er eit *klyngefenomen* – dei dukkar ofte opp fleire saman (jf. også Nelson (1997) om engelsk og andre teksttypar). Dette gjeld ikkje bare ved enkle spørsmål og svar, men også i lengre passasjar, gjerne med same relativsetning lagt til grunn fleire gonger, både uttalt og elliptisk. Alle samtalene i materialet har minst eitt tilfelle av lengre klynger. Eit godt døme er (77), om blandakoret:

- (77) A₁: KVEN er ~~det~~ som dirigerer nå da? (Alfred) (utbryt.)
 B₁: Det er HO NEDE MED LANDFOSSVEIEN. ~~som dirigerer~~ (ellipse)
 Ho heiter, ikkje Helen, men. (Alvhild)
 A₂: Det er ikkje HO SOM ER LÆRAR HER? ~~som dirigerer~~ (Alfred) (ellipse)
 B₂: Nei, eg veit ikkje. Kva ho heiter, da? Miriam? (Alvhild)
 A₃: Miriam? (Alfred)
 B₃: Ja det er HO som er dirigenten vår no. (Alvhild) (utbryt.)
 A₄: Ja det er HO, ja? ~~som dirigerer~~ (Alfred) (ellipse)

Her er det to fulle utbrytingar og tre elliptiske, som vist i høgremargen. Fyrst kjem eit kv-spørsmål med fullt uttalt relativsetning (A₁), deretter eit svar til det og eit oppfølgings-spørsmål som begge har elliptisk relativsetning (B₁, A₂). Desse legg underforstått det same semantiske innhaldet for relativsetninga til grunn, men det er så kjent og aktivert at det er unødvendig å uttale. Dei prøver å komme på namnet, og så klargjer Alvhild det riktige med ei ny full utbryting, med om lag same relativsetning som tidlegare (B₃). Til slutt kommenterer Alfred dette med ei ny, gjentakande elliptisk utbryting (A₄). Her er han bekreftande overfor seg sjølv; det er faktisk *ho som er lærar her* som dirigerer, slik han sa. A₄ har ein pragmatisk funksjon, men kjem med lite eller ingen ny semantisk informasjon.

I andre klyngetilfelle er det færre eller ingen ellipsar. (78) er frå same kontekst som (77). Blandakoret har øva til ein stor konsert, og der det er mange som skal *vere med*:

- (78) A₁: Ja det er i kveld, ja, klokka halv åtte. Så me skal vere med og synge der.
 Ove Røssbakk, var det HAN som skulle vere med? (Alvhild) (utbryt.)
 B₁: Ja det var det vel. (Alfred)
 A₂: Og så n ee, han heiter han der musikaren? (---)⁶⁰ Sommerro ja. (Alvhild)
 B₂: Sommerro ja, stemmer det. (Alfred)
 A₃: Og så var det EIN GITARSPELAR som skulle vere med. (utbryt.)
 Det var N SOMMERRO som ville at blandakoret skulle vere med. (Alvhild) (utbryt.)

Kanskje er det meir naturleg å gjenta relativsetningane fleire gonger når innhaldet i dei er meir generelt. *Dirigere* er noko som normalt vil gjelde ein eller få personar, og det har eit smalare semantisk innhald enn *vere med*, som ofte vil inkludere fleire og er mykje breiare. (78) har ingen elliptiske, men tre fullstendige utbrytingar, alle med *som skulle vere med* i relativsetninga. I den siste er det òg litt meir lagt til (kva *Sommerro ville*), så denne ville kanskje uansett ikkje bli utelaten. Det finst bare ein person som dirigerer koret i Alvdal,

⁶⁰ Her er det utelate ein kort passasje der *intervjuaren* hjelper Alvhild med å komme på namnet Sommerro.

men både Ove Røssbakk, ein gitarspelar og blandakoret skal *vere med* på konserten med Sommerro. I (77) er det derfor eigentleg same referent dei omtalar i alle utbrytingane, den personen dei trur dirigerer. I (78) er det derimot forskjellige referentar som kombinerast med relativsetninga kvar gong; kanskje er det også derfor ho blir gjentatt.

(79) er meir blanda; her er det fleire ulike variantar av konstruksjonane. Samtaletemaet er kven som har tatt over kva for ein gard (*Gauttun* er ei av grendene i bygda):

- (79) A₁: Og så er det MIKKELTVEIT den som Egil har, vel? (*Svanhild*) (utbryt.?)
 B₁: Nei det er STEIN. ~~som har den~~ (*Sveinung*) (ellipse)
 A₂: Å, er det STEIN som har den? (*Svanhild*) (utbryt.)
 B₂: Ja. (*Sveinung*)
 A₃: Å ja, eg trudde det var EGIL ~~som var~~ i Gauttun. (*Svanhild*) (ellipse?)
 B₃: Nei han har den derre Olsagarden, som me sa. Den som er imellom.
 Den midtarste der på Tveit, den, det er DEN han har. (*Sveinung*) (utbryt.)
 A₄: Der ja, ja DEN er det han har. (utbryt.)
 Å ja, men det er kanskje, ja vel ja, eg trudde. (*Svanhild*)
 B₄: Nei det er STEIN som har Mikkeltveit. (*Sveinung*) (utbryt.)

Passasjen i (79) har fire fulle utbrytingar, ein elliptisk, ein som er halvvegs elliptisk, og ei ytring som liknar på (pseudo-)utbryting. Alle involverer på eit vis *Det er X som har Y*.

Verken A₁ eller A₃ passar heilt inn i kategoriane full og elliptisk *det*-utbryting, men dei liknar svært mykje, og fungerer truleg på om lag same måte som dei meir prototypiske.⁶¹

Det introduserast ei relativsetning med hovud verbet *ha* i (79)A₁), med ein person som subjekt (X) og ein gard som objekt (Y). Verb+objekt er underforstått i (B₁), men uttalt i (A₂). På eit vis er det også underforstått i (A₃), men for å få det til å gå opp syntaktisk, må ein anta at det er ~~som var~~ eller ~~som budde~~ som manglar.⁶² Så kjem ei ny full utbryting i (B₃), med venstredislokert dublering av det utbrotne leddet, og deretter gjentar Svanhild dette som eit tilbakemeldingssignal, men med topikalisert utbrote ledd (A₄). Til slutt oppsummerer Sveinung det heile med den korrekte fordelinga av X og Y i enda ei full utbryting. Ved

⁶¹(79)A₁) må kanskje analyserast med referensielt *det*-subjekt og relativleddet som ein høgredislokert kopi, eller som eit påheng til *Mikkeltveit* som eg her har markert som det utbrotne leddet. Syntaktisk liknar den mest ei omsnudd pseudoutbryting, jf. *Den som Egil har, er MIKKELTVEIT*. På grunn av den faktiske rekkefølga på ledda vil eg likevel seie den i praksis fungerer som ei vanleg utbryting: *Og så er det MIKKELTVEIT (som) Egil har*. Eg vil òg seie den har presupposisjon om lag som ei vanleg *det*-utbryting:

Det er Mikkeltveit den som Egil har.

Det er ikkje Mikkeltveit den som Egil har.

⇒ *Den som Egil har, er x.*

⁶²På grunn av dette er det ikkje heilt rimeleg å rekne den som ei elliptisk utbryting på linje med t.d. (B₁), og den må òg seiast å innehalde ein del av relativsetninga likevel, viss den er elliptisk.

å klargjere igjen at *Stein* har *Mikkeltveit*, klargjer han implisitt igjen at *Egil* har *Olsagarden*.

I nokre tilfelle er innhaldet i relativsetninga uttalt ein gong, og så kjem det mange enkle elliptiske utbrytingar etterpå. Slik er det i (80):

- (80) A: KVEN det er som får direkte opprykk? (*Bosse*) (utbryt.)
 B: Nei det er STRØMSGODSET, OG ÅLESUND ja. ~~som får direkte opprykk~~ (ellipse)
 Og det er BRYNE. ~~som får direkte opprykk~~ (*Botolv*) (ellipse)
 A: Så det blir BRYNE ja. ~~som får direkte opprykk~~ (*Bosse*) (ellipse)

Tilsvarande vil eg òg seie ein må ta med i berekninga tilfelle der relativsetninga aldri er uttalt, bare utleidd, eller ikkje uttalt før *etter* alle ellipsane:

- (81) A: Der på laurdag var det blei det seier både for damer og herrar. (*Botolv*)
 B: Fo- va- enn han Northug da? (*Bosse*)
 A: For urutinert. (*Botolv*)
 B: Å ja, få høyre. (*Bosse*)
 A: Kom ikkje til finalen. (*Botolv*)
 B: Gjorde han ikkje? (*Bosse*)
 A: Nei han em ... (*Botolv*)
 B: KVEN det var? ~~som vann~~ (ellipse)
 Var det han TOR ARNE HETLAND? ~~som vann~~ (*Bosse*) (ellipse)
 A: Nei det var han ØYSTEIN, ~~som vann~~ (ellipse)
 ee ~~eg~~ hugsar ikkje kva han skriv seg for, men han vann iallfall. (*Botolv*)

Det er på bakgrunn av slike døme eg meiner at ein også må rekne som ELLIPTISK UTBRYTING ytringar der innhaldet i relativsetninga ikkje er nemnt i nærliggande diskurs (sjå 7.2.2). Etter *kv*-spørsmålet fungerer svara heilt likt i (80) og (81), sjølv om relativsetninga er uttalt fyrst i den eine og ikkje i den andre:

Kven det er <u>som får direkte opprykk</u> ?	Kven det var? _____
Det er Strømsgodset og Ålesund. _____	Var det han Tor Arne Hetland? _____
Og det er Bryne. _____	Nei, det var han Øystein ee _____

7.2.2 Elliptisk utbryting

Om lag ein tredel av utbrytingane har ikkje uttalt relativsetning. ELLIPTISK UTBRYTING er som vi såg i 3.1 også anerkjent i litteraturen som ein eigen konstruksjon – blant dei fleste som ein variant av vanleg utbryting (t.d. SAG, GDS, Hedberg 2000 og Gundel 2002). Det finst ein del tvilstilfelle i materialet (sjå t.d. diskusjon i 4.2), men to av mange klare døme er (82) og (83), ved høvesvis spørsmål-svar og kontrast:

(82) A: Kva som er ditt favoritt-tv-program? (*Botolv*)

B: Det er "PRISON BREAK". ~~som er mitt favoritt-tv-program~~ (*Bosse*)

(83) Men nå (---) er det HJERTET som talar, det er ikkje SUNN FORNUFT. ~~som talar~~ (*Bosse*)

Typen i (82) har vi allereie sett fleire tilfelle av. Det vil på ingen måte vere tvil for Botolv kva "Prison Break" er svaret på. Relativsetninga er uttalt i spørsmålet, og er dermed så kjent og aktivert at den er unødvendig å ytre i svaret som kjem rett etterpå. Det heilt tilsvarande gjeld for kontrasteringa i (83), der same predikat verkar på to argument, men det er bare underforstått at det er det same predikatet andre gong. Som nemnt i 7.1.3 vil eg seie at det er svært lite naturleg å uttale relativsetninga i slike tilfelle:

(84) Kva som er ditt favoritt-tv-program?

#Det er "PRISON BREAK" som er mitt favoritt-tv-program.

(85) #Men nå er det HJERTET som talar, det er ikkje SUNN FORNUFT som talar.

I (82) og (83) er innhaldet i dei elliptiske relativsetningane NETTOPP NEMNT. Både Hedberg (2000), Gundel (2002) og Gundel, Hedberg og Zacharski (2005) har som eit krav til konstruksjonen '*truncated clefts*' at det semantiske innhaldet i dei manglande relativsetningane er '*immediately recoverable from the context*' – dermed er det referensielt gitt og treng ikkje bli uttalt (jf. 2.3.2 og 3.1.2).⁶³ Ordbruken '*immediately recoverable*' skulle kunne tillate ein viss grad av utleiing, men artikkelforfattarane spesifiserer ikkje dette.

Basert på mitt materiale vil eg seie det heller går motsett veg: Viss innhaldet i relativsetninga nettopp er nemnt, ordrett eller nesten ordrett, blir ho ofte utelaten; det er unaturleg å uttale dei same orda på nytt. Men det er også muleg med ellipse under andre vilkår, iallfall der det tenkte innhaldet i relativsetninga er UTLEIDD, som (86)B₂) der slutninga går frå *seier* til *nokon vann*, og (87) der slutninga går frå *blad* til *nokon har skrive*.⁶⁴ I tillegg tar eg med nokre døme der det elliptiske innhaldet er meir GENERELT, som i (88)B) og (89):

⁶³ Mikkelsen (2007) har ikkje eit slikt formelt krav, men ho meiner heller ikkje at dette er ein type utbryting.

⁶⁴ Også GDS viser døme der innhaldet i ellipsen kan seiast å vere UTLEIDD (jf. 3.1.2).

(86) A₁: Der på laurdag var det blei det seier både for damer og herrar. (*Botolv*)

B₁: Enn han Northug, da? (*Bosse*)

A₂: For urutinert. (---) Kom ikkje til finalen. (---) (*Botolv*)

B₂: KVEN det var? ~~som vann~~ (*Bosse*)

(87) Det er, eg las i Bygdekvinnebladet som me fekk no,

og der var det HO MOR TIL HAN ODD NORDSTOGA, HO SOM ER IFRÅ MJONØY. ~~som hadde skrive~~

Kjem ikkje på kva ho heitte, eg. Ho hadde skrive om dette å sjå ljøs i glasa. (*Svanhild*)

(88) A: Du går litt på ski oppi her da? (*Alfred*)

B: Ja gjer da det. Må da ut litt.

Elles så blir det stort sett SPARKEN. ~~eg brukar~~ (*Alvhild*)

(89) Du, eg kan jo fortelje deg det at eg har ridd bare ein gong. Ho Ingrid var så opptatt av ho skulle gi meg ein ridetur i bursdagsgåve, så eg hadde bursdag den dagen. Ho og Eli hadde planlagt vi skulle gå ein tur i skogen, og vi gjekk, og du veit, då vi var kommen rett oppfor gjerda, så var det DET AT EG SKULLE RI. ~~som skulle skje~~ (*Bosse*)

Det må nemnast at konteksten til desse elliptiske utbrytingane ikkje har nokon fullstendige utbrytingskonstruksjonar, slik det blant anna er i (83), men ein kan like lett tenke seg same tolking av t.d. (77) dersom det ikkje er utbryting i spørsmålet:⁶⁵

Kven dirigerer nå da? – Det er HO NEDE MED LANDFOSSVEIEN. som dirigerer

Vidare vil eg meine at ei setning som (92), utan noka uttalt relativsetning, i praksis kan ha veldig tilsvarande funksjon som (90) og (91) – viss nokon reagerer på noko du har sagt:

(90) Det var ikke SÅNN jeg mente det.

(91) Det var ikke SÅNN det var.

(92) Det var ikke SÅNN.⁶⁶

For (80) og (81) viste eg òg at klynger med elliptisk utbryting oppfører seg heilt likt uavhengig av om relativsetninga fyrst er uttalt eller ikkje. At andre i litteraturen set eit krav om at det tenkte innhaldet i relativsetninga må vere tilnærma NETTOPP NEMNT, er kanskje fordi det er lettare å sette grensa for kategorien da, og lettare å meine noko om kva som er borte. Jo meir usikker ein er på kva innhaldet i ellipsen skulle vere, jo meir søkt blir det å analysere det slik. Eg kategoriserer ytringar som ELLIPTISKE bare dersom det er

⁶⁵ Også SAG viser at spørsmålet ikkje treng ha utbrytingssyntaks for at ein skal kunne rekne svaret som elliptisk utbryting (jf. 3.1.2).

⁶⁶ Dette er mine stiliserte døme, men det finst mykje av dette i diverse norske nettforum.

meir sannsynleg at det manglar noko enn at det ikkje gjer det, og bare som UTBRYTING viss det er meir sannsynleg at subjekta er ekspletive enn at dei ikkje er det (jf. 4.2/6.2). Eitt viktig poeng her er også at mange døme som (86), (88) og (92) i praksis er vanskeleg å kategorisere som noko anna; å rekne dei som elliptisk utbryting er det mest plausible.

Eit anna viktig poeng er at sjølv om ein vil følgje eit krav om at informasjonen i relativsetningane skal kunne 'hentast frå nærliggande diskurs', er kategoriseringa likevel vanskeleg. Eit hovudproblem i analysen av ellipsar er uansett å bestemme detaljane i kva som manglar. I andre tilfelle enn dei mest prototypiske, med ei rein kopiering av identiske ledd, er det vanskeleg å seie akkurat kva for ein del av konteksten som er tatt med:

- (93) A₁: Jeg drikker ikke Cola, men jeg drikker Sprite ja. (*Olivia*)
 B₁: Hvorfor drikker du ikke Cola? (*Oliver*)
 A₂: Hvorfor jeg ikke drikker Cola? Har du sett de der bildene hvis man legger en tann oppi et Cola-glass, og så dagen etter så er tannen borte? (*Olivia*)
 B₂: Men det er jo det samme med Sprite da. (*Oliver*)
 A₃: Ja men e da var det ikke COLA, da var det, eller altså, da var det ikke SPRITE, da var det COLA. (*Olivia*)
 B₃: {sukking} Vær så god. (*Oliver*)
 A₄: Takk. Kanskje jeg skulle ta, er det vann?
 E, kanskje jeg skulle ta vann isteden. (*Olivia*)

Spørsmålet her er både om det manglar noko i det heile, og i så fall kva som manglar. I statistikken har eg analysert den understreka delen av (A₃) som to ELLIPTISKE UTBRYTINGAR. Da kan ein tenke seg at det som hentast inn frå konteksten er *man legger en tann oppi* eller *som tannen ble borte i* – eller den heilt generelle *de brukte*:

- (94) i. Da var det ikke SPRITE. ~~de la en tann oppi~~ (NETTOPP NEMNT)
 ii. Da var det ikke SPRITE. ~~som tannen ble borte i~~ (NETTOPP NEMNT)
 iii. Da var det ikke SPRITE. ~~de brukte~~ (GENERELL KUNNSKAP)

Nesten like truleg er at det er ein preposisjonsfrase som manglar, i så fall sannsynlegvis *i glasset*, og ytringa må da reknast som ei PRESENTERING MED ELLIPTISK LOKATIVLEDD (jf. 4.2):

- iv. Da var det ikke SPRITE. ~~i glasset~~

Som nemnt i 6.2 vel eg utbrytingsanalysen når det er like truleg som noko anna, men for mange ytringar som er kategorisert som elliptisk utbryting, er òg andre tolkingar muleg.

I (93)A₃) vil eg seie det er mest sannsynleg at *det*-subjekta er ekspletive, men utbrytingar kan òg vere tvitydige med konstruksjonar med referensielt *det*-subjekt og restriktiv relativsetning (jf. 2.2.6 og 3.4), t.d. som i (95)a) samanlikna med (b), der subjektet *kan* vere trykksterkt i (b) (utheving = **trykk**):

- (95) a. Det var JENTA som vann.
 b. **Det**_i var [jenta som vann]_i.

Dette har sjeldan vore eit problem i praktisk analyse av *fullstendig det*-utbryting i. *Det* er oftast trykklett uansett og konteksten hjelper ofte lite, så truleg er det måten informantane *uttalar* ytringane på som har skapt så lite tvil i kategoriseringa der (jf. 6.2.1). Derimot er det oftare vanskeleg å avgjere dette i dei potensielt *elliptiske* variantane. I tillegg til dei døma eg *har* tatt med som ELLIPTISK UTBRYTING, finst det mange ytringar som *kunne* vore det – der eg har vurdert det som litt meir sannsynleg at det *ikkje* er noko som manglar, enn at det er det. Denne grensa er vanskeleg å sette.

Spørsmålet blir da kvifor det er så mykje vanskelegare å avgjere referensialiteten til *det* når det kunne vere ellipse, enn ved dei fulle utbrytingane. Det har truleg noko å seie at relativsetningane manglar, kanskje i at det manglar ein viktig *intonasjonsdel*, men dette er vanskeleg å svare på utan tekniske analysar. Kanskje kunne det òg ha med lengde å gjere, at fullstendige utbrytingar er lettare å tolke fordi mengda semantisk informasjon er større.

I nokre tilfelle hjelper likevel konteksten. I (96) og (97) er det slik at det som kunne sjå ut som ei fullstendig utbryting, ved nærare ettersyn klart må kategoriserast som elliptisk. Relativsetningane til slutt er restriktive (jf. (ii)-tolkingane), dei høyrer saman med det som kan sjå ut som utbrotne ledd (*dei* og *ho*, jf. (i)-tolkingane):

(96) Det er ikkje å skulde på dei som bygger, men det er DEI SOM SIT OG PLANLEGG. (*Alvhild*)

- i) Det er DEI som sit og planlegg.
 ii) Det er DEI SOM SIT OG PLANLEGG. ~~vi må skulde på~~

(97) Kven er ~~det~~ som dirigerer nå da? (---) Det er ikkje HO SOM ER LÆRAR HER? (*Alfred*)

- i) Det er ikkje HO som er lærar her.
 ii) Det er ikkje HO SOM ER LÆRAR HER. ~~som dirigerer~~

Med den uttala (96) og (97) har, og den konteksten dei står i, er det så godt som eintydig at det er (ii)-tolkingane som må vere det riktige. Ytringane er ikkje uttalt for å presisere at *dei* sit og planlegg, eller at det er *ho* som er lærar her, men at det er *dei som sit og planlegg* ein må skulde på, og *ho som er lærar her* som dirigerer.

7.2.3 Tilbakemeldingssignal

Hedberg (2000:891) skriv: "[T]here is general agreement that speakers do use cleft structures to focus attention", og eg er einig i at dette er hovudfunksjonen til utbryting, spesielt i det å trekke merksemda mot relasjonen mellom utbrote ledd og relativsetning. Det er kanskje fordi utbryting 'tiltrekker merksemd' at det er så spesielt frekvent i sportskommentering (jf. Nelson 1997). Eit (oppdikta) norsk døme på det kunne vere (98):

(98) Og det er BLAKKEN som leiar i inngangen til siste sving, men så er det SVARTEN som kjem forbi på oppløpssida og tar sigeren til slutt.

Men i rak motsetnad til dette står klassiske norske tilbakemeldingssignal som (99)–(101) (sjå lenger nede for døme frå hovudmaterialet mitt):

(99) Det er DET som er.

(100) Det er DET det er.

(101) Var det DET det var?⁶⁷

Desse har heilt klart også utbrytingssyntaks, men dei kan ikkje seiast å vere spesielt framhevande. Dei er ikkje uttalt for å bringe ny semantisk informasjon inn i samtala. For alle andre typar (fullstendig) utbryting er det slik at uavhengig av informasjonsstatusen til enkeltdelane er alltid relasjonen mellom det utbrotne leddet og relativsetninga ny. For utbrytingstypen i (99)–(101) gjeld ikkje nødvendigvis eingong det. Koplinga mellom ledda er ofte gjort allereie. Følgjande utbrytingskonstruksjonar (B) er bare gjentakningar:

(102) A: Det var bra, for nå er det framleis greitt å komme seg til rådhuset. (*Åseral_03*)

B: Ja, det er DET det er. (*Åseral_04*)⁶⁸

(103) A: Ein kan bli litt sliten av all aktiviteten og dugnadane,

men så er det jo mykje morosamt med det òg. (*Aremark_03*)

B: Det er DET det er, vettu. (*Aremark_04*)⁶⁹

(104) "Ja er det ikkje mitt da?", sa n.

"Jau det er DET det er", sa eg. (*Brunlanes_03*)⁷⁰

⁶⁷ Det er vanskeleg å seie kor frekvent dette er i norsk, blant anna fordi søk både i talespråkskorpusa og på Google.no gir mange treff der denne ordrekkefølga har ei setningsgrense mellom (Ja det er det. Det er ...) eller er del av lengre utbrytingssetningar (Det er det som er så rart etc.). Men ei kort sortering etter søk i Nordisk dialektkorpus viser at dette ser ut til å finnast over heile landet. Desse uttrykka er òg oppe til diskusjon i media som ein typisk norsk konstruksjon, t.d. nemnt i språk-tv-programmet "Typisk Norsk" (NRK 2004-06), og på denne nettsida: norr.ismennt.is/norsk_al/gym-salen/grammatikk/ordstilling/utbr.html

⁶⁸ Basert på eit døme frå Åseral (Nordisk dialektkorpus): (B) er lik, men (A) er forenkla og tydeleggjort.

⁶⁹ Basert på eit døme frå Aremark (Nordisk dialektkorpus). (B) er lik, men (A) er litt omskriven.

I (102) er (B) ei gjentaking av ein ekstraposisjonskonstruksjon:

Det er greitt_i [å komme seg til rådhuset]_j ⇒ Det er DET_i det_j er.

I (103) er (B) gjentaking av ei presentering:

Det er [mykje morosamt]_k med det_{l?} òg ⇒ Det er DET_k det_{l?} er.

I (104) er det ein vanleg predikativkonstruksjon som blir gjentatt:

Er det_m ikkje mitt_n? ⇒ Jau, det er DET_n det_m er.

Her er altså koplingane allereie gjort mellom *greitt* og *komme seg til rådhuset*, mellom *mykje morosamt* og *det å drive med aktivitetane*, og mellom *mitt* og *det*.

I døme på dette i hovudmaterialet mitt er det ikkje alltid like lett å kople referansane saman. Desse ytringane er kanskje i enda større grad heilt generelle kommentarar:

(105) A₁: Men iallfall foreldra mine, så er det vel ingen generasjon som har opplevd større forandringar. (*Sveinung*)

B₁: Nei det er nok ikkje det. Det minnest eg nå. (*Svanhild*)

A₂: For det veit du, ifrå stuttorven til datamaskina det er ein valdsam forskjell. (*Sveinung*)

B₂: Ja det er akkurat DET som er. (*Svanhild*)

(106) A₁: Så bor de så langt unna hverandre òg vet du, så da må man kjøre. (*Oliver*)

B₁: Ja i USA? (*Olivia*)

A₂: Ja eller e på i bygda. (*Oliver*)

B₂: Ja nettopp. Det er jo DET som er em.

Så er det jo sånn at man, ja, mye drikking og kjøring. (*Olivia*)

Den utbrotnet *det*-en i (105)B₂) refererer kanskje til at *frå stuttorven til datamaskina er ein valdsam forskjell*, eller til at *det er ingen generasjon som har opplevd større forandringar*, eller til heile samtaletemaet, at ting er annleis nå enn før. I (106)B₂) refererer den utbrotnet *det*-en truleg òg til heile samtaletemaet; til det Oliver seier i A₁+A₂ og litt til, at fyllekjøring på bygda kjem av at dei bur så langt unna kvarandre (og det manglar offentleg transport).

Utbrytinga i (107) har klare referansar, det er meir ein direkte kopi. Her er verbet i relativsetninga *ha*, tilsvarende setninga føre. (Merk òg at subjektet endrast frå *han* til *dei*.)

(107) A: Nei veit han har kyrne der om sommaren (---)

Han har ikkje stort beite på Nes (*Sveinung*)

B: Nei da, det er DET dei ikkje har, veit du. (*Svanhild*)

⁷⁰ Dette er identisk med eit døme frå Brunlanes (Nordisk dialektkorpus). Informanten refererer direkte tale.

Ingen av desse utbrytingane kjem med ny eller viktig informasjon. I (104) er utbrytinga eit bekræftande svar på eit spørsmål, men i (102)–(103) gjeld det same som i (105)–(107): Utbrytingane bidrar ikkje med semantisk innhald. Derimot kan dei alle seiast å bidra med eit meir pragmatisk innhald. Dei omtalte ytringane er ikkje heilt nøytrale, det er ikkje det same som å svare bare *Ja*. Dette er spesielt tydeleg hos Svanhild, som har nokså mykje av denne typen kommentarar. Med å ytre *Det er det som er* som tilbakemeldingssignal gir ho ei kjensle av å ville seie ”dette visste eg òg”. Det kjem fram gjennom samtala at Svanhild er ei dame som kjenner alle i bygda og får med seg alt som skjer. Kanskje er det derfor ho brukar denne uttrykksmåten meir enn dei andre. Ho verkar vilje markere at ”det du sa var ikkje nytt for meg, bare så du veit det”. Dette heng truleg saman med det presupponerande ved utbrytingskonstruksjonen. Den *logiske* presupposisjonen er kanskje ikkje viktig akkurat her, sidan alt det semantiske innhaldet er kjent frå før, også koplinga mellom ledda, men den *pragmatiske* sida av dette følgjer likevel med.

Det kan verke som at *Det er det som er* og *Det er det det er* er ein ferdig frase som kan slengast på. Den har gjerne uklare referanseforhold, og kan derfor brukast som tilbakemeldingssignal til nesten alle slags ytringar. Andre småprat-døme i utbrytingsmaterialet bidrar òg med lite nytt, men er meir direkte knytt opp mot konteksten i at dei brukar om igjen eitt eller fleire ord frå ytringa føre (og mange har GENERELT KJENTE relativsetningar):

(108) A: Den midtarste der på Tveit, den, det er den han har. (*Sveinung*)

B: Ja DEN er det han har (*Svanhild*)

(109) A: Nei det går på, dette her er jo, dette her er jo Skaulen (*Sune*)

B: Å ja, er det DET det går på, ja. (*Sunniva*)

(110) A: Må jo ha tenkt på dei når dei kom på namnet liksom. (*Svanhild*)

B: Det er nok DET dei har tenkt på. (*Sune*)

(111) A: Du skjønner, det må jo bety at trolldomen er oppheva. (---) (*Bodil*)

B: Ja det er DET eg seier. (*Borgny*)

(108)–(111) kunne seiast å ha litt meir semantisk innhald enn dei reine *Det er det det er*-kommentarane, men dei har likevel mest ein pragmatisk funksjon. Heller ikkje desse har som hovudoppgåve å bringe fram ny semantisk informasjon, men å få samtala til å flyte. Dei kan blant anna vere ytra så talaren skal kunne vite at lyttaren har forstått (109), for at lyttaren skal kunne seie seg einig (110), eller igjen, som i (111), for å påpeike at informasjonen som er ytra ikkje var ny for lyttaren.⁷¹

⁷¹ Merk at det utbrotne leddet er topikalisert i (108). Som vist i (79), er dette oppklaringa i ei lengre drøfting.

(112) må seiast å tilhøyre same kategori, den har meir pragmatisk enn semantisk funksjon. Bosse etterspør ikkje ny informasjon i A₂. Det er ikkje meint som eit spørsmål, men som ein kommentar til at han er sjokkert over den informasjonen han har fått:

(112) A₁: Og Tromsø får gitt ei straffe. (Bosse)

B₁: Nei det var det er korrekt det. Når du tar når du er med handa på skuldra og riv og får dei ut av balanse, da er det straffe, det er ikkje bønnhø- (Botolv)

A₂: KVA I HELVETE er det du meiner? (Bosse)

NRG omtalar dette som utbryting bruka for å signalisere forundring eller affekt (NRG:942).

Også interessant i diskusjonen av *Det er det det er* og *Det er det som er*, som i seg sjølv er syntaktiske utbrytingar og kan brukast som svar på det meste, er at dei sjeldan gjentar utbrytingar. Nokre gonger kan dette verke som ein test for om ytringar er utbryting eller ikkje. I (113) gjer gjentakninga med *Var det det det var* at den mest sannsynlege tolkinga av (B₁) er at *det*-en er referensiell og relativsetninga restriktiv, som vist:

(113) A₁: Kva var det bråket_j eg høyrde da eg kom?

B₁: Det_j var [Jon som starta opp den gamle motorsykkelen]_i.

A₂: Å ja, var det_{ekspl} DET_i det_j var.

Den mest naturlege lesinga av (A₂) er at den fyrste *det*-en er ekspletiv, den andre refererer til [Jon som starta motorsykkelen], og den tredje refererer til *bråket* i spørsmålet.

Nærskylde med tilbakemeldingssignala som er nemnt her, er *Det var det*, *Er det det?* og liknande. Desse finst òg i mange variantar, og det kan i nokre tilfelle diskuteras om dei er elliptiske utbrytingar eller ikkje. (Dette er skildra i 6.2.6.) Generelt verkar dei fungere på same måte i respons på utbrytingar som i respons på andre ekspletivkonstruksjonar.

(114) a. Det er fint på fjellet.	– Ja det er det.	(upers. ekspl.konstr.)
b. Det er fint å gå på fjellet.	– Ja det er det.	(ekstrap. ledds.subj.)
c. Det er eit fjell der.	– Ja det er det.	(presentering)
d. Det er EIT FJELL vi ser.	– Ja det er det.	(utbryting)

7.3 Presupposisjon

Det er allmenn semje om at relativsetningar i utbryting er *presupponert*, men mange presiserer ikkje kva type presupposisjon dei meiner, *pragmatisk* eller *logisk* (t.d. NRG, Lundebj 1976). Det blir også gjerne sagt at relativsetningar i utbryting inneheld *kjent informasjon*,

også her ofte utan definert terminologi. (Sjå 3.1.3. Delin (1992) drøftar dette faghistorisk). I kor stor grad det stemmer for det talespråksmaterialet eg har analysert, kjem heilt an på definisjonane. Vi har sett i 7.1 at langt ifrå alle er kjente i tydinga NETTOPP NEMNT. Mange inneheld informasjon som er UTLEIDD i større eller mindre grad, gjerne i kombinasjon med felles BAKGRUNNSKUNNSKAP samtalepartnarane har. Nokre få inneheld heilt NY INFORMASJON, men svært mange er basert på GENERELL KUNNSKAP om verda. Som argumentert for via Delin (1992/1995) i 2.1.3, er det derimot grunn til å rekne relativsetningar i *det*-utbryting generelt som LOGISK PRESUPPONERTE og uavhengig av informasjonsflyt. Uansett om relativsetningar i *det*-utbryting er *pragmatisk* kjent eller ikkje, på den eine eller andre måten, er dei alltid *logisk* presupponerte. Dette er ein grunnleggande funksjon ved konstruksjonen *det*-utbryting, og som nemnt kan dette testast ved å legge til negasjon i oversetninga og sjå om sanningsverdien i relativsetninga likevel blir bevart (*def.* 9 i 2.1.3).

Dei forskjellige døma i materialet oppfører seg likt på dette punktet. Uavhengig av om relativsetninga er basert på bakgrunnskunnskap (115), generell kunnskap (116) eller er nettopp nemnt (117), blir sanningsverdien bevart ved negasjon (kontekst i 7.1):

(115) a. Det var HAN som laga hornskeier. (*Svanhild*)

b. Det var ikkje HAN som laga hornskeier.

c. ⇒ Nokon laga hornskeier.

(116) a. Det var ELIN ho heitte. (*Borgny*)

b. Det var ikkje ELIN ho heitte.

c. ⇒ Ho heitte noko.

(117) a. Det er DERFOR jeg er på slankeren. (*Olav*)

b. Det er ikke DERFOR jeg er på slankeren.

c. ⇒ Jeg er på slankeren for en grunn.

Dersom oversetninga allereie inneheld ein negasjon, blir testen utført med å ta vekk *ikkje*:

(118) a. For det var ikkje DET dei hadde behov for. (*Svanhild*)

b. For det var DET dei hadde behov for.

c. ⇒ Presupponert: Dei hadde behov for noko.

(119) a. Det er ikkje HAN som er der eg går med bilen. (*Alvhild*)

b. Det er HAN som er der eg går med bilen.

c. ⇒ Presupponert: Nokon er der eg går med bilen.

Den same logiske presupponeringa gjeld også ved veldig lange relativsetningar med heilt spesialisert informasjon (120), og der relativsetninga inneheld NY INFORMASJON (121):

- (120) a. Det er DEI SOM ER UTANBYGDS som lurar på kva vi gjer her og ikkje skjønner korleis vi klarer å bu her. (*Alvin*)
 b. Det er ikkje DEI SOM ER UTANBYGDS som lurar på kva vi gjer her og ikkje skjønner korleis vi klarer å bu her.
 c. ⇒ Nokon lurar på kva vi gjer her og skjønner ikkje korleis vi klarer å bu her.
- (121) a. Det er DET som er problemet til USA. (*Olivia*)
 b. Det er ikke DET som er problemet til USA.
 c. ⇒ Noe er problemet til USA.

Sidan verken *USA* eller *problem* er nemnt før i konteksten til (121)a), må lyttaren her AKKOMMODERE. Den logiske presupposisjonen finst uansett, så om lyttaren ikkje hadde tenkt på dette før, at 'noko er problemet til USA', må han tilpasse seg. Det same kan gjelde for (120). Innhaldet verkar vere bakgrunnskunnskap for dei begge, og det er relevant for temaet dei snakkar om akkurat her, men det er svært spesialisert og ikkje aktivert. Eg er einig med Delin i at presupposisjonar oppfører seg anaforisk (jf. 2.1.3); uavhengig av kor kjente eller relevante eller aktiverte relativsetningane er, blir dei presentert som om det finst ein referanse ein stad. Dette er den effekten logisk presupposisjon uansett har.

Eg trur dette er ein svært viktig eigenskap ved utbrytingskonstruksjonen, den gjer at den faktiske informasjonsstatusen til relativsetningane har lite betydning. Fordi det er så få relativsetningar med NY informasjon i mitt materiale, er ikkje AKKOMODASJON eit spesielt framtrèdande trekk her. Samtidig er det kanskje ikkje tilfeldig at det er så mykje GENERELL KUNNSKAP som havnar i denne syntaktiske posisjonen. Slik informasjon er på eit vis kjent og ny på ein gong, og da kan plasseringa i ein logisk presupposisjon klargjere. Her blir det uansett presentert som om det var kjent, og problematikken forsvinn i praksis. Utbrytingskonstruksjonen er truleg eit svært praktisk verktøy for å lette kommunikasjonen i samtaler. Innhaldet i relativsetninga blir lagt fram som udiskutabelt, som eit premiss som ligg til grunn for det som ytrast, og lyttaren treng ikkje vurdere det, men akseptere og gå vidare.

At den logiske presupposisjonen har så sterk pragmatisk effekt kan bli spesielt tydeleg om ein vurderer ytringar med og utan utbrytingssyntaks mot kvarandre. Dei aller enklaste tilbakemeldingssignala er ikkje grammatiske utan utbryting (122), men i (123) ser vi at varianten utan presupposisjon (b) ikkje kan ha same funksjon som originalen (a):

(122) a. Ja det er akkurat DET som er. (*Svanhild*)

b. *Akkurat det er.

(123) a. Ja det er DET eg seier, at da geitene og krøttera kom bort, så (---) (*Borgny*)

b. #Ja, eg seier det, at da geitene og krøttera kom bort, så (---)

I (a) kjem den anaforiske sida ved presupposisjonen fram, det er tydeleg at ho refererer til noko som allereie er sagt, sjølv om det er bruka presensform. Dette er ikkje klart i (b).

(124) kan vise at dersom innhaldet i relativsetninga verkeleg er nettopp nemnt, og dermed sterkt *pragmatisk* presupponert, er ytringa svært unaturleg utan utbryting:

(124) Jeg er på slankeren, jeg. Har vært på slankeren de siste tretti åra. {latter} (---)

Nei jeg gjør jo ikke det da. Jeg sprekker jo hele tida.

a. Det er jo DERFOR jeg er på slankeren. (*Olav*)

b. #Derfor er jeg (jo) på slankeren.

Kanskje er det både det spesialiserte innhaldet i relativsetninga og at det er felles bakgrunnskunnskap som gjer at (125) (jf. (120)) er unaturleg utan utbrytingssyntaks. Eg meiner at ein vanskeleg kan uttrykke dette som i (b) dersom det verkeleg er allment kjent for begge samtalepartar at mange ikkje skjønner korleis dei kan bu der:

(125) a. Ja ~~det~~ er mest DEI SOM ER UTANBYGDS som lurar på kva vi gjer her og ikkje skjønner korleis vi klarer å bu her (*Alvin*)

b. #Dei som er utanbygds lurar (mest) på kva me gjer her og skjønner ikkje korleis vi klarer å bu her.

Som vi har sett, brukast utbrytingskonstruksjonen på veldig mange ulike måtar i materialet, men mitt inntrykk er likevel at Gundels antaking er plausibel – at vi i norsk trivst spesielt godt med syntaktiske konstruksjonar som tydeleggjer informasjonsstruktur (jf. sitatet i 7.1.4). Sjølv om det er variasjon i *faktisk* innhald, gjer *logikken* at vi trur det er fast.

7.4 Uttømmende identifikasjonsfokus i utbrotne ledd

Dei aller fleste som skriv om utbryting skriv òg om *fokus* (ev. *emfase*). Det er få som gir ein klar definisjon av det, men mange verkar i større eller mindre grad sidestille det med ny informasjon (t.d. NRG), viktig informasjon (t.d. GDS) og/eller sterkt trykk på utbrotne ledd (t.d. Lundebj 1976). Mange snakkar om *identifikasjon* i utbryting, nokre òg om *uttømming* ('exhaustiveness') og *kontrast*. Andre igjen omtalar desse semantiske forholda med termar som *seleksjon* og *eksklusjon*. Fleire i den norske litteraturen skriv at utbryting har ein type *emfase* som er *eksklusivt identifiserande* (t.d. Lie 1978, Kulbrandstad 1978) (jf. 2.1, 3.1.3-4).

I 7.1–7.2 såg vi at utbrotne ledd ofte inneheld kjent informasjon, at dei ikkje nødvendigvis har sterkt trykk, og at også heile utbrytingssetningar kan innehalde nokså lite informasjon. Utanom i dei generelle, gjentakande tilbakemeldingssignala vil eg som nemnt seie at *det*-utbryting alltid inneber *RELASJONELT NY INFORMASJON*, i koplinga mellom utbrote ledd og relativsetning. Dette vil eg seie er den *IDENTIFIKASJONEN* som skjer i utbryting:⁷²

(126) Miriam? Ja det er HO som er dirigenten vår nå.

Presupponert relativsetning: Som er dirigenten vår nå

Referensielt kjent utbrote ledd: Ho (Miriam)

Relasjonelt ny identifikasjon: Ho + som er dirigenten vår nå

Både Gundel (2002) og Lambrecht (2001) påpeikar at *fokus* ikkje eigentleg er noko enkelt-ledd har; ei eining har bare fokus samanlikna med eller i *relasjon* til noko anna. Det er nettopp dette som er så tydeleg i utbryting, og truleg også derfor alle omtalar utbryting som ein fokuskonstruksjon. Eg meiner at *FOKUS* i *det*-utbryting er nettopp denne *relasjonelt nye identifikasjonen* – det eg med Kiss' terminologi kallar *IDENTIFIKASJONSFOKUS* (jf. 2.1.4):

IDENTIFIKASJONSFOKUS (def. 12)

Identifikasjonsfokus finst i bestemte syntaktiske konstruksjonar. Det inneber ein *seleksjon*, der *ei* eining (eller fleire) i eit avgrensa sett blir valt ut som det einaste som predikasjonen faktisk gjeld for, med andre ord ein *uttømmende identifikasjon*.

Det avgrensa settet med mulege einingar er kontekstuellt gitt, ofte implisitt.

Seleksjonen av ei eining ved identifikasjonsfokus inneber samtidig ein *eksklusjon* av resten av det avgrensa settet.

Seleksjonen skal altså vere uttømmende, det einaste riktige, noko som òg stemmer med

⁷² Det er uvisst om det også er det som er meint hos dei som brukar termen i litteraturen utan å definere den.

(126). Det er bare *ho* (*Miriam*) som er dirigenten. Det som derimot er litt meir uavklart er *eksklusjonen*. Kva blir det utbrotne leddet valt frå? I konteksten til (126) diskuterer dei mulege referentar, men dei har nok ikkje eit sett med personar klart for seg i hovudet.

Fleire i litteraturen er inne på at seleksjonen skjer frå eit sett av einingar som *kan* vere aktuelle for relativsetninga (t.d. Fretheim 1970), og nokre seier òg at dette settet er føresett *kjent* (t.d. SAG). Derimot er det få som kommenterer korleis det faktisk skal fungere. GDS forklarar at det kan vere, men ikkje må vere, eit uttalt eller utvitydig kjent sett:

[Om: *Det var PETER der bestod køreprøven*]. "Modtageren kan i situationen udmærket kende til en gruppe personer som eventuelt kunne have bestået køreprøven, men det er ikke en kodet (indbygget) semantisk betingelse. Kløvningen udpeger den eller de referenter der bestod, og det impliceres at ingen andre er relevante i denne situation." (GDS:1794).

GDS skildrar dette som at *det*-utbryting etablerer eit "*diskursunivers*", som inneheld både det utbrotne leddet *og* eksklusjonen, meir eller mindre presisert. Eg tolkar dette som at utbrytingskonstruksjonen alltid opererer på eit sett med mulege referentar, men det treng ikkje vere eksplisitt klart akkurat kva det inneheld. Det handlar om kva som er *relevant*. I ein konstruksjon som (127) er det eintydig akkurat kva som blir ekskludert:

(127) Av brørne Per, Pål og Espen var det bare PÅL som budde heime.

Avgrensa sett: Per, Pål og Espen

Seleksjon: Pål

Eksklusjon: Per og Espen

Det er absolutt muleg at det også var andre som budde i same heim, til dømes mor og far og kanskje også bestemor, men desse er ikkje med i det kontekstuelte relevante settet.

I (128) må ein derimot anta eit *implisitt* diskursunivers; innhaldet i settet er ikkje klart. (Samtaletemaet er at Alvin går på den lokale landbruksskulen.)

(128) A: Er det mange alvdølar som går der nå eller? (*Alma*)

B: Nei, det er nå MEG da OG SÅ EI TIL PÅ AGRONOMEN. ~~som går der~~ ⁷³

Og så er det nokon, fire på andreåret, trur eg. (*Alvin*)

Avgrensa sett: Alle alvdølar, men i praksis bare dei på Alvins alder, pluss/minus eit kull eller to

Seleksjon: Meg (*Alvin*) og ei jente (ikkje namngitt) – på agronomlinja.

⁷³ At forma på pronomenet her er *meg* (noko som er vanleg i norsk i denne posisjonen, jf. NRG:319), gjer det litt problematisk å analysere denne ytringa som utbryting. Ein fullstendig variant ville truleg hatt *eg*, jf. 3.1.2.

Og fire på eit anna årstrinn.

Eksklusjon: Same som det fulle settet, minus Alvin, jenta og dei fire andre.

Her er det meir snakk om eit *pragmatisk* avgrensa sett. Ein må anta ein slags konsensus mellom samtalepartnarane over om lag kva som ville vore mulege utfyllingar for relativ-setninga, men det er usannsynleg at partane har ei slik liste med namn klart for seg i tankane i (128), slik ein faktisk kan ha i (127).

Kiss (1998) beskriv denne forskjellen i skiljet mellom 'exhaustive' (*uttømmmande*) og 'contrastive' (*kontrastiv*) utbryting, men ein må finlese teksten for å sjå det. Kiss meiner at *identifikasjonsfokus* typologisk sett kan vere [\pm uttømmmande] og [\pm kontrastiv]. I engelsk er den alltid uttømmmande, men kan vere kontrastiv eller ikkje (jf. 3.1.3-4). Fyrst definerer ho identifikasjonsfokus slik:

"An identificational focus represents a subset of the set of contextually or situationally given elements for which the predicate phrase can potentially hold; it is identified as the exhaustive subset of this set for which the predicate phrase actually holds."

(Kiss 1998:245, mi understreking)

Utbrotne ledd i engelsk skal altså alltid representere ei *uttømmmande* delmengde, henta frå eit sett med *kontekstuel* eller *situasjonelt* gitte einingar. Når Kiss seinare diskuterer identifikasjonsfokus som (også) er *kontrastiv*, seier ho følgjande:

"I regard an identificational focus [+contrastive] if it operates on a closed set of entities whose members are known to the participants of the discourse (...). In this case, the identification of a subset of the given set also identifies the contrasting complementary subset." (Kiss 1998:267, mi understreking)

Utbrotne ledd i engelsk skal altså også kunne hentast frå eit *faktisk lukka sett*, og dermed samtidig skilje ut eit *komplementærsett*, altså ein klar, eintydig *eksklusjon*. Teoretisk sett vil eg anta at det same gjeld for *det*-utbryting i norsk: Det er alltid UTTØMMANDE, og det kan, men må ikkje, vere KONTRASTIVT. Og det er bare ved kontrast at utbryting opererer på eit logisk lukka sett, og dermed bare der det også er ein heilt eintydig eksklusjon.

I praksis er det få døme i materialet som passar til definisjonen av [+kontrastiv]; det er sjeldan det finst eit eintydig sett av mulege referentar. Dette skjer bare i nokre heilt få døme der to enkle einingar klart blir sett opp mot kvarandre:

I (129) er det, som nemnt før, bakgrunnskunnskap for samtalepartnarane at Jorid og Sveinung har drive gard saman, og at dei hadde sauer og kyr på garden:

(129) For det var JORID som stulla sauene, så da var det EG som hadde kyrne. (*Sveinung*)

i) Det var Jorid som stulla sauene. [+uttømmmande, +kontrastiv]

- Predikat: stulle sauene
- Mulege argument: Jorid, Sveinung (lukka sett)
- Seleksjon: Jorid
- Eksklusjon: Sveinung

ii) Det var eg som hadde kyrne. [+uttømmmande, +kontrastiv]

- Predikat: ha kyrne
- Mulege argument: Jorid, Sveinung (lukka sett)
- Seleksjon: Sveinung
- Eksklusjon: Jorid

Begge utbrytingane i (129) er altså kontrastive og gir i tillegg til seleksjonen (det utbrotne leddet) ein klar identifikasjon av det resterande settet (eksklusjonen).

Det same skjer i (130), der Sune akkurat har fortalt at han bare får jakte annakvart år fordi dei er to jaktlag som byter på same område. I tillegg har det vore så få dyr at dei ikkje har kunna jakte i det heile tatt på nokon år, men det blir jakt neste år:

(130) Men da er det DET ANDRE LAGET som får jakte, for det var ME som jakta sist. (*Sune*)

i) Da er det det andre laget som får jakte. [+uttømmmande, +kontrastiv]

- Predikat: får jakte da (= neste år)
- Mulege argument: me (= Sunes jaktlag), det andre laget (lukka sett)
- Seleksjon: det andre laget
- Eksklusjon: me

ii) Det var me som jakta sist. [+uttømmmande, +kontrastiv]

- Predikat: jakta sist
- Mulege argument: me, det andre laget (lukka sett)
- Seleksjon: me
- Eksklusjon: det andre laget

I dei fleste andre tilfelle ligg spørsmålet heller i om ytringane er [+uttømmmande] i det heile, altså i kor stor grad det er riktig å seie at det utbrotne leddet representerer den einaste eininga som relativsetninga faktisk gjeld for. Dette kan også vere vanskeleg å avgjere.

Nærværet av nokre enkeltord eller frasar kan gjere uttømminga klar gjennom semantikken dei bidrar med. Dette vil eg seie kan gjelde blant anna der relativsetninga inneheld verbet *heite*; i dei fleste tilfelle er det iallfall slik at folk bare har eitt namn. Uttømminga

kan òg bli klar av at relativsetninga inneheld ein superlativ, som i *ringaste* og *kjedelegast*:

(131) Eg trur ~~det~~ var ELIN ho heitte, eg. (*Alvhild*)

(132) Nei så det var HØRSLA som var ringaste for han. (*Sveinung*)

(133) Ja ~~det er~~ DEN som er ja iallfall kjedelegast. (*Alvin*)

Det same kunne gjelde når ordet *derfor* er bryte ut, og heilt klart når *bare* er ein del av det utbrotne leddet:

(134) Ja ~~det er~~ nettopp DERFOR de er gode, ikke sant. (*Olivia*)

(135) Så det er BARE ARNE som bur der på Tveitane. (*Sveinung*)

I alle desse tilfella fungerer også Kiss'/Szabolcsis test for uttømming (jf. 2.1.4), der ein legg til ei eining i det utbrotne leddet og ser om originalen er kompatibel med dette: Dersom (b) motseier (a), har (a) uttømmande identifikasjonsfokus:

a. Det var Elin ho heitte.

b. Det var Elin og Mari ho heitte.

(b) motseier heilt klart (a) \Rightarrow (131) har uttømmande identifikasjonsfokus

a. Det var hørsla som var det ringaste for han.

b. Det var hørsla og synet som var det ringaste for han.

(b) motseier (a) \Rightarrow (132) har uttømmande identifikasjonsfokus

a. Det er bare Arne som bur der på Tveitane.

b. Det er Arne og Jon som bur der på Tveitane.

(b) motseier (a) \Rightarrow (135) har uttømmande identifikasjonsfokus

Merk at det finst to mulege tolkingar av (135), med ulike mengder involvert. Den eine er at av dei tre brørne som budde der er det bare Arne igjen. Denne seier ikkje noko om det er andre som bur der òg. Den andre er at av alle tenkelege personar er det bare Arne som bur der akkurat nå, aleine. I begge tolkingar er det klar uttømming i at den identifiserte delmengda bare inneheld Arne, men i den siste er det meir uklart kva som er ekskludert.

Ein god del av utbrytingane i materialet er som (131)–(135), at dei har enkeltord eller frasar som gjer tolkinga enkel, men dette er tilfeldig, gjennom semantikken til orda som er bruka akkurat der, og det gjeld langt ifrå alle. Kiss argumenterer for at uttømmande identifikasjon er eit trekk som utbrytingskonstruksjonen har generelt – iallfall i engelsk, og dermed truleg òg i norsk. Eg trur dette stemmer, men det er ofte vanskeleg å bevisе logisk. Eg vil seie at konstruksjonen *det*-utbryting *presenterer* innhaldet i ytringa

som uttømmende, men at testen er uklar i bruk:

(Kontekst: Olga trudde fyrst at Olav har vakse opp på Torshov, men det stemte ikkje.)

(136) Nei det er ETTERSTAD du har vokst opp på. (*Olga*)

Slik Olga seier dette vil eg seie det verkeleg er meint som at Etterstad er den einaste staden han vaks opp (av alle stader i Oslo). Eg synest derimot ikkje at testen kan vise dette:

a. Det er Etterstad du har vokst opp på.

b. Det er Etterstad og Grünerløkka du har vokst opp på.

⇒ ??

Det kjennest ikkje som at (b) motseier (a) klart her, kanskje på grunn av den litt vage semantikken til '*vakse opp*'. I konteksten før (136) kjem det også fram at Olav faktisk budde på Grünerløkka frå han blei fødd og til og med fyrsteklasse, så (b) er faktisk heilt riktig her.

Det interessante er at Olga veit dette *før* ho ytrar (136), og likevel vel utbryting, som signaliserer at *Etterstad* skal vere den einaste eininga som er relevant for relativsetninga. Ei forklaring på dette, er at Olga har ei anna grunnmengd i tankane enn *heile Oslo*. Før denne samtala har Olga forbunde Olav med Torshov; i samtala skjønner ho at det faktisk var Etterstad. Rett før ytringa av (136) tenker ho kanskje: "Før har du snakka om Torshov og nå sa du Etterstad, men av desse to mulegheitene er det altså Etterstad som er riktig." Med den tolkinga må ein seie at (136) faktisk er +kontrastiv, sjølv om dette ikkje er synleg.

(137) kan illustrere at samtalepartnarane ikkje alltid har same inndeling av grunnmengda (*diskursuniverset*). Bakgrunnskunnskap her er at Bosse bur saman med kona og ei dotter.

(137) A₁: Kjæledyr, det har ikkje du? (*Botolv*)

B₁: Jau eg har jo hestar. (*Bosse*)

A₂: Har du det? Har du hestar? Er ~~det~~ ikkje DOTTER DI som har? (*Botolv*)

B₂: Ja ja, men du veit at det er jo rart med det, du lever deg jo inn. (*Bosse*)

Det er svært mange folk i verda som *har hestar*, men den relevante grunnmengda her er mykje meir lokal, og det er inndelinga innanfor denne som er oppe til diskusjon. Botolvs tolking er at Bosse og dottera hans utgjer to einingar, og at det bare er dottera som har hestar. Bosse meiner derimot at han og dottera er *ei* eining – når ho har hestar har han også det, sidan dei bur saman. Botolv reknar med si utbrytingssetning i A₂ Bosse som ein del av eksklusjonen, medan Bosse sjølv i utgangspunktet meinte han var inkludert.

Utbrytinga i (138) har vi sett fleire gonger allereie, og den er interessant også her. Dei relevante orda har nokså lite spesialisert meningsinnhald, og i analysen av *uttømminga* i denne ytringa hjelper også konteksten lite (sjå døme (78) i 7.2.1):

(138) Ove Røssbakk, var det HAN som skulle vere med? (*Alfred*)

Igjen vil eg seie at ytringa blir presentert som uttømmende – tatt ut av kontekst som her kunne det sjå ut til at det faktisk bare var *Ove Røssbakk* som skulle *vere med*. Men som vi har sett før handlar dette om ein stor konsert og i samtala diskuterer dei fleire andre som skal vere med – i tillegg til *blandakoret* og *Sommerro* også *ein gitarspelar*. Konteksten gir ingen hint om kva som er tenkt som grunnmengde i samanhengen, kva for eit sett desse er valt ut frå. Vi får heller ikkje vite om *blandakoret*, *Sommerro*, *gitarspelaren* og *Røssbakk* faktisk er alle deltakarane. Ein kunne seie at (138) er uttømmende *formelt* sett (også uavhengig av spørjesyntaksen), men vi veit altså uansett at dette ikkje stemmer i praksis:

a. Det var Ove Røssbakk som skulle vere med.

b. Det var Ove Røssbakk og Sommerro som skulle vere med.

(b) motseier (a) formelt sett? / (b) motseier ikkje (a) i praksis ⇒ ??

Eg vil seie dette blir nokså parallelt med situasjonen for PRESUPPOSISJON i utbryting, som alltid skal gjelde logisk, uavhengig av pragmatikken. Det er gode grunnar til å rekne med at også uttømminga alltid er til stades *logisk*, sjølv om den ikkje nødvendigvis er det *pragmatisk*.⁷⁴ Kanskje kan ein også her tenke seg at det skjer ein slags *akkommodasjon* hos lyttaren dersom det ikkje er samsvar mellom logikk og pragmatikk. Eitt døme på dette er (139):

(139) Det er DET som er problemet til USA, ikke sant, er at de drikker og kjører hele tiden, alle ungdommene da. (*Olivia*)

Også (139) må ein rekne som uttømmende – slik ytringa blir presentert er det bare *det*, altså *fyllekjøringa*, som er problemet til USA – men alle vil nok meine at USA har mange og større problem enn akkurat dette. Likevel er det ei heilt velfungerande setning.

Truleg ville det vore større (pragmatisk) semje om ei tilsvarande ytring som (140):

(140) Det er DET som er problemet til Nigeria, ikke sant, at det er så mye korrupsjon.

Forskjellen på (139) og (140) ligg bare i bakgrunnskunnskap om verda. Det er den same syntaktiske konstruksjonen som ligg til grunn, og derfor dei same formelle trekka som verkar, blant anna uttømmende identifikasjonsfokus. Men som ved presupposisjonen går

⁷⁴ Kiss (1999) viser fleire formelle testar for dette, men ikkje alle kan omsettast direkte til norsk (jf. 2.1.4).

det ikkje nødvendigvis opp med dei faktiske forholda. Ein kunne seie at også *uttømminga* i utbryting er meir bestemt av den syntaktiske strukturen og logikken enn av det faktiske meiningsinnhaldet. Ytringane framhevar det eine som er viktig akkurat nå. Det gjeld kanskje ikkje for evig og alltid, det gjeld kanskje ikkje i andre kontekstar, kanskje ikkje ein gong til over neste ytring. I mange tilfelle kan det også vere ei *kontekstavhengig uttømming* i praksis, men det er truleg alltid ei *konstruksjonsavhengig uttømming* logisk sett.

I nokre tilfelle er det likevel tydeleg at uttømminga er det klart viktigaste ved ytringa. I (141)a) er poenget nettopp at Olav *ikkje gjorde noko anna*, og dette kjem ikkje fram i (b):

- (141) a. Så satt jeg meg ned når jeg kom hjem og så på tv, og DET var det jeg gjorde. (*Olav*)
 b. #Så satt jeg meg ned når jeg kom hjem og så på tv, og det gjorde jeg.

Ein litt annan diskusjon ligg i *det*-utbryting og INFORMASJONSFOKUS – som finst på ledd med ny informasjon og sterkt trykk (jf. *def. 11*). Kiss seier ingenting om mulege samanfall her. Dei utbrotne ledda er oftast relasjonelt nye, og har gjerne sterkt trykk, så slik sett har dei også denne typen fokus. Samtidig er utbrotne ledd ofte referensielt kjente, dei har ikkje alltid sterkt trykk, og eit muleg unntak er òg dei gjentakande tilbagemeldingssignala.

7.5 Spesielle forhold: Spørsmål og adverbial

7.5.1 Spørjesetningar med utbrytingssyntaks

Som vi har sett er ein del av utbrytingane i materialet *spørsmål* (33 av 213 totalt, jf. 6.3.2). Avhandlinga har ikkje desse som eit tema i seg sjølv, men eg har dei med for å kunne studere heile bildet. Eg brukar dei også av og til for å skildre generelle sider ved utbrytingsfenomenet. I dette avsnittet vil eg ganske kort gå igjennom nokre påfallande, interessante og problematiske trekk ved spørjesetningar med utbrytingssyntaks.

For det fyrste vil eg påpeike at diskusjonen frå 7.1 om informasjonsstatusen til utbrotne ledd ikkje har direkte overføringsverdi til *kv*-spørsmål. Utbrotne *kv*-ord inneheld ikkje referensielt kjent informasjon, det er nettopp denne informasjonen det blir spurt etter:

- (142) HVORDAN var det dere reiste dit? (*Olivia*)
 (143) HVA er det som er spesielt med det? (*Oliver*)
 (144) KOR er det du går på skule hen nå? (*Alma*)
 (145) KVEN det er som får direkte opprykk? (*Bosse*)

Dette gjeld derimot ikkje i ja/nei-spørsmål. Her er dei utbrotne ledda klart referensielle:

(146) Ove Røssbakk_i, var det HAN_i som skulle vere med? (*Alfred*)

(147) Northåv_j, var det DET_j han heitte? (*Bosse*)

Som nemnt i kommentar til *tabell 32* er uttala av utbrotne *kv*-spørsmål litt annleis. Det er svært vanskeleg å avgjere trykkplasseringane her. Truleg er dette fordi ein får to motstridande forhold når eit utbrote ledd er eit *kv*-ord: Utbrotne ledd har oftast sterkt trykk, mens *kv*-ord normalt ikkje har det. Utanom i ekkospørsmål er det markert (a) (utheving=**trykk**):

(148) a. ?**HVA** var det vi holdt på å snakke om? (b. Var det **DET** vi holdt på å snakke om?)

(149) a. ***KVA** i helvete er det du meiner? (b. Er det **DET** du meiner?)

Ja/nei-spørsmål (b) fungerer derimot som utbryting i utsegnsetningar her.

I 6.3 diskuterer eg òg om utbryting er vanleg i spørsmål, slik fleire seier i litteraturen (t.d. Lie 1978, NRG, Svenonius 1998). Der viser eg at utbryting ikkje er spesielt vanleg blant *alle spørsmål* i materialet (10%), men frekvensen er høgare enn blant utsegnsetningar (5%). Klart vanlegast er utbryting i kategorien (overordna) *kv*-spørsmål (16%) (jf. *tabell 29*).

Fleire i litteraturen er inne på at det i norsk kan vere eit tilnærma krav om å bruke utbrytingssyntaks ved visse *kv*-spørsmål (t.d. Lie 1978, Venås 1978, Gundel 2002, jf. 3.1.3). I mitt materiale er det ikkje slik; det er nesten heller motsett. *Kv*-spørsmåla er av dei som i størst grad er utskiftbare i konteksten:

(150) a. KVEN er ~~det~~ ho er i saman med oppå der? (*Alvhild*)

b. Kven er ho i saman med oppå der?

(151) a. Ho hadde ikkje fått fortalt KVA det var som hadde skjedd. (*Bodil*)

b. Ho hadde ikkje fått fortalt kva som hadde skjedd.

7.3 testa presupposisjon ved å nekte heile oversetninga og sjå om sanningsverdien til relativsetninga blei bevart. Dei utbrotne *kv*-spørsmåla (152)–(153) kan ikkje nektast direkte, men det skulle likevel vere klart at relativsetningane er logisk presupponerte også her:

(152) KVEN det er som får direkte opprykk? (*Bosse*) (?Kven det ikkje er som får opprykk?)

a. Det er X som får direkte opprykk.

b. Det er ikkje X som får direkte opprykk.

c. ⇒ Nokon får direkte opprykk.

(153) HVORDAN var det dere reiste dit? (*Olivia*) (*Hvordan var det ikke dere reiste dit?)

- a. Det var slik dere reiste dit.
- b. Det var ikke slik dere reiste dit.
- c. ⇒ Dere reiste dit på en måte.

(154) Northåv, var det DET han heitte? (*Bosse*)

- a. Var det det han heitte?
- b. Var det ikkje det han heitte?
- c. ⇒ Han heitte noko.

(155) Å ja, er det DET det går på ja. (*Sunniva*)

- a. Er det det det går på?
- b. Er det ikkje det det går på?
- c. ⇒ Det går på noko.

Det er eit klassisk diskusjonstema i utbrytingslitteraturen om spørjesetningar med og utan utbryting presupponerer det same. Nokon meiner at alt utanom *kv*-leddet er presupponert i alle slags *kv*-spørsmål (t.d. SAG, Fretheim 1970). Andre meiner at presupposisjonen er sterkare i *kv*-spørsmål som har utbrytingssyntaks (t.d. Lie 1978). GDS seier det *må* vere forskjell, elles ville spørsmål med utbryting vere *pleonastisk* (sjå 3.1.3).

Til dette vil eg seie at det godt kan vere ein pragmatisk forskjell i bruken sjølv om dei logiske trekka er dei same. Det kan samanliknast med diskusjonen av tilbakemeldings-signala: Desse har ein annan pragmatisk funksjon enn dei utbrytingane som verkeleg ber fram ny informasjon, men likevel same logiske forhold for presupposisjon og uttømming. Kanskje er det slik også her. (156)–(157) er både utbryting, tilbakemelding og spørsmål:

(156) Jeg tror at pennen er mektigere enn vold kanskje, muskler,
er det ikke DET det heter? (*Olivia*)

(157) A: Nei det går på, dette her er jo Skaulen. (*Sune*)

B: Å ja, er det DET det går på ja? (*Sunniva*)

Utbryting er ein syntaktisk funksjon som finst generelt i norsk. Den er eit verktøy som kan brukast på fleire område av språket, også i spørsmål, og på mange punkt med same eigenskapar som i ikkje-spørjande utbrytingar.

Typen i (156) er også ein litt eigen konstruksjon, som det finst fleire av i materialet:

(158) Er ~~det~~ ikkje DOTTER DI som har? (*Botolv*) (jf. (137))

(159) Var det ikkje BERNTSEN han heitte, han? (*Bosse*) (jf. (23))

Engdahl (2006:100n) seier slike negative ja/nei-spørsmål ofte blir bruka for å tilrettelegge for eit negativt svar, t.d. *Har du (verkeleg) ikkje lyst til å komme? – Nei, takk.* Dette gjeld truleg ikkje for (156) og (159), men kanskje for (158) (sjå kontekst for denne i 7.4 (137)).

V3 i kv-spørsmål i nordnorsk og andre dialektar

Eit problem i analysar av utbryting og spørsmål i spontantale i norske dialektar, spesielt når ein også inkluderer elliptiske ytringar i materialet, er kor ein skal plassere *kv*-spørsmål med V3-syntaks. Fleire meiner at desse er utvikla frå utbrytingskonstruksjonar diakront (t.d. Lie 1992), nokre at dette også bør speglast i synkron, syntaktisk analyse (t.d. Rognes 2011, sjå 3.1.3). Problemstillinga er altså om (160)a) og (161)a) skal analyserast med elliptisk *er det/var det* som vist i (b):

(160) a. Ka du trur?

b. Ka ~~er det~~ du trur?

(161) a. Kenn så vann?

b. Kenn ~~var det~~ så vann?

Blant mine målepunkt brukast denne syntaktiske strukturen både i Alvdal, Suldal og Senja:

(162) a. *Botolv*: Ka så e dett favoritteveprogramm?

(b. ⇒ Kva ~~er det~~ som er ditt favoritt-tv-program?) ?

(163) a. *Alvhild*: Keffårr en bil du ha no?

(b. ⇒ Kva for ein bil ~~er det~~ du har no?) ?

(164) a. *Sunniva*: Ka stemma du har då?

(b. ⇒ Kva stemme ~~er det~~ du har då?) ?

Eg vil seie at det er vanskeleg å argumentere for at (162)–(164) manglar noko når dette er ein konstruksjonsmåte som finst generelt i dialekten, og dermed vanskeleg å rekne dei som elliptiske. Det er absolutt muleg at (b)-versjonane kan vere riktig *diakron* analyse, men mitt materiale gir ikkje grunnlag for å anta dette som synkron analyse. Det er heller ikkje særskilt mange slike setningar i materialet, og fleire av dei ville heller ikkje vore naturlege som (fullstendige) utbrytingssetningar, iallfall ikkje i konteksten:

(165) a. *Botolv*: menn åver te lanngrenn, ka du synnst om åpninga på sprintt'n?

(b. ⇒ #?Kva er det du synst om opninga på sprinten?)

(166) a. *Bosse*: du korr de jikk me hann Tor Arne ee me hann Hettlann?

(b. \Rightarrow #?Korleis var det det gjekk med han Tor Arne Hetland?)

Andre kv-spørsmål med V3 er allereie (del av) ei utbryting, og ville i så fall måtte reknast som *doble utbrytingar*:

(167) a. *Bosse*: Kemm de e så får dirækkte opprykk?

(b. \Rightarrow Kven ~~er det~~ det er som får direkte opprykk?) ?

Som nemnt i 6.3 har eg i statistikken rekna (167)a) som utbryting og spørsmål, men (160)a)–(166)a) bare som vanlege spørsmål og altså ikkje som ein type elliptisk utbryting.

7.5.2 Utbryting med adverbiale ledd

Ved utbryting av *tidsadverbial* er eksklusjonsforholda litt spesielle. Utbryting av *då* (168) er uttømmende fordi det peikar på eitt bestemt tidspunkt, men eksklusjonen er uviss:

(168) Det var sikkert DÅ. ~~du fekk tilbod om å jobbe i Telemark~~ (*Sunniva*) (jf. (190))

Seleksjon: *Då* (uttømmende)

Eksklusjon: Resten av sommaren?

I (169)A) er det vanskeleg å seie noko om eksklusjonen på grunn av det omtrentlege i bruken av '*tida*', som blir forsterka med '*eller noko*' – og oppretthaldt med '*seinare*' i svaret:

(169) A: Er det I ÅTTETIDA ELLER NOKO? ~~det begynner~~ (*Sunniva*)

B: Nei det er SEINARE. ~~det begynner~~ (*Sune*)

Ein kan ikkje legge til ei eining i det utbrotne leddet utan at det blir motseiande, t.d. *Det er I ÅTTETIDA OG I NITIDA det begynner*, truleg av leksikalske årsaker (jf. drøfting av (131)–(135)).

Interessant er også (170), der temaet er TV-program og kva dei *må* inn for å sjå:

(Kontekst: Sune har følgt veldig med på den norske krimserien "Kodenavn Hunter")

(170) Ja utanom det så er det LAURDAGANE, AIDENSFIELD, ~~eg må inn og sjå~~ (*Sune*)

Utanom det, der *det* viser til "Kodenavn Hunter", må her takast med i uttømminga (b):

a. Så er det Aidensfield eg må inn og sjå (~~på~~ laurdagane).

- Seleksjon: Aidensfield

\Rightarrow Ikkje det som er meint

b. Utanom Kodenavn Hunter så er det Aidsensfield eg må inn og sjå (laurdagane).

- Seleksjon: Aidsensfield og Kodenavn Hunter ⇒ Det som er meint

Tillegg av *bare*, *nettopp* og *akkurat* forsterkar det uttømmende i dei utbrotne ledda:

(171) Det er bare ARNE som bur der på Tveitane. (*Sveinung*)

(172) Ja ~~det er~~ nettopp DERFOR de er gode, ikke sant. (*Olivia*)

(173) Ja det er akkurat DET som er. (*Svanhild*)

Motsett er det ein del døme med *demparar* som gjer uttømminga meir diffus. Dette er blant anna *helst*, *gjerne*, *mest* og *stort sett*:

(174) (Eg må kjøre på Klebersvanga.) Det er helst DER eg kjører. (*Alvhild*) (for å gå på ski)

(175) Det er jo gjerne DE som ender opp i de stillingene som spesialtropper, da. (*Oliver*)

(176) Ja ~~det er~~ mest DEI SOM ER UTANBYGDS som lurar på kva vi gjer her (---). (*Alvin*)

(177) Det er jo FINDEN stort sett som du tener så bra på da. (*Alma*)

Det er usikkert om desse orda skal reknast som ein del av dei utbrotne ledda. 'Stort sett' er etterstilt, og kunne også ha vore topikalisert aleine. 'Gjerne' og 'helst' kan vanskeleg topikaliserast aleine, noko som talar for at det høyrer tettare saman med det utbrotne leddet.

Uansett påverkar desse demparane uttømminga i konstruksjonane. Hadde Alvhild sagt *Det er DER eg kjører*, ville det tolkast som at det bare er *der*, på Klebersvanga, ho kjører når ho skal gå på ski, og ingen andre stader. Med ordet *helst* lagt til, må seleksjonen innehalde meir enn bare *der/Klebersvanga*, men det er uklart kva dette tillegget skulle vere:

a. Det er DER eg kjører.

- Seleksjon: der ⇒ Eg kjører bare der.

b. Det er helst DER eg kjører.

- Seleksjon: der + X ⇒ Eg kjører oftast der, men andre stader òg.

Det same gjeld for dømet med *Finden* og *stort sett*:

a. Det er FINDEN (som) du tener så bra på.

- Seleksjon: Finden ⇒ Så bra tener du bare på Finden.

b. Det er FINDEN stort sett som du tener så bra på.

- Seleksjon: Finden + X ⇒ Så bra tener du på Finden, og få andre stader.

Nå, nok og *jo* som bruka i (178) og i tilbakemeldingssignala i (179)–(180), påverkar derimot ikkje uttømminga:

(178) Da var det nå HAN som var med i fjøset, da. (*Sveinung*)

(179) Det er nok DET dei har tenkt på. (*Sune*)

(180) Det er jo DET som er. (*Olivia*)

Elles er eg usikker på korleis ein skal analysere utbryting av *ikkje alltid*:

(181) Det er ikkje ALLTID det passar for dei. (*Sveinung*)

(182) Men det er nå ikkje ALLTID det er like vellykka da men. (*Sveinung*)

Dei er ugrammatiske utan *ikkje*, men *ikkje alltid* kan bytast ut med *sjeldan* og kanskje *ofte*:

⇒ *Det er alltid det passar for dei. / *Det er (nå) alltid det er (like) vellykka.

⇒ Det er SJELDAN det passar for dei. / Det er (nå) sjeldan det er (like) vellykka.

⇒ ?Det er OFTE det passar for dei. / ?Det er (faktisk) ofte det er (like) vellykka.

Kanskje er ikkje (181)–(182) utbryting i det heile, men setningar av typen *Det er lenge sia eg har sett deg*, som er gruppert saman med ekstraponerte leddsetningssubjekt (jf. 6.2.2). Det er likevel eit poeng at desse forholda ikkje bare gjeld ytringar med tidsadverbial som *alltid*, men også diverse frasar med *alle*:

(183) Det er *(ikkje) ALLE som er like fæle til å prate. (*Ål_04*)

(184) Det er *(ikkje) ALLE PLASSAR dei har det så bra som her. (*Hyllestad_03*)

Det kan òg nemnast at det er få nekta *det*-utbrytingar utanom (181)–(182) og (158)–(159).

Materialet inneheld ingen tilfelle av utbryting i såkalla *nyheitsstil*, der gjerne heile ytringa er ny informasjon og dei utbrotne ledda er adverbiale, ofte temporale og ofte lange.

(185) Det VAR I FJØR SOMMER at de to bekreftet at de var et par. (Google, 05.08.13)

(186) Det var TORS DAG FORRIGE UKE at det ble kjent at Hollywood-stjernen har en ukjent halvsøster etter at faren testet positivt på en DNA-test. (Google, 05.08.13)

(187) Det var PÅ DENNE TIDEN FOR TO ÅR SIDEN at det gikk opp for noen i festivalkulissene at økonomien var skakkjørt. (Google, 05.08.13)

Blant dei elliptiske konstruksjonane finst det nokon som liknar:

(188) Og det var NÅ ETTER DET VAR BLITT FROST. ~~at dette skjedde~~ (Bosse)

(189) Det var HEILT PÅ SLUTTEN PÅ OVERTID. ~~at dette skjedde~~. (Botolv)

Her må det derimot diskuterast om det faktisk manglar noko eller ikkje – om dette kanskje ikkje er utbrytingar, men noko anna. I begge tilfella fortel informantane om bestemte enkelthendingar; i (188) om da Bosse og kona hørte ein rar lyd utanfor soveromsvindaugget og i (189) om da Vålerenga fekk ei heldig skåring. Dei frasane som er markert som utbrotnledd her, plasserer desse hendingane i tid. Kanskje er det heller ei *tidsbestemmande* tyding av *vere* som er i bruk her, som i 'finne stad', t.d. *Det var i 1947.* = *Dette fann stad i 1947.* I så fall må *det*-subjekta reknast som refererande til den hendinga som nettopp er skildra:

⇒ (Vi hørte noko utanfor.) Dette fann stad nå etter det var blitt frost.

⇒ (Dei fekk eit billig mål.) Dette fann stad heilt på slutten på overtid.

Likevel vil eg seie at (188) og (189) liknar mykje på andre setningar eg har rekna som elliptiske utbrytingar. Blant anna førekjem liknande ytringar også i klynger:

(Tema: Om Sune har nok å gjere på garden eller om han har jobba ekstra andre stader.)

(190) A₁: Å ja, ja, for eg trudde du skulle vore med i Telemark i sommar. (Sunniva)

B₁: Eg fekk tilbød ei veke men da kunne ikkje eg, akkurat den veka. (---) (Sune)

A₂: Ja for [Dag hadde ei veke ferie]_i så det var sikkert DÅ_i. ~~du fekk tilbød~~ (Sunniva)

B₂: (---) Det var DEN VEKA FØR DE GIFTE DYKK. ~~eg fekk tilbød~~ (---) (Sune)

A₃: Å ja okei, nei då var det ikkje DÅ_i. ~~du fekk tilbød~~ (Sunniva)

Utbrytinga i B₂ er av same type som (188) og (189), men denne vil eg seie brukast på same måte som utbrytingane i A₃ og A₂ her – og alle desse igjen vil eg seie fungerer heilt tilsvarende mange av dei elliptiske utbrytingane vi såg i 7.2. Skal ein anta elliptisk utbryting som ein eigen konstruksjon, vil eg seie det er gode grunnar til å inkludere (188) og (189) i den.

7.6 Konklusjon

Utbrotne ledd er ofte referensielt kjente, men koplinga mellom desse og relativsetninga er oftast RELASJONELT NY. Det er her IDENTIFIKASJON og FOKUS i utbrytingskonstruksjonen ligg, og kanskje er det òg dette som gjer utbryting til eit klyngefenomen der det bare er denne koplinga som vekslar. Relativsetningane inneheld sjeldan heilt ny informasjon, men er også sjeldan ordrett NETTOPP NEMNT – i slike tilfelle blir konstruksjonen gjerne heller ELLIPTISK. Akkommodasjonsmulegheita som kjem med den formelle presupposisjonen fungerer i dette materialet truleg mest for å lette kommunikasjonen av litt diffus informasjonsstatus som UTLEIDD og GENERELT KJENT. Plassert i ei utbrytingsrelativsetning blir det uansett *presentert som kjent*. Dette er også tydeleg i TILBAKEMELDINGSSIGNAL med utbrytings-syntaks; dei bidrar ikkje med semantisk innhald, men med ein klar pragmatisk effekt av ”kjent frå før”.

Eg vil òg seie at det må ligge ein slag akkommodasjon i effekten av logisk UTTØMMING og EKSKLUSJON. I dei fleste utbrytingar er det uklart akkurat kva som er ekskludert. Ein må anta ein konsensus mellom samtalepartnerane over kva *diskursunivers* som ligg til grunn. Ofte er det òg slik at dei ikkje er uttømmende i praksis, det finst fleire mulegheiter i nokså nær kontekst. Konstruksjonane blir *presentert som uttømmende* uavhengig av om dei faktisk er det. Kapitlet har vist at utbryting har mange ulike bruksmåtar, også som spørsmål og kommentar, men likevel same formelle trekk. Truleg er dei *semantiske* vilkåra viktigast: *udiskutabelt* (relativsetninga) og *det einaste relevante i samanhengen* (utbrotne ledd).

8 UTBRYTING AV INDEFINITTE LEDD

Der utbryting av preposisjonar, adverb og definitte DP-ar normalt bare kan førekomme i vanleg *det*-utbryting, kan indefinitte DP-ar brytast ut både som vanleg *det*-utbryting og som presenteringsutbryting. Dette blir rekna som to klart forskjellige konstruksjonar i dansk, med vekslinga mellom *det*- og *der*-ekspletiv som eit tydeleg skilje (GDS:1786-7):

- (1) a. Der var ET SKUD der blev affyret på 2 meters afstand. (PRESENTERINGSUTBRYTING)
 b. *Der var ET SKUD der lød.
 c. Det var ET SKUD der lød. (DET-UTBRYTING)

I norsk bokmål vil det vere *det*-ekspletiv i begge variantar:

- (2) a. Det var ET SKUDD som ble avfyrt på to meters afstand.
 b. Det var ET SKUDD som lød.

Det same gjeld i mange norske og svenske dialektar. Dermed er det ingen klare formelle kjenneteikn som kan skilje dei to konstruksjonane, og det er grunnlag for ambiguitet – noko som også er sterkt til stades i det materialet eg har analysert.

Som vist i 3.3 er presenteringsutbryting svært lite diskutert for engelsk, Lambrecht (2001:507) seier det har blitt "all but ignored in the literature". CGEL nemner kort at det liknar *det*-utbryting, men også i engelsk verkar skiljet mellom dei to konstruksjonane bli tatt for gitt, truleg også her fordi dei skal ha ulike ekspletivsubjekt (CGEL:1407/1385):

- (3) a. There's SOMETHING that keeps upsetting him. (PRESENTERINGSUTBRYTING)
 b. It was A WHITE SUIT that John wore at the dance last night. (DET-UTBRYTING)

Presenteringsutbryting blir rekna som ein eigen kategori i Sundman (1980), som ein type *utbryting* i Lambrecht (2001), men det vanlege er å rekne dei som *presentering* (sjå 3.3.1).

Eit hovudspørsmål i avhandlinga er om dette faktisk er to klart forskjellige konstruksjonar, slik GDS meiner, eller om det er ein viss overlapp mellom dei, slik Sundman (1980) seier etter Mikkelsen (1911) (jf. 3.4). Her vil eg konkludere med at det er grunn til å tru at det kan vere samanfall mellom dei to ved utbryting av kvantorar. Eg vil likevel seie at yttre punkta for dei to variantane har så ulik funksjon at det er naturleg å rekne dei som to forskjellige konstruksjonar generelt sett. Fleirtalet av dei indefinitte utbrotne ledda *kan* reknast som presenteringsutbryting, men det er mange usikre moment. Derfor handlar

kapittel 8 om all utbryting av indefinitte DP-ar. I kapittel 9 diskuterer eg korleis ein må gå fram om ein vil forsøke å plassere alle i ein kategori.

I dette kapitlet vil eg fyrst skildre mitt materiale over indefinitte utbrotne ledd generelt, både form og funksjon og spesielt merkbare og interessante tilhøve (8.1). Deretter går eg gjennom dei viktigaste teoretiske spørsmåla for konstruksjonen presenteringsutbryting og diskuterer dei i lys av mitt materiale, fyrst (manglande) presupposisjon i 8.2, deretter eksistensialitet i 8.3, spesifisitet i 8.4 og fokus og (manglande) uttømming i 8.5.

8.1 Bruk av konstruksjonen i materialet

Det aller mest påfallande ved kategorien utbryting av indefinitte ledd, er kor mykje variasjon det er. Konstruksjonen kan heilt klart brukast på mange forskjellige måtar. Det er likevel visse fellestrekk som peikar seg ut, både for enkeltdelane og ytringane som heilskap. I dette delkapitlet ønskjer eg å få fram begge sidene ved dette, både det generelle og det spesielle. Eg vil også antyde kva eg meiner om dei teoretiske, formelle spørsmåla, før desse blir problematisert i dei neste delane av kapittel 8.

I ein del tilfelle introduserer konstruksjonen ein ny referent i diskursen:

(*Kontekst*: Svanhild fortel om ei historie ho har lese i Bondekvinnebladet, som mor til Odd Nordstoga hadde skrive)

- (4) Og så var det EI JENTE_i som var hos henne av og til, ei ung, og ho_i sa "det er bare eg får meg ein bonde, så vil eg bu her i Vinje". (*Svanhild*)

Her er utbrytinga av *ei jente* opptakten til ei lita forteljing om unge bønder som vil bli verande i bygda, representert ved denne jenta.

Det kan òg sjå ut til at indefinitte DP-ar nokon gonger brukast når talaren bare treng litt lenger tid på å komme på namnet eller beskrivinga av referansen:

(*Kontekst*: Om den nye riksvegen gjennom bygda, som er fin, men litt smal og svingete.)

- (5) ~~Det~~ var EI_j som hadde komme i går.

Det var [dotter åt n Ester Jensen]_j.

Så hadde tenkt ho_j skulle kjøre denne nyvegen her da. (*Alvhild*)

Her introduserer utbrytinga det indefinitte leddet *ei*, som så blir nærare identifisert i neste setning (*dotter åt..*), før referansen blir bruka vidare med pronomenet *ho* og ei skildring av korleis denne personen opplevde den fyrste turen på den nye vegen.

I både (4) og (5) inneheld også utbrytingsrelativsetningane heilt ny informasjon.

Om lag 20% av dei fullstendige utbrytingane med indefinitte DP-ar inneheld *ei/ein/eit*, både enkle som i *ei jente*, og meir komplekse med preposisjonsfrasar, oftast med *av*. Desse er frasar av den typen Sundman (1980) kallar *semidefinitte DP-ar*:

(6) For ~~det~~ var [EI AV JENTENE HANS]_i som hadde så lyst på folkevogn.

Eg trur det var Elin_i ho_i heitte, eg. (*Alvhild*)

(7) Og så var det [EIN AV DESSE POSTFOLKA]_j som sa: "Har du fått problem med bilen?"

"Ja", sa eg, "eg har gjort det". Men han_j skulle ringe på n Helge, han_j. (*Alvhild*)

Også her introduserer dei utbrotne ledda nye einingar i diskursen, som refererer til bestemte personar, og referansane blir også bruka vidare. Desse DP-ane er likevel av ein litt annan type. Som termen forklarar er dei i litt større grad definitive. Innhaldet i relativsetningane er også i større grad kjent informasjon, i (6) er det sjølve temaet for samtala. Vi skal sjå i 8.2 at dei også må reknast som presupponerte, og det er generelt gode grunnar til å rekne døme som desse som vanleg *det*-utbryting.

Materialet kan skildrast med følgjande tabell over indefinitte utbrotne ledd (jf. *Tabell 21*):

Tabell 34. Utbrotne indefinitte DP-ar i materialet

	Indefinit, full	Indefinit, avkorta	SUM
Kvantor ⁷⁵	28	3	31
Kvantor med utfylling ⁷⁶	16	6	22
Substantiv aleine ⁷⁷	6	4	10
Semidefinitte	4	-	4
Kv-ledd	1	2	3
Anna ⁷⁸	7	6	13
	(62)	(21)	<u>≡ 83</u>

8.1.1 DP-ar som framhevar kvantitet

Det klart vanlegaste blant utbrotne indefinitte ledd er at dei inneheld kvantarar som *ingen*, *nokon* og *mange*:

⁷⁵ Dette inneheld òg nokre få talord aleine, som *ei*, og også kvantar med forsterkar, t.d. *så mange*.

⁷⁶ Dei fleste av desse er kvantor+substantiv, som *nokon kampar*, men òg bl.a. kvantor+adjektiv, som *noko nytt*.

⁷⁷ Dette inneheld òg heilt enkle substantivfrasar i eintal med *ei/ein/eit* uttalt, som *ei jente* og *ein gjeng*.

⁷⁸ Døme i denne kategorien er t.d. *ein viss prosent* og *ein kjempesvær hund* (der (kvantoren) *ein* ikkje eigentleg har teljefunksjon), og elles blant anna *horrible prisar*, *sunne fornuft* og *litt*.

- (8) Og så var det INGEN som sa noe. (*Olivia*)
 (9) Så det er jo NOKO her som er veldig bra, det er jo det. (*Alma*)
 (10) Det er FLEIRE som har vore veldig heldig. (*Botolv*)
 (11) Men det er MANGE som synest det er dyrt, trur eg. (*Alma*)

Nokså mange av desse er negerte. I døma her får dei da eigentleg tydinga *ingen* og *få*:

- (12) Så er vel ikkje NOKON som har sagt det betre enn Sponheimen. (*Sune*)
 (13) Men der er nok ikkje MANGE som kan det. (*Svanhild*)

Dei utbrotne DP-ane inneheld ofte ein eller fleire forsterkarar, i ulike kombinasjonar:

- (14) Det er jo SÅ MANGE som har ringt på n, veit du. (*Alma*)
 (15) Der er SÅ VELDIG MANGE der nå som flyttar. (*Svanhild*)
 (16) Det er jo SINNSSYKT MANGE ULYKKER som skjer på grunn av fyllekjøring, da. (*Oliver*)

Dette gir ei veldig sterk framheving av kvantitet. Eg vil også seie at det blir enda meir vekt på kvantitet når kvantoren er ordet *mykje* i staden for *mange*:

- (17) Der var SÅ MYKJE RUSSARAR som kom i staden for. (*Borgny*)

Det er også klar framheving av kvantitet i nokre indefinitte DP-ar *utan* kvantor:

- (18) Men så er det jo HORRIBLE PRISAR vi får inn att òg, da. (*Alma*)
 (19) Det var SÅ VELDIG HØY ANDEL som ikke var svømmedyktig. (*Olga*)

Som vi har sett inneheld nokre av kvantor-frasane også substantiv, men dette er litt mindre frekvent:

(*Kontekst*: Alvin går på Storsteia, som er landbruksskulen i området.)

- (20) Er det MANGE ALVDØLAR som går der nå, eller? (*Alma*)

(*Kontekst*: På "America's funniest homevideos" er det typisk filmar frå bryllaup der folk dansar på bordet og så blir borda øydelagt)

- (21) Ja, enten det eller så er det NOKON UNGAR_i som kryp under hundane, så hundane legg seg oppå dei_i. (*Sune*)

- (22) Nei veit me har nå opplevd mykje me, men iallfall foreldra mine,
 så er det vel INGEN GENERASJON som har opplevd større forandringar. (*Sveinung*)

Desse vil eg seie legg litt meir vekt på referanse og litt mindre vekt på kvantitet. I Almas ytring i (20) ligg det truleg både eit spørsmål om mengde og eit spørsmål om mulege

referentar – om det er få eller mange og om det er nokon ho kjenner. I (21) blir referansen til *nokon ungar* også bruka vidare med *dei*, sjølv om ytringa omtalar eit generelt fenomen (hypotetisk referanse, jf. 2.2.3). I (22) blir ikkje referansen bruka andre stader i diskursen, men det er ikkje tvil om at det er ein bestemt generasjon det er snakk om – foreldre-generasjonen til Sveinung og Svanhild.

8.1.2 DP-ar som framhevar eigenskap

Ein god del døme må heller seiast å framheve *eigenskap*, den type bruk av DP-ar som eg har kalla ATTRIBUTIV (jf. 2.2.4). I (23)–(25) er det bestemte referentar som blir omtalt, men det er likevel eigenskapen dei har som er viktig:

(Kontekst: Bygdekoret skal synge på ein konsert med Sommerro i kveld, og Alvhild prøver å komme på kven fleire som skal delta.)

(23) Og så var det EIN GITARSPELAR som skulle vere med. (*Alvhild*)

(24) Veit du, vi har hatt altså ein hund hos oss, og veit du, det var ei blanding av newfoundlandshund og ein sånn italiensk eit eller anna.

Det blei jo EIN KJEMPESVÆR HUND altså som vi blei overlatne og skulle ha. (*Bodil*)

(25) Vi er en sånn jentegjeng som trimmer fast, har gjort i femten år. (---)

Ellers så hadde jeg ikke hatt så lett for å dra ut på egenhånd. Men jeg vet at det er EN GJENG som venter på at jeg skal komme. (*Olga*)

I konteksten til (23) nemner ikkje Alvhild denne gitarspelaren fleire gonger, så statusen til referansen er litt usikker, men det må vere nokså klart at det er eigenskapen 'kan/skal spele gitar' som er viktig. Spesielt interessant med (24) og (25) er at referansen bak dei indefinitte utbrotne ledda er omtalt nokså rett føre. Det blir nemnt *ein hund*, som så blir vidare skildra som *ein kjempesvær hund*, og det blir nemnt *ein jentegjeng* som trimmar fast, som så blir gjentatt som *ein gjeng* som ventar. Spesielt i det siste tilfellet ville det vore naturleg å bruke ein definit DP den andre gongen viss meininga var å referere. At den indefinitte forma blir beholdt vil eg seie er ein god indikasjon på at det er eigenskapen 'gjeng' som er viktig i konstruksjonen, og ikkje eigentleg det å introdusere ei ny diskurseining.

Nærskyld med attributiv bruk av DP-ar, er òg GENERISK referanse. I utbrytingsmaterialet er det ingen klare døme på det, men det finst ein interessant passasje som innleiast med utbryting av leddet *to elgar*, der dette truleg blir presentert av Bodil som spesifikt, men bruka vidare av Borgny som generisk:

- (26) A₁: Eg har hørt at det var TO ELGAR_i som var sett uti marka her. (*Bodil*) SPESIFIKK
 B₁: Ja kan ikkje elgen vere der? (*Borgny*) GENERISK
 A₂: Ja har du sett dei_i? (*Bodil*) SPESIFIKK
 B₂: Nei eg har ikkje sett dei_i, SPESIFIKK
 men viss han bare ikkje kjem framfor bilen min GENERISK?
 så kan han bare vere der. (*Borgny*) GENERISK?
 A₃: Ja det er jo flott tenkt. Det var jo aldri elg her før. (*Bodil*) GENERISK

I fyrste ytringa til Bodil (A₁), er det to bestemte elgar det er snakk om, som nokon andre har sett med eigne auge ute i marka. Denne referenten blir bruka vidare med pronomenet *dei* av Bodil i A₂ og av Borgny i B₂, men innimellom blir tematikken også omtalt med generisk referanse, både i Borgnys fyrste svarreplikk i B₁ og i Bodil sin eigen kommentar til slutt (A₃) og truleg også når ordbruken byter til *han* i B₂. At Borgny nyttar den generiske lesinga av *elg* sjølv om Bodil introduserer referenten som spesifikk, skuldast sannsynlegvis at det er bakgrunnskunnskap for dei begge at det ikkje har vore elg på Senja før. Det er nettopp derfor dette er ei nyheit, og det ligg nok i korta at samtaletemaet skal gå over i *elg* som art.

8.1.3 Vidare bruk av referanse

Vi har sett fleire døme på at referansen til indefinitte utbrotne ledd blir bruka vidare i diskursen, t.d. (4)–(7), og meir hypotetisk i (21). Slik koreferensiell referanse finst for om lag 30% av dei indefinitte utbrotne ledda. Dette er vanlegast der det utbrotne leddet inneheld eit substantiv, men finst òg ved nokre kvantorar. I (27) er det, som i (21), eit generelt fenomen som blir diskutert, men *dei* er uansett koreferent med *somme*:

(*Kontekst*: Mange i grenda har bygd om gardane til fellesdrift saman med andre, men Svanhild og Sveinung meiner dei alle bør gå i fjøset sjølv likevel, kvar dag.)

- (27) Det er SOMME PLASSAR at det er SOMME_i som er bare slike passive medeigarar at dei_i går ikkje i fjøset i det heile tatt. (*Sveinung*)

I (28) er hovudpoenget å formidle at det er *mange* personar, det er klart vekt på det kvantitative. Samtidig er dette òg heilt bestemte personar som Alma har snakka med, iallfall i A₁, og samtaletemaet blir også vidareført i A₃ med pronomenet *dei* som subjekt:

(*Kontekst*: Alma driv og skal selje Audien sin.)

- (28) A₁: Det er jo SÅ MANGE_? som har ringt på n, veit du.
 A₂: Men det er MANGE_j som synest det er dyrt, trur eg.
 A₃: Eg trur ikkje dei_j forstår at det er såpass bra anlegg i den. (*Alma*)

Interessant her er òg at referansen for *mange* ikkje nødvendigvis er den same i A_1 og A_2 . Det kan vere ei gruppe som har ringt og ei anna gruppe, større eller mindre, som synest det er dyrt. Det er truleg koreferanse mellom *dei* i A_3 og *mange* i A_2 , men det er truleg ikkje (identisk) koreferanse mellom desse og *mange* i A_1 .

I om lag 50% av tilfella blir dei indefinitte utbrotne ledda *ikkje* bruka vidare i det heile. Dette gjeld blant anna dømet med *ein gitarspelar*; Alvhild seier ikkje meir om akkurat denne saka enn det vi ser i (23). Det gjeld òg for dei fleste utbrotne kvantorar (aleine).

Om lag 20% av dei indefinitte utbrotne ledda blir bruka vidare, men ikkje koreferent. Med dette meiner eg blant anna *eksemplifisering* (29) og det ein kunne kalle *utviding* (30):

(29) Ja der er jo GANSKE MANGE KJENTE som er med, Kåre Conradi_{eks} og. (*Sune*)

(30) Det er EN GJENG som venter på at jeg skal komme, og så løper vi_{utvid} sammen. (*Olga*)

I (29) blir *Kåre Conradi* nemnt som eitt eksempel på dei *mange kjente* som er med i ein ny tv-serie. I (30) blir *en gjeng* utvida til *vi* gjennom tillegget av *jeg*.

Eg vil seie ein heller ikkje kan rekne med koreferanse mellom *ingen* og *vi* i (31):

(Kontekst: Om ein vill aketur i skuledagane – på den store stigen til vaktmeisteren.)

(31) Så vi bar stigen med oss heilt opp så langt vi kom. Men kva du trur, han karen som ikkje tenkte over konsekvensane som sette seg fremst. (---)

For det var INGEN som klarte å stoppe det der, og han bare gjekk i ei vanvitig fart.

Og det som skjedde, det var jo det at til slutt så kom vi jo til gjerdet,

og stigen gjekk jo tvert igjennom gjerdet, men det gjorde jo ikkje ungane.

Så vi satt jo veldig tettepakka til slutt, på bakarste trinn, alle. (*Bosse*)

Mulege personar som kunne *klart å stoppe det der* er ikkje bare dei som aka, *vi/ungane*, det kunne også vore andre ungar eller vaksne som var i nærleiken. (*Ingen* blir drøfta i 8.4.)

Det finst eitt døme i materialet på KOMPLEMENTÆRSETT-REFERANSE (jf. Sanford et al. 1994, sjå 2.2.4), altså referanse til det resterande settet ved semidefinitte DP-ar. I (32) refererer ikkje *dei* i Alvins svar (B) til dei som jobbar der, men til dei som *ikkje* jobbar der:

(32) A: Det er ikkje rart at det blir LITE AV DEI FOLKA som jobbar der eigentleg. (*Alma*)

B: Nei ~~det~~ er eigentleg ikkje det, når dei kan tene betre andre stadar der dei ikkje treng noko som helst. (*Alvin*)

Det vanlege er referanse til hovudsettet (SETT-REFERANSE) som i (33). Her ser vi òg at preposisjonsfrasen *av dei* kjem lenger ut i ytringa, den heng ikkje direkte saman med *somme*:⁷⁹

⁷⁹ Sanford et al. (1994) seier det ikkje er muleg med komplementærsett-referanse ved '*some of*' i engelsk.

(33) A: Det er SOMME som har store horn AV DEI og, så da. (*Sveinung*)

B: Ja dei har så, valdsame ser eg. (*Svanhild*)

8.1.4 Syntaktisk funksjon

Dei klart fleste utbrotne indefinitte ledd er *subjekt* i tilsvarende ikkje-utbrotne setning, om lag 85% av dei fullstendige konstruksjonane (jf. *Tabell 20* i 6.3). Det er naturleg å tenke seg at ein viktig bruksmåte for presenteringsutbryting er å unngå indefinitte DP-ar som grammatisk subjekt, noko som òg er nemnt av fleire i litteraturen (t.d. Faarlund 1992, sjå 3.3.3). Spesielt dei ledda som inneheld forsterkaren *så* fungerer dårleg som grammatisk subjekt:

(34) a. Det var SÅ VELDIG HØY ANDEL som ikke var svømmedyktig. (*Olga*)

b. \Rightarrow *Så veldig høy andel var ikke svømmedyktige.

(35) a. Det er jo SÅ MANGE som har ringt på n, veit du. (*Alma*)

b. \Rightarrow *Så mange har ringt på n.⁸⁰

Likevel vil eg seie at påfallande mange ikkje-utbrotne ytringar i nokså stor grad er ekvivalente med dei originale utbrytingssetningane, noko som står i kontrast til blant anna Lundeby (1976) (jf. 3.3.4):

(36) a. Eg trur det er MANGE som synest det er dyrt. (*Alma*)

b. \Rightarrow Eg trur mange synest det er dyrt.

(37) a. Men tenk på det, at det er INGEN HER I FJORDEN som har krøtter no lenger. (*Bodil*)

b. \Rightarrow Men tenk på det, at ingen her i fjorden har krøtter no lenger.

I ein del tilfelle kunne utbrytingane også fungert godt som enkle presenteringssetningar:

(38) a. Og der var SÅ MYKJE RUSSARAR som kom i staden for. (*Borgny*)

b. \Rightarrow Der kom så mykje russarar i staden for.

Blant anna NRG er inne på at presenteringsutbryting finst så ein kan lage ekspletivkonstruksjonar med verb som ikkje kan gjere dette direkte (jf. 3.3.3), men det er altså klart at det må vere fleire årsaker enn det.

Som nemnt i 3.3.4 seier Sundman (1980) at *eitt* argument for å rekne presenteringsutbryting som ein eigen konstruksjon, er at semidefinitte DP-ar ikkje kan fungere som eigentleg subjekt. Dermed kan ein sjå at det utbrotne leddet i (40) er av ein annan type:

⁸⁰ Denne er grammatisk med anaforisk tolking av *så*, (da gjerne med sterkt trykk), men det er ikkje dette som er meint i den opphavlege ytringa.

- (39) a. Og så var det EIN AV DESSE POSTFOLKA som sa: (*Alvhild*)
 b. *?Det kom ein av desse postfolka forbi.
- (40) a. Ja det er da FLEIRE VENNINGER AV MEG som jobba der i sommar, da. (*Alma*)
 b. Det kom fleire venninner av meg på besøk.

Som nemnt trur eg likevel ikkje døme som (39)a) er presenteringsutbryting, men vanleg *det*-utbryting, men eg meiner (40)a) *er* presenteringsutbryting. (Dette skuldast nok ikkje at Sundmans definisjon av konstruksjonen er annleis, men at vi har ulike tolkingar av *semi-definitte DP-ar*. Sundman (1980:59) antydar t.d. at det finst to mulege lesingar av *mange av dei*.) Eg vil òg seie at (41)a) er presenteringsutbryting sjølv om *ingen her i fjorden* ikkje kan brukast som eigentleg subjekt (b), kanskje skal ikkje frasen tolkast som eitt ledd, jf. (c).

- (41) a. Det er INGEN HER I FJORDEN som har krøtter nå lenger. (*Bodil*)
 b. *?Det stod *ingen her i fjorden* på lista. (c. *Her i fjorden* stod det *ingen* på lista.)

Dette er aller mest fordi (40) og (41), men ikkje (39), er grammatisk med *finnast* (sjå 8.3):

- (42) a. *Det fanst EIN AV DESSE POSTFOLKA som sa:
 b. Det finst FLEIRE VENNINGER AV MEG som jobba der i sommar.
 c. Det finst INGEN HER I FJORDEN som har krøtter nå lenger.

Elles må det understrekast at det også finst indefinitte DP-ar som er utbrotne objekt / utfylling til preposisjon (43)–(44), og adverbiale ledd (45)–(47):

- (43) Ja det er ikkje MANGE SERIAR eg ikkje har fått med meg. (*Sune*)
 (44) Men så er det jo HORRIBLE PRISAR vi får inn att òg, da. (*Alma*)
 (45) Det er EIN OG ANNAN GONG eg ser på det, men. (*Sune*)
 (46) Så eg trur det er TRE ÅR som eg ikkje har vore med. (*Alvhild*)
 (47) For det er SOMME PLASSAR at det er SOMME som er bare slike passive medeigarar.
 (*Sveinung*)

Spesielt utbrytingane av adverbial er gjerne litt spesielle. (47) er ei dobbelutbryting – det er ei utbryting inni ei anna. (46) er truleg ikkje presenteringsutbryting, men vanleg *det*-utbryting, men den er vanskeleg å analysere – både når det gjeld spesifisitet, uttømming og presupposisjon. Kategoriseringa til dette dømet blir diskutert i 9.1.

8.1.5 Innleiande *Og så*

Eit anna påfallande trekk i materialet over utbrotne indefinitte ledd, er at mange av ytringane blir innleidde med *Og så*. Dette gjeld blant anna både (4), (7), (8) og (23). Spesielt

interessant er dette i (48), fordi det kan seiast å vanskeleggjere nokre av analysepunkta:

(Kontekst: Om dyrehald og om korleis det var på Senja før.)

(48) Elles så hadde jo folk desse her krøtera i fjøset. Og det var jo ei ku og. {uforståeleg}
Og så var det jo ei eller to kyr, og så var det SAUER dei hadde. (Bodil)

Og så triggar ei oppramsande tolking, iallfall når det blir gjentatt 2-3 gonger som her, men samtidig verkar ytringane vere uttømmmande samla sett. *Sauer*-setninga må truleg reknast som vanleg *det*-utbryting, blant anna fordi det er ugrammatisk med *finnast* som hovudverb (**Og så fanst det sauer dei hadde*). Eg vil òg anta at den er ugrammatisk med *there* i engelsk (**There was sheep they had*). Ei tolking som kan få dette til å gå opp, er å lese utbrytinga som *avslutningsfasen* av ein oppramsande kontekst. Heile passasjen er oppramsande, men sjølve utbrytinga er uttømmmande i at den fyller eit hol i lista. Kanskje Bodil må tenke seg tilbake til ho var liten og brukar litt tid på komme på korleis det faktisk var. *Hm det var kyr og ... ja og så sauer*. Det er også muleg det manglar eit dyr her, at ho nemner eitt til der det er notert inn 'uforståeleg'. Viss ikkje vil eg seie at (48) kan parafraserast slik:

b. Elles hadde jo folk krøter i fjøset. Det var (gjerne) KYR OG SAUER dei hadde.

Det utbrotne leddet må altså lesast uttømmmande, men samtidig trur eg ikkje Bodil meiner å seie at *alle* på Senja hadde *både* kyr og sauer, derfor tillegget *gjærne*.

8.1.6 Spesielle mengdetilhøve

Også (49)a) og (50)a) blir både innleidde med *og så* og har spesielt interessante tilhøve når det gjeld uttømming, men på ein annan måte:

(49) a. Og så lenge det er FOLK i dette landet som har eit slikt syn, så er det liv laga.

(Svanhild)

b. Og så lenge folk i dette landet har eit slikt syn,

c. Folk i dette landet har eit slikt syn.

(50) a. Og så er det TING som skal gjerest ute. (Olav) – om sommeren⁸¹

b. Og så skal ting gjerest ute (om sommeren).

c. Ting skal gjerest ute (om sommeren).

Her vil eg seie at dei originale (a)-døma fokuserer på om det eksisterer relevante einingar i det heile som stemmer med innhaldet i relativsetninga. Dei ikkje-utbrotne (b)- og spesielt (c)-døma seier derimot at innhaldet i relativsetninga gjeld alle involverte referentar.

⁸¹ Dette tillagte leddet er henta inn frå konteksten for å lette forståinga av setninga.

Generelt kan dette skildrast slik:

(a) = Det finst noko av typen X.	(presenteringsutbryting)
(c) = Alle er X	(vanleg utsegnssetning)

Dette får spesielt stort utslag i (49). Der betyr (a) verkeleg noko anna enn (b) og (c). Med (a) meiner Svanhild å seie at så lenge det finst *minst ein* person i dette landet som har eit slikt syn, så går det bra. Dei ikkje-utbrotne variantane (b) og (c) må derimot tolkast slik at *alle* folk i landet har eit slikt syn. Om lag det same skjer i (50). I (a) meiner Olav å seie at det er lettare å halde seg i form på sommaren, for av alt som til ei kvar tid skal gjerast med hus og heim, *finst* det da *visse ting* som skal gjerast ute. Den mest naturlege tolkinga av (b), og iallfall (c), vil eg seie er at *alle* ting skal gjerast ute om sommaren. Slik sett ser det ut til at sjølv om vanlege utsegnssetningar normalt er mindre uttømmende enn *det*-utbryting, kan dei vere meir uttømmende enn presenteringsutbryting. (Sjå også 8.5.)

8.1.7 Informasjonsstatusen til relativsetningane

Også ved utbryting av indefinitte ledd er det mykje variasjon i informasjonsflyten i relativsetningane. Det blir sagt i litteraturen at dei skal innehalde ny informasjon i presenteringsutbryting (jf. 3.3.3), og dette stemmer òg i mange tilfelle, men bare viss ein lar denne kategorien vere nokså vid. Grensa for kva som er NY INFORMASJON er vanskeleg å sette. Seinare vil eg vise at noko som bidrar til å gjere dette uklart, er at konstruksjonen presenteringsutbryting verkar vilje presentere innhaldet i relativsetninga som ny, sjølv om den ikkje er det. I tillegg er det vanskeleg å vurdere informasjonsstatusen til relativsetninga aleine fordi konstruksjonen her i større grad utgjer éi eining enn den gjer i *det*-utbryting (sjå 8.5).

I dei følgjande avsnitta viser eg korleis materialet kan skildrast med denne tabellen:

Tabell 35. Informasjonsstatusen til relativsetningane ved indefinitte utbrotne ledd

	Indefinit DP, full
Ny informasjon	39 (63%)
Utleidd	9 (15%)
Generelt kjent	1 (1,6%)
Bakgrunnskjent	1 (1,6%)
Nettopp nemnt	12 (19%)
	(62) (100%)

Ny informasjon og utleidd

Om lag to tredelar av dei 62 fullstendige utbrytingane av indefinitte DP-ar har altså ny informasjon i relativsetninga. Men bare om lag halvparten av dei eg har kategorisert som NYE er heilt nye i det at dei inneber eit skifte av tema – og grensene både mellom desse kategoriane og andre er langt ifrå klare.

I (51) snakkar dei om tv-programmet "America's funniest homevideos". Det er muleg skiftet frå dansing på borda til ungar og hundar ikkje er heilt uventa for Sunniva, som plar sjå på dette, men slik dette står i konteksten er det fullstendig ny informasjon:

(51) A: Der er det alltid noko sånt som står og dansar på bordet eller noko bryllaups-greier. Alltid noko. Ja sjølvsagt når dei filmar det og nokon står på bordet så dett jo sjølvsagt alltid bordet sundt. (*Sunniva*)

B: Ja eller så dett dei på ryggen. (*Sune*)

A: Ja eitt eller anna skjer jo. Men du er nå ganske toskete når du, ja toskete eller full, kjem du deg oppå bordet. (*Sunniva*)

B: Ja enten det eller så er det NOKON UNGAR som kryp under hundane, så hundane legg seg oppå dei. (*Sune*)

I (52) er det slik at Svanhild gjenfortel ei historie ho har lese, så i konteksten til utbrytinga er det bare *henne* som er nemnt før, ho som har skrive historia. Resten er ny informasjon:

(52) Eg las i Bygdekvinnebladet som me fekk nå. Og der var det [ho mor til han Odd

Nordstoga]_i (---) Ho_i hadde skrive om dette å sjå ljós i glasa. (---)

Ho såg ikkje så mørkt på framtida fordi at, du hadde ein gut som sa det at han henta stein på åkeren. Og det tykte han var så fint, for han tenkte: "Her har far og bestefar gått og henta stein, og så tek eg dei steinane som ikkje dei fann."

Og så var det EI JENTE som var hos henne_i av og til, ei ung, og ho sa: (*Svanhild*)

I (53) har informantane så vidt begynt å snakke om jakt og dyr, men det er likevel heilt nytt å trekke inn både elg og kva ein kan sjå i marka på Senja:

(53) A: Eg har ikkje noko lyst til å gå på jakt. (*Borgny*)

B: Har du ikkje det? (*Bodil*)

A: Nei for det at ein, sjølvsagt må jo dette gjerast i flekkar, at ein må jakte.

Men eg synest nå dyra kunne jo få lov til å vere der dei er no. (*Borgny*)

B: M, veit, eg har hørt at det var TO ELGAR som var sett uti marka her. (*Bodil*)

Også i (54) må ein seie at relativsetninga *som er ute etter a* er heilt ny, sjølv om Alfred seier

rett føre at folkevogna til Alvhild er *verdifull*, og med det initierer emnet:

(Kontekst: Alvhild har ei fin gammal folkevogn. Veteranbil.)

(54) A: Er det fem og seksti-modell, tru? Fire og seksti? Fem og seksti? (*Alvhild*)

B: Det er vel noko sånt ja. (*Alfred*)

A: Ja eg trur det. (*Alvhild*)

B: Så desse er verdifulle, ja. (*Alfred*)

A: Ja dei er det. Å, ~~det er~~ MANGE som er ute etter a, sjø. (*Alvhild*)

Elles vil eg seie det er eit definisjonsspørsmål om ein skal rekne temaet som nytt eller ikkje når det blir endra til det motsette. I (55) er temaet eigentleg kor *godt* det fungerer med fellesdrift, fleire medeigarar saman, på garden til sonen til Svanhild. Og så endrar Sveinung temaet, til å snakke om stader der det går dårleg:

(55) A: Så eg trur det fungerer godt fordi at dei, dei arbeider der alle dei som eig det, eller er medeigarar. (*Svanhild*)

B: Å ja dei gjer det ja. (*Sveinung*)

A: Ja da, dei gjer det. Dei har liksom fullt arbeid der alle. Så dei, kan hende dei leiger det ei helg dei skal vekk eller noko, men ikkje elles. (*Svanhild*)

B: Nei vel nei. For det er SOMME PLASSAR at det er SOMME som er bare slike passive medeigarar at dei går ikkje i fjøset i det heile tatt. (*Sveinung*)

Det kan godt hende Svanhild veit at det finst slike plassar og slike folk, men det kjem ingen direkte signal om det i konteksten.

I (56) er temaet svømming – både vaksentrening og i skulesamanheng. Så endrar Olga dette til å handle om at fleire ungar i dag *ikkje* kan svømme:

(56) A: Drive i vann, det har jeg alltid hatt glede av. (*Olav*)

B: Ja da er vi to om det, jeg er også helt svømme- og badegal. (*Olga*)

A: Og det var for det at faren min var veldig glad i å bade så han dro oss med (---) Broren min og jeg, hånd i hånd, tusla nedover fra Helgesensgata ned til Torggata bad (---) (*Olav*)

B: Ja han ville se at dere klarte dere selv ja. Nei det var jo påbud.

Man måtte jo lære å svømme. I gamle dager når vi gikk på folkeskolen, så måtte vi ha tatt svømmeknappen i den og den klassetrinnet.

Men nå leser jeg i avisen at det er SÅ VELDIG MANGE som ikke kan svømme av e, hva betyr det? Av e av barna. (*Olga*)

I statistikken har eg registrert både (55) og (56) som NY, men kanskje spesielt i den siste er dette klart innanfor *same tema*. Mange av utbrytingane i materialet er som desse; dei fører samtala inn på noko litt nytt, men temaet endrast eigentleg ikkje. Dette vil eg seie er typisk for *samtale* generelt. Vi bygger gradvis vidare, det kjem sjeldan noko som er 100% nytt.

Blant desse relativsetningane som er nye, men innanfor same tema, kunne svært mange vore rekna som UTLEIDD INFORMASJON. Dette er kanskje ikkje overraskande, det er nettopp det UTLEIING er. Det omtalar noko ganske kjent med litt nye ord. Eg har sagt at utleiing er den vanskelegaste informasjonsstrukturkategorien å analysere. Samtidig er den svært naturleg å bruke, iallfall i samtaler mellom folk som kjenner kvarandre. Det er ofte ikkje nødvendig å gjenta ting fleire gonger, ein kan prosessere ganske mykje underforstått informasjon, spesielt viss samtalepartnarane også har mykje felles bakgrunnskunnskap.

Som diskutert i 2.1.1 og 7.1.3 er det vanskeleg å sette grensa mellom NY og UTLEIDD. Også (57)–(59) har eg kategorisert som NYE (men same tema), men dei ligg på grensa:

(Kontekst: Om reinsdyrjakt, grunneigarar og jaktlag)

(57) A: Ja de prøver på sånn å så fare opp og telje òg da? (*Sunniva*)

B: Ja det er me som er grunneigarar som tel. (---)

Sånn at ein skal ligge på femti dyr i løpet av, eller femti vaksne dyr.

Kjem det jo heilt an på kor mykje kalvar der er og litt forskjellig da. (*Sune*)

A: Jo jo, og der er vel EIN VISS PROSENT som døyrr og som ikkje klarer seg. (*Sunniva*)

Heile poenget med å *telje dyr*, er nettopp å sjå *kor mange som døyrr*, så også utbrytingsrelativsetninga i (57) kunne ein seie er utleidd i staden for ny informasjon om same tema.

(58) A: Den er jo bra, motepress og sånn. (---) (*Sunniva*)

B: Akkurat det bryr eg meg ikkje så hardt om. Eg tek på meg akkurat det som eg har lyst å gå i så får andre meine kva dei vil. (*Sune*)

A: ~~Det~~ er vel INGEN som tør å seie noko uansett. (*Sunniva*)

Å *seie noko* i utbrytingsrelativsetninga i (58) kan ha overlappande tyding med å *meine noko*, og er slik sett utleidd, men det er ny informasjon å trekke inn *tør*.

(59) Vi er en sånn jentegjeng som trimmer fast. (---) Det er det derre faste å så ha noen som du vet stiller opp og du vet som er der, noe som, det er ganske viktig.

Ellers så hadde jeg, med ja, hadde jeg ikke hatt så lett for å dra ut på egen hånd.

Men jeg vet at det er EN GJENG som venter på at jeg skal komme, og så løper vi sammen. (*Olga*)

Poenget til Olga med at nokon *stiller opp og er der*, er nettopp at det er lettare å komme seg ut og trene viss nokon *ventar på deg*. Derfor kunne utbrytingsrelativsetninga i (59) like gjerne vore kategorisert som utleidd.

Fordi litteraturen er eintydig på at dei skal ha ny informasjon i presenterings-utbryting, har eg valt dette i kategoriseringa dersom fleire tolkingar er muleg. Poenget mitt er mest å vise at det òg finst andre mulegheiter, og at det ikkje er så lett å avgjere, kanskje spesielt i grensa mellom UTLEIDD INFORMASJON og NY INFORMASJON OM SAME TEMA.

Derimot har eg kategorisert (60)–(62) som UTLEIDD:

(60) A: Dag har blitt hekta. Så viss klokka er sju så er de sånn "skru det på". (Sunniva)

B: Ja nei eg, der er INGENTING som eg må inn og sjå. (Sune)

(61) A: Men alle er jo ikkje med på alle konsertane da eller? Skal vel noko til. (Sunniva)

B: Nei der er jo alltid NOKON som ikkje kan. (Sune)

(62) A: Var det noko nytt? Eg synest a Liv sa dei driv på med noko nytt system? (Alvhild)

B: Ja me har fått inn sånn ny reinhaldsplan ja, så det har vorte litt nytt ja.

Det som har vorte nytt, det er jo at det har vorte skore inn litt.

Ikkje at det er NOKON som har mista jobb og sånn, men. (---)

Kanskje litt større areal og mindre tid, da, for å seie det sånn. (Alfred)

Må inn og sjå betyr i stor grad det same som å *ha blitt hekta* (på eit tv-program) (60). Å *ikkje kunne* betyr det same som å *ikkje vere med*, iallfall i denne samanhengen (61). Og *har blitt skore inn* kunne klart ha implisert at nokon *hadde mista jobben* – og når dette ikkje stemmer må det korrigerast (62). Derfor blir desse relativsetningane rekna som utleidd.

Generelt kjent og bakgrunnskunnskap

Informasjonsstatusen GENERELT KJENT er ikkje ein påfallande kategori her slik det er ved utbryting av defintitte ledd. Det er to mulege kandidatar med *vere med*, men i (64) er innhaldet i relativsetninga NETTOPP NEMNT, og står i den kategorien i *Tabell 35*:

(63) A: "Kodenavn Hunter" er det noko sånn krimgreier eller? (Sunniva)

B: Ja det er ein krimserie med, ja der er jo GANSKE MANGE KJENTE som er med. (Sune)

(64) A: Ja det skal vere noko på Aukrustsenteret i kveld da. (---) Så me skal vere med

og synge der. Ove Røssbakk, var det han som skulle vere med? (Alvhild)

B: Ja det var det vel. (Alfred) (---)

A: Og så var det EIN GITARPELAR som skulle vere med. (Alvhild)

Det er også få døme der innhaldet i relativsetninga er basert på BAKGRUNNSKUNNSKAP, kanskje bare dette i (65) om eit tv-program:

(65) A₁: Har du ikkje sett "Prison Break"? (*Bosse*)

B₁: Jau eg har sett det, men eg synest det m, eg veit ikkje, det hoppar over så mange personar at eg klarer ikkje å følge med på det. (*Botolv*)

A₂: Jau det har jo vore ma-, det var jo MANGE som rømte. (*Bosse*)

B₂: Ja det var MANGE som rømte. (*Botolv*)

Relativsetninga i (65)A₂) har eg altså kategorisert som BAKGRUNNSKUNNSKAP, men i den gjentakande kommentaren til Botolv i (B₂), må den reknast som NETTOPP NEMNT. Interessant her er òg at informasjonen i A₂ verkar bli *presentert* som ny, sjølv om den heilt klart ikkje er det. Tv-serien handlar nettopp om alle dei som rømte frå fengselet. (Sjå diskusjon i 8.5.)

Nettopp nemnt

Vi såg i 7.1.3 at mange vanlege *det*-utbrytingar har relativsetningar som er NETTOPP NEMNT, med same eller nesten heilt tilsvarende ord. Men i diskusjonen av ELLIPTISK UTBRYTING viser eg òg at det kan vere svært unaturleg å uttale relativsetningane viss dei er *heilt* identiske med noko som *akkurat* er sagt. Ved utbryting av indefinitte DP-ar er relativsetningane NETTOPP NEMNT i ca. 20% av døma. Her er slik gjentaking med identiske ord *ikkje* unaturleg:

(66) Nei eg, eg ser så sjeldan på det at eg.

Det er EIN OG ANNAN GONG eg ser på det, men. (*Sune*)

(67) A: Utanom det så er det laurdagane, "Aidensfield", det må eg få med meg. (*Sune*)

B: Å? (*Sunniva*)

A: Ja det er ikkje MANGE SERIAR eg ikkje har fått med meg,

eller delar eg ikkje har fått med meg. Det ser eg på. (*Sune*)

(68) A: Hadde dere *prøve*? (*Olivia*)

B: Mm. (*Oliver*)

A: Var den vanskelig? (*Olivia*)

B: Jeg vet ikke. Jeg kom ikke. {latter}

A: Såpass. Var det MANGE som ikke kom? (*Olivia*)

(69) A: Det er ikke så gærent om sommeren. Da har du mer å gjøre ute og. (*Olav*)

B: Hage og holde på litt og lenger lyst og spise litt ute og sånt noe det. (*Olga*)

A: Ja for det første ja så sitter mye mer ute,

og så er det TING som skal gjøres ute og. (*Olav*)

Dette viser òg at det finst mange *klynger* av utbrytingar også i denne kategorien.

Det klare fleirtalet av setningane i materialet over indefinitte utbrotne ledd har ny informasjon i relativsetninga, men langt ifrå alle desse er heilt fullstendig nye i at dei presenterer eit heilt nytt tema. Mange av dei bringar inn eit litt nytt syn på same tema, og kan seiast å vere utleidd i større eller mindre grad. Å komme med noko fullstendig nytt, utan tilknytning til noko av det som før er sagt, er truleg sjeldan i personlege samtaler generelt sett.

8.1.8 Elliptisk relativsetning

Som nemnt i 4.2 er det også muleg med elliptisk relativsetning i PRESENTERINGSUTBRYTING, slik det er i vanleg *det*-utbryting, men døma er mange færre. Det er ein mykje meir marginal konstruksjonstype, men det finst nokre tilfelle som er så klare at det må reknast som ei mulegheit også her. Dette gjeld blant anna i (70)A₂) om fotball, der den elliptiske presenteringsutbrytinga er svar på eit spørsmål, og i (71) om tv-program, der den elliptiske presenteringsutbrytinga er ein kommentar til ei fullstendig presenteringsutbryting:

(70) A₁: Samtlege meinte at det er jo ikkje å vente at Tromsø vann, dei hadde tretten spelarar på banen. (*Bosse*)

B₁: Nei det, så skal vi òg, til deira forsvar,
kor mange gongar har dei hatt tretten imot? (*Botolv*)

A₂: Det var NOKON KAMPAR til å begynne med. ~~dei hadde tretten imot~~ (*Bosse*)

(71) Der er INGENTING som eg må inn og sjå. Som regel iallfall.

Jau der er LITT nå da på fredagane. ~~som eg må inn og sjå~~ (*Sune*)

Kanskje kan også ytringa sist i (72) reknast til same kategori:

(72) A: Kor mange bilar har dei oppå kommunen da? (*Alvhild*)

B: Nei me har vel, får sjå, to tre fire, har nok ein seks bilar, trur eg.

Ja med vaktbilen så er det kanskje SJU BILAR. ~~vi har oppå kommunen~~ (*Alfred*)

Ein del døme i kategorien *Indefinit DP*, *avkorta* er ikkje ellipsar, men *avbrot* som her:

(73) Der er MANGE som, Dag har blitt hekta, så viss klokka blir sju så (---) (*Sunniva*)

Dei aller fleste ellipsar ved indefinitte utbrotne ledd må truleg reknast som vanleg *det*-utbryting. I (74) er det eit *attributivt*, generisk-liknande, utbrote ledd, som òg inneheld eit forsterkande *bare*. (75) har eit utbrote *abstrakt*, og også klart presupponert relativsetning:

(74) Eg kan ikkje ha noko kjæledyr, for det at då blir eg glad i dei.

Sjølv om det blir BARE EI KATTE. ~~eg har~~ (*Borgny*)

(75) Men nå når vi seier dette her, så er det hjertet som talar,

det er ikkje SUNN FORNUFT. ~~som talar~~ (*Botolv*)

Det er stor teoretisk forskjell på dei elliptiske konstruksjonane etter om relativsetninga er presupponert eller ikkje. Det er noko heilt anna å utelate eit ledd som er sterkt implisert, enn eitt som eventuelt skulle hatt same status som resten av ytringa. Elliptisk utbryting må altså mest anerkjennast som ein eigen konstruksjon der det også finst presupposisjon, også sidan det er mykje mindre frekvent. (Men elliptisk ekstraponert leddsetningssubjekt, som heller ikkje har nokon presupposisjon, er nokså vanleg, sjå 6.2.2.)

8.1.9 Trykkplassering

Lundeby (1976) er klar på at *det*-utbrotne ledd alltid har sterkt trykk og at *der*-utbrotne ledd ikkje har det, noko Venås (1978) er ueinig i (sjå 3.1.3). Vi såg i 7.1 (*Tabell 32*) at dei *det*-utbrotne ledda i materialet ofte har sterkt trykk, men ikkje alltid, og at det i dei fleste tilfelle er like sterkt trykk på eitt eller fleire ledd i relativsetninga. Generelt sett gjeld det same for presenteringsutbryting. Dei fleste er som (76) eller (77), men trykk som i (78) og (79) er også muleg (utheving=**trykk**):

(76) Men det er **MANGE** som synest det er **dyrt**, trur eg. (*Alma*)

(77) Men det er jo **SINNSSYKT MANGE ULYKKER** som **skjer** på grunn av **fyllekjøring**. (*Oliver*)

(78) Det **er** jo **SÅ MANGE** som har **ringt** på n, veit du. (*Alma*)⁸²

(79) Og så var det **INGEN** som **sa** noe. (*Olivia*)

Det einaste som er påfallande er at det sjeldan er trykk på *nokon*:

(80) Det er ikkje **NOKO** som **heiter** å **rane til** seg. (*Botolv*)

(81) Ikkje at det er **NOKON** som har **mista jobb** og sånn. (*Alfred*)

Eitt unntak er (82) som har ei nokså sterk framheving av *noko*, kanskje så sterkt at ein kunne analysere det som emfatisk (markert med "-"). Med det liknar denne også meir på vanleg *det*-utbryting, og kanskje kunne ein også rekne relativsetninga som presupponert:

(82) Så det **er** jo **"NOKO"** her som er veldig **bra**, det må jo vere det. (*Alma*)

Materialet kan totalt sett skildrast med denne tabellen for trykkplassering ved utbryting

⁸² Dette dømet har ein litt spesiell intonasjon, og må gjerne høyrast på i korpuset for klargjering.

av indefinitte DP-ar, utan *kv*-spørsmål og elliptiske konstruksjonar:

Tabell 36. Trykkplassering ved utbrytingar av indefinitte DP-ar

	Indefinit, full
Utbrote ledd (og ikkje relativsetninga) (UL)	4
Relativsetninga (og ikkje utbrote ledd) (RS)	6
Både i utbrote ledd og relativsetninga (UL+RS)	51
	(61)

Kva konsekvensar desse nemnte forholda kan ha for analysen, blir blant anna tatt opp i fokusdiskusjonen i 8.5.

8.1.10 Ekspletivbruk i suldalmaterialet

Som omtalt i 5.1 valte eg Suldal som målepunkt delvis fordi det skulle vere i kjerneområdet for bruk av *der*-subjekt, men som nemnt i 6.2 er det bare ein av dei fire informantane som nyttar dette i utstrekkt grad. Av 32 dømme på presentering og presenteringsutbryting med uttalt *der*-subjekt (i heile materialet), står Sune for 19 (60%). I tillegg har Sune *det*-ekspletiv i nokre slike setningar, og Sunniva og Svanhild vekslar mykje mellom *det* og *der* der det tradisjonelt truleg skulle vore *der*-subjekt. Påfallande er det òg at dei to eldste informantane nesten ikkje brukar enkel presentering i det heile.

Når det gjeld presenteringsutbryting skulle denne vekslinga kunne passe med funna til Aksnes (2003) (sjå 3.4), der 16 informantar frå Stavanger-området gir svært usikre svar på om det skal vere *det*- eller *der*-subjekt i ei setning av den konstruksjonstypen. Korpus-søk på målepunkt i Rogaland og Vest-Agder, viser òg at det er stor variasjon i kor mykje *der*-subjekt faktisk er bruka i konstruksjonar som skulle kunne ha det. Dømme ein klart kunne forvente *der*-ekspletiv i, er blant anna (83)–(88), men informantane har *der* i (83)–(85) og *det* i (86)–(88) (eigentlege subjekt = *kursiv*, utbrotne ledd = KAPITEL):

(83) Det har blitt så lyst og fint og så er det kjekt med at der er *dyr*. (Svanhild)

(84) Der er vel ikkje *folk* med ifrå Sand. (Sune)

(85) Der er vel EIN VISS PROSENT som døyr og som ikkje klarer seg. (Sunniva)

(86) Det er ikkje så verst det, når det er *folk* i husa. (Svanhild)

(87) Så det var vel rundt *ti ungar* eller noko. (Sunniva)

(88) Og så lenge det er *FOLK* i dette landet som har eit slikt syn, så.. (Svanhild)

Dette har hovudsakleg to følgjer. For det fyrste er det grunn til å tru at grensene for bruk

av *det*- og *der*-ekspletiv ikkje er slik som det tradisjonelt har blitt sagt, iallfall ikkje i Suldal i dag. For det andre er det klart at eg ikkje kan nytte faktisk bruk av *det* og *der* som grunngeving for å sette grensene mellom dei to typene utbryting. Det er ikkje grunnlag for å seie at dersom ei setning frå Suldal har uttalt *det*, så er det garantert ikkje presentering eller presenteringsutbryting. Teoretisk sett er det sjølv sagt ikkje umuleg at det finst eit system bak vekslinga hos informantane, så eg vil likevel vise ei samanlikning av nokre setningar som utover uttalt ekspletivsubjekt verkar vere nokså like.

Svanhild har to utbrytingar med *mange* der det er *der* i den eine og *det* i den andre:

(89) A: Eg var ned til han og fekk lære det eg òg, å lage hornskeier. (*Sveinung*)

B: Kan du òg? (*Svanhild*)

A: Ja eg kan det. (*Sveinung*)

B: Ja lagar du nokon gong? (*Svanhild*)

A: Nei ikkje nå. (*Sveinung*) (---)

B: Men du må nå ikkje gløyme ut dette der. (*Svanhild*)

A: Nei ein skulle ikkje gjort det. (*Sveinung*)

B: Men der er nok ikkje MANGE som kan det. (*Svanhild*) [der + MANGE]

A: Nei det er ikkje det. Det er det ikkje. (*Sveinung*)

(90) Når eg var på Dalsheim så var Øyane på besøk ein gong, Øyane aldersheim.

Og da var Åge med.

Og så var det at me liksom fekk i oppdrag då at me skulle sitte attmed, passe på at ingen liksom ikkje, sat attmed nokon av desse som kom som gjester,

for det var jo ikkje SÅ MANGE som kjente nokon. [det + MANGE]

Ja ja, så sette eg meg nå attmed Åge, eg. (*Svanhild*)

Dersom utbrytinga i (89) er presenteringsutbryting og den i (90) vanleg *det*-utbryting, skulle dei prototypisk vore høvesvis +/- spesifikt utbrote ledd, +/- ny informasjon, +/- eksistens-*vere* og -/+ uttømming. I tillegg skulle det vere uttaleforskjell (jf. 3.3 og 3.4).

I praksis er uttala svært lik. I begge to er det like sterkt trykk på *vere* i oversetninga, *mange* i det utbrotne leddet og verbet i undersetninga (*kan/kjente*). Når det gjeld informasjonsstatusen til relativsetninga er det heller omvendt; den er ny i (90), men nokså nyleg nemnt i (89). Elles er det i større grad snakk om ei avgrensa mengde i (90) medan (89) i praksis kan gjelde heile verda, men det er vanskeleg å seie at (90) er meir uttømmende enn (89). Det er òg vanskeleg å seie at *mange* er meir spesifikk i (89). Sjølv om tillegget *så* i (90) kan trigge ei meir kvantifiserande, ikkje-spesifikk lesing, vil Svanhild i mykje større grad kunne namngje enkeltreferentar her. *Finnast* er ikkje ugrammatisk i nokon av dei.

Totalt sett er det ikkje grunn til å rekne desse setningane som to ulike konstruksjonstypar.

Elles er det interessant at det einaste utbrytingsdømet med *der*-subjekt i materialet frå Senja, har eit utbrote ledd som er svært lite spesifikt (jf. (17)):

(91) Og der var SÅ MYKJE RUSSARAR som kom i staden for. (*Borgny*)

Også Sune, som har nokså utstrekt bruk av *der*-ekspletiv, har uttalt *det* i ei utbryting med *mange* og uttalt *der* i ei anna:

(92) Ja det er ikkje MANGE SERIAR eg ikkje har fått med meg, eller delar eg ikkje har fått med meg. (*Sune*)

(93) Ja der er jo GANSKE MANGE KJENTE som er med, Kåre Conradi og. (*Sune*)

Her kunne ein eventuelt seie at *mange* er klarare spesifikt i (93), sidan Sune her begynner på ei presisering av kven desse kjendisane er (jf. (29)).

Andre setningspar som liknar, men har forskjellige ekspletivsubjekt, er desse:

(94) Der er INGEN TING som eg må inn og sjå. (*Sune*)

(95) Det var jo INGEN ANDRE som var interessert i det. (*Sunniva*)

Her er innhaldet i relativsetninga utleidd i begge tilfelle, noko som skulle kunne passe i begge utbrytingskategoriar. Det er litt lettare å tenke seg det utbrotne leddet som spesifikt i (95), der *ingen andre* omtalar dei andre i familien, enn i (94) som kunne gjelde alt som finst på TV, men prototypisk skulle det da vore motsett plassering av *det* og *der* i desse.

Totalt sett er det ikkje muleg å finne noko mønster i dette, iallfall ikkje blant desse fire informantane. Sune har *der* i dei fleste setningar ein kan forvente det, men også *det* i nokre tilfelle. Sunniva vekslar mykje og Svanhild vekslar meir – også i døme som ser ut til å tilhøyre same kategori. Sveinung, som er den eldste av dei fire, brukar bare *det*-ekspletiv, men både han og Svanhild har generelt lite bruk av ekspletivkonstruksjonar i det heile, spesielt av typen som tradisjonelt sett skulle hatt *der*.

8.2 Manglande presupposisjon

Både Sundman (1980), Faarlund (1992) og NRG seier at relativsetninga er *presupponert* i vanleg *det*-utbryting, men *ny informasjon* i presenteringsutbryting. Kulbrandstad (1978) seier at presenteringsutbryting *manglar presupposisjon*, men i analysen ser han ut til å sidestille *presupponert* med pragmatisk kjent og ikkje-*presupponert* med pragmatisk ny.

(Sjå 3.1.3, 3.3.3 og 2.1.3.)

Kapittel 7 viste at det er mykje variasjon i informasjonsstatusen til relativsetninga ved utbrotne defintitte ledd, men at dei sjeldan er heilt nye. Vi såg òg at relativsetningane der i dei fleste tilfelle var klart logisk presupponerte. I materialet over utbrotne indefintitte ledd, der dei fleste døme truleg skal kategoriserast som PRESENTERINGSUTBRYTING, har vi sett at relativsetningane ofte inneheld ny informasjon, men mange av dei ligg oppimot grensa for UTLEIDD og må seiast å ikkje innebere endring av tema. Dei følgjande avsnitta vil vise at *logisk* presupposisjon er vanskeleg eller umuleg å teste i mange av desse døma.

Ei vanleg *det*-utbryting med defintitt utbrote ledd som eg har vist før, er (96)a). Denne har heilt klart ei logisk presupponert relativsetning, i det at sanningsverdien i henne blir bevart sjølv om ein negerer oversetninga – vist med (b) og (c):

- (96) a. Det var BROR MIN som blei tatt av politiet.
 b. Det var ikkje BROR MIN som blei tatt av politiet.
 c. ⇒ Nokon blei tatt av politiet.

Utfører ein same testen på ei enkel presentering, finn ein inga presupponert setning – noko som òg er venta når ytringa bare inneheld éin proposisjon:

- (97) a. Det sit ei jente på trappa vår.
 b. Det sit ikkje ei jente på trappa vår.
 ⇒ Ingen presupposisjon⁸³

Negasjonen som er lagt til i (b) har effekt på heile ytringa; det er ikkje presupponert at nokon sat på trappa.⁸⁴ Det same må seiast å gjelde for presenteringsutbrytinga i (98)a):⁸⁵

- (98) a. Det finst EI JENTE som bur i nabohuset.
 b. Det finst ikkje EI JENTE som bur i nabohuset.
 ⇒ Ingen presupposisjon. (Heile setninga negert)

Det er derimot nokså få døme i materialet denne testen fungerer på, iallfall eintydig. Både ved at testen dannar ugrammatiske setningar, og ved at negasjonen i seg sjølv fremmer ei anna tolking enn den som truleg er meint.

Testen fungerer i nokre tilfelle ved utbryting av enkle substantivfrasar:

⁸³ Ytringa presupponerer at det finst ei *trappa vår*, at *vi har ei trapp*, men det er ein annan diskusjon som ikkje er relevant i denne samanhengen.

⁸⁴ Dette kan derimot oppnåast med kontrast, gjennom **trykk**: *Det sat ei jente på trappa vår, (ikkje ein gut).*

⁸⁵ Sambandet mellom *vere* og *finnast* som hovudverb i presenteringsutbryting blir diskutert lenger nede.

(99) a. Og så er det TING som må gjøres ute òg. (*Olav*)

b. Og så er det ikke TING som må gjøres ute (òg).

⇒ Ingen presupposisjon. (Heile setninga negert)

(100) a. Og så lenge det er FOLK i dette landet som har eit slikt syn, (*Svanhild*)

b. Og så lenge det ikkje er FOLK i dette landet som har eit slikt syn,

⇒ Ingen presupposisjon. (Heile setninga negert)

Vidare fungerer testen også i nokre tilfelle ved utbrotne kvantorar, men (b)-setninga er nokså unaturleg i (101), og truleg ugrammatisk i (102):

(101) a. Der er jo alltid NOKON som ikkje kan. (*Sune*)

b. ?Der er (jo) ikkje alltid NOKON som ikkje kan.

⇒ Ingen presupposisjon. (Heile setninga negert)

(102) a. Det er SOMME som er bare slike passive medeigarar. (*Sveinung*)

b. *?Det er ikkje SOMME som er bare slike passive medeigarar.

⇒ Ingen presupposisjon. (Heile setninga negert)

Testen kan ikkje brukast direkte ved utbryting av *ingen* og *ikkje noko*. Dette dannar ugrammatiske testsetningar, som vist med (b1):

(103) a. Og så var det INGEN som sa noe. (*Olivia*)

b1. *Og så var det ikke INGEN som sa noe.

b2. Og så var det NOEN som sa noe.

⇒ Ingen presupposisjon. (Heile setninga negert)

(104) a. Det er ikkje NOKO som heiter å rane til seg. (*Botolv*)

b1. *Det er ikkje ikkje NOKO som heiter å rane til seg.

b2. Det er NOKO som heiter å rane til seg.

⇒ Ingen presupposisjon. (Heile setninga negert)

Som vist med (b2)-setningane går dette likevel opp om ein endrar ordbruken, men beheld den semantikken som testsetninga er meint å skulle danne, og så samanliknar desse med opphavssetningane i (a). Da kan vi likevel sjå at dei også her betyr det motsette; i begge tilfelle motseier (b2) *heile* dei opphavlege ytringane i (a).

Forskjellen mellom (a) og (b) i (98)–(104) er ein annan enn forskjellen mellom (a) og (b) i (96). I (96) blir ikkje heile ytringa negert på same måte; innhaldet i relativsetninga er sant uansett. I (98)–(104) er dei i større grad rake motsetnader. Det finst altså tilhøve som

talar for at desse ikkje har presupponert relativsetning, men det kan i mindre grad testast og bevisast direkte enn det kunne ved dei defintitte utbrotne ledda i 7.3.

Ved utbrytingane av *mange* (105) og *fleire* (106) er ikkje testsetningane ugrammatiske, men det er likevel vanskeleg å seie sikkert om heile setninga blir negert eller ikkje:

(105) a. Der er SÅ VELDIG MANGE der nå som flyttar. (*Svanhild*)

b. Der er ikkje SÅ VELDIG MANGE der nå som flyttar.

⇒ Ingen presupposisjon? Implisert at *nokon flyttar*?

(106) a. Det er FLEIRE som har vore veldig heldig. (*Botolv*)

b. Det er ikkje FLEIRE som har vore veldig heldig.

⇒ Ingen presupposisjon? Implisert at *nokon har vore veldig heldige*?

Som vist synest eg (105) til ein viss grad impliserer at *nokon flyttar* i både (a) og (b), og at (106) impliserer at *nokon har vore heldige* i både (a) og (b). Forskjellen mellom (a) og (b) er verken så klar som i (96) eller så klar som i (98).

Ei årsak til dette er kanskje at tillagt negasjon i mange tilfelle vil favorisere den eine tolkinga av to mulege, og at testen dermed ikkje kan brukast til å disambiguere. Utanfor kontekst kan (107) og (108) tolkast som både presenteringsutbryting og *det*-utbryting. I det fyrste tilfellet vil det da vere forventa at det *ikkje* er presupponert relativsetning og at det utbrotne leddet kan tolkast spesifikt, i det andre at det *er* presupponert relativsetning og at det utbrotne leddet er ikkje-spesifikt. (107) *i kontekst* er naturleg å tolke som presenteringsutbryting; referansen til *ei jente* er bruka vidare og relativsetninga inneheld heilt ny informasjon. Derimot er det meir tvil i (108) – i konteksten er både spesifikk og attributiv lesing av *ein gitarspelar* muleg. Dermed vil eg gjerne at testen skal disambiguere:

(107) a. Og så var det EI JENTE som var hos henne av og til, ei ung, og ho sa. (*Svanhild*)

b. Og så var det ikkje EI JENTE som var hos henne av og til.

⇒ Mest naturlege tolking: Det var ikkje ei jente, det var ein gut (e.l.)

⇒ Attributiv, generisk-liknande tolking av *ei jente*

⇒ Presupponert relativsetning (*Nokon var hos henne av og til.*).

(108) a. Og så var det EIN GITARSPELAR som skulle vere med. (*Alvhild*)

b. Og så var det ikkje EIN GITARSPELAR som skulle vere med.

⇒ Mest naturlege tolking: Det var ikkje ein gitarspelar, men ein pianist e.l.

⇒ Attributiv, generisk-liknande tolking av *ein gitarspelar*

⇒ Presupponert relativsetning (*Ein type muskar skulle vere med.*)

Med dette vil eg altså seie at testen med å legge til *ikkje* gir som svar at både (107) og (108) er vanlege *det*-utbrytingar *med* presupposisjon, men dette føreset ei tolking av det utbrotne leddet som kanskje ikkje stemmer, iallfall ikkje for (108). Testen kan altså ikkje disambiguere tvilstilfelle her.

Som nemnt i 8.1 kan ein i følgjande døme med *mange* tenke seg både spesifikk og ikkje-spesifikk tolking på same tid. Truleg meiner Alma både å spørje etter mengde (*kor stort er antalet*) og etter referansar (*kven er dei / kva heiter dei*). Testen fungerer dårleg på spørjesetningar (jf. b1), men eg vil seie at også den ikkje-spørjande varianten (a2) kan implisere begge tydingar samtidig:

- (109) a1. Er det MANGE ALVDØLAR som går der nå eller? (*Alma*) (mengde+referanse)
 b1. ??Er det ikkje MANGE ALVDØLAR som går der nå (eller)?
 a2. Det er MANGE ALVDØLAR som går der nå. (mengde+referanse)
 b2. Det er ikkje MANGE ALVDØLAR som går der nå.
 ⇒ Mest naturleg tolking: Det er ikkje mange, det er få.
 ⇒ Kvantifiserande tolking av *mange alvdølar*.
 ⇒ Ingen presupposisjon??

Igjen vil eg seie at b(2) primært triggjar den ikkje-spesifikke, kvantifiserande tolkinga, altså *mengde* og ikkje *referanse*. Likevel trur eg ikkje det er nokon logisk presupposisjon her. At begge tolkingar av den indefinitte DP-en kan vere til stades samtidig, og ikkje minst at den indefinitte DP-en kan vere ikkje-spesifikk og det samtidig ikkje er nokon presupposisjon, kunne tale for at det faktisk ikkje finst to klart separate tolkingmulegheiter for utbrytingar av typen i (109). Det kan sjå ut til at det er eit visst samanfall mellom presenterings-utbryting og vanleg *det*-utbryting her. Dette blir vidare diskutert i kap. 9.

Som nemnt i 8.1 og 3.3 er det truleg slik at utbryting av såkalla *semidefinitte DP-ar* normalt må kategoriserast som vanleg *det*-utbryting. I så fall vil det òg vere forventa at dei skal ha presupponerte relativsetningar. Dette verkar stemme for utbryting av frasen *ei(n) av X*:

- (110) a. Det var EI AV JENTENE HANS som hadde så lyst på folkevogn. (*Alvhild*)
 b. Det var ikkje EI AV JENTENE HANS som hadde så lyst på folkevogn.
 ⇒ Presupponert: Nokon hadde så lyst på folkevogn.

Denne tolkinga av (110)a) stemmer også godt med konteksten i at innhaldet i relativsetninga også er KJENT INFORMASJON, eller med andre ord *pragmatisk presupponert* (jf. 2.1.3); tema for samtala akkurat her er at mange er interessert i å kjøpe folkevogna til Alvhild.

(Kontekst: Om bryllaupet til Sunniva i sommar.)

(111) Ja ein og seksti var me. Så det var vel rundt ti ungar eller noko. Og ungane heldt ut heile vegen, mest. ~~Det~~ var BARE EIN AV UNGANE som gjekk og la seg, trur eg. (Sunniva)

- a. Det var BARE EIN AV UNGANE som gjekk og la seg.
- b. Det var ikkje BARE EIN AV UNGANE som gjekk og la seg.
- c. \Rightarrow Presupponert: Nokon av ungane gjekk og la seg.

Som vist verkar det her vere slik at meir enn relativsetninga er med i presupposisjonen. Det er ikkje presupponert at *nokon gjekk og la seg*, men at *nokon av ungane gjekk og la seg*. Det må vere konteksten som gjer at denne er litt annleis. Det er altså ikkje muleg å operere med ein heilt uavhengig logisk presupposisjon, den blir påverka av både uttale og pragmatiske forhold. Dette er eit interessant metodisk problem som kanskje òg er årsaka til at nokre meiner ein må behandle logisk og pragmatisk presupposisjon saman (jf. 2.1.3).

Som nemnt i 3.3.3 meiner GDS at også utbryting av [kvantor+lokativ preposisjonsfrase] er ein type *DET-UTBRYTING*, iallfall viss kvantoren er *ingen* eller *nokon*, og iallfall i visse kontekstar. Spørsmålet blir om det òg gjeld for eit døme som (112), med *mange*. Dersom dette er vanleg *det*-utbryting, er det forventa at det skal ha presupponert relativsetning:

- (112) a. Å, det er MANGE HER I BYGDA òg som hadde så lyst til å ha n. (*Alvhild*)
- b. Det er ikkje MANGE HER I BYGDA (òg) som hadde så lyst til å ha n.
- \Rightarrow Ingen presupposisjon? (Men kvantitativ tolking av *mange*?)

Min intuisjon seier at det ikkje er nokon presupposisjon her. Samtidig verkar det utbrotne leddet vektlegge mengde/kvantitet og ikkje referanse/spesifisitet. Kanskje er det også her eit samanfall av konstruksjonane.

Forskjellen i presupposisjon på dei to utbrytingskonstruksjonane kan i mindre grad bevisast logisk med negasjonstesten, iallfall ikkje utan tillemping av ordbruken i døma. Generelt sett må ein likevel kunne seie at ei tillagt nekting i oversetninga i utgangspunktet bare verkar på det utbrotne leddet i vanleg *det*-utbryting, medan det verkar på heile ytringa i presenteringsutbryting, og det dermed ikkje finst nokon strukturell, logisk presupposisjon her. Den store forskjellen mellom dei to variantane trur eg ligg i at relativsetningane i presenteringsutbryting har same *faktisitetsverdi* som resten av setninga, slik SAG seier (jf. 3.3). Ofte er det her ingen delar av ytringa som skil seg ut, og det at negasjonen påverkar heile konstruksjonen må henge saman med det. Vanleg *det*-utbryting er mykje klarare delt opp i to einingar (sjå 8.5).

Mitt inntrykk er òg at der *det*-utbryting framstiller innhaldet i relativsetninga *som om det var kjent*, framstiller presenteringsutbryting innhaldet *som om det var nytt* – uavhengig av kva informasjonsstatus det faktisk har i diskursen. (Vidare diskusjon av dette i kap. 9.)

8.3 Eksistensialiteten til *vere*

Faarlund (1992) og NRG viser at presenteringsutbryting også kan ha *finnast* og *eksistere* som hovudverb i oversetninga. Lundebry (1967/1976) og Fretheim (1970) understrekar at dette ikkje er muleg i vanleg *det*-utbryting, og set ei viktig grense for konstruksjonstypen her. Venås meiner *vere* med eksistenstyding er ein føresetnad for at ein skal kunne ha *der*-subjekt i ei setning, og ser på desse to trekka saman som den eine klare forskjellen på dei to utbrytingsvariantane. Aareskjold (1973) foreslår dette som ein test for å disambiguere mellom dei to konstruksjonane. Sundman (1980) påpeikar at det ikkje er muleg å byte ut *vere* med *finnast* i all presenteringsutbryting, spesielt ikkje ved *situasjon*. (Sjå 2.2.7, 3.3.4).

Poenget her er altså at *vere* ikkje har eksistenstyding i vanleg *det*-utbryting, der er det ikkje muleg med *finnast* som hovudverb. Dermed er det ugrammatisk å byte ut *vere* med *finnast* ved utbrotne definitte ledd som *Mari* i (113):

- (113) a. Det er MARI som jobbar på søndagar.
b. *Det finst MARI som jobbar på søndagar.

Derimot er det muleg med *finnast* som hovudverb i presenteringsutbryting, blant anna betyr (b) om lag det same som (a) i (114). Det same gjeld for enkel presentering (115):

- (114) a. Det er INGEN som jobbar på søndagar.
b. Det finst INGEN som jobbar på søndagar.

- (115) a. Det er INGEN på jobb på søndagar.
b. Det finst INGEN på jobb på søndagar.

Med dette som bakgrunn skulle ambiguitet ved utbrotne indefinitte DP-ar kunne løysast. I nokre tilfelle er det ein god test. Eg vil blant anna seie at det klargjer (116), som vi såg i 8.1 kanskje kunne ha to mulege tolkingar, også i kontekst:

- (116) a. Jeg vet at det er EN GJENG som venter på at jeg skal komme. (*Olga*) ??
b. Jeg vet at det finnes EN GJENG som venter på at jeg skal komme. ⇒ PRES.UTBRYT.

Konstruksjonen er grammatisk med *finnast* som hovudverb i oversetninga, og ytringane

med og utan *finnast* betyr òg det same. Dermed er det gode grunnar til å rekne denne som presenteringsutbryting.

Testen fungerer òg for utbryting av *ei(n)* av *X*, som eg antar er vanleg *det*-utbryting. Som forventa er det her ugrammatisk med *finnast*:

- (117) a. For det var EI AV JENTENE HANS som hadde så lyst på folkevogn. (*Alvhild*)
 b. *For det fanst EI AV JENTENE HANS som hadde så lyst på folkevogn. \Rightarrow DET-UTBRYT.

Denne testen plasserer kvantor+lokativpreposisjon i kategorien presenteringsutbryting:

- (118) a. Det er INGEN HER I FJORDEN som har krøtter no lenger. (*Bodil*)
 b. Det finst INGEN HER I FJORDEN som har krøtter no lenger. \Rightarrow PRES.UTBRYT.
 (119) a. Det er MANGE HER I BYGDA òg som hadde så lyst til å ha n. (*Alvhild*)
 b. Det finst MANGE HER I BYGDA òg som hadde så lyst til å ha n. \Rightarrow PRES.UTBRYT.

Vidare er det så godt som ugrammatisk med *finnast* ved nokre av dei klart mest kvantifiserande DP-ane:

- (120) a. Så er det jo HORRIBLE PRISAR vi får inn att òg da. (*Alma*)
 b. *?Så finst det jo HORRIBLE PRISAR vi får inn att òg da. \Rightarrow DET-UTBRYT.?

Det er altså slik at nokon utbrytingar av indefinitte DP-ar er ugrammatiske med *finnast* (117)/(120), og nokon er heilt grammatiske og naturlege med *finnast* (116)/(118)/(119). Dei fleste ligg derimot ein stad imellom. Dei er kanskje ikkje ugrammatiske, men dei er unaturlege i større eller mindre grad. Det ser ut til at den sterke framhevinga av eksistens som innsetting av *finnast* gir, ikkje alltid passar inn. Eg vil blant anna seie at testen ikkje disambiguerer like klart i (121) og (122), også om ein tek omsyn til verbtider:

- (121) a. Og så var det EIN GITARPELAR som skulle vere med. (*Alvhild*) \Rightarrow ??
 b. ??Og så fanst det EIN GITARPELAR som skulle vere med.
 c. ?Og så finst det EIN GITARPELAR som skal vere med.
 (122) a. Eg har hørt at det var TO ELGAR som var sett uti marka her. (*Bodil*) \Rightarrow ??
 b. ??Eg har hørt at det fanst TO ELGAR som var sett uti marka her.
 c. ?Eg har hørt at det finst TO ELGAR som er sett uti marka her.

Generelt verkar det vere litt meir unaturleg med *finnast* i preteritum enn i presens, men eg vil seie det ikkje bare er derfor (121) og (122) er unaturlege. Det er vanskeleg å finne mønster i variasjonen i dette. Som sagt påpeikar Sundman (1980) at ein ved presenteringsutbryting gjerne ikkje kan byte ut *vere* med *finnast* når ytringa skildrar ei hending eller ein

situasjon, på ein bestemt plass eller tidspunkt. Dette kan seiast å gjelde for (122), der bakgrunnen for at Bodil ytrar setninga nettopp er at det ikkje vanlegvis er elg i marka *her*, på Senja. Temaet i (121) er ein bestemt konsert, og det har komme fram tidlegare i samtala at denne er i kveld klokka halv åtte på Aukrustsenteret, men eg vil seie at dette ikkje eigentleg er merkbart når setninga står slik aleine.

Sundmans forslag kan forklare forskjellen på (123)–(124), men ikkje på (125)–(126):

(123) a. Men der er nok ikkje MANGE som kan det. (*Svanhild*)

b. Men der finst nok ikkje MANGE som kan det. \Rightarrow PRES.UTBRYT.

(124) a. Men der er SÅ VELDIG MANGE der nå som flyttar. (*Svanhild*)

b. ?Men der finst SÅ VELDIG MANGE der nå som flyttar. \Rightarrow ??

(125) a. Så det er jo NOKO her som er veldig bra, det er jo det. (*Alma*)

b. Så det finst jo NOKO her som er veldig bra, det gjer jo det. \Rightarrow PRES.UTBRYT.

(126) a. Så det er NOKO MED DEI UTVIKLINGANE som ikkje eg synest er noko særleg. (*Bodil*)

b. ??Så det finst NOKO MED DEI UTVIKLINGANE som ikkje eg synest er noko særleg. \Rightarrow ??

I (124) er *finnast* kanskje unaturleg fordi det blir spesielt sterk framheving av stad med *der* både som subjekt og adverbialledd. Derimot er det heller meir fokus på stad i (125) enn i (126), men begge kan kanskje seiast å vere ei skildring av ein situasjon.

Eg vil påpeike at også denne testen (naturleg nok) favoriserer den eine av to mulegheiter. Innsetting av *finnast* vil alltid trigge tolkinga som presenteringsutbryting, med påfølgjande konsekvensar. Det positive ved dette er at *finnast*-innsetting kan nyttast i kombinasjon med andre testar – spesielt at det kan eintydiggjere forholda ved presupposisjon. Fordi *finnast* bare er muleg i presenteringsutbryting, kan ein med det teste bare den eine tolkinga av utbryting av *ei jente*, jf. problematikken diskutert kring (107) (her omskrive):

(127) a. Det er EI JENTE som er hos henne av og til.

b. Det er ikkje EI JENTE som er hos henne av og til.

\Rightarrow Mest naturlege tolking: Det er ikkje ei jente, det er ein gut (e.l.)

\Rightarrow Presupponert relativsetning (*nokon er hos henne av og til.*)

a2. Det finst EI JENTE som er hos henne av og til.

b2. Det finst ikkje EI JENTE som er hos henne av og til.

\Rightarrow Einaste mulege tolking: Ingen presupposisjon (og ei spesifikk jente i a2)

Finnast kan absolutt klargjere i mange tilfelle, men for fleirtalet av døma er det vanskeleg å bedømme grammatikaliteten til testsetninga. Nokre gonger kan det unaturlege forklarast

med at ytringane framhevar ei hending på ein bestemt stad, og dermed har lite med eksistensen til bestemte referentar å gjere. I tillegg verkar det vere meir unaturleg å byte ut *vere* med *finnast* i preteritum enn i presens. Men dette kan ikkje forklare alle tilhøva vi har sett.

Eg trur hovudproblemet kanskje heller ligg i at *finnast* er lite bruka generelt i norsk, iallfall i spontantale. I materialet mitt over *det* og *der* som subjekt, ca. 1300 setningar (jf. 6.2), er det ingen døme med *finnast* som hovudverb. Kanskje er det heller dei utbrytingssetningane der *finnast* faktisk er naturleg, som er unntaka.

8.4 Spesifisiteten til indefinitte utbrotne ledd

Som vist i 2.2.3 ligg bakgrunnen for diskusjonen av spesifisiteten til indefinitte DP-ar i dei to mulege tolkingane som finst i ytringar som (26), vist med oppfølgingssetningane (b-c):

(128) a. Mari har tenkt å gifte seg med ein svenske_i.

b. Han_i er visst veldig kjekk.

⇒ spesifikk *svenske*

c. Det skal iallfall ikkje vere ein nordmann.

⇒ ikkje-spesifikk *svenske*

I (b) er det snakk om ein bestemt svenske, og referansen blir også bruka vidare med *han*. I (c) er det eigenskapen svenske det blir lagt vekt på, og denne bruken gjer at ein må rekne *ein svenske* i (a) som ikkje-spesifikk. Fodor & Sag (1982) omtalar dette som 'the referential interpretation' (b) og 'the quantifier interpretation' (c) av indefinitte DP-ar (sjå 2.2.4).

Spørsmålet her blir korleis dette er for indefinitte DP-ar i UTBRYTING. Som sagt i 3.3.3 seier alle som diskuterer dette at DP-ane alltid skal vere spesifikke i presenteringsutbryting. Faarlund (1992:65) kallar til og med konstruksjonen for '*spesifisering*', og seier den "er eit middel til å tvinge fram ei eintydig spesifikk tolking av ubundne nominalledd", og GDS er heilt klare på at spesifikk/ikkje-spesifikk alltid følgjer vekslinga *det-/der*-ekspletiv i utbryting. I praksis er spesifisitet svært vanskeleg å avgjere, og analysen vil òg i stor grad komme an på kva definisjon av termen som blir lagt til grunn. I tillegg inneheld svært mange døme i materialet *kvantorar*, som intuitivt skulle kunne passe best med Fodor og Sags *kvantifiserande* tolking – som er *motsetnaden* til den referensielle tolkinga.

Vi såg i 2.2.3 at det finst mange ulike definisjonar av spesifisitet i litteraturen. Kva for utbrotne ledd som kan analyserast som spesifikke vil variere etter kven av desse ein nyttar. Eg argumenterte der for følgjande definisjon, som eg også vil omtale som SPESIFIKK_{HENSIKT}:

SPESIFISITET (def. 15)

i) Ein nominalfrase er SPESIFIKK dersom talaren har til hensikt å referere til ei

bestemt eining med han – i ei faktisk eller fiktiv verd. (= SPESIFIKK_{HENSIKT})

Andre typiske måtar å definere spesifisitet på, er bl.a. desse (t.d. Ioup 1977, Gívon 1978):

Spesifikk_{TANKE} = talaren har ein bestemt referanse i tankane

Spesifikk_{KJENNE} = talaren kjenner referansen (men trur at mottakaren ikkje gjer det)

Både min definisjon og desse handlar i større eller mindre grad om kva som går føre seg inne i hovudet til ein annan person, noko som alltid vil vere problematisk i praktisk analyse (jf. drøfting av '*speaker assumptions*' i 2.1). Eg vil likevel seie det er lettare å vurdere om talaren faktisk meinte å referere til noko, enn å vurdere kva han tenkte på. Hos dei som skriv om presenteringsutbryting (t.d. Faarlund 1992), er *DEI* som utbrote ledd ofte nemnt, fordi det i den samanheng ikkje kan vere definitt, det har tyding meir som det generelle folk. (129) skal altså kunne vere eit standarddøme på konstruksjonen, (og har uttalt *der*):

(Kontekst: Om klede og motar og kva som er inn og ut.)

(129) Der er nå *DEI* som må plent kommentere òg. (*Sune*)

Sune tenker kanskje på nokon spesielle personar når han ytrar ordet *dei*, kanskje fekk han kommentarar sjølv frå desse personane i barndommen, men eg vil seie at han ikkje signaliserer noko om bestemte referentar når han seier det slik. Ytringa bare fastslår at dette fenomenet eksisterer; det finst personar som er slik. Det er umuleg å vite akkurat kva Sune tenker på, men eg vil seie at han ikkje kan ha til hensikt å referere med bruken av *dei* her.

Spesifikk_{KJENNE} er mykje bruka som definisjon i litteraturen. (Sjå diskusjon av dette i Heusinger 2002, referert i 2.2.3.) Det er muleg at talarens antakingar om kva mottakaren veit kan vere relevant i valet mellom ulike nominalfrasetypar, men eg trur ikkje det er relevant om talaren *kjenner* referansen, iallfall ikkje i den mest intuitive tydinga av dette ordet på norsk. Med det kjem vi tilbake til døma med *ein gitarspelar* og *ei jente*:

(130) Og så var det EIN GITARSPELAR som skulle vere med. (*Alvhild*)

Som vi har sett før i kapitlet, kan det diskuterast om denne ytringa vektlegg eigenskap i større grad enn referanse. Men *ein gitarspelar* er truleg ein bestemt person uansett – sidan konserten er i kveld og Alvhild trur at han står på deltakarlista. Ho hugsar bare ikkje eller kan ikkje namnet hans. Kanskje har ho sett han før ein gong, men ho *kjenner* han ikkje.

(131) Og så var det EI JENTE_i som var hos henne av og til, ei ung, og ho_i sa: (*Svanhild*)

Denne jenta det er snakk om har Svanhild aldri møtt, det er ei jente frå bygda til historieforfattaren, på ein annan kant av landet. Svanhild *kjenner* ikkje referansen, ho veit ikkje

kva ho heiter eller korleis ho ser ut, men det er ikkje tvil om at dette er ein bestemt person, som ho meiner å referere til, for jenta er temaet vidare i diskursen.

Uavhengig av om talaren har til *hensikt* å referere, vil eg seie at *kjenne* referansen er eit dårleg ord for å skildre spesifisitet på norsk. Eg trur ikkje det er relevant om talaren *veit kva dei heiter* eller *veit korleis dei ser ut*. Det mest grunnleggande må vere om det er snakk om bestemte personar og ting eller ikkje.

Ein annan viktig referanseteori som er nemnt i 2.2, er Karttunens "Discourse referents" (1969). Den går på om ledd *kan* etablere referanse eller ikkje:

"[T]he appearance of an indefinite noun phrase establishes a discourse referent just in case it justifies the occurrence of a coreferential pronoun or a definite noun phrase later in the text" (Karttunen 1969:5)

Ein kan seie det her er snakk om *potensialet* for (spesifikk) referanse for eit indefinitt ledd:

Spesifikk_{POTENSIAL} = leddet kan brukast vidare i diskursen koreferensielt

Med ein slik definisjon vil ein mykje større prosent av dei indefinitte utbrotne ledda i materialet kunne kallast spesifikke, iallfall med ein vid definisjon av *koreferent* (jf. ulike bruksmåtar vist i 8.1). To av svært få døme i materialet der dette *ikkje* er muleg, er desse:

(132) Det er [INGENTING]_i som eg må inn og sjå.

*Eg er ikkje avhengig av dei_i.

*Eg er ikkje avhengig av det_i.

(133) Det er [ikkje NOKO]_j som heiter ran_k.

*Dei_j kan ikkje kallast det_k.

*Det_j kan ikkje kallast det_k.

Det er muleg dette er tilfeldig, men hovudpoenget er uansett at dette er sjeldan. Dei aller fleste indefinitte DP-ane i materialet kan brukast vidare på ein eller annan måte. Og dette gjeld òg for døme ein kan finne i litteraturen på utbryting med *it*-subjekt i engelsk og *det*-subjekt i dansk, som iallfall GDS vil meine heilt sikkert *ikkje* har spesifikt utbrote ledd:

(134) It was A WHITE SUIT_i that John wore at the dance last night. (CGEL:1385)

It_j was glamorous and expensive. (mitt forslag)

(135) Det var RØDSPÆTTER_j jeg købte. (GDS:1791)

De_j var dyre. (mitt forslag)

Eg vil seie mine oppfølgingssetningar er heilt naturlege her. Karttunens teori kan altså ikkje nyttast for å skildre eventuell forskjell på presenteringsutbryting og *det*-utbryting.

Min definisjon på spesifisitet står som del av ein generell diskusjon av referanse, og eg trur referensialitet begynner ved dei ledda ein *har til hensikt* å referere med. Så lenge ein vil seie at indefinitte ledd kan referere i det heile, per definisjon, meiner eg at grensa for definisjonen må gå ved spesifikk_{HENSIKT}. Derimot er spesifikk_{POTENSIAL} eit anna spørsmål. Det går ikkje på faktisk referanse, men på mulegheita for å referere. Dette er også eit interessant emne, men eg vil seie at det er ein annan diskusjon.

I 8.1.3 viste eg korleis utbrotne indefinitte DP-ar faktisk blir bruka vidare i materialet. Tar ein med alle mulege variantar av referensiell bruk, inkludert delreferanse, eksemplifisering og det eg har kalla *utviding*, gjeld dette om lag 50% av utbrytingane i kategorien. I dette avsnittet vil eg meir sjå på graden av spesifisitet i dei utbrotne ledda i seg sjølv, og utgangspunktet for den vidare diskusjonen er følgjande: Den nordiske litteraturen er einstemmig i at desse ledda skal vere spesifikke i presenteringsutbryting. Korleis kan dette forklarast, når eg synest, som vi har sett og skal sjå, at veldig mange av dei har sterk framheving av kvantitet eller eigenskap og lite vekt på referanse, også blant ytringar med uttalt *der*-ekspletiv? (Adverbiala i grått er informasjon frå konteksten.)

(136) *Der* var SÅ MYKJE RUSSARAR som kom i staden for. (*Borgny*) – på pensjonistmøtet

(137) *Der* er vel EIN VISS PROSENT som døyr og som ikkje klarer seg. (*Sunniva*) – av elgane

(138) *Der* er INGENTING som eg må inn og sjå. (*Sune*) – på TV

Både *så mykje russarar* og *ein viss prosent* legg klart vekt på kvantitet, og lite på referanse til bestemte einingar. Det må vere enkelteiningar som ligg bak uttrykket ein eller annan stad, altså personar frå Russland som kom og elgar i skogen som døyr, men eg vil seie at dette ikkje er poenget med ytringane. Temaet er mengde, i (136) også eigenskap (*russar*). Enda meir problematisk er det å tenke seg at *ingenting* skal kunne vere spesifikk, og mange i semantikkilitteraturen meiner òg at ordet 'no' og andre ledd av denne typen ikkje kan ha referensiell tolking (Fodor og Sag 1982, Ioup 1977, sjå 2.2.4).

Det er uvisst kva NRG og Faarlund (1992) meiner om akkurat den saka, men Lundeby (1976) er klar på at utbryting av *ingen* ikkje er utbryting (altså ikkje vanleg *DET-UTBRYTING*), og GDS markerer utbrytingar av *ingen* med *det*-subjekt som ugrammatiske (sjå 3.3.4). Dermed må ein rekne med at dei meiner *ingen* bare kan danne PRESENTERINGSUTBRYTING (i min terminologi), og ifølgje desse skal det utbrotne leddet da ha eintydig spesifikk referanse.

Det er ein god del døme på utbryting av *ingen* og *ikkje noko* i materialet, blant anna:

(139) For det var INGEN som klarte å stoppe det der. (*Bosse*) – da aketuren gjekk for fort

(140) Og så var det INGEN som sa noe. (*Olivia*) – da jeg kom for sent på et viktig møte

- (141) Nei veit me har nå opplevd mykje me, men iallfall foreldra mine,
 så er det vel INGEN GENERASJON som har opplevd større forandringar. (*Sveinung*)
 (142) Så er vel ikkje NOKON som har sagt det betre enn Sponheimen. (*Sune*) – i finanskrisa

Det må vere nokså klart at talarane ikkje har til hensikt å referere med desse utbrotna ledda. Så lenge ein sidestiller *spesifikk* med *referensiell*, vil eg også seie at *ingen* aldri kan vere spesifikk, det er teoretisk umuleg. Poenget med alle setningane her, (139)–(142), er nettopp at det ikkje eksisterer nokon referentar i det heile som stemmer med innhaldet i relativsetninga, referansen = 0.

Ein siste definisjonsmåte eg vil trekke inn er, som eg har hinta om tidlegare, er ein som spør om DP-ane impliserer at det må eksistere bestemte enkelteiningar. Kanskje er det heller denne dei har tenkt på i den nemnte nordiske litteraturen:

Spesifikk_{EKSISTENS} = leddet impliserer at det finst bestemte enkelteiningar bak referansen⁸⁶

Dette kan vere enkelt å avgjere i stiliserte døme som det med *Mari* og *ein svenske* – i tolkinga *ikkje ein nordmann* er det heilt klart ikkje tale om nokon enkeltperson. Men oftast blir også dette eit meir problematisk spørsmål, spesielt ved mengdeuttrykk og kvantorar:

- (143) Og så lenge det er FOLK i dette landet som har eit slikt syn, så.. (*Svanhild*)
 (144) Det er jo SINNSSYKT MANGE ULYKKER som skjer på grunn av fyllekjøring, da. (*Oliver*)

Ein må truleg anta at det bare er enkeltpersonar som kan *ha eit syn* (143), men likevel er *folk* utvilsamt bruka som eit mengdeord her. Enkeltpersonane er ikkje relevante, men den massen dei utgjør. Det same gjeld for (144). Alle desse ulykkene er enkelthendingar, men poenget i ytringa er bare at frekvensen for dette er høg.

Både NRG, Faarlund (1992) og Sandøy (u.a.) seier at kvantoren *somme* alltid har spesifikk lesing. Ei ytring med *somme*, som vi har sett før, er denne dobbelutbrytinga:

(*Kontekst*: Mange i grenda har bygd om gardane til fellesdrift saman med andre, men Svanhild og Sveinung meiner dei alle bør gå i fjøset sjølv likevel, kvar dag.)

- (145) Nei for det er SOMME PLASSAR at det er SOMME som er bare slike passive medeigarar,
 at dei ikkje går i fjøset i det heile tatt. (*Sveinung*)

Igjen vil eg meine at ein vanskeleg kan seie at talaren har til hensikt å referere her, Sveinung bare fastset at noko finst. På eitt nivå må det sjølvstøtt vere enkeltpersonar som er (passive) medeigarar, og jobbar på bestemte plassar, men det er også bestemte personar

⁸⁶ Det er kanskje dette Ioup (1977) omtalar som 'existence claims' (jf. 2.2.4), derfor 'spesifikk-eksistens'.

som *kunne ha sagt noko* i (140) og bestemte *rødspetter som blei kjøpt* i (135). Det kan ikkje vere der forskjellen ligg.

Eit døme som er nemnt i NRG, er dette:

(146) Det var MANGE STUDENTAR som kom på alle førelesningane. (NRG:1095)

Det blir sagt at den spesifikke tolkinga er den einaste mulege her, og at dette betyr at det var den *same gruppa studentar som kom kvar gong* (jf. 3.3.4). Kanskje er det heller dette dei meiner med spesifisitetetskravet til presenteringsutbrotne ledd.

For det fyrste vil eg seie at eg synest den andre tolkinga er muleg òg, at det bare var eit høgt tal på studentar som kom kvar gong, sjølv om den kanskje er mindre sannsynleg. For det andre ser det ut til at den tolkinga dei insisterer på, kanskje ikkje er gjennomført for presenteringsutbrotne ledd generelt, men for akkurat denne plasseringa i konstruksjonen. Flyttar ein rundt på ledda, endrast tolkingsmulegheitene:

(147) På alle førelesningane var det MANGE STUDENTAR som kom.

Der den mest naturlege tolkinga av (146) er at det var same studentar som kom kvar gong ("spesifikk"), vil eg seie den klart mest naturlege tolkinga av (147) er at det var godt oppmøte, dei var bare mange ("ikkje-spesifikk").

Ein tilsvarande variasjon kan vi sjå for det Sundman (1980:138) kallar *variabel referanse*, som at *en tandlækare* i den enkle presenteringssetninga i (148) refererer til mange forskjellige tannlegar, det er ikkje den same personen overalt:

(148) Det finns en tandlækare i varje skola. (variabel refer.)

Ei nokså tilsvarande norsk setning med relativisering kan vere (149)a), med flytting i (b):

(149) a. Det er EI HELSESØSTER som er ansvarleg for dette på alle skulane. (tvitydig?)

b. På alle skulane er det EI HELSESØSTER som er ansvarleg for dette. (variabel refer.)

Også her endrast altså tolkingsmulegheitene når rekkefølga på ledda endrast. I (a) vil eg seie den mest sannsynleg tolkinga er at den same helsesøstera er ansvarleg for alle skular, men det kan vere variabel referanse også her. I (b) er bare den siste tolkinga muleg – det må vere forskjellige helsesøstrer. Det kan altså sjå ut til at det er den relative plasseringa av DP-ar m/kvantor som er betydningsgjerrande her, og ikkje nødvendigvis eller ikkje bare konstruksjonen i seg sjølv.

Ei slutning ein kan dra av dette, er at den *spesifisiteten* det er snakk om kanskje heller handlar som *rekkevidde* ('*scope*'). Og dette blir altså spesielt tydeleg når vi har to frasar, i ulike posisjonar, som begge inneheld kvantor+substantiv. Også presenteringsutbryting er ei ytring bestående av to proposisjonar, som på eit vis må verke på kvarandre, og det er kanskje her ein tydelegast ser utslaget. GDS nemner *scope* så vidt i samband med nekting:

"En nægtet sætning med ubestemt nominal i verbalhelheden må altid have dette nominal i sit udsyn (skopus) og dermed nægte det. Det betyder at specifik fortolkning af nominalet er umulig." (GDS:1787)

Dei kan sjå ut til å meine at konstruksjonen presenteringsutbryting i nokre tilfelle brukast primært fordi den er einaste mulegheit for å få nektinga til å bare operere på verbet:

(150) a. Heksen gav ikke Snehvide et æble. (GDS:1787)

b. Der var ET ÆBLE som heksen ikke gav Snehvide. (GDS:1788)

Dei seier at (b), men ikkje (a), kan bety at eitt bestemt eple ikkje blei gitt til Snøhvit.

Det er ingen døme i materialet som kan illustrere desse poenga klart, men ein kan sjå ulike effektar av *ikkje* – som er vanskeleg å plassere ved omskriving til ikkje-utbryting:⁸⁷

(151) a. Ikkje at det er NOKON som har mista jobb og sånn, men. (*Alfred*)

b. ?Nokon har ikkje mista jobb og sånn.

c1. ?Ikkje nokon har mista jobb og sånn.

c2. Ingen har mista jobb og sånn.

(152) a. Der er jo alltid NOKON som ikkje kan. (*Sune*) (varierer kven)

b. ?Nokon kan ikkje alltid. (same person(ar)?)

c. ??Alltid kan ikkje nokon.

(a2. Alltid er det NOKON som ikkje kan.)

Det vi ser i forskjellen på (152)a) og (b) er truleg noko av det same som vi såg klart for *folk* (49) og *ting* (50) i 8.1, at det er noko spesielt med mengdeforholda eller referentutvalet ved presenteringsutbryting – også samanlikna med enkle utsegnssætningar. Det kunne òg vere dette som er meint med *spesifisitet*, men eg vil heller seie det har med uttømming og eksklusjon og gjere. Dette blir diskutert i 8.5.

⁸⁷ Kanskje er det derfor mange seier presenteringsutbryting *ikkje kan* omskrivast til ikkje-utbryting (jf. 3.3).

8.5 Fokus, uttømming og relasjon

I litteraturen kjem det meir eller mindre eksplisitt fram at presenteringsutbryting blir rekna som ikkje-uttømmende. Lambrecht (2001) samanliknar den med ein litt annan type utbryting han kallar *non-exhaustive*, men nemner det ikkje i samband med setningar som stemmer med min definisjon på konstruksjonen. Sundman (1980:58n) nemner kort at presenteringsutbryting, i motsetnad til *det*-utbryting, opnar for fleire mulegheiter enn den som er nemnt i det utbrotne leddet. GDS seier ikkje noko om dette for konstruksjonen generelt, men seier om døme med utbrotne *ingen* og *nokon* at dei ikkje har nokon *eksklusionssetning* og ikkje kan tenkast valt frå eit *diskursunivers*. Kulbrandstad (1978) er ein av få som seier heilt eksplisitt at presenteringsutbryting manglar det *eksklusivt identifiserande* som vanleg *det*-utbryting har. Lundebry (1976) meiner at presenteringsutbryting ikkje har nokon *identifikasjon*, noko Venås (1978) er ueinig i. Vidare må NRG seiast å meine at vanleg *det*-utbryting er ein fokuskonstruksjon, medan presenteringsutbryting ikkje er det. Lambrecht plasserer dei derimot i ulike fokuskategoriar. (Sjå 3.3.3, 3.3.4 og 2.1.4.)

Forskjellen i uttømming og eksklusjon mellom presenteringsutbryting og vanleg *det*-utbryting kan blant anna visast med desse døma (jf. også 7.4).

(153) Eg las i avisa at det var EIN FEMÅRING som hadde lært å kjøre traktor.

- *Har lært å kjøre traktor*: Denne femåringen og truleg mange andre også
- *Har ikkje lært å kjøre traktor*: Eit ubestemt (og uviktig) antal personar
- ⇒ Manglar uttømming og eksklusjon

(154) Vi var med på det alle fire, men det var JON som kjørte bilen da vi krasja.

- *Kjørte bilen da vi krasja*: Jon og ingen andre
- *Kjørte ikkje bilen da vi krasja*: Dei tre andre kontekstuelte kjente
- ⇒ Uttømmende identifikasjon + eksklusjon av resterande sett

Presenteringsutbrytinga i (153) er altså ikkje-uttømmende og kven som *ikkje* kan kjøre traktor er ikkje kjent og ikkje relevant, medan *det*-utbrytinga i (154) uttømmende identifiserer *Jon* som den som kjørte og med det ekskluderer dei tre andre som her er kontekstuelte kjente.

Vi skal sjå at dette ofte er vanskeleg å vurdere i praksis, på faktiske døme med indefinitte utbrotne ledd, kanskje nettopp fordi uttømming og eksklusjon *ikkje er relevant*. Men i ein del tilfelle gir det også meining, og i nokre tilfelle kan også Kiss'/ Szabolcsis test fungere (jf. 2.1.4 og 7.4). (155)a) har eg tidlegare vurdert som tilhøyrande kategorien *det*-

utbryting, og den er som forventet da også uttømmende. Det same gjeld i (156), men denne har vi sett har ein litt annan presupposisjon, og uttømminga blir dermed òg litt annleis.:

- (155) a. For ~~det~~ var EI AV JENTENE HANS som hadde så lyst på folkevogn. (*Alvhild*) (jf. (110))
 b. For det var EI AV JENTENE HANS OG KONA som hadde så lyst på folkevogn. (*motseier*)
 c. For det var TO AV JENTENE HANS som hadde så lyst på folkevogn. (*motseier*)

Både (b) og (c) motseier (a), og konstruksjonen i (a) må seiast å vere uttømmende. (155)a) har ikkje noko heilt eintydig avgrensa sett, men det er begrensa kor mange personar *han* (dokteren i bygda) ville ha bruka så mykje krefter på å få kjøpt ei folkevogn til – kanskje kona, dei andre borna hans, ein bestevenn eller han sjølv. *Eksklusjonen* inneber alle desse.

- Muleg sett: ei av jentene hans og nokre andre nære venner og familie
- Seleksjon: ei av jentene hans
- Eksklusjon: alle dei andre

- (156) a. ~~Det~~ var BARE EIN AV UNGANE som gjekk og la seg. (*Sunniva*) (jf. (111))
 b. Det var TO AV UNGANE som gjekk og la seg. (*motseier*)
 c. Det var BARE EIN AV UNGANE OG EI GAMMAL BESTEMOR som gjekk og la seg. (*mots. ikkje*)

Her er det slik at (b) motseier (a), medan (c) ikkje nødvendigvis motseier (a). Som nemnt i 8.2 inneheld presupposisjonen her meir enn relativsetninga, den inneber også *ungane*. Det er presupponert at *nokon av ungane gjekk og la seg*. Uttømminga uttaler seg derfor om kor mange *av ungane* som gjekk og la seg, og seier ingenting om dette eventuelt også gjaldt andre. Eksklusjonen i (156) inneber derfor alle dei andre ungane på festen.

- Muleg sett: Dei ti ungane som var på bryllaupsfesten til Sunniva
- Seleksjon: Ein av dei ti ungane
- Eksklusjon: Dei ni andre ungane

Det skal nemnast at dette i begge tilfelle er uttømming og presupposisjon slik det passar med konteksten. Både (155) og (156) kunne i *teorien* ha vore motsett. (155) kunne selektert frå *dei andre jentene hans* (snevrare sett, *jentene* innanfor presupposisjonen), og (156) kunne selektert frå *alle bryllaupsgjestene* (vidare sett, *ungane* utanfor presupposisjonen).

Derimot vil eg seie at (157) og (158) ikkje har noka uttømming, iallfall i dei mest naturlege tolkingane av dette: Det er også mange andre som skal vere med på korkonserten Alvhild omtalar (157), og det er også mange andre dyr ein kan sjå i marka på Senja (158):

(157) a. Og så var det EIN GITARSPELAR som skulle vere med. (*Alvhild*)

b. Og så var det EIN GITARSPELAR OG EIN JAZZSAKSOFOFONIST som skulle vere med.

(158) a. Eg har hørt at det var TO ELGAR som var sett uti marka her. (*Bodil*)

b. Eg har hørt at det var TO ELGAR OG EIN REV som var sett uti marka her.

(157)b) motseier ikkje (a). Det er opent for fleire mulegheiter. Dette stemmer med konteksten – det er snakk om ein stor korkonsert og informantane diskuterer dei forskjellige som skal delta. Truleg motseier (b) heller ikkje (a) i (158), det er opent for andre mulegheiter. I teorien kan det også vere fleire elgar, men da ville ein truleg ikkje sagt det slik. Dette er litt av problemet med å vurdere setningar på denne måten i det heile. Sjølv sagt har det også *vore sett* andre dyr, men det er dei to elgane som er relevant akkurat her, og da blir det vanskeleg å samanlikne det med ei anna setning som også inkluderer meir.

I tillegg er det eit problem at originalsetningane i seg sjølv, teoretisk og tatt ut av kontekst, har to mulege analysar. Med EMFATISK TRYKK kan ein trigge ei lesing av desse som vanleg *det*-utbryting, med presupposisjon og uttømming:

(159) Det var EIN GITARSPELAR som skulle vere med, (ikkje EIN PIANIST.)

(160) Det var TO ELGAR som var sett uti marka her, (ikkje TO REINSDYR slik vi fyrst trudde.)

Presupposisjon: *X skulle vere med. / X var sett uti marka her.*

Uttømmmande identifikasjon: *X = ein gitarspelar / X = to elgar*

Gitt konteksten som er lagt til i (159)/(160) må ytringane lesast som at dette gjeld bare *ein gitarspelar* og *to elgar* og ikkje meir, og eksklusjonen blir her argumenta i kontrasteringa (*ein pianist / to reinsdyr*). Med ei tilsvarende lesing av dei faktiske ytringane i (157)a) og (158)a), ville det blitt ein meir teoretisk eksklusjon, av resten av eit i praksis ukjent sett. For utbrytingar som (157) og (158) er problemet at så sant det finst to mulege tolkingar teoretisk, er det òg vanskeleg eller umuleg å disambiguere med formelle testar.

I vurdering av uttømming er eit anna og større problem at spørsmålet gir lite meaning for dei mange utbrotne kvantorane. Det blir i enda større grad bare eit teoretisk spørsmål. Utbryting av *ingen* må eigentleg seiast å *ekskludere* alle mulege referentar:

(161) Og så var det INGEN som sa noe. (*Olivia*)

(162) Der er INGEN TING som eg må inn og sjå. (*Sune*)

(163) Det er ikkje NOKO som heiter å rane til seg. (*Botolv*)

– Seleksjon: 0

– Eksklusjon: alle \Rightarrow uttømmmande??

For *X sa noe, Eg må inn og sjå x og X heiter å rane til seg*, er $X=0$. Uavhengig av om dei utbrotne ledda er tenkt frå eit avgrensa eller opent sett, er alle potensielle referentar ekskludert. Det blir eit definisjonsspørsmål om ein da skal kalle det uttømmende eller ikkje.

Ved *mange* og *nokon* er det ikkje muleg å sjå for seg ein bestemt eksklusjon, det er fullstendig uvisst (og irrelevant) kven som *ikkje* synest det er dyrt (164) og kva som *ikkje* er bra (165) – eller sagt med GDS sine ord, det finst inga eksklusjonssetning:

(164) Men det er MANGE som synest det er dyrt, trur eg. (*Alma*)

(165) Så det er jo NOKO her som er veldig bra. (*Alma*)

– Eksklusjon: ?

– Seleksjon: referansane bak *mange* og *noko*.. \Rightarrow uttømmende??

Det er altså ingen eksklusjon, men for *X synest det er dyrt* og *X er veldig bra* er det ingen einingar som kan fungere som argument som ikkje er inkludert i *mange* eller *nokon*. Ein kan kanskje ikkje kalle dette *uttømmende*, slik denne termen (*exhaustive*) normalt brukast, men *mange* og *nokon* må seiast å innebere alle som *synest det er dyrt* og alt som *er bra*. Dette blir likevel bare eit reint teoretisk spørsmål.

Elles er det interessant at utbrytingar med kvantifiserande indefinitte DP-ar heller ikkje passar inn i kategorien *det*-utbryting i denne samanhengen; dei har ingen klar eksklusjon:

(166) Er det MANGE ALVDØLAR som går der nå, eller? (*Alma*) – på landbruksskulen

(167) Der var SÅ MYKJE RUSSARAR som kom i staden for. (*Borgny*) – på pensjonistmøtet

Det går folk frå heile fylket på denne skulen, og det var også andre enn russarar som var på møtet, men kven, kva slags og kor mange veit vi ikkje noko om i det heile. Dette er eitt av fleire punkt som talar for at det er eit samanfall mellom dei to utbrytingskonstruksjonane her – slike døme er kanskje både det eine og det andre. (Dette blir diskutert i kap. 9.)

Det er likevel klart at konstruksjonen presenteringsutbryting har nokon spesielle eigenskapar når det gjeld mengde og utval, som skil seg både frå ikkje-utbrotne variantar av desse og frå konstruksjonen vanleg *det*-utbryting. Dette kjem klart fram her (jf. 8.1):

(168) a. Og så lenge det er FOLK i dette landet som har eit slikt syn, (*Svanhild*)

b. Så lenge folk i dette landet har eit slikt syn,

c. Folk i dette landet har eit slikt syn.

(169) a. Og så er det TING som skal gjøres ute òg. (*Olav*) – om sommeren

b. Og så skal ting gjøres ute òg (om sommeren).

c. Ting skal gjøres ute (om sommeren).

Som vist i 8.1 har eg følgjande tolking av dette: I (168)a) meiner Svanhild å seie at så lenge det finst *minst ein* person som har eit slikt syn, så går det bra. I (169)a) meiner Olav å seie at på sommaren held ein seg lettare i form fordi det da iallfall er *visse ting* som skal gjerast ute. Derimot må (c)-døma lesast slik at *alle* folk i landet har eit slikt syn, og at *alle* ting skal gjerast ute om sommaren. Dette kan illustrerast slik:

(a) = Det finst noko av typen X.	(presenteringsutbryting)
(c) = Alle er X.	(vanleg utsegnsetning)

Med presenteringsutbryting kan ein altså få fram *eksistens* på delnivå – at det er nok at noko finst, om ikkje alt og alle er slik. Slik sett er konstruksjonen presenteringsutbryting *mindre uttømmende* enn vanlege utsegnsetningar – som igjen er mindre uttømmende, eller uttømmende på ein annan måte, enn vanleg *det*-utbryting er.

Den største forskjellen mellom vanleg *det*-utbryting og presenteringsutbryting vil eg likevel seie ikkje ligg i uttømminga i seg sjølv, men om det er implisert eit avgrensa sett eller ikkje. Som sagt kan ein kanskje diskutere eksklusjonen til *ingen* og seleksjonen ved *mange/nokon*, blant anna, men ingen av døma (161)–(169) seier noko om kva eller kven som relativsetninga *ikkje* kan gjelde for. Det er ikkje relevant. Ved *INGEN* omfattar dette *alle*, men det er ikkje implisert eit bestemt sett som alle er valt bort frå. Dermed kan ein uansett ikkje seie at det er IDENTIFIKASJONSFOKUS etter Kiss' definisjon. Sjølv om ikkje alle døma er like eintydige, er det klart at presenteringsutbryting i seg sjølv ikkje har denne fokustypen. Sjølv om det kanskje finst ei slags avgrensing i praksis, i det at ein vel å snakke om visse tema og ord og utelèt å nemne andre, finst det inga logisk avgrensing som er knytt til sjølve konstruksjonen. Dette er parallelt med at konstruksjonen *det*-utbryting må seiast å ha identifikasjonsfokus *logisk* sett, sjølv om det ikkje alltid er like tydeleg i faktisk språk.

Spørsmålet vidare blir da om konstruksjonen presenteringsutbryting ikkje har fokus i det heile eller om den har ein annan fokustype. INFORMASJONSFOKUS baserer seg på trykk; den finst alle stader der ei eining inneheld ny informasjon *og* sterkt trykk (jf. 2.1.4, min *def. 11*). Vi såg i 8.1 at det vanlegaste også i presenteringsutbryting er like sterkt trykk på det utbrotne leddet og eitt eller fleire ledd i relativsetninga (170)–(171), men ikkje alltid:

- (170) Men det er **MANGE** som synest det er **dyrt**, trur eg. (*Alma*)
 (171) Det var **TO ELGAR** som var **sett** uti **marka** her. (*Bodil*)
 (172) Og så var det **INGEN** som **sa** noe. (*Olivia*)

I dei fleste utbrytingar av *noko* og *nokon* har dette ordet ikkje sterkt trykk:

(173) Det er ikkje NOKO som **heiter** å **rane til** seg. (*Botolv*)

(174) Ja det er NOKO som **skjer** med kult**ur**landskapet når det blir ... (*Bodil*)

(175) Ikkje at det er NOKON som har **mista jobb** og sånn. (*Alfred*)

Vidare blir spørsmålet om dei har ny informasjon. *To elgar* har heilt klart det, det bringar òg inn ein ny referent (jf. (26)). Det er kanskje litt mindre tydeleg med kvantorane, men ein kan seie at *mange* formidlar stor mengde, *ingen* formidlar manglande eksistens og *noko(n)* formidlar eksistens av relevante einingar i det heile. Dette skulle altså kunne tilseie at det *er* informasjonsfokus på dei utbrotne ledda i (170)–(171), men at det ikkje er det i (172)–(175) på grunn av manglande trykk. Slik sett må ein seie at *noko(n)* sjeldan har fokus i det heile her.

Som vist i kap. 2 er det mange som sidestiller *fokus* med *ny informasjon*. Lambrecht (2001) opererer med tre fokustypar etter kva delar av ei ytring som har ny informasjon (jf. 3.1.3). *Argumentfokus* (AF) der eit nytt argument seier noko om eit kjent predikat, *predikatfokus* (PF) der ein legg eit nytt predikat til eit kjent argument, og *setningsfokus* (SF) der heile setninga er ny. Lambrecht seier at AF blant anna gjeld vanleg *det*-utbryting, at PF er *in situ*, i vanlege utsegnsetningar, og at SF finst i presentering og presenteringsutbryting. Dette kan illustrerast med høvesvis (176), (177) og (178)/(179):

(176) (Det er konsert med Sommerro i kveld, og koret skal delta.)

Det var N SOMMERRO som ville at blandakoret skulle vere med. (*Alvhild*) (DET-UTBR.)

- kjent predikat ((*ville*) at blandakoret skulle vere med)
- nytt argument (Sommerro (*ville*))
- ⇒ argumentfokus (AF)

(177) For han veit at me syng nokon songar av han. (*Alvhild*) (in situ)

- kjent argument (han (*Sommerro*))
- nytt predikat (veit at me syng nokon songar av han)
- ⇒ predikatfokus (PF)

(178) Og så trur eg det er NOKON UNGDOMMAR som skal danse. (PRES.UTBRYT.)

- nytt argument (nokon ungdommar)
- nytt predikat (som skal danse)
- ⇒ setningsfokus (SF)

(179) Det kjem ein buss med publikum frå nabobygda.

(PRESENTERING)

- nytt argument (ein buss)
- nytt predikat (kjem med publikum frå nabobygda)
- ⇒ setningsfokus (SF)

Skal konstruksjonen presenteringsutbryting ha fokus i det heile, må det vere av typen setningsfokus (SF) her. Sjølv om ytringane ofte også inneheld noko kjent informasjon, og det kan vere vanskeleg å sjå akkurat kva slags informasjon kvantorar som *nokon* og *fleire* bidrar med, inneheld dei fleste presenteringsutbrytingar så mykje nytt at det kan forsva- rast å seie at det er ein konstruksjon som har som funksjon å formidle ny informasjon, både i argument og predikat, også i praksis.⁸⁸ I tillegg meiner eg at konstruksjonen gir inn- trykk av å ville *framstille* informasjon som ny, sjølv om den ikkje er det (sjå t.d. (65)). Det blir altså ein type AKKOMMODASJON også her: Med *det*-utbryting kan ny informasjon presen- terast som kjent. Med presenteringsutbryting kan kjent informasjon presenterast som ny.

Det er kanskje dette at både det utbrotne leddet og relativsetninga blir presentert som nye, som gjer at presenteringsutbryting i mykje større grad enn *det*-utbryting kjen- nest som *ei eining*. Der *det*-utbryting heilt klart er bygd på ein RELASJON mellom to einingar, i kombineringa av det utbrotne leddet og relativsetninga, verkar presenteringsutbryting fungere meir som eitt, både informasjonsstrukturelt, og truleg også *intonologisk*. Eg drøf- tar blant anna i 6.2 at eg sjeldan er i tvil om ei ytring er presenteringsutbryting eller enkel presentering med restriktiv relativsetning, og at det truleg er *uttala* som disambiguerer.

I kapittel 7 argumenterer eg mykje for at fokus alltid er relasjonelt, og at dette i *det*- utbryting alltid heng saman med ei framheving av koplinga mellom dei to delane i konst- ruksjonen. Dersom presenteringsutbryting også har ein type fokus, må det vurderast kva slags relasjon denne er basert på. Ein må kunne seie at det også her knytast ein relasjon via den syntaktiske konstruksjonsmåten, men den er ikkje framheva på same måte som i vanleg *det*-utbryting. Det utbrotne leddet gir her ofte mindre informasjon i seg sjølv, og heile ytringa gir ein annan type informasjon: Sjølv om relativsetningane også her kan innehalde informasjon som er utleidd eller nettopp nemnt, gir presenteringsutbryting generelt inntrykk av å komme med noko nytt.

Eg vil likevel seie at same type relasjon som i *det*-utbryting også kan finnast i døme som truleg skal reknast som presenteringsutbryting. Eitt døme som kan illustrere det er:

⁸⁸ For dei utbrotne ledda vil dette òg vere forventa, sidan dei alltid er indefinitte DP-ar og som kategori i seg sjølv normalt vil vere nye.

(180) Vi er en sånn jentegjeng som trimmer fast. (---) Det er det derre faste å så ha noen som du vet stiller opp og du vet som er der, noe som, det er ganske viktig. Ellers så hadde jeg, med ja, hadde jeg ikke hatt så lett for å dra ut på egen hånd. Men jeg vet at det er EN GJENG som venter på at jeg skal komme, og så løper vi sammen. (*Olga*)

Som markert med understrekinga her, er eigentleg innhaldet i utbrytingssetninga nemnt i nærliggande diskurs, både referansen bak det utbrotne leddet og det viktigaste informasjonsinnhaldet i relativsetninga (om enn med litt andre ord). Med utbrytingssetninga blir desse to einingane eksplisitt kopla saman, og framheva litt meir på den måten vi såg i 7.1.

Konstruksjonen presenteringsutbryting har ikkje IDENTIFIKASJONSFOKUS. Det kan diskutertast om enkelttilfelle kan vere uttømmande i praksis, og ein kunne sei at *ingen* teoretisk sett har ein eksklusjon (*alle*), men dei utbrotne ledda er aldri valt frå eit avgrensa sett. I ein del tilfelle kan dei utbrotne ledda i presenteringsutbryting seiast å ha INFORMASJONSFOKUS, dei kan ha sterkt trykk og ny informasjon, men dette gjeld sjeldan for *noko* og *nokon*.

8.6 Konklusjon

Vi har sett at det er mykje variasjon i form og funksjon også ved utbryting av indefinitte ledd. Mange av dei utbrotne ledda blir bruka vidare i diskursen på ein eller fleire måtar, mange av dei ikkje. Mange av dei utbrotne ledda har like sterkt trykk som eitt eller fleire andre ledd i ytringa, andre har det ikkje. Mange av relativsetningane inneheld heilt ny informasjon, men mange av dei er også utleidde eller presenterer *litt* ny informasjon, innanfor same tema. Blant informantane som har *der*-ekspletiv i dialekten sin brukast denne nokon gonger ved utbrytingar av indefinitte DP-ar, andre gonger ikkje. I mange av konstruksjonane er det grammatisk å byte ut *vere* i oversetninga med *finnast*, men i mange er det nokså unaturleg, og i andre igjen er det ugrammatisk. Denne aller siste forskjellen er truleg samanfallande med grensa mellom presenteringsutbryting og vanleg *det*-utbryting, dei andre nemnte forskjellane er truleg ikkje det. Derfor er det vanskeleg å plassere ytringane i materialet i ein av dei to kategoriane basert på analysar av eitt og eitt av desse teoretiske spørsmåla. Vurderinga bør takast *i sum*, og det vil eg gjere i neste kapittel.

9 UTBRYTING, PRESENTERING OG PRESENTERINGSUTBRYTING

Dette kapitlet gir ei samla vurdering av utbryting og presentering. 9.1 plasserer alle indefinitt-utbrytingar i ein kategori. 9.2 drøftar kva funksjonar dei tre konstruksjonane har.

9.1 Totalvurdering av enkelteksempel

Diskusjonen i kapittel 8 viser at grensa mellom dei to utbrytingskonstruksjonane er vanskelig å finne i faktiske døme frå talespråk. Det er muleg at det finst to klare kategoriar for alle eller nokon av dei som har *det/der*-skiljet som levande i språket, men i dialektar med bare *det*-ekspletiv kan ein vanskeleg seie at dei er klart fråskilde. Nokre setningar med indefinitte DP-ar er meir prototypisk presenteringsutbryting, men i andre tilfelle må ein truleg anta eit samanfall mellom konstruksjonane. Kulbrandstad (1978) seier konteksten skal kunne skilje dei to variantane, og Aareskjold (1973) seier uttala oftast vil disambiguere. Konteksten spelar sjølvstøtt ei stor rolle for analysen, det er bare i kontekst ein kan vurdere spesifisitet, eksklusjon og informasjonsstatus. Uttala trur eg òg er svært viktig for kor korleis utbrytingskonstruksjonar tolkast i praksis. Problemet er at dersom det fyrst verkeleg er tvil, i at det er vanskeleg å avgjere om dei ulike formelle trekka er der eller ikkje, er det tvil nettopp fordi konteksten og uttala *ikkje* er klargjerande. Så sant desse gir eintydige, samsvarande signal blir det ikkje ambiguitet i utgangspunktet.

Nokså få av utbrytingane med indefinitte ledd er altså klart det eine eller det andre. Skal ein presse alle inn i ein kategori for statistikkens skuld, må dette baserast på ei totalvurdering av dei ulike trekka. På basis av diskusjonen i kap. 7–8 kan forskjellen visast slik:

Tabell 37. Kategorisering av utbryting av indefinitte DP-ar (formelle trekk)

	<i>Det</i> -utbryting	Presenteringsutbryting
Presupponert relativsetning (RS)	ja	nei
Uttømmmande frå avgrensa sett	ja	nei
Eksistensiell <i>vere</i> (= <i>finnast</i>)	nei	ja
<i>Der</i> -ekspletiv i relevante språk	nei	ja
Spesifikt utbrote ledd (UL)	nei??	ja/nei

Vi har sett i 7.3 og 8.2 at det er svært gode grunnar til å rekne med at vanleg *det*-utbryting har presupponert relativsetning, og nokså gode grunnar til å rekne med at presenteringsutbryting ikkje har det. Her er det snakk om ein reint logisk presupposisjon, den faktiske informasjonsstatusen kan variere i begge konstruksjonar. Nært knytt til spørsmålet om presupposisjon er spørsmålet om uttømming og eksklusjon. Det er truleg ei logisk uttømming for *det*-utbryting og ei manglande logisk uttømming for presenteringsutbryting, men også her er det mykje variasjon i praksis: I ytringar som truleg er *det*-utbryting kan det finst fleire mulege einingar i konteksten, og ytringar som truleg er presenteringsutbryting kan verke uttømmmande fordi ein trass alt har valt ut éi eining som samtaletema (7.4/8.5).

Vidare viste 8.3 at ein del utbrytingar av indefinitte DP-ar har same tyding om ein byter ut *vere* i oversetninga med *finnast*. Dette vil eg rekne som eit sikkert teikn på at konstruksjonen er presenteringsutbryting. Er *finnast* heilt ugrammatisk, er det truleg vanleg *det*-utbryting, men her er det mykje rom for tvil fordi mange døme bare er unaturlege. Når det gjeld vekslinga *det/der*-ekspletiv, har vi sett at Suldal-informantane brukar *der* i varierende grad. Derfor er ikkje uttalt *det*-ekspletiv nokon sikker markør for kategorisering som *det*-utbryting, men uttalt *der* må seiast å styrke ei tolking som presenteringsutbryting.

Spesifisitet er som sagt i 3.3 det viktigaste teoretiske spørsmålet i den litteraturen som finst for presenteringsutbryting, men dette har vist seg veldig vanskeleg å etterprøve i materialet. Spesielt ved utbryting av *ingen*, og også variantar av *så mange*, vil eg seie ein må rekne ytringar som presenteringsutbryting sjølv om det er vanskeleg å sjå spesifisiteten i dei indefinitte DP-ane. Eg vil seie at dette er det minst sikre punktet i analysen. Det blir også vanskeleggjort av at semidefinitte DP-ar som *ei av jentene hans* er spesifikke, men likevel dannar ein type *det*-utbryting. Sidan dette er eit så viktig spørsmål i litteraturen vil eg likevel vurdere og diskutere dette for dei døma eg gir ei totalvurdering av her.

Definit DP / klar det-utbryting

Eit eintydig døme med *definitte* utbrotne ledd som vi såg mange gonger i kap. 7, er dette:

- (1) For det var JORID som stulla sauene, så da var det EG som hadde kyrne. (*Sveinung*)

<i>Definit UL:</i>	ja	⇒ det-utbr.
Presupp. RS:	ja	⇒ det-utbr.
Uttømmmande:	ja	⇒ det-utbr.
<i>Vere = finnast:</i>	nei	⇒ det-utbr.
TOTALVURDERING:		⇒ DET-UTBRYTING

Det er ingen tvil om at begge utbrytingane i ytringa har presupponert relativsetning:

Det var Jorid som stulla sauene.	/ Det var eg som hadde kyrne.
Det var ikkje Jorid som stulla sauene.	/ Det var ikkje eg som hadde kyrne.
⇒ Nokon stulla sauene.	/ ⇒ Nokon hadde kyrne.

Det er heller ikkje tvil om at begge er uttømmmande, og det er òg ein klar eksklusjon:

Avgrensa sett: Jorid og Sveinung	/ Avgrensa sett: Jorid og Sveinung
Seleksjon: Jorid	/ Seleksjon: Sveinung
Eksklusjon: Sveinung	/ Eksklusjon: Jorid

Det er også heilt ugrammatisk med *finnast* i oversetninga i begge tilfelle:

*Det fanst Jorid som stulla sauene. / *Det fanst eg som hadde kyrne.

Ytringa i (1) inneheld altså heilt klart to vanlege *det*-utbrytingar.

Spesifikk DP / klar presenteringsutbryting

(2) er eitt av få døme i materialet som heilt klart kan reknast som presenteringsutbryting:

(2) Og så var det EI JENTE_i som var hos henne av og til, ei ung, og ho_i sa: (*Svanhild*)

Spesifikk UL:	ja	⇒ pres.utbr.
Vere = <i>finnast</i> :	ja	⇒ pres.utbr.
Presupp. RS:	nei	⇒ pres.utbr.
Uttømmmande:	nei	⇒ pres.utbr.
TOTALVURDERING:		⇒ PRESENTERINGSUTBRYTING

Her er det utbrotnle leddet *ei jente* klart spesifikt; det er ikkje tvil om at Svanhild meiner å referere med *det*, sidan det introduserer ein referent i diskursen som brukast vidare. Det er litt unaturleg å sette inn *fanst* i staden for *var*, men bra nok til at det kan brukast under testing av presupposisjon, så ein unngår framprovosering av tolkinga som *det*-utbryting:

Det fanst ei jente som var hos henne av og til.

Det fanst ikkje ei jente som var hos henne av og til.

⇒ Ingen presupposisjon, negasjonen gjeld for heile ytringa.

Ytringa er heller ikkje uttømmmande, det var nok også andre enn denne jenta som *var hos henne av og til*, og *ei jente* er uansett ikkje valt frå eit avgrensa sett; i teorien er alle personar i verda mulege referentar. (2) er altså heilt klart eit døme på presenteringsutbryting.

[DP + preposisjonsfrase]

Eitt av Sundmans (1980) argument for å rekne presenteringsutbryting som ein eigen kategori, er som nemnt i 8.1.4 å finne ein plass til semidefinitte DP-ar. Desse er ikkje fullt definitive, og kan ikkje fungere som eigentleg subjekt: **Det kom ei av jentene hans på besøk*. Eg trur derimot at iallfall typen i (3) skal kategoriserast som vanleg *det*-utbryting:

- (3) For det var EI AV JENTENE HANS som hadde så lyst på folkevogn. Eg trur det var Elin ho heitte, eg. (*Alvhild*)

Vere = <i>finnast</i> :	nei	⇒ det-utbr.
Presupp. RS:	ja	⇒ det-utbr.
Uttømmmande:	ja	⇒ det-utbr.
Spesifikk UL:	ja?	⇒ pres.utbr??
TOTALVURDERING:		⇒ DET-UTBRYTING

Det utbrotn leddet her er heilt klart refererande, men formelt ligg det altså truleg ein stad mellom indefinitte og definitive frasar, så ein kan ikkje eigentleg seie at dette trekker mot ei tolking som presenteringsutbryting, slik det står i skjemaet. Uansett er det nokså klart at ytringa er ugrammatisk med *finnast*, **Det fanst ei av jentene hans som hadde så lyst på...*, og innhaldet i relativsetninga er både kjent og aktivert i diskursen, og logisk presupponert:

Det var ei av jentene hans som hadde så lyst på folkevogn.

Det var ikkje ei av jentene hans som hadde så lyst på folkevogn.

⇒ Nokon hadde så lyst på folkevogn.

Spesielt gitt den konteksten dette står i, er det også naturleg å analysere konstruksjonen som uttømmmande – det var bare denne dottera hans, Elin, som ville ha folkevogna.

Om setningar med utbroten [*ingen* + PP] seier GDS at det må vere *det*-subjekt og ikkje *der*-, men eg er usikker på om det stemmer for norsk, iallfall når det gjeld akkurat dette dømet:

- (4) Men tenk på det at det er INGEN HER I FJORDEN som har krøtter nå lenger. (*Bodil*)

Vere = <i>finnast</i> :	ja	⇒ pres.utbr.
Presupp. RS:	nei	⇒ pres.utbr.
Uttømmmande:	?	⇒ ?
Spesifikk UL:	?	⇒ ?
TOTALVURDERING:		⇒ PRESENTERINGSUTBRYTING

Som diskutert i kap. 8 er det eit definisjonsspørsmål om ein kan rekne *ingen* som spesifikt

og uttømmende eller ikkje, men ytringa her involverer ikkje noko avgrensa sett, og relativsetninga kan vanskeleg seiast å vere presupponert. Sidan innsetting av *finnast* også er heilt naturleg, vil eg seie dette bør kategoriserast som presenteringsutbryting. Det utbrotne leddet skal truleg ikkje reknast som semidefinit heller; preposisjonsuttrykket heng i mindre grad saman med DP-en, det kan flyttast aleine: *Her i fjorden er det ingen som har krøtter nå.*

Eksistens i ei ikkje-avgrensa mengde

Substantivet *ei jente* er det lett å sjå for seg både som spesifikk (ein bestemt person) og ikkje-spesifikk (ein person av typen jente), jf. diskusjonen av *ein svenske* i 2.2.3 og 8.4. Andre indefinitte substantiv er det vanskeleg å sjå for seg som spesifikke i det heile. Sjølv om det må finnast enkeltpersonar og enkeltaktivitetar bak *folk* og *ting* i (5) og (6), kan ein vanskeleg seie at det blir referert til desse enkelteiningane slik ytringane står:

(5) Og så lenge det er FOLK i dette landet som har eit slikt syn, så (---) (*Svanhild*)

(6) Og så er det TING som skal gjeres ute òg. (*Olav*)

Vere = <i>finnast</i> :	ja	⇒ pres.utbr.
Presupp. RS:	nei	⇒ pres.utbr.
Uttømmende:	nei	⇒ pres.utbr.
Spesifikk UL:	nei?	⇒ det-utbr.??
TOTALVURDERING:		⇒ PRESENTERINGSUTBRYTING

Det blir eit reint definisjonsspørsmål om ein skal rekne desse som spesifikke eller ikkje, men utover dette passar dei inn i skjemaet for presenteringsutbryting. Begge er naturlege med *finnast*, og kan med det testast for presupposisjon:

Det finst folk i dette landet som har eit slikt syn. / Det fins ting som skal gjeres ute.

Det finst ikkje folk i dette landet som har eit... / Det fins ikke ting som skal gjeres ute.

⇒ Ingen presupposisjon, negasjonen gjeld for heile ytringa.

Desse døma klargjer òg (jf. 8.1.6) den *mengde*-semantikken som finst i presenteringsutbryting (a), i motsetnad til i tilsvarande ikkje-utbrotne ytringar som er meir uttømmende (b):

a. Så lenge det er FOLK i dette landet som har eit slikt syn, så.. ⇒ X finst.

b. Så lenge folk i dette landet har eit slikt syn, så.. ⇒ Alle er X.

Konstruksjonen presenteringsutbryting kan altså nyttast for å få fram at det er nok at einingar av ein bestemt type eksisterer i det heile – ikkje alle, men ei ubestemt delmengde.

Kvantorar

Variantar av utbryting med *kvantorar* er det mest frekvente i materialet, men dei er lite omtalt i tekstar om presenteringsutbryting, og litt vanskelege å teste etter skjemaet:

- (7) For det var *INGEN* som klarte å stoppe det der. (*Bosse*)
 (8) Så det er jo *NOKO* her som er veldig bra. (*Alma*)
 (9) Men det er *MANGE* som synest det er dyrt, trur eg. (*Alma*)

<i>Vere = finnast:</i>	ja?	⇒ pres.utbr.?
Presupp. RS:	nei?	⇒ pres.utbr.?
Uttømmmande:	??	⇒ ??
Spesifikk UL:	??	⇒ ??
<i>Der-ekspletiv:</i>	ja?	⇒ pres.utbr.
TOTALVURDERING:		⇒ PRESENTERINGSUTBRYTING?

Eg synest ikkje desse døma er heilt naturlege med *finnast*, men det er ikkje ugrammatisk:

For det fanst ingen som klarte å stoppe det der.

Så det finst jo noko her som er veldig bra.

Men det finst mange som synest det er dyrt.

Negasjonstesten kan som vist i 8.2 ikkje utførast direkte ved *ingen*, [*ikkje ingen*] må bytast med *nokon*, men det skulle vere nokså klart at desse ikkje har presupponert relativsetning:

Det var *ingen* som klarte å stoppe det. / Det var *nokon* som klarte å stoppe det.

Det er *noko* her som er veldig bra. / Det er *ikkje noko* her som er veldig bra.

Det er *mange* som synest det er dyrt. / Det er *ikkje mange* som synest det er dyrt.

⇒ Ingen presupposisjon, negasjonen gjeld for heile ytringa.

Både spesifisitet og uttømming blir eit definisjonsspørsmål her. Det er enkeltpersonar som *kunne ha stoppa det* og enkeltpersonar som *synest det er dyrt*, men ein kan vanskeleg seie at informantane meiner å referere med denne bruken av *ingen* og *mange*. *Noko* er truleg meint å skulle referere til noko bestemt *som er bra*, men poenget er nettopp at Alma ikkje veit kva dette er. *Ingen* kan eventuelt seiast å ha ein klar *eksklusjon* i at det utelukkar absolutt alle mulegheiter, men ingen av dei tre døma får den tydelege forskjellen i mengde-semantic ved omskriving. Eg vil tvert i mot seie dei har nokså lik tyding i begge variantar:

- For det var ingen som klarte å stoppe det. / For ingen klarte å stoppe det.
- Så det er jo noko her som er veldig bra. / Så noko her er jo veldig bra.
- Men det er mange som synest det er dyrt. / Men mange synest det er dyrt.

I andre liknande døme er det uttalt *der*-subjekt hos Sune og Svanhild:

(10) Der er INGEN TING som eg må inn og sjå. (*Sune*)

(11) Nei der er jo alltid NOKON som ikkje kan. (*Sune*)

(12) Men der er SÅ VELDIG MANGE der nå som flyttar. (*Svanhild*)

(10)–(12) og (7)–(9) kan ikkje samanliknast heilt direkte, men alle bør truleg reknast som presenteringsutbryting. Likevel er verken [+spesifisitet] eller [-uttømming] påfallande her.

Begge tolkingar muleg?

Skal ein kategorisere (7)–(12) og liknande som presenteringsutbryting så sant dei kan ha *der*-ekspletiv og er grammatiske med *finnast*, går truleg grensa mellom dei to utbrytingskonstruksjonane ein stad kring døme som (13)–(17). Alle har veldig klar vekt på kvantitet i dei utbrotna ledda, men på litt ulik måte. Sjølv om alle dei indefinitte DP-ane er *potensielt* spesifikke i at dei *kan* brukast vidare i diskursen koreferensielt (jf. diskusjon i 8.4), vil eg seie det er lite naturleg å rekne dei som spesifikke og referensielle slik dei står:

(13) Og der var SÅ MYKJE RUSSARAR som kom i staden for. (*Borgny*)

Vere = <i>finnast</i> :	nei	⇒ det-utbr.
Presupp. RS:	??	⇒ ??
Uttømmmande:	nei?/ja?	⇒ pres.utbr.~/det-utbr.?
Spesifikk UL:	nei?	⇒ det-utbr.?
Der-ekspletiv:	ja	⇒ pres.utbr.
TOTALVURDERING:		⇒ PRESENTERINGSUTBRYTING?
		(men <i>DET</i> -UTBRYTING også muleg?)

(13) har uttalt *der*-ekspletiv, noko som skulle tale for ei tolking som presenteringsutbryting, men det er så godt som ugrammatisk med *finnast*, noko som talar imot:

*?Og der fanst så mykje russarar som kom i staden for.

Presupposisjonen er vanskeleg å vurdere, for heller ikkje her er testsetninga grammatisk:

*?Der var ikkje så mykje russarar som kom i staden for.

Det er kanskje delvis leddet *i staden for* i relativsetninga som vanskeleggjer vurderingane her. Som diskutert i 8.5 er det vanskeleg å analysere uttømminga i utbryting logisk, uavhengig av kontekst, men i (13) er også den nære konteksten litt uklar: Det var også ein del andre enn desse russarane *som kom*, og slik sett er konstruksjonen ikkje-uttømmmande,

men kanskje var det bare russarane som kom *i staden for*, og slik sett er det meir uttømmende. Det er likevel vanskeleg å sjå for seg eit avgrensa sett som det utbrotne leddet er selektert frå, og sidan subjektet i tillegg er *der*, er (13) kategorisert som presenterings-utbryting, men under sterk tvil.

(14) vil eg bruke som argumentasjon for at begge tolkingar kan vere mulege *samtidig*:

(14) Jeg vet at det er EN GJENG som venter på at jeg skal komme. (*Olga*)

Vere = <i>finnast</i> :	ja	⇒ pres.utbr.
Presupp. RS:	nei/ja	⇒ pres.utbr./det-utbr.
Uttømmmande:	ja?	⇒ det-utbr.?
Spesifikk UL:	ja/nei	⇒ pres.utbr./det-utbr.
TOTALVURDERING:		⇒ begge tolkingar muleg

Vi såg i t.d. 8.1.2 at det er ein bestemt gjeng Olga snakkar om; ho har jogga med jentene i denne gjengen i mange år. Men sjølv om det faktisk finst ein spesifikk gjeng, vil eg seie at leddet også kan brukast ikkje-spesifikt med vekt på eigenskap. *Finnast* er naturleg her:

Jeg vet at det finnes en gjeng som venter på at jeg skal komme.

Eg meiner det likevel er muleg, samtidig, å tolke ytringa som at den vektlegg at det er ei eining av typen *gjeng* som ventar, i motsetnad til bare ein enkeltperson. Konstruksjonen kan ikkje vere noko anna enn uttømmmande kontekstuel sett, det er ingen andre som ventar på at ho skal komme, men *en gjeng* er ikkje valt frå eit avgrensa sett. I sum gjer dette òg at setninga kan tolkast både med og utan presupposisjon (utheving = **trykk**):

i-a. Det finnes en gjeng som venter på at jeg skal komme.

i-b. Det finnes ikke en gjeng som venter på at jeg skal komme. ⇒ ikkje-presupp.

ii-a. Det er en **gjeng** som venter på at jeg skal komme, ikke **en** person.

ii-b. Det er ikke en **gjeng** som venter på at jeg skal komme, bare **en** person. ⇒ presupp.

Fordi det er grammatisk med *finnast* er (14) kategorisert som presenteringsutbryting i statistikken, men *det*-utbryting er ein like naturleg analyse totalt sett.

Kvantifiserande substantiv

Det er semje om at enkle substantivfrasar som *ei jente* og *ein gjeng* kan tolkast både spesifikt og ikkje-spesifikt, men uklart, iallfall i den nordiske litteraturen, om det blir antatt at *ingen* og (*så*) *mange* også har denne dualiteten. I den samanhengen er òg (15)–(16) usikre:

(15) Men så er det jo HORRIBLE PRISAR vi får inn att òg, da. (*Alma*)

Vere = <i>finnast</i> :	nei	⇒ det-utbr.
Presupp. RS:	??	⇒ ??
Uttømmmande:	nei?	⇒ pres.utbr.?
Spesifikk UL:	nei?	⇒ det-utbr.?
Der-ekspletiv:	ja?	⇒ pres.utbr.?
TOTALVURDERING:		⇒ PRESENTERINGSUTBRYTING? (men <i>DET-UTBRYTING</i> også muleg?)

Det er heilt klart ein bestemt sum med pengar dei får inn på konto kvar månad (sjølv om den sikkert varierer), men det er klart vekt på mengde/kvantitet i dette utbrotne leddet. Eg trur frasen *horrible prisar* i liten grad kan seiast å ha to tolkingsmulegheiter for spesifisitet. Også i (15) er det ugrammatisk med *finnast*, og vanskeleg å bedømme uttømming, både logisk og praktisk – kan ein seie at dei *får inn* andre ting enn *prisar*? Ved testing av presupposisjon er kanskje begge tolkingar muleg (og òg må endrast til *heller*):

- a. Det er jo horrible prisar vi får inn att òg, da.
- b. Det er jo ikkje horrible prisar vi får inn att heller, da. ⇒presupp.?/ikkje-presupp.?

Totalt sett gir dette eit svært uklart bilde. Presenteringsutbryting verkar vere ein meir marginal konstruksjon i engelsk enn i norsk, men omsett skal (15) truleg ha *there*-subjekt:

?But then there are horrible prices we get in. / *But then it is horrible prices we get in.

Derfor er (15) analysert som presenteringsutbryting, men mykje talar også mot.

Kanskje går det ei grense for dei to utbrytingskonstruksjonane mellom (16) og (17):

(16) Det er SÅ VELDIG MANGE som ikke kan svømme (---) av barna. (*Olga*)

(17) Det var SÅ VELDIG HØY ANDEL som ikke var svømmedyktig. (*Olga*)

Vere = <i>finnast</i> :	ja?	⇒ pres.utbr.?
Presupp. RS:	??	⇒ ??
Uttømmmande:	??	⇒ ??
Spesifikk UL:	nei?	⇒ det-utbr.?
Der-ekspletiv:	ja? (16)/nei? (17)	⇒ det-utbr./pres.utbr.
TOTALVURDERING:		⇒ PRESENTERINGSUTBRYTING (16) og DET-UTBRYTING (17) ?

Det er ikkje ugrammatisk med *finnast* i nokon av desse, men meir unaturleg i (17):

Det fins så veldig mange som ikke kan svømme (av barna).

?Det fantes så veldig høy andel som ikke var svømmedyktig.

Også her er det vanskeleg å vurdere presupposisjonen. Eg synest det verken er presupp-
nert at *noen ikke kan svømme/ikke er svømmedyktig*, eller at heile ytringa blir negert:

a. Det er så veldig mange som ikke kan svømme.

b. Det er ikke så veldig mange som ikke kan svømme. \Rightarrow presupp.?/heile negert?

a. Det var så veldig høy andel som ikke var svømmedyktig.

b. Det var ikke så veldig høy andel som ikke var svømmedyktig. \Rightarrow presupp.?/ikkje-?

Konstruksjonane er heller ikkje her heilt naturlege å bruke i engelsk, men i ei forsøksvis
omsetting er det truleg helst *there* i (16) og *it* i (17):

?There are so many (children) who can't swim.

*?It is so many (children) who can't swim.

It was such a large amount that couldn't swim.

??There was such a large amount that couldn't swim.

(16) og (17) betyr det same, det einaste som eventuelt skil dei, er ekspletivsubjektet. Tru-
leg går det ei grense mellom dei to utbrytingskonstruksjonane her, men dette vil bare kun-
ne vere synleg i språk som har mulegheit for denne vekslinga mellom *det/it* og *der/there*.

Samanblanding av konstruksjonane \Rightarrow fri kombinasjon av formelle trekk?

Utbrytinga i (18) må truleg reknast som uttømmmande sjølv om ei anna muleg eining for
relativsetninga nettopp er nemnt (*kyr*), og heile ytringa er oppramsande på grunn av *og så*:

(18) Og så var det jo ei eller to kyr, og så var det SAUER dei hadde. (*Bodil*)

Vere = *finnast*: nei \Rightarrow det-utbr.

Presupp. RS: ja? \Rightarrow det-utbr.?

Uttømmmande: nei?? \Rightarrow pres.utbr.?

Spesif. UL: nei \Rightarrow det-utbr.

TOTALVURDERING: \Rightarrow DET-UTBRYTING?

Utbrytinga er ugrammatisk med *finnast*, og *sauer* er klart ikkje-spesifikt. Den har truleg
presupposisjon, men det er litt uklart på grunn av det vage i *dei hadde*. Det oppramsande
ved heile ytringa gjer det unaturleg å lese den som uttømmmande, men kanskje må ein seie

at den fyller det siste holet i ei liste: *Kva var det dei hadde? Jau det var x og x, og så, kva var det, ja sauer var det.* Totalt sett er det mest plausibelt å analysere (18) som *det*-utbryting.

Også (19) er eit litt spesielt døme, med utbryting av ein adverbial, indefinitt DP:

(19) Så det er TRE ÅR som eg ikkje har vore med. (*Alvhild*)

Vere = <i>finnast</i> :	ja??	⇒ pres.utbr.?
Presupp. RS:	ja?	⇒ det-utbr.?
Uttømmmande:	ja?	⇒ det-utbr.?
Spesif. UL:	??	⇒ ??
TOTALVURDERING:		⇒ DET-UTBRYTING??

Det er ikkje heilt ugrammatisk med *finnast*: ?*Det finst tre år som eg ikkje har vore med.* Det er verkeleg snakk om tre bestemte år, så slik sett er det spesifikt, men ho refererer ikkje til dei. Det er bare desse tre åra ho ikkje var med (i koret), så slik sett er ytringa uttømmmande.

Ein konklusjon ein kan trekke av dette, er at nokre variantar av utbrytingskonstruksjonane er så like at det til ein viss grad er muleg å blande dei formelle trekka fritt (sjå 9.2).

Kvantitativ oversikt

Analysar av *alle* utbrytingar med indefinitt DP-ar i materialet med dei metodane som er vist i 9.1, gir følgjande frekvensar for dei to utbrytingskategoriane:

Tabell 38. Indefinitt DP-ar etter utbrytingskategori

	Indefinitt DP, full	Indef. DP, avkorta	SUM	
Presenteringsutbryting	53	8	= 61	(73%)
Det-utbryting	9	13	= 22	(27%)
	(62)	(21)	= 83	(100%)

Tabell 39. Alle utbrytingar etter utbrytingskategori

Det-utbryting, fullstendig	81	(38%)
Presenteringsutbryting, fullstendig	53	(25%)
Det-utbryting, avkorta	75	(35%)
Presenteringsutbryting, avkorta	8	(3,8%)
	(213)	(100%)

9.2 Konklusjon: Samanlikning av konstruksjonane

Det vanlege i litteraturen er å seie at presenteringsutbryting er ein type presentering, men den har syntaks som utbryting, og liknar elles litt på begge – også i definisjonane til dei som definerer det som presentering. *Tabell 40* er basert på litteraturen presentert i kap. 3:

Tabell 40. Formelle forskjellar på utbryting og presentering (frå litteraturen)

	Det-utbryting	Presenteringsutbryting	Presentering
1. Utbrytingssyntaks	ja	ja	nei
2. Bare funksjonsverb	ja	ja	nei
3. Bare subjekt	nei	nei	ja
4. Bare (indef.) DP	nei	ja	ja
5. Presupponerande	ja	nei	nei
6. Uttømmmande	ja	nei	nei
7. "All new"	nei	ja	ja
8. Vere = finnast	nei	ja	ja
9. Der-ekspletiv	nei	ja	ja
10. Spesifikk indef. DP	nei	ja	kanskje

Lambrecht (2001) reknar presenteringsutbryting saman med *det*-utbryting på grunn av punkt 1, syntaks. I den norske litteraturen reknast presenteringsutbryting saman med presentering truleg mest på grunn av punkt 8 og 9, ekspletiv og eksistens, og punkt 4, indefinitt DP. Eg vil seie at begge delar er rimelege analysar. Litt rart er det at ingen av dei sistnemnte tek omsyn til punkt 3 i analysen, at presenteringsutbryting også fungerer med andre ledd enn subjekt, men mest påfallande er den sterke vektlegginga av *spesifisitet* i presenteringsutbryting, samtidig som det blir sagt at same DP-ar oftast er ikkje-spesifikke i presentering. Litteraturen set presenteringsutbryting i midten når det gjeld type DP:

Tabell 41. Semantikken til utbrotne DP-ar (frå litteraturen)

Semantisk form/innhald	Utbrytingskonstruksjon	muleg eigentleg subjekt?
Definitt	<i>det</i> -utbryting	nei
Semidefinitt	presenteringsutbryting??	nei
Spesifikk indefinitt	presenteringsutbryting	kanskje
Ikkje-spesifikk indefinitt	<i>det</i> -utbryting	ja
Generisk	<i>det</i> -utbryting	nei

Kolonnen til høgre viser om litteraturen meiner at tilsvarande DP-ar kan fungere som eigentleg subjekt i presentering eller ikkje. 'Kanskje' er sett inn fordi NRG seier at dei *oftast* skal vere ikkje-spesifikke, medan GDS seier dei er *umarkerte* for spesifisitet. (Her er diskusjonen om *definitte* DP-ar i presentering ikkje tatt omsyn til, sjå 3.2.4.)

På skalaen frå definitt til ikkje-spesifikk, ligg altså presenteringsutbryting midt i. Eg vil seie at dette kan vere ei hovudårsak til at utbrytingskonstruksjonane fell saman når det gjeld spesifisitet. Det må vere ulogisk i praksis at *det*-utbryting skal omfatte dei nominalledda som mest og minst refererer, med presenteringsutbryting i mellom, spesielt når dette heller ikkje stemmer med systemet for enkel presentering, som det skulle vere ein variant av. Mitt materiale indikerer ingen klar samanheng mellom presenteringsutbryting og SPESIFISITET.

Emnet er ikkje nemnt av CGEL og Lambrecht (2001), men desse seier også veldig lite om presenteringsutbryting. Det er uvisst om dette er fordi dei ikkje antar at konstruksjonen er semantisk spesifiserande i engelsk, eller om det ikkje er med fordi dei skriv så kort. At det er så lite omtalt i litteraturen kan også bety at dette er ein marginal konstruksjon i engelsk. Emnet er heller ikkje nemnt i SAG, men dei skriv også lite om presenteringsutbryting. Derimot er det nemnt kort i Sundman (1980:60), og det er eit hovudpoeng i GDS og NRG. Faarlund (1992) kallar konstruksjonen i seg sjølv for *spesifisering*. Likevel er eg veldig usikker på kva dei meiner med dette; på kva måte desse ledda skal vere spesifikke.

Svært mange indefinite utbrotne ledd i materialet framhevar kvantitet eller eigenskap i større eller mindre grad. Likevel brukast over 50% av dei vidare i diskursen referensielt. For nokre ledd finst det klart to ulike tolkingsmulegheiter, spesifikke eller ikkje-spesifikke, men det kan vanskeleg vere slik for ordet *ingen*. Ord som *folk* og *ting* må innebere enkeltpersonar/-einingar på eitt eller anna nivå, men det er vanskeleg å seie at det blir referert til desse når dei står som utbrotne ledd aleine. I tillegg kan ein, iallfall unntaksvis, referere til frasar som kanskje opphavleg var meint som ikkje-spesifikke – i konstruksjonar med *it* og ikkje *there* i engelsk:

(20) It was [A WHITE SUIT]_i that John wore at the dance last night. (frå CGEL:1385)

Someone told me it_i was very expensive. (mitt forslag)

Liknande dette er *hypotetisk referanse*. I (21) er det eigentleg eigenskapen som er vektlagt, det er ein hypotetisk svenske, men han kan likevel refererast til:

(21) Mari har tenkt å gifte seg med [ein svenske]_j, han_j må bare forstå norsk.

Tilsvarende har vi sett at *ein gjeng* kan omtale både ein bestemt gjeng og eigenskapen gjeng på ein gong, og at bruksmåten av *elgar* kan veksle mellom spesifikk og generisk, i same kontekst. Den tosidigheita som er utgangspunktet for spesifisitetsdiskusjonen speglar nettopp at desse einingane verkeleg er begge delar samtidig. *Ein svenske, ei jente og ein gitarspelar* vil alltid innebere både ein person og ein eigenskap. Dersom det på eitt eller anna punkt har vore slik at konstruksjonane presenteringsutbryting og *det*-utbryting har skilt klart på om dei omtalar den eine eller andre sida av dette, er det ikkje rart viss det ikkje er slik lenger. Det må vere veldig lett å blande saman når det kan brukast om begge, ikkje minst fordi *ingen*, og kanskje også (*så sinnssjukt*) *mange* og andre kvantorar, bare har ei lesing. Dermed må ein uansett anta eit visst samanfall mellom konstruksjonane, og 9.1 påpeika òg nokon døme der det er umuleg å avgjere om relativsetninga er presupponert, slik at begge tolkingar er muleg (sjå (15)–(17)).

Dersom det GDS seier stemmer for dansk spontantale òg, at dette er eintydig og klart der, skuldast det kanskje at dei alltid har *det/der*-vekslinga som eit formelt skilje mellom konstruksjonane. Samtidig verkar dei alltid ha *der* ved utbryting av *ingen*, *nokon* og *mange* aleine, men kanskje brukast desse også bare på presenteringsmåten, utan presupposisjon og uttømming.

Det er muleg at *det*-utbryting normalt ikkje kan innebere spesifikke indefinitte DP-ar, men eg vil seie ein må anta at presenteringsutbryting også kan innebere ikkje-spesifikke. Etter mine analysar er det meir rimeleg å rekne presenteringsutbryting i norsk som *umarkert* for spesifisitet, generelt sett, slik GDS seier om enkel presentering i dansk.

Presenteringsutbryting vil kunne favorisere spesifikk lesing ved ein del typar DP-ar, men dette ser ut til å følgje plasseringa, og ikkje konstruksjonen i seg sjølv. Tolkinga endrast om ein topikaliserer den andre kvantorfrasen i dette dømet frå NRG:

(22) a. Det var MANGE STUDENTAR som kom på alle førelesningane. (NRG:1095)

b. På alle førelesningane var det MANGE STUDENTAR som kom.

I (a) er den mest naturlege tolkinga at det var dei same studentane som kom kvar gong, i (b) er den mest naturlege tolkinga at det bare var mange som kom. Drøfting av spesifisitet må på eitt eller anna nivå vere eit spørsmål om referanse, men i nokså mange av dei døma som det er god grunn til å rekne som presenteringsutbryting, kan ein vanskeleg seie at talaren *har til hensikt* å referere med dei indefinitte, utbrotne ledda. Eg trur det vi ser i (22) handlar meir om *rekkevidde* ('scope') enn referanse, men her trengst det vidare forskning.

Det skulle derimot vere heilt klart at dei to utbrytingsvariantane skil seg frå kvarandre når det gjeld *presupposisjon*. Eg trur også dette er det viktigaste trekket ved begge konstruksjonane, og uavhengig av faktisk informasjonsnivå. *Det*-utbryting presenterer innhaldet i relativsetninga som om det var kjent. Presenteringsutbryting presenterer same syntaktiske funksjon som om det inneheld noko nytt. Derfor er det også vanskeleg å vurdere korleis innhaldet i desse einingane faktisk er; konstruksjonen påverkar tolkinga så sterkt.

Innhaldet i relativsetninga i *det*-utbryting er sjeldan *kjent* i tydinga nettopp nemnt med heilt same ord; dersom den tolkinga må ligge til grunn blir ho gjerne ikkje uttalt (ELLIPSE), men ofte ligg innhaldet på grensa mellom nettopp nemnt og *utleidd*. Innhaldet i relativsetninga i presenteringsutbryting er sjeldan *nytt* i tydinga heilt ny og overraskande informasjon, men ligg ofte innanfor same tema, på grensa mellom ny og *utleidd*.

Fordi relativsetninga i *det*-utbryting sjeldan er ny, er ikkje AKKOMMODASJON påfallande i materialet her, men det hjelper truleg på kommuniseringa av litt uklare informasjonsnivå som *utleidd* og *generelt kjent*, og det anaforiske ved logisk presupposisjonen er tydeleg i dei gjentakande tilbakemeldingssignala av typen *Det er det som er*. Desse kjem ikkje med ny semantisk informasjon, verken referensielt eller relasjonelt. Dei har bare pragmatisk tyding, i at dei signaliserer "dette visste eg frå før".

Fokus og uttømming/eksklusjon er meir uklart. Alle som skriv om *det*-utbryting nemner *fokus*, og mange også *identifikasjon*. Eg har vist at dette ikkje kan handle om verken ny informasjon eller sterkt trykk på det utbrotne leddet i seg sjølv, men på koplinga som blir gjort mellom det utbrotne leddet og relativsetninga. *Fokus* er ein *ny relasjon*, uavhengig av innbyrdes informasjonsstatus i dei to delane. Spesielt interessant er dette når utbryting førekjem i *klynger*, mange etter kvarandre. Relativsetninga er meir eller mindre den same, men relasjonen til det utbrotne leddet vekslar.

Presenteringsutbryting har oftast *informasjonsfokus* på det utbrotne leddet. Sidan dette alltid er ein indefinitt DP, inneheld det vanlegvis ikkje kjent informasjon. Det er sjeldan sterkt trykk på utbrotne *noko(n)*, så dette har oftast ikkje fokus i seg sjølv, men også slike presenteringsutbrytingar passar inn under Lambrechts term *setningsfokus* fordi heile ytringa formidlar ny informasjon.

Identifikasjonsfokus gjeld bare *det*-utbryting. Dette inneber ein logisk *uttømmende* seleksjon, i klart kontrastive konstruksjonar også ein logisk *eksklusjon*: I sistnemnte tilfelle er det også heilt avgrensa og klart akkurat kva som blir ekskludert – frå eit lukka sett med mulegheiter. I dei fleste døma er dette derimot svært implisitt; det er umuleg å sjå av teksten eksakt kva som blir valt bort. Det må meir dannast ein konsensus blant samtale-

partnarane over om lag kva for eit sett ein opererer på – GDS kallar det eit *diskursunivers*. Opprettinga av eit diskursunivers inneber òg at uttømminga kan vere veldig lokal: Det kan finnast mange fleire mulegheiter ute i verda, men diskursen vel ut bare nokre få:

(23) Jeg forbandt deg med Torshov, jeg. Nei det er ETTERSTAD du har vokst opp ja. (*Olga*)

Olav kunne ha vakse opp over alt i byen, men akkurat nå er bare Torshov og Etterstad oppe til diskusjon – sjølv om han nettopp har fortalt at han budde på Grünerløkka fyrst.

Eg vil seie at ein også her må kunne snakke om ein type akkommodasjon. Det utbrotne leddet blir presentert som det einaste riktige eller mulege, sjølv om dette ikkje eigentleg stemmer utanfor diskursuniverset. Denne akkommodasjonen er også meir påfallande enn ved presupposisjon; her er det større diskrepans mellom teori og praksis. Samtidig er dette trekket ofte mindre tydeleg i bruken av konstruksjonen generelt sett, men nokre setningar mistar heilt klart den effekten dei skal ha når det uttømmende forsvinn ved omskriving til ikkje-utbroten variant:

- (24) a. Så da satte jeg meg ned og så på tv når jeg kom hjem, og det var DET jeg gjorde.
b. ?Så da satte jeg meg ned og så på tv når jeg kom hjem, og det gjorde jeg.

I presenteringsutbryting er ikkje uttømmingsforholda direkte motsett, men annleis. Det spesielle ved konstruksjonen er at den kan omtale at einingar av ein bestemt type *eksisterer i det heile*. Den kan signalisere at det ikkje må vere slik at *alle er x*, men at det er nok at det *finst nokon som er x*. Vi har sett dette i døme med *ting* og *folk*:

- (25) a. Så lenge det er FOLK i dette landet som har eit slikt syn, så er det liv laga. (*x finst*)
b. Så lenge folk i dette landet har eit slikt syn, så er det liv laga. (*alle=x*)

Kanskje finst dette i alle døme på presenteringsutbryting, bare at det sjeldan er like tydeleg, men eg er usikker på vilkår og avgrensingar. Det omfattar iallfall også noko(n):

- (26) a. Eg kjente meg dum fordi eg ikkje kunne noko. (*kan ingenting*)
b. Eg kjente meg dum fordi det var NOKO eg ikkje kunne. (*kan mykje, men ikkje alt*)

Det er ingen ekspletivkonstruksjonar med *finnast* i materialet, og i mange utbrytingar av indefinitte DP-ar er det unaturleg å sette inn *finnast* i staden for *vere*, men at dette generelt sett er muleg, må antakast å henge saman med *x finst*-funksjonen (manglande uttømming). Dette er nok grunnleggande viktig ved konstruksjonen, sjølv om *presentert som ny* (manglande presupposisjon) oftare er tydeleg i faktisk bruk.

Elles har nok NRG rett i at presenteringsutbryting ofte brukast for å unngå *atypiske*

subjekt, altså unngå indefinitte DP-ar på grammatisk subjekts plass. Derimot kan det ikkje vere slik at hovudfunksjonen til *det*-utbryting er å unngå atypiske subjekt, i praksis er dei fleste *det*-utbrotne ledd svært *typiske* subjekt, oftast pronomen og namn. Viss noko, er det kanskje for å unngå *fokale* subjekt, slik Gundel (2002) seier; altså å unngå at grammatisk subjekts plass er lokus for den nye relasjonen som blir knytt og framheva i *det*-utbryting. Det er hovudsakleg derfor Gundel meiner vi i norsk ville føretrekke (b) framfor (a):

- (27) a. Jorid (ikkje eg) stulla sauene, så da hadde eg (ikkje Jorid) kyrne.
 b. ⇒ Det var JORID som stulla sauene, så da var det EG som hadde kyrne. (*Sveinung*)

Kanskje har presenteringsutbryting opphavleg komme til så ein kan lage ekspletiv-konstruksjonar med *ikkje-presenteringsføre* verb, slik NRG seier, men i dag brukast desse iallfall litt om kvarandre, i nokre tilfelle også med ganske lik tyding, og kanskje også funksjon, som i *Det kom ingen* og *Det var ingen som kom*.

Vanskelege spørsmål som framleis står ubesvart er blant anna desse:

- Korleis fungerer valet mellom *det*- og *der*-ekspletiv ved utbryting av indefinitte DP-ar for dei som vekslar?
- Korleis tolkar lyttaren riktig i språk som bare har *det*-ekspletiv, til dømes når det gjeld +/-presupposisjon?

For å kunne svare på dette trengst det korpusanalysar av dansk spontantale, meir korpus-analyse av vestnorsk, og spørjeundersøkingar av vestnorske og danske informantar. Ei språkhistorisk analyse vil òg vere interessant for å sjå om systema har vore klarare før.

Langt ifrå alle utbrytingar og presenteringar i materialet passar inn i eit fast mønster. I mange tilfelle er analysen usikker fordi det er vanskeleg å skilje mellom logikk og praksis. For det fyrste er *det*-utbryting så sterkt presupponerande og uttømmmande at det er vanskeleg å vurdere innhaldet i konstruksjonane uavhengig av det. For det andre er det i mange tilfelle slik at ein ikkje *kan* analysere ytringane reint logisk. I (28) og (29) er det bare kontekst og uttale som gjer at ein kan vite at den fyrste inkluderer preposisjonsfrasa i presupposisjonen, den andre ikkje (noko som også påverkar uttømming og eksklusjon):

- (28) Det var [EI AV JENTENE HANS] som hadde så lyst på folkevogn. (*Alvhild*)

Presupponert: Nokon hadde så lyst på folkevogn

- (29) Det var BARE EIN [AV UNGANE] som gjekk og la seg. (*Sunniva*)

Presupponert: Nokon av *ungane* gjekk og la seg.

For det tredje finst det som vi har sett også ytringar der trekka frå dei to utbrytingstypene verkeleg ser ut til å vere blanda fritt, som der dei er uttømmmande, men innleidd med oppramsande *og så*. Dette kan likevel illustrere hovudfunksjonane til dei tre konstruksjonane:

DET-UTBRYTING:

+Presupposisjon. +Uttømming.

⇒ Framstille innhaldet i relativsetninga som om det er kjent

og framstille innhaldet i det utbrotne leddet som om det er einaste mulegheit.

PRESENTERINGSUTBRYTING:

–Presupposisjon. –Uttømming. +Eksistens.

⇒ framstille innhaldet i relativsetninga som om det er nytt,

og framstille innhaldet i det utbrotne leddet som om det ikkje er einaste mulegheit,

og/eller at innhaldet i relativsetninga ikkje (nødvendigvis) omfattar alle omtalte.

Også: Unngå indefinitte subjekt.

PRESENTERING

Formidle ny informasjon. Unngå indefinitte subjekt.

ALLE KONSTRUKSJONANE:

Få *det er* i starten av ytringar og informasjonsberande einingar lenger mot slutten.

10 AVSLUTNING

Med talespråksmateriale frå *NoTa–Oslo* og *Nordisk dialektkorpus* som utgangspunkt, har eg i doktorgradsprosjektet analysert over 4000 spontant ytra setningar, i samtaler mellom venner og kjente, frå fleire norske dialektområde. Innleiinga stilte ein hovudhypotese og fem forskingsspørsmål som eg har svart på gjennom dei ulike kapitla i avhandlinga. Dette blir oppsummert her, før eg konkluderer kort over hypotesen til slutt.

A: Korleis blir subjektsfunksjonen bruka i norsk spontantale?

Tar ein imperativsetningar og *som*-setningar ut av statistikken, utgjer pronomen, ekspletiv og nullsubjekt 94% av subjekta. Dei fleste av desse er dei "nære" pronomena *eg*, *du* og *vi*, og det multifunksjonelle *det*. Blant dei resterande 6% er det mykje namn og nokre slektsskapsord. Spesielt viss samtalepartnarane kjenner kvarandre og snakkar om dei nære ting, vil det vere svært naturleg å trekke inn namnet på kona eller *mamma* og *broren min*. Fleire namn kan òg vere vanskeleg å omtale med pronomen sjølv om dei er nemnt, til dømes kan fotballag vere *vi* for nokon og *dei* for andre. Elles er det svært få indefinitte subjekt (0,5%).

Påfallande i materialet er også alle venstre- og høgredislokerte kopiar av subjektet, fokuserande, introduserande eller presiserande, slik at subjekt som står inne i den grammatiske strukturen i stor grad bare blir plasshaldarar, sjølv om dei ikkje er ekspletive. Nokså mange pronomen er også subjekt i posisjoneringsfrasane *veit du*, *sa n* og *trur eg*.

Subjektsellipsar finst i alle fire dialektane, men er klart mest frekvent i Alvdal og minst frekvent på Senja. Subjektsbruken varierer òg etter samtaletema, blant anna når det gjeld fotball (mykje namn) og ulike odelsgutar som overtar på gardane (mykje *han/den*).

B: Kva funksjonar har *det* som subjekt i norsk spontantale, ekspletivt og referensielt?

Det er subjekt i 27% av setningane, i tillegg kjem nullekspletiv og *der/her*. For å kunne kategorisere alle *det*-subjekt i norsk, trengst følgjande ekspletivkonstruksjonar: Utbryting, presentering, ekstraponert leddsetningssubjekt og upersonlege ekspletivkonstruksjonar i aktiv, passiv eller med meteorologiske verb. Dei tre fyrste er nokså frekvente. Passiv er sjeldan. Dei klart fleste har *vere* som hovudverb, også i presenteringskategorien.

Det fungerer i desse tilfella som ein plasshaldar, det er resten av setninga som bidrar semantisk. Ofte er det slik når *det*-subjekt er referensielle òg: Det er ofte vanskeleg å best-

emme om *det* refererer i det heile, spesielt i kortare eller elliptiske ytringar, og eventuelt kva *det* refererer til – det er sjeldan til nøytrumsord, ofte til større diskurseiningar som ein situasjon eller aktivitet som er omtalt. Dette kan vere så vanskeleg å avgjere at ein ikkje kan rekne med at refereringa er hovudfunksjonen til ordet. *Det* er ein kontekstbindar, og akkurat passe uspesifikk til at den kan brukast til det meste utan at det skapar problem for kommunikasjonen. Eg vil likevel seie at "vag referanse" eigentleg er ambiguitet, i at *det* kan tolkast som ekspletivt eller ikkje og/eller som refererande til ei eining eller ei anna.

I tillegg opererer eg med ein eigen kategori *Det er det*, som inneheld dei fleste setningar med to *det*-argument, oftast med *vere*, men også *Det har det* og *Det stemmer, det* o.l. *Det er det* er frekvent som tilbakemeldingssignal, enten med to referensielle argument, eller, når den gjentar ekspletivkonstruksjonar, eitt ekspletivt og eitt referensielt: *Det er så fint ute nå. – Ja det er det*. Uansett gir det ikkje meining å analysere desse utan kontekst, derfor er det vanskeleg å plassere dei i andre kategoriar. Til saman er litt over ein tredel av alle *det*-subjekta referensielle.

Der er dessverre nokså lite frekvent, også hos informantane frå Suldal, og nokre av desse har også lite bruk av ekspletivkonstruksjonar generelt, uvisst av kva grunn.

C: Korleis fungerer utbrytingskonstruksjonen i norsk spontantale?

Dei fleste *det*-utbrotne ledd er referensielt kjente. Ein del relativsetningar er nettopp nemnt, mange på grensa mot *utleidd* informasjon, og mange inneheld ikkje-aktivert generell kunnskap. Det som er felles for alle variantar, er *koplinga* som blir gjort mellom det utbrotne leddet og relativsetninga, og denne er ny i dei fleste tilfelle. Denne nye relasjonen er *fokus* i *det*-utbryting, og her ligg det òg ein uttømmmande identifikasjon: Det utbrotne leddet blir presentert som det einaste riktige eller viktige, og alt anna blir ekskludert. Innhaldet i relativsetninga er logisk presupponert og blir dermed alltid framstilt som om det er kjent, noko som kan vere svært nyttig for kommunikasjonen i spontantale.

Utbryting førekjem ofte i klynger fleire etter kvarandre, med om lag same relativsetning, men både i slike tilfelle og andre kan relativsetninga vere så gitt i konteksten at den ikkje er uttalt (*elliptisk utbryting*). I ein del tilfelle inneheld utbrytingssetningar lite eller ingen ny og viktig *semantisk* informasjon fordi dei er gjentakande tilbakemeldingssignal, t.d. *Det er det som er*. Desse har likevel dei same formelle trekka som andre utbrytingar, og den sterke presupposisjonen gjer at dei har *pragmatisk* tyding, dei signaliserer at "det du akkurat sa er ikkje nytt for meg, eg visste det frå før".

D: Korleis fungerer konstruksjonen presenteringsutbryting i norsk spontantale, og kor går grensa mellom den og *det*-utbryting og mellom den og enkel presentering?

Presenteringsutbryting manglar presupposisjon og uttømming, men har likevel formelle trekk i at det presenterer innhaldet i relativsetninga som om det er nytt, og det har òg den funksjonen at det kan omtale delmengde; at ikkje relativsetninga gjeld for alle relevante einingar, men at det finst minst ei eining den gjeld for. Presenteringsutbryting dannar også spesielle forhold for rekkevidde ('scope'). Dei kan ha *der*-subjekt og dei kan ha *finnast* som hovudverb, men det siste verkar vere lite bruka i norsk, sjølv om eksistensialiteten er viktig for konstruksjonen.

I mange tilfelle introduserer presenteringsutbryting ein ny referent som så brukast vidare i diskursen, men ikkje alltid koreferensielt. Ein må òg rekne med at konstruksjonen brukast for å unngå indefinitte subjekt; i denne kategorien er 85% av dei utbrotne ledda subjekt. Aller mest er presenteringsutbryting ein *kvantifiserande* konstruksjon. Svært mange av dei har utbrotne ledd som inneheld kvantorar, og dei brukast ofte for å omtale mengde, også i reine substantivfrasar. Konstruksjonen har ikkje identifikasjonsfokus, men den har *informasjonsfokus*, iallfall heile ytringane totalt sett, fordi dei formidlar ny informasjon. Dette har dei også felles med vanleg, enkel presentering.

Mitt materiale indikerer ikkje noko direkte samsvar mellom presenteringsutbryting og *spesifisitet*. I mange døme som er grammatiske med *finnast* og/eller har uttalt *der*-ekspletiv, må den utbrotne indefinitte DP-en seiast å vere lite spesifikk; kvantitet eller eigenskap er meir vektlagt enn referanse. Eg vil seie det er meir rimeleg å rekne denne syntaktiske posisjonen som umarkert for spesifisitet, slik det òg er for tilsvarende ledd i presentering.

Det er vanskeleg å sette grensa mellom dei to utbrytingskonstruksjonane når det utbrotne leddet er ein indefinit DP, iallfall for språkbrukarar som bare har *det*-ekspletiv. Få døme har alle trekka, ein må rekne med eit visst samanfall ved utbrotne kvantorar som *ingen* og *mange*, og det finst tilfelle der begge tolkingar er muleg samtidig, også i kontekst. Men det finst mange utbrytingssetningar som har motsette formelle trekk, så det er grunnlag for å analysere dei som forskjellige konstruksjonar også, sjølv om dei er syntaktisk like.

Presenteringsutbryting har mange pragmatiske og semantiske likskapar med enkel presentering, men eg vil seie det også er gode grunnar til å rekne desse som to ulike konstruksjonar. Fordi den eine inneheld to setningar i eitt og den andre bare ei, blir det ulike rekkeviddevilkår, og presentering manglar dei spesielle forholda for delmengde-eksistens. I mange tilfelle er nok likevel bruksmåtane like, slik at det er ein viss overlapp også her.

E: Kva er relevante pragmatiske, semantiske og syntaktiske termar i analysar av utbryting og presentering, og korleis bør desse definerast når dei skal anvendast på spontantale?

For at definisjonane skal vere velfungerande må dei ikkje vere for smale, det må avklarast kva som gjeld reint logiske forhold og kva som gjeld faktiske, og ein bør prøve å unngå "speaker assumptions", altså definisjonar basert på kva talaren har meint.

Det må skiljast mellom fokus og trykk og mellom presupponert og kjent. Det må også settast ei meir avklarande grense mellom kjent og ny informasjon. Frasar kan vere kjente på så mange måtar, og heilt ny og overraskande informasjon er nokså sjeldan i samtale. Det vanlege er litt ny informasjon om same tema; det byggast gradvis vidare i diskursen.

Når det gjeld *det*-utbryting må det òg skiljast mellom seleksjon frå eit eintydig, *lukka* sett (ved kontrastivt fokus), og frå eit meir implisitt *diskursunivers* som i ein konsensus mellom samtalepartnarane. Eg har også vist at akkommodasjon i utbryting ikkje bare gjeld ved (logisk) presupposisjon, men også ved (logisk) uttømming, sidan denne kan vere svært lokal, innanfor diskursuniverset, og ikkje nødvendigvis stemme om ein tek omsyn til verda utanfor. Elles er det viktig å få fram skiljet mellom *referensielt* ny og kjent og *relasjonelt* ny og kjent, og i den samanheng at fokus er ein relasjon.

Når syntaktiske definisjonar skal brukast på spontantale må ein ta omsyn til ellipsar av ulike slag, både elliptiske subjekt, relativsetningar og lokativledd. Det kan heller ikkje vere absolutte krav om at eigentlege subjekt skal kunne fungere som grammatiske subjekt eller at utbrytingar alltid skal kunne skrivast om til ikkje-utbroten variant – iallfall dersom ein vil plassere alle døme i ein kategori og inkludere dei som *liknar* dei mest prototypiske.

Det bør også skiljast mellom morfosyntaktisk og semantisk definittheit, og takast omsyn til at DP-ar med indefinitt form kan brukast både kvantifiserande og referensielt i same kontekst, kanskje også samtidig. Generelt er spesifisitet ein problematisk kategori i vurdering av korpusmateriale, fordi det på eitt eller anna vis må innebere vurderingar av kva framande personar har tenkt.

Hypotese: Påstandar i norsk grammatisk litteratur om pragmatikk og semantikk i utbrytingskonstruksjonar stemmer ikkje for spontantale.

Om tidlegare påstandar stemmer eller ikkje, kjem heilt an på ordbruk og kva definisjonar ein legg til grunn. Det er ikkje slik at det som er sagt nødvendigvis er feil, det må bare presiserast akkurat kva som er meint. Utbrytingsrelativsetningane har ikkje nødvendigvis kjent informasjon, men dei er logisk presupponerte og blir framstilt *som om* dei var kjente. Den nye informasjonen ligg ikkje i det utbrotna leddet i seg sjølv, men i koplinga mellom

dette og relativsetninga. Presenteringsutbrytingar inneheld ikkje nødvendigvis ny informasjon, men dei blir framstilt som om dei var nye. Utbrotne ledd i presenteringsutbryting er ikkje spesifikke i tydinga 'har til hensikt å referere', men i bestemte rekkeviddeforhold, og desse gjeld ikkje sjølve konstruksjonen, men syntaktisk plassering. Elles stemmer det ikkje at *det*-utbryting og presenteringsutbryting er klart fråskilde kategoriar.

Derimot stemmer påstandane i litteraturen om at utbryting er vanlegare i spørsmål, at det er vanlegast å bryte ut subjektet, og at *det*-utbryting er "eksklusivt identifiserande".

Språket vårt er både veldig repetitivt og veldig kreativt på ein gong. *Det+vere* utgjer ein fjerdedel av setningane, men samtidig kan *det* brukast på svært mange måtar. Formelt strenge konstruksjonar kan fyllast med mykje forskjellig innhald i praksis, og dei ulike variantane er truleg i kontinuerleg analogisk påverknad av kvarandre. Dette gjer analysen vanskeleg for lingvisten, sjølv om det er heilt uproblematisk for språkbrukarane.

LITTERATURLISTE

Referanseverk

NRG: Faarlund, Jan T., Lie & Kjell I. Vannebo. (1997). *Norsk referansegrammatikk*.

Oslo: Universitetsforlaget.

SAG: Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. (1999). *Svenska akademis grammatik*. Stockholm: Norstedts ordbok.

GDS: Hansen, Erik & Lars Heltoft. (2011). *Grammatik over det danske sprog*. København: Det danske sprog- og litteraturselskab.

CGEL: Quirk, Randolph, Sydney Greenbaum, Geoffrey Leech & Jan Svartvik. (1985). *A comprehensive grammar of the English language*. London: Langman.

Korpusmateriale

Nordisk dialektkorpus: Johannessen, Janne B., Joel Priestley, Kristin Hagen, Tor A. Åfarli & Øystein A. Vangsnes. (2009). The Nordic Dialect Corpus - an advanced research tool. I Jokinen, Kristiina & Eckhard Bick (red.). *NEALT Proceedings Series vol. 4*, 73-80. (<http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/index.html>)

NoTa-Oslo: Norsk talespråkskorpus – Oslodelen, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo. (<http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>)

Transveil-dialekt: Transkripsjonsrettlegging for ScanDiaSyn. (Versjon 31.03.2009). <http://www.tekstlab.uio.no/nota/scandiasyn/Transkripsjonsrettlegging%20for%20ScanDiaSyn.pdf>

Transveil-Nota: Transkripsjonsveiledning for NoTa-Oslo. (Versjon 30.10.2008). <http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/transkripsjon/NoTa-transkripsjonsveil22.pdf>

Litteratur

Aareskjold, Gunnleiv. (1973). *"Det"-setningar i moderne norsk: Ei undersøking av innhaldet i "det" brukt som subjekt*. Hovudoppgåve, Universitetet i Bergen.

Abbott, Barbara. (1992). Definiteness, existentials, and the 'list' interpretation. I *Proceedings of SALT II. Ohio State University Working Papers in Linguistics*, 1-16.

Abbott, Barbara. (1997). Definiteness and existentials. *Language* 73, 103-108.

Aissen, Judith. (1975). Presentational there-insertion: A cyclic root transformation. *Chicago Linguistic Society* 11, 1-14.

- Akmajian, Adrian. (1970). On deriving cleft sentences from pseudo-cleft sentences. *Linguistic Inquiry* 1, 149-168.
- Aksnens, Marita. (2003). *Konstruksjoner med formelt subjekt i stavangerdialekten*. Hovudoppgåve, NTNU, Trondheim.
- Ariel, Mira. (2010). *Defining pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Atlas, Jay D. (2004). Presupposition. I Horn & Ward (red.), 29-52.
- Bolinger, Dwight. (1973). Ambient *it* is meaningful too. *Journal of Linguistics* 9, 261-70.
- Borthen, Kaja. (2003). *Norwegian bare singulars*. Doktoravhandling, NTNU, Trondheim.
- Borthen, Kaja. (2005). Type-anaforen *det*. I Lie, Svein, Gudlaug Nedrelid & Helge Omdal (red.). *MONS 10. Utvalde artiklar frå det tiande Møte om norsk språk i Kristiansand 2003*, 117-131. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Borthen, Kaja. (2011). Hvor mange 'det' fins det i norsk? En studie med utgangspunkt i Norsk Ordbok. I Jenstad, Tor Erik & Lars S. Vikør (red.). *Leksikalsk forskning i norske målføre og nynorsk skriftspråk. Rapport frå eit seminar i regi av Det kongelige norske videnskabers selskab 9.-10. oktober 2009*, 93-136. Trondheim: Tapir.
- Breivik, Leiv Egil. (1981). On the interpretation of existential *there*. *Language*, 1-25.
- Breivik, Leiv Egil. (1990). *Existential there: A synchronic and diachronic study*. Oslo: Novus.
- Brink, Lars. (1997). Den danske *der*-konstruktion. *Danske studier* 1997, 32-83.
- Brink, Lars. (2005). Nyt om *der*. *Danske studier* 2005, 5-44.
- Cann, Ronnie. (2007). Towards a dynamic account of *be* in English. I Comorovski, Ileana & Klaus von Heusinger (red.). *Existence. Semantics and syntax*, 13-48. Dordrecht: Springer.
- Carlson, Gregory N. (2004). Reference. I Horn & Ward (red.), 74-96.
- Carlson, Gregory N. (2011). Genericity. I von Heusinger, Maienborn & Portner (red.), 1153-1185.
- Carlson, Gregory N. & Francis J. Pelletier. (1995). *The Generic Book*. Chicago: Chicago University Press.
- Chomsky, Noam. (1981). *Lectures on government and binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, Noam. (1995). *The minimalist program*. Cambridge, Ma.: MIT Press.
- Clark, Herbert H. & Susan E. Haviland. (1977). Comprehension and the given-new contract. I Freedle, Roy O. (red.). *Discourse production and comprehension*, 1-40. Norwood, N.J.: Ablex.
- Collins, Peter C. (1991). *Cleft and pseudo-cleft constructions in English*. London: Routledge.

- Dahl, Torstein. (1974). *Setningar med der/her som formelt subjekt i norske målføre og nynorsk skriftspråk*. Hovudoppgåve, Universitetet i Oslo.
- Delin, Judy. (1992). Properties of it-cleft presupposition. *Journal of Semantics* 9, 289-306.
- Delin, Judy. (1995). Presupposition and shared knowledge in it-clefts. *Language and Cognitive Processes* 10(2), 97-120.
- Donnellan, Keith S. (1966). Reference and definite descriptions. *The Philosophical Review* 75(3), 281-304.
- Ebeling, Jarle. (2000). *Presentative constructions in English and Norwegian. A corpus-based contrastive study*. Doktoravhandling, Universitetet i Oslo.
- Eide, Kristin M. (2011). Norwegian (non-V2) declaratives, resumptive elements, and the Wackernagel position. *Nordic Journal of Linguistics* 34(2), 179-213.
- Enç, Mürvet. (1991). The semantics of specificity. *Linguistic Inquiry* 22(1), 1-25.
- Endresen, Rolf T., Hanne G. Simonsen & Andreas Sveen (red.). (1996). *Innføring i lingvistikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Engdahl, Elisabet. (1997). Relative clause extractions in context. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 60, 59-86.
- Engdahl, Elisabet. (2006). Information packaging in questions. I Bonami, Olivier & Patricia C. Hofherr (red.). *Empirical issues in syntax and semantics* 6, 93-111.
- Enger, Hans-Olav & Kristian E. Kristoffersen. (2000). *Innføring i norsk grammatikk. Morfologi og syntaks*. Oslo: Landslaget for norskundervisning.
- Faarlund, Jan T. (1978). Subject and topic in colloquial Norwegian. I Gregersen, Kristen (red.). *Papers from the fourth Scandinavian conference of linguistics*, 241-246. Odense: Odense University Press.
- Faarlund, Jan T. (1992). *Norsk syntaks i funksjonelt perspektiv*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Faarlund, Jan T. (2001). Grammatikalisering av ordstilling. I Moen, Inger, Hanne G. Simonsen, Arne Torp & Kjell I. Vannebo (red.). *MONS 9: utvalgte artikler fra det niende møtet om norsk språk*, 61-74. Oslo: Novus.
- Faarlund, Jan T. (2004). *The syntax of Old Norse*. Oxford University Press.
- Faarlund, Jan T. (2005). *Revolusjon i lingvistikken: Noam Chomskys språkteori*. Oslo: Samlaget.
- Falk, Hjalmar & Alf Torp. (1900). *Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling*. Kristiania: Aschehoug.
- Fintel, Kai von. (2008). What is presupposition accomodation, again? *Philosophical Perspectives* 22(1), 137-170.

- Fodor, Janet D. & Ivan A. Sag. (1982). Referential and quantificational indefinites. *Linguistics and Philosophy* 5, 355-398.
- Forsskåhl, Mona. (2008). *Konstruktioner i interaktion: de e som resurs i samtal*. Doktoravhandling, Helsingfors universitet.
- Fraurud, Kari. (1992). *Situation reference (What does 'it' refer to?)*. GAP Working Paper No.24. Universität Hamburg, Fachbereich Informatik.
- Fretheim, Thorstein. (1970). "Utbrytning av setningsledd" sett fra transformasjonsgrammatisk synspunkt. I Hanssen, Eskil (red.). *Studier i norsk språkstruktur*, 53-80. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fretheim, Thorstein. (1977). Syntaktisk analogi – noe mer enn en billig nødløsning? En undersøkelse av konstruksjoner med det formelle subjekt det. I: Fretheim, Thorstein (red.). *Sentrale problemer i norsk syntaks*, 113-170. Oslo: Universitetsforlaget
- Geluykens, Ronald. (1988). Five types of clefting in English discourse. *Linguistics* 26, 823-841.
- Givón, Talmy. (1978). Definiteness and referentiality. I Greenberg, Joseph H., Charles A. Ferguson & Edith A. Moravcsik (red.). *Universals of human language* 4, 291-330. Stanford University Press.
- Grosz, Barbara J., Aravind K. Joshi & Scott Weinstein. (1995). Centering: A framework for modeling the local coherence of discourse. *Computational Linguistics* 21(2), 203-225.
- Gundel, Jeanette K. (1977). Where do cleft sentences come from? *Language* 53, 53-59.
- Gundel, Jeanette K. (1988a). *The role of topic and comment in linguistic theory*. New York: Garland.
- Gundel, Jeanette K. (1988b). Universals of topic-comment structure. I Hammond, Michael, Edith Moravcsik & Jessica Wirth (red.). *Studies in syntactic typology*, 209-239. Amsterdam: J. Benjamins.
- Gundel, Jeanette K. (1999). On different kinds of focus. I Bosch, Peter & Rob van der Sandt (red.). *Focus: linguistic, cognitive and computational perspectives*, 293-305. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gundel, Jeanette K. (2002). *It*-clefts in English and Norwegian. I Hasselgård, Hilde, Bergljot Behrens, Cathrine Fabricius-Hansen & Stig Johansson (red.). *Information structure in a cross-linguistic perspective*, 113-128. Amsterdam: Rodopi.
- Gundel, Jeanette K. & Thorstein Fretheim. (2004). Topic and focus. I Horn & Ward (red.), 175-196.

- Gundel, Jeanette K., Nancy Hedberg & Ron Zacharski. (1993). Cognitive status and the form of referring expression in discourse. *Language* 69, 274-307.
- Gundel, Jeanette K., Nancy Hedberg & Ron Zacharski. (2005). Pronouns without NP antecedents: How do we know when a pronoun is referential? I Branco, António H., Tony MacEnery & Ruslan Mitkov (red.). *Anaphora processing: linguistic, cognitive and computational modelling*, 351-364. Amsterdam: J. Benjamins.
- Halvorsen, Per-Kristian. (1978). *The syntax and semantics of cleft constructions*. Doktoravhandling, The University of Texas, Austin.
- Hammarberg, Björn. (2008). Konstruktioner som produkt och process: En studie av hur L1- och L2-talare utnyttjar «det är». *Norand: Nordisk tidskrift för andrespråksforskning* 3(1), 79-107.
- Hasselgård, Hilde. (2004). Adverbials in *IT*-cleft constructions. I Aijmer, Karin & Bengt Altenberg (red.). *Advances in corpus linguistics: Papers from the 23rd International conference on English language research on computerized corpora (ICAME 23)*, 195-209. Amsterdam: Rodopi.
- Hazout, Ilan. (2004). The Syntax of Existential Constructions. *Linguistic Inquiry* 35(3), 393-430
- Hedberg, Nancy. (2000). The referential status of clefts. *Language* 76(4), 891-920.
- Hellan, Lars. (1991). *Towards an integrated analysis of comparatives*. Tübingen: Narr
- Heusinger, Klaus von. (2002). Specificity and definiteness in sentence and discourse structure. *Journal of Semantics* 19(3), 245-274.
- Heusinger, Klaus von. (2011). Specificity. I von Heusinger, Maienborn & Portner (red.), 1025-1058.
- Heusinger, Klaus von, Claudia Maienborn & Paul Portner (red.). (2011). *Semantics: An international handbook of natural language meaning*. Berlin: de Gruyter
- Horn, Laurence R. & Gregory Ward (red.). (2004). *Handbook of pragmatics*. Oxford: Blackwell.
- Huber, Stefan. (2002). *Es-Clefts und det-Clefts. Zur Syntax, Semantik und Informationsstruktur von Spaltsätzen im Deutschen und Swedischen*. Doktoravhandling, Lunds universitet.
- Ioup, Georgette. (1977). Specificity and the interpretations of quantifiers. *Linguistics and Philosophy* 1, 233-245.
- Jespersen, Otto. (1927). *A modern English grammar on historical principles, part III Syntax, vol. 2*. Heidelberg: Winter.

- Johansson, Mats. (2001). Clefts in contrast: A constrastive study of *it* clefts and *wh* clefts in English and Swedish texts and translations. *Linguistics* 39(3), 547-582.
- Karlsson, Susanna. (2006). *Positioneringsfraser i interaksjon: Syntax, prosodi och funktion*. Doktoravhandling, Göteborgs universitet.
- Karttunen, Lauri. (1969). Discourse referents. *Proceedings of the 1969 conference on computational linguistics*. Association for Computational Linguistics, 1-38.
- Karttunen, Lauri. (1974). Presupposition and linguistic context. *Theoretical Linguistics* 1, 181-194.
- Keenan, Edward. (1971). Two kinds of presupposition in natural language. I Fillmore, Charles J. & D. Terence Langendoen (red.). *Studies in linguistic semantics*, 45-52. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Kinn, Kari. (2010). *Formelle subjekter i norsk: En diakron undersøkelse*. Masteroppgåve, Universitetet i Oslo.
- Kirby, Susannah & Misha Becker. (2007). Which it is it? The acquisition of referential and expletive *it*. *Child language* 34, 571-599.
- Kiss, Katalin É. (1998). Identificational focus versus information focus. *Language* 74(2), 245-273.
- Kiss, Katalin É. (1999). The English cleft construction as a focus phrase. I Mereu, Lunella (red.). *Boundaries of morphology and syntax*, 217-229. Amsterdam: J. Benjamins.
- Kulbrandstad, Lars Anders. (1978). *Presenteringskonstruksjonen i moderne norsk: Struktur, funksjon og bruk*. Hovudfagsoppgåve, Universitetet i Oslo.
- Laanemets, Anu. (2012). *Passiv i moderne dansk, norsk og svensk: Et korpusbaseret studie af tale og skriftsprog*. Doktoravhandling, Universitetet i Tartu.
- Ladd, D. Robert. (2008). *Intonational Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lambrecht, Knud. (1996). *Information structure and sentence form: Topic, focus and the mental representations of discourse referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lambrecht, Knud. (2001). A framework for the analysis of cleft constructions. *Linguistics* 39(3), 463-516.
- Lewis, David. (1979). Scorekeeping in a language game. *Journal of Philosophical Logic* 8, 339-359.
- Leira, Vigleik. (1970). *Det-setninger*. *Maal og Minne* 1970(1-2), 48-71.
- Lie, Svein. ([1976] 1984). *Innføring i norsk syntaks*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Lie, Svein. (1978). Cleft wh-questions in Norwegian and their presuppositions. I Gregersen, Kirsten, Hans Basbøll & Jacob Mey (red.). *Papers from the fourth Scandinavian conference of linguistics*, 62-77. Odense: Odense University Press.
- Lie, Svein. (1992). Ka du sei?. *Maal og Minne* 1992(1-2), 62-77.
- Lundeby, Einar. (1967). Utbryting av setningsledd i norsk – og i andre språk. *Språk og språkundervisning* 1, 2-15.
- Lundeby, Einar. ([1976] 1994). Om "utbrytningen", dens opphav og innhold. I Jahr, Ernst H. & Geirr Wiggen (red.). *Norsk og nordisk. Femten studier i språkhistorie og språknormering. Festskrift på 80-årsdagen 3. oktober 1994*, 177-204. Oslo: Novus.
- Lyons, Christopher. (1999). *Definiteness*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lødrup, Helge. (1999). Linking and optimality in the Norwegian presentational focus construction. *Nordic Journal of Linguistics* 22(2), 205-229.
- McNally, Louise. (2011). Existential sentences. I von Heusinger, Maienborn & Portner (red.), 1829-1848.
- Mikkelsen, Kristian. (1911). *Dansk ordføjningslære, med sproghistoriske tillæg: Håndbog for viderekomne og lærere*. København: Lehmann & Stage.
- Mikkelsen, Line. (2007). On so-called truncated clefts. I Geist, Ljudmila & Björn Rothstein (red.). *Kopulaverben und Kopulasätze. Intersprachliche und intrasprachliche Aspekte*, 4-16. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Mikkelsen, Line. (2011). Copular clauses. I von Heusinger, Maienborn & Portner (red.), 1805-1829.
- Milsark, Gary L. (1979). *Existential sentences in English*. New York: Garland.
- Moro, Andrea. (2006). Existential sentences and expletive *there*. I Everaert, Martin & Henk van Riemsdijk (red.). *The Blackwell companion to syntax – volume II*, 210-236. Malden, Mass.: Blackwell.
- Nelson, Gerald. (1997). Cleft constructions in spoken and written english. *Journal of English Linguistics* 25, 340-348.
- Nilsen, Randi A. (1992). *Inonasjon i interaksjon: Sentrale spørsmål i norsk intonologi*. Doktoravhandling, Universitetet i Trondheim.
- Nilsen, Randi A. (2003). Tillegg II: Intonologi. I Åfarli & Eide, 314-331.
- Norén, Niklas & Per Linell. (2013). Pivot constructions as everyday conversational phenomena within a cross-linguistic perspective: An introduction. *Pragmatics* 54, 1-15.

- Nygård, Mari. (2004). *Talespråkssyntaks: En analyse av elliptiske konstruksjoner i talespråk*. Hovudoppgåve, NTNU, Trondheim.
- Nygård, Mari. (2013). *Discourse ellipsis in spontaneous spoken Norwegian: Clausal architecture and licensing conditions*. Doktoravhandling, NTNU, Trondheim.
- Patten, Amanda L. (2012). *The English it-cleft: A constructional account and a diachronic investigation*. Berlin/Boston: de Gruyter.
- Pelletier, Francis J. & Lenhart K. Schubert. (2002). Mass expressions. *Handbook of Philosophical Logic* 10, 1-87.
- Petersen, Hjalmar P. (1999). Kloyvdir setningar. *Málting* 26, 15-24.
- Platzack, Christer. (1983). Existential sentences in English, German, Icelandic and Swedish. I Karlsson, Fred (red.). *Papers from the seventh Scandinavian conference of linguistics*, 80-100. Helsinki.
- Platzack, Christer. (1998). *Svenskans inre grammatik – det minimalistiska programmet. En introduktion till modern generativ grammatik*. Lund: Studentlitteratur.
- Prince, Ellen. (1978). A comparison of *wh*-clefts and *it*-clefts in discourse. *Language* 54, 883-906.
- Prince, Ellen. (1981). Toward a taxonomy of given–new information. I Cole, Peter (red.). *Radical pragmatics*, 223-255. New York: Academic Press.
- Prince, Ellen. (1986). On the syntactic marking of presupposed open propositions. I Farley, Anne M., Peter T. Farley & Karl-Erik McCullough (red.). *Proceedings of the 22nd annual meeting of the Chicago Linguistic Society*, 208-222. Chicago: The Chicago Linguistic Society.
- Prince, Ellen. (1992). The ZPG-letter: Subjects, definiteness, and information status. I Mann, William C. & Sandra Thompson (red.). *Discourse description. Diverse linguistic analyses of a fund raising text*, 295-325. Amsterdam: J. Benjamins.
- Reeve, Matthew. (2007). Relatives and pronouns in the English cleft construction. *UCL Working Papers in Linguistics* 19, 157-182.
- Reeve, Matthew. (2012). *Clefts and their relatives*. Amsterdam: J. Benjamins.
- Reich, Ingo. (2011). Ellipsis. I von Heusinger, Maienborn & Portner (red.), 1849-1874.
- Roberts, Craige. (1989). Modal subordination and pronominal anaphora in discourse. *Linguistics and Philosophy* 12, 683-721.
- Rognes, Stig. (2011). *V2, V3, V4 (and maybe even more): The syntax of questions in the Rogaland dialects of Norwegian*. Masteroppgåve, Universitetet i Oslo.

- Rosenkvist, Henrik. (2007). An introduction to the South Swedish Apparent Cleft (SSAC). *Nordlyd* 34(1), 239-250.
- Rooth, Mats E. (1985). *Association with focus*. Doktoravhandling, University of Massachusetts.
- Rögnvaldsson, Eiríkur. (2002). Það í fornu máli – og síðar. *Íslenskt mál* 24, 7-30.
- Sandt, Rob A. van der. (1988). *Context and presupposition*. London: Croom Helm
- Sandøy, Helge. (1985). *Norsk dialektkunnskap*. Oslo: Novus.
- Sandøy, Helge. (u. a.). Somme har nok høyrte eitkvart om kvantoren *nokon* før. I Johannessen, Janne B. & Kristin Hagen (red.). *Språk i Norge og nabolanda. Ny forskning om talespråk*.
- Sanford, Tony, Linda Moxey & Kevin Paterson. (1994). Psychological studies of quantifiers. *Journal of Semantics* 10, 153-170.
- Shanon, Benny. (1976). On the two kinds of presuppositions in natural language. *Foundations of Language* 14(2), 247-249.
- Simons, Mandy. (2003). Presupposition and accomodation: Understanding the Stalnakerian picture. *Philosophical Studies* 112(3), 251-278.
- Stalnaker, Robert. (1973). Presuppositions. *Journal of Philosophical Logic* 2, 447-457.
- Stjernholm, Karine. (2008). *Subjektsellipser: fins pro i norsk talespråk?*. Masteroppgåve, Universitetet i Oslo.
- Stroh-Wollin, Ulla. (2002a). *Som-satser med och utan som*. Doktoravhandling, Uppsala universitet.
- Stroh-Wollin, Ulla. (2002b). Det är något som inte stämmer – om analysen av utbrytningar. I Sundman, Marketta & Anne-Marie Londen (red.). *Svenskans beskrivning* 25, 272-283. Åbo.
- Sundman, Marketta. (1980). *Existentialkonstruktionen i svenskan*. Åbo: Åbo Akademi
- Sveen, Andreas. (1996). *Norwegian impersonal actives and the unaccusative hypotheses*. Doktoravhandling, Universitetet i Oslo.
- Svennevig, Jan. (2009). *Språklig samhandling: Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Oslo: Landslaget for norskundervisning.
- Svenonius, Peter. (1998). Clefts in Scandinavian: An investigation. *ZAS Papers in Linguistics* 10, 163-190.
- Szabolcsi, Anna. (1981). The semantics of topic-focus articulation. I Groenendijk, Jeroen A. G., Martin B. J. Stokhof & Theo M. V. Janssen. (red.). *Formal methods in the study of language*, 513-541. Amsterdam: Mathematisch Centrum.

- Søfteland, Åshild. (2007). *Setningar som argument i norrønt og moderne norsk*. Masteroppgåve, Universitetet i Oslo.
- Thomason, Richmond. (1990). Accommodation, meaning and implicature: Interdisciplinary foundations for pragmatics. I Cohen, Philip R., Jerry Morgan & Martha E. Pollack (red.). *Intentions in communication*, 325-363. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Togeby, Ole. (2009). Ordkløveri? Om sætningskløvning på dansk. I Therkelsen, Rita & Eva S. Jensen (red.). *Dramatikken i grammatikken*, 439-455. Roskilde universitet.
- Práinsson, Höskuldur. (1979). *On complementation in Icelandic*. New York: Garland.
- Práinsson, Höskuldur. (2007). *The syntax of Icelandic*. Cambridge University Press.
- Práinsson, Höskuldur, Hjalmar P. Petersen, Jógvan L. Jacobsen & Zakaris S. Hansen. (2004). *Faroese. An overview and a reference grammar*. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Vallduví, Enric & Elisabet Engdahl. (1996). The linguistic realization of information packaging. *Linguistics* 34(3), 459-519.
- Vangsnes, Øystein, Terje Lohndal & Marit Westergaard. (2010). Wh-extraction and left peripheral syntax across Norwegian dialects. Foredrag på *NORMS closing seminar and Comparative Germanic Syntax Workshop 25*, Universitetet i Tromsø, 10.-12. juni.
- Vanvik, Arne. (1979). *Norsk fonetikk. Lydlæren i standard østnorsk supplert med materiale fra dialektene*. Universitetet i Oslo: Fonetisk institutt.
- Venås, Kjell. (1978). Samansette setningar med "det". *Maal og Minne* 1978(1), 53-72.
- Vikner, Sten. (1995). *Verb movement and expletive subjects in the Germanic languages*. Oxford: Oxford University Press.
- Vinje, Finn-Erik. ([1970] 1977). *Kompendium i grammatisk analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wallin, Isak. (1936). *Om det grammatiska subjektet. En semologisk och morfologisk studie*. Stockholm: C. E. Fritze.
- Ward, Gregory & Betty Birner. (1995). Definiteness and the English existential. *Language* 71(4), 722-742.
- Werth, Paul. (1984). *Focus, coherence and emphasis*. London: Croom Helm.
- Wright, Susan & Talmy Givón. (1987). The pragmatics of indefinite reference. Quantified text-based studies. *Studies in Language* 11(1), 1-33.
- Åfarli, Tor A. & Kristin M. Eide. (2003). *Norsk generativ syntaks*. Oslo: Novus.

VEDLEGG 1. DEFINISJONAR, ALFABETISK ETTER TERM

AKKOMMODASJON (def. 10 i kap. 2)

Akkommodasjon er når lyttaren/lesaren tilpassar seg i diskursen ved å justere den informasjonsstatusen ei lingvistisk eining eigentleg har for han, så den stemmer med det kravet til informasjonsnivå som einingane blir presentert med i samtala/teksten.

AKTIVERT (omtalt i 2.2.1)

- representert i det nåverande korttidsminnet (eit nivå av KOGNITIV STATUS for referensielle ledd)

ATTRIBUTIV bruk av indefinitte DP-ar (omtalt i 2.2.4)

- der skildringa nominalet gir står meir sentralt enn det som blir skildra (eigenskap)

BAKGRUNNSKUNNSKAP (def. 4 i kap. 2)

Med *bakgrunnskunnskap* meinast i utgangspunktet meir spesifikk kunnskap som informantane har til felles, til dømes om korleis det ser ut i sentrum der dei bur eller kva ektefellene deira heiter. (ein type KJENT INFORMASJON)

DEFINITT (omtalt i 2.2.2)

- bestemt *form*, morfologisk eller syntaktisk markert

EIGENTLEG SUBJEKT (def. 20 i kap. 2)

Eit *eigentleg subjekt* er ein indefinitt DP eller ein CP som er argument for eit verb som har ein ekspletiv som grammatisk subjekt, og som (gjerne) også har den eigenskapen at det sjølv kan stå i grammatisk subjektsposisjon dersom ekspletiven ikkje er der.

(Med *DP* meinast her substantiv, substantivfrasar og kvantorar med og utan utfylling.

Med *CP* meinast nominale leddsetningar og infinitivskonstruksjonar.)

EKSISTENS-VERE (def. 18 i kap. 2)

Med *eksistens-vere* meinast tilfelle der ordet *vere* har klart semantisk innslag av eksistens, og normalt kan bytast ut med verbet *finnast* utan tydingsendring.

EKSPLETIV(SUBJEKT) (def. 17 i kap. 2)

Ein ekspletiv er eit trykklett ord som står i ein subjektsposisjon og har som hovud-funksjon å fylle denne plassen og ikkje å bidra med referanse eller semantisk innhald.

Oftast er ekspletiven (pronomenet) *det*, men mange norske dialektar har i tillegg utstrekt bruk av (preposisjonen) *der* som ekspletiv, nokre òg (preposisjonen) *her*.

Det som ekspletiv vil alltid vere ikkje-referensielt og semantisk tomt. *Her* har alltid eit visst innslag av lokativsemantikk. *Der* kan vere semantisk tomt eller lokativt.

Eg vil alltid rekne *det* som ein DP og *der* (og *her*) som ein PP, men omtale begge som ekspletivt eller formelt subjekt, fordi dei står i syntaktiske subjektsposisjonar.

Ekspletivsubjekt finst i bestemte syntaktiske konstruksjonar, sjå 4.2.

EKSTRAPONERT LEDDSETNINGSSUBJEKT (definert i 4.2.3)

- syntaktisk konstruksjon: *det* + *vere*/andre verb + AP/DP + CP som er eigentleg subjekt

ELLIPSE (def. 23 i kap. 2)

Ei setning blir rekna som elliptisk dersom ein kan anta med relativt stort sannsyn at ein større eller mindre del av setninga må reknast som *underforstått*; at setningsdelen ikkje er uttalt, men likevel kan seiast å høre til i setninga syntaktisk og bidra til tolkinga semantisk. (I avhandlinga vil elliptiske ledd bli markert med ~~overstreking~~, oftast også med ~~grå farge~~.)

EMFATISK TRYKK (def. 7 i kap. 2)

Emfatisk trykk er spesielt sterkt trykk bruka ved klar *kontrast*. Det finst ikkje i alle setningar. Med min bruk av termen meinast ikkje til dømes *fokus* eller *uttømming*.

GENERELL KUNNSKAP (def. 3 i kap. 2)

Med *generell kunnskap* meinast kunnskap om verda og samfunnet som alle har, eller som alle i det relevante samfunnet har. (ein type KJENT INFORMASJON)

GENERISITET (def. 16 i kap. 2)

Når ein DP er *generisk* omtalar den ei klasse av individ av ein viss type, men talaren forpliktar seg ikkje til eksistensen av bestemte individuelle medlemmer av denne klassa. Generiske DP-ar har det til felles med ikkje-spesifikke DP-ar at dei er ikkje-referensielle.

IDENTIFIKASJONSFOKUS (def. 12 i kap. 2)

Identifikasjonsfokus finst i bestemte syntaktiske konstruksjonar. Det inneber ein *seleksjon*, der *ei* eining (eller fleire) i eit avgrensa sett blir valt ut som det einaste som predikasjonen faktisk gjeld for, med andre ord ein *uttømmande identifikasjon*.

Det avgrensa settet med mulege einingar er kontekstuel gitt, ofte implisitt. Seleksjonen av ei eining ved identifikasjonsfokus inneber samtidig ein *eksklusjon* av resten av det avgrensa settet.

INDEFINITT (omtalt i 2.2.2)

- ubestemt *form*, morfologisk eller syntaktisk markert

INFORMASJONSFOKUS (def. 11 i kap. 2)

Informasjonsfokus finst på alle ledd som inneheld NY (og ikkje-presupponert) informasjon og har STERKT TRYKK. Informasjonsfokus finst i alle setningar, og fungerer in situ.

KJENT INFORMASJON (def. 1 i kap. 2)

Kjent informasjon inkluderer informasjon som er:

- i) kjent fordi det nettopp er nemnt med heilt eller nesten heilt tilsvarende ord
(eller refererer direkte til ord som nettopp er nemnt)
= NETTOPP NEMNT
- ii) kjent fordi det er utleidd frå noko som nettopp er nemnt
= UTLEIDD
- iii) kjent fordi det er bakgrunnskunnskap samtalepartnarane har seg i mellom
= BAKGRUNNSKUNNSKAP
- iv) kjent fordi det er generell kunnskap om verda
= GENERELL KUNNSKAP
- v) kjent fordi det er nemnt tidlegare i samtala
= TIDLEGARE NEMNT
- vi) kjent fordi det kan observerast direkte i samtalsituasjonen
= DEIKTISK

KOGNITIV STATUS (omtalt i 2.2.1)

- ulike nivå som frasar kan vere referensielle på, frå at dei er det samtalepartnarane tenker på akkurat nå og sjølve temaet for samtalen/setninga, (gjerne omtalt som 'current center of attention',) til at dei er ledd som ein eigentleg ikkje visste om referansen til, slik at ein må akkommodere dersom det blir presentert som kjent.

KONTRAST (def. 13 i kap. 2)

Med termen *kontrast* meinast ein motsetnad eller samanlikning mellom to diskurseiningar som blir utført med basis i eitt predikat.

KOPULA-VERE (def. 19 i kap. 2)

Med *kopula-vere* meinast vere bruka utan semantisk innhald (ekspletivt). Det er primært ein plasshaldar for å fylle verbalkravet i norske setningar.

KVANTIFISERANDE bruk av indefinitte DP-ar (omtalt i 2.2.4)

- legg vekt på mengde og kvantitet heller enn på referansen til det som er omtalt

METEOROLOGISK EKSPLETIVKONSTRUKSJON (definert i 4.2.5)

- syntaktisk konstruksjon: *det/der* + meteorologisk verb

NULLSUBJEKT (sjå SUBJEKSELLIPSE)**NY INFORMASJON** (def. 2 i kap. 2)

Ny informasjon inkluderer informasjon som ikkje er kjent på nokon av måtane som er lista opp under KJENT INFORMASJON

PIVOT-KONSTRUKSJON (omtalt i 5.3.2)

- når eitt syntaktisk ledd høyrer til i to setningar

POSISJONERINGSFRASAR (omtalt i 5.3.3)

- etterhengingar av typen *trur eg, veit du og sa n.*

PREDIKATIV (def. 21 i kap. 2)

Eit predikativ er eit nominalt setningsledd som ikkje er grammatisk subjekt, ikkje eigentleg subjekt, og ikkje eit adverbial. Predikativ er komplement for verbalet i setninga – som i prototypiske setningstypar er *kopula-vere* eller *heite*.

Predikativet kongruerer med eller er identisk med subjektet i setninga.

(Med *nominalt setningsledd* meinast her hovudsakleg AP-ar og DP-ar, ofte namn.)

PRESENTERING (definert i 4.2.4)

- syntaktisk konstruksjon: *det/der* + verb + indefinitt DP som er eigentleg subjekt

PRESENTERINGSUTBRYTING (definert i 4.2.2)

- syntaktisk konstruksjon: *det/der* + *vere/finnast* + indefinitt DP + relativsetning

PRESUPPOSISJON (LOGISK) (def. 8 i kap. 2)

Ei setning S presupponerer logisk ei setning P viss og bare viss S logisk medfører P og ein negasjon av S også logisk medfører P.

PRESUPPOSISJON I UTBRYTINGSKONSTRUKSJONEN (LOGISK) (def. 9 i kap. 2)

Relativsetninga i ei ytring med utbrytingssyntaks er presupponert viss og bare viss utbrytingssetninga logisk medfører innhaldet i relativsetninga, og ein negasjon av (heile) utbrytingssetninga også logisk medfører innhaldet i relativsetninga.

Logisk presupposisjon er uavhengig av faktisk informasjonsstatus i diskursen.

REFERANSE (def. 14 i kap. 2)

Ein nominalfrase er referensiell, eller *har referanse*, dersom (det er mest sannsynleg at) talaren/skrivaren har til hensikt å referere til ei eller fleire einingar med han.

SPESIFISITET (def. 15 i kap. 2)

i) Ein nominalfrase er SPESIFIKK dersom talaren har til hensikt å referere til ei bestemt eining med han – i ei faktisk eller fiktiv verd.

ii) Ein nominalfrase er IKKJE-SPESIFIKK dersom talaren ikkje primært har til hensikt å referere til ei bestemt eining med han, enten fordi han ikkje kjenner referansen og/eller fordi referansen ikkje er relevant.

STERKT TRYKK (SETNINGSTRYKK) (def. 6 i kap. 2)

Med *sterkt trykk* meinast plassering av sterkaste trykk i ei setning, enten om den stavinga som har dette sterke trykket, eller om det ordet eller leddet som inneheld denne stavinga. Lengre setningar har gjerne like sterkt trykk på to eller fleire ord.

Der det er relevant vil sterkt trykk bli markert med **feite typar**.

SUBJEKSELLIPSE (NULLSUBJEKT) (def. 22 i kap. 2)

Subjektsellipsar har eit *nullsubjekt* som ein kan rekne som grammatisk subjekt i setninga, som kunne vore uttalt og gitt ei grammatisk velfungerande setning, men som *ikkje er uttalt*

Slike nullsubjekt er oftast pronomen som *eg*, *du* eller *det*, og gjeld oftast, men ikkje bare, utelating frå [spes CP].

SUBJEKTSPLASS (SUBJEKTSPOSISJON, GRAMMATISK SUBJEKTSPLASS) (def. 24 i kap. 4)

Med bruk av termen SUBJEKTSPLASS meinast plassering i [spes CP] eller [spes TP].

Dette gjeld oftast bare nominale ledd, men også ekspletivane *der* og *her*, jf. 2.2.6.

(Også [spes VP] er ein subjektsplass, men i bruk av termen er det [spes CP] og [spes TP] som er relevant.)

TEMA (omtalt i 2.1.4)

- det setninga handlar om, emnet i diskursen (*samtaletema*)

TILBAKEMELDINGSSIGNAL (omtalt i 5.3.3)

- norsk ord for det engelske '*feedback*'

TOPIK(ALISERING) (def. 25 i kap. 4)

Med bruk av termen TOPIKALISERING meinast det å flytte noko til [spes CP].

TOPIK er det som står i [spes CP].

TYPE-ANAFOR (omtalt i 6.2.5)

- anaforar som refererer til (nye) einingar av same *type* som antesedenten refererer til

UNIK REFERANSE (omtalt i 2.2.3)

- *semantisk* definittheit (i motsetnad til morfologisk/syntaktisk)

UPERSONLEG EKSPLETIVKONSTRUKSJON, AKTIV (definert i 4.2.5)

- syntaktisk konstruksjon: *det* + *vere* + AP (m.m.)

UPERSONLEG EKSPLETIVKONSTRUKSJON, PASSIV (definert i 4.2.5)

- syntaktisk konstruksjon: *det* + passiv verbform + ingen DP som er eigentleg subjekt

UTBRYTING (vanleg *det*-utbryting) (definert i 4.2.1)

- syntaktisk konstruksjon: *det* + *vere/bli* + XP + relativsetning

UTLEIDD INFORMASJON (def. 5 i kap. 2)

Ei diskurseining er *utleidd* viss ho kan reknast som ei logisk eller sannsynleg slutning eller følge basert på andre diskurseiningar som nyleg er omtalt. Det er *implisitt* kjent.

VEDLEGG 2. INFORMASJON OM INFORMANTANE

Tabell 0. Informantnamn og bakgrunnsinformasjon (frå 5.1)

Namn	Alder v/opptak	Fødselsår	Målepunkt	Informantnummer
Alfred	53 år	1954	Alvdal	alvdal_03gm
Alvhild	74 år	1933	Alvdal	alvdal_04gk
Alvin	18 år	1989	Alvdal	alvdal_01um
Alma	20 år	1987	Alvdal	alvdal_02uk
Botolv	65 år	1941	Botnhamn (Senja)	botnhamn_03
Bosse	45 år	1961	Botnhamn (Senja)	botnhamn_06
Bodil	65 år	1941	Mefjordvær (Senja)	mefjordvaer_19
Borgny	75 år	1931	Mefjordvær (Senja)	mefjordvaer_20
Olav	61 år	1944? ⁸⁹	Oslo: Nordstrand ⁹⁰	070 (NoTa)
Olga	57 år	1948?	Oslo: Østerås ⁹¹	069 (NoTa)
Oliver	18 år	1986? ⁹²	Oslo: Vestre Aker	019 (NoTa)
Olivia	18 år	1986?	Oslo: Vestre Aker	020 (NoTa)
Sveinung	64 år	1944	Suldal	suldal_03gm
Svanhild	66 år	1942	Suldal	suldal_04gk
Sune	27 år	1981	Suldal	suldal_01um
Sunniva	24 år	1984	Suldal	suldal_02uk

- Andre informantar frå korpusa enn dei 16 i mitt materiale, blir omtalt med opptaksstad og informantnummer som originalt i korpusa, t.d. Hammerfest_03 og Ål_04.

I Nordisk dialektkorpus er det normalt slik at 01=ung mann, 02=ung kvinne, 03=eldre mann og 04=eldre kvinne (sjå Transveil-dialekt 2009:4).

⁸⁹ Informasjon om fødselsåret til Olav og Olga er ikkje lagra, men eg har rekna det ut her basert på at dei var 61 og 57 år da opptaka blei gjort i 2005.

⁹⁰ Olav vaks opp i Gamle Oslo, men har budd lengst på Nordstrand.

⁹¹ Olga vaks opp på Sagene, men har budd lengst på Østerås. Østerås ligg i Bærum kommune.

⁹² Informasjon om fødselsåret til Oliver og Olivia er ikkje lagra, men eg har rekna det ut her basert på at dei var 18 år da opptaka blei gjort på slutten av 2004.

VEDLEGG 3. TRANSKRIPSJON OG NOTASJON

Teikn og detaljar i transkripsjonen, det meste basert på transkripsjonsretteleingane, men med nokre tillegg frå meg. (Utfyllande informasjon i *Transveil-Nota* og *Transveil-dialekt*.)

TEIKN	FORKLARING
#	kort pause
##	lengre pause
###	pinleg lang pause
*	pause av ubestemt lengde hos den talaren som ikkje har turen
ab-	avbrote ord
...	talare blir avbroten av samtalepartner, intervjuar eller anna
(---)	lengre utelaten passasje
det	elliptisk ord/frase/ledd (= ikkje uttalt)
UTBROTE LEDD	utbrotne ledd er alltid markert med KAPITEL
trykk	feite typar markerer sterkt trykk (på setningsnivå)
e/ee	nøling (uansett lengde)
em / m	nøling
eh	avstandsindikerande
hm	spørjande, undrande
jaha/næhei	forsterkande "ja" / forsterkande "nei"
mhm	"eg skjønner" (to stavingar)
mm / ææ	bekreftande, konstaterande (to stavingar)
m-m	nektande
å-å	"oi"
{latter}	latter
{klikkelyd}	ikkje-språkleg lyd som kan vere meiningsberande (m.fl.)
{uforståelig}	passasje som er umuleg å forstå = umuleg å transkribere

- Informantnamn fyrst signaliserer lydnær transkripsjon med alt originalt innhald med:

Alvhild: e huse itte ker n hette att e no

- Informantnamn til slutt signaliserer ortografisk transkripsjon, omsett til nynorsk av meg, ofte med utelatne nølelydar, gjentakingar og pausar (jf. 5.2):

Eg hugsar ikkje kva han heitte att eg no. (*Alvhild*)

VEDLEGG 4. UTBRYTINGSSETNINGANE I MATERIALET

Dette er alle dei 213 utbrytingssetningane, i lydner transkripsjon frå korpuset:

Utbrytingskonstruksjon (definit DP, preposisjon, adverb)	Informant
Ove Røssbakk va re HANN såmm sku vøre me?	Alfred
de va N SÅMMERO såmm ville att bLannakore sku vøre me	Alvhild
ja de æ HO såmm e dirrigenten vår no	Alvhild
(e må kjøre på KLebesjvannga) de æ hellst DÆR je kjøre	Alvhild
(hænn ee M4 skulle fått inn ny mottor i a) fårr re va DENN såmm bynnte å ...	Alvhild
"ja menn de e itte HÆNN såmm e # ee dær e gå me bilen" sa	Alvhild
ÅKKEN æ ho æ i samm me oppå dær?	Alvhild
HØKK æ såmm dirrigere no a?	Alfred
e tru va F7 ho hete, je	Alvhild
ee VØRR ær de du går på skoLe henn no?	Alma
ja DENN såmm e # ja varrtfall kjedlikkst	Alvin
menn stort sett æ jo de æ jo FINND'N stort sett såmm du tene så bra på ra	Alma
ja æ messt DØMM SÅMM Æ # UTABYGGDS såmm lure på # kerr me jør hær å # ikke sjønne åss'n vi klare å bu hær	Alvin
(menn allså enn sånn gavmill # dommar # såmm ann Bærrnts'N #) va de kje BÆRRNSJ'N hann heite hann?	Bosse
KA i hællvete e de du meina?	Bosse
e de ee Northåv va de DE hann heite?	Bosse
de e FØSSJTE GÅNNGEN de va sækks i final'n	Botolv
(mænn no nå nå vi sei detta hær) så e de JÆRRTE så tale	Botolv
(kemm de va så) KEMM de e så får dirækkte opprykk?	Bosse
(har du hæssta) e kje DATTER DI så har?	Botolv
menn de va no SÅNN så sjedde	Botolv
(ho hadd ikkje fått førtælt) KA de va så hadde sjedd	Bodil
(ho hadd ikkje fådd førtællt) KA de va så hadde sjedd	Borgny

førr de e jo DE så mann kann rænnngne me (# atte ee att hunna sæli # reagere jo # på fåsjellie måta utifra # de dæmm trur å oppfatte)	Borgny
(ennten de) elle så e de JEIT'N såmm e kåmme borrt	Borgny
ja ja de e DE æ sei (att da jeit'n å krætturan kåmm borrt så opphæva de tråll-...)	Borgny
å dærrme så e de jo dæmm i ee DI så no biss- biss mæsst	Borgny
å de e jo DE mann håpe på (att dæmm åsså i anndre # dissa utviklingslanna skall se att # atte de einaste såmm kann funn- # funngere i funngke # de e jo de att mann blir mann kann ## diskutere sæ # framm å je ætte å i # på begge sie)	Borgny
ikkje de e kje SÅNN æ m æ meine de	Borgny
(jeg blander jeg da) nei det er ETTERSTAD du har vokst opp ja	Olga
(sånn en mursteinsblokk) det var DET jeg bodde i ...	Olga
og DET var det jeg gjorde	Olav
(jeg sprekker jo hele tida) det er jo DERFOR jeg er på slankeren	Olav
(det er banan) ja # nettopp DERFOR de er gode ikke sant	Olivia
ja # og d- n- HVORDAN var det er- dere reiste dit?	Olivia
og d- m m # HVOR var det dere dro (bodde dere på hotell da eller?)	Olivia
m HVA er det som er spesielt med det?	Oliver
(nei altså d- m og så kan du ta det i Brasil #) det var DET jeg skulle komme fram til	Olivia
HVA er det vi kan (## med så få # tropper som vi har)	Oliver
(for de som har lyst å gå i militæret) det er jo d- gjerne DE som ender opp ## i de stillingene som spesialtropper da	Oliver
(jeg tror at # f- pennen er mak- mektigere enn # vold kanskje # muskler #) er det ikke DET det heter?	Olivia
det er DET som er problemet til USA ikke sant (er at de drikker og kjører hele tiden alle ungdommene da)	Olivia
ja # nettopp # det er jo DET som er em (## så så er det jo sånn at man # ja)	Olivia
yes # em # HVA var det vi holdt på å snakke om? m- å # om brus?	Olivia
d e SLIK hann ska jera så	Svanhild
(i sommar nå hann va hæima) då va de nå HANN så va me i fjose då	Sveinung

(næi eg og ha likkt besste kyd'n) førr de va # F1 so studdla sæuudne	Sveinung
så då va de # EG så hadde kyd'ne	Sveinung
de e kje ALLTI de passa fårr dæi	Sveinung
(menn eg trur nå de atte di blæi terådde av anndre atte di jekk i fjose og ##) de va de SLIK de fungerte de	Svanhild
så ## de e likksåm ittje # NÅKE SLIK så me hadde de før	Svanhild
ja de e de e akkorat DE såmm e	Svanhild
så # å så e de S1 # denn M3- så M3 har vell?	Svanhild
å e de M4 så har denn?	Svanhild
(denn mitterste der på Tvæit # denn) de e DENN hann # har	Sveinung
der ja * ja * ja DENN e de hann har * å ja	Svanhild
næi de e M4 så har # S1	Sveinung
næi då de e DE di ittje har vett du	Svanhild
ja # så de e BARE M1 så bur der på Tvæitadne	Sveinung
næi då eg tenng- # tenngte meg te de atte de va PÅ NES # hann va ja	Svanhild
(menn de trånng tje bli nåke rike) fårr de va tje DE di hadde behov fårr (# menn detta å ha de gått)	Svanhild
næi så de va HØRSLA så va rinngaste fårr hann	Sveinung
lure på omm de va EG så hennta (ja de sama kinn de va)	Svanhild
de va HANN så lagde hånnsjæier	Svanhild
menn de e nå tje ALLTI de e lika velokka då menn	Sveinung
menn då e de DE ANNRA LAJE # så får jakkta	Sune
fårr de va # ME så jakkta sisst	Sune
(så me e to å kjue på kvart lag # mæi #) elle e de EG så tullar nå?	Sune
å ja # ja e de DE de går på ja	Sunniva
ja # de e ME SÅ E # GRUNNÆIGARAR så tele	Sune
de e jo DE så e tjekkt att dåkken e æin hæile jenng	Sunniva
de e nåkk DE # di har tenngt på	Sune
Utbrytingskonstruksjon (indefinit DP)	
å så så ee va EI såmm hadde kømmi i går (de va datter åt n F3)	Alvhild
å så va re EN GITTASJPILLER såmm sku være mæ	Alvhild
så je tru re e TRE ÅR # såmm je itte ha vø mø	Alvhild

å ee så va re EN TA ESSA PÅSSTFØLLKOMM så sa # "ha ru fått probbLemer mæ bil'n?"	Alvhild
(ja # omm æ dæ ##) å ma- MANNGE såmm æ ute etter a sjø	Alvhild
å de æ MANNGE I HÆR I BYGGD'N å {uforståelig} såmm hdde så lysst te å ha n	Alvhild
få va EI TA JENNTOMM HANNS såmm hadde så lysst på fåLLkevånnngn (e tru va F7 ho hete je)	Alvhild
itte itte att de æ NØØRN såmm ha missta jobb å sånn (menn de æ # de æ færr me har jo hadd en del vikkare ...)	Alfred
æ de MANNGE ALLVDØLER så går dær nå ell ?	Alma
(ja ee næi de æ # de æ gannske hårrible priser) menn # så ær de jo HÅRRIBLE PRISER vi får inn att å ra	Alma
de æ jo SÅ MANNGE såmm ha rinngt på n vett du	Alma
menn de æ MANNGE såmm synns de æ dyrt tru je	Alma
ja de æ da FLÆIRE VENINNER TÅ MÆI såmm jåbba dær i såmmar da (såmm ikke ha utdann'lse elle noen tinng)	Alma
de æ kke rart att de bi LITE TÅ DØMM # FÅLLKA såmm jobber dær med utdanna hotell egentli	Alma
menn de æ jo MANNGE TA DØMM # KAMMERATER Å VENINNER SJÅ MÆI såmm ha fLøtta ut # såmm gå på skoLe såmm sie rømm savvner sæ hit att	Alma
så de # de æ jo NOE hær såmm æ velldi bra	Alma
mi meining e att de e kje NÅKKE så heite å rane te sæg (førr # et føsjvar har låv å være gått)	Botolv
(så m ee nei æ vill kje bruke ore ran) førr de e kje NÅKKE så heite ran (førr de e låv å ha gått føsjvar)	Botolv
asså de e FLEIRE så ha vore vælldi ...	Bosse
jaha de e FLEIRE så ha vore vælldi helldi (# å de e åkei de)	Botolv
jæu de ha våre ma- de va jo mannge så de va jo MANNGE så rømmte	Bosse
ja de va MANNGE så rømmte	Botolv
ja ikkje førr de va INNGEN så klart å ståppe de dær (å ann bær jikk # i ei vannvetti farrt)	Bosse
me veit vei- æ ha hørrt att de va de va TO ÆLLGA så va sedd uti marrka her	Bodil

de bei jo EN KJÆMPESVÆR HUNN asså så vi bei åvelatt	Bodil
(åsså va de jo # ei eller to kyr) å så va de SÆUA dæmm hadde	Bodil
menn tænnngk på de att de e INNGEN HER I FJO'RN såmm har # har krættur no lænngr (de e kje nå'n asså)	Bodil
så de e NÅKKA ME DI UTVEKKLINGAN såmm # ikkje æ synns e nåkkå sæli asså	Bodil
ja ja de e NÅKKA så sjer me kultulannskape nårr de bi ...	Bodil
(dær va vi jo) å dær va mannge russera s- m SÅ MYKKJE RUSSERA så kåmm # isted'nførr ...	Borgny
og det var MANGE som ikke gjorde det altså # klarte det	Olav
men jeg vet at det er EN GJENG som venter på at jeg skal komme (# og så løper vi sammen)	Olga
(ja f- for det første s- ja så sitter mye mer ute) og så e og så er det TING som skal gjøres # ute òg	Olav
men nå leser jeg i avisen at det er SÅ VELDIG MANGE som ikke kan svømme av e hva hva betyr det? # av e av barna	Olga
det var SÅ VELDIG HØY ANDEL som # ikke var svømmedyktig	Olga
(jeg bare "unnskyld at jeg kom sent") og så var det INGEN som sa noe (# derfor ble jeg litt flau)	Olivia
(ikke med ikke på meg personlig) men det er jo t- SINNSYKT MANGE # ULYKKER som skjer på grunn av fyllekjøring da	Oliver
var det MANGE som ikke kom?	Olivia
næi fårr de e SOMME PLASSER atte de e somme så e bærre slike passive meæigarar atte di # di går kje i fjose i de hæila tatt	Sveinung
atte de e SOMME så e bærre slike passive meæigarar atte di # di går kje i fjose i de hæila tatt	Sveinung
(næi vett me har nå åppleft møtje me menn #) iallfall fårælldrene mine så e de vell INNGJEN GENRASJON så ha åppleft større fåranndringar	Sveinung
menn ee der e SÅ VELLDI MONNGE der nå så fløtter ## likksåm av dessa herane # ja # så øvelete garad'n	Svanhild
å så va de ÆI JENNTA så va isjå hanna av å te # æi onng (å hu sa "de e bar eg fær meg æin bonnde")	Svanhild

å så lenngja de e FÅLLK # I DETTA LANNE så har ei slikt syn så tror eg atte de e liv laga	Svanhild
fårr de va jo ittje SO MONNGE så kjennde nåken	Svanhild
me KA SLASS HÅDD'N va du måtte ha?	Svanhild
møtje av dessa villsæuene så dæi # de e SOMME så har store hådd'n av dæi og så då	Sveinung
menn dar e nåkk ittje MONNGE så kann de	Svanhild
her e de jo rett å slett ÆI PRIVATE STAMMA såmm me fårvalltar sjøl	Sune
jo jo # å dar e vell ÆIN VISS PROSENNT såmm dæue og så ittje klare seg	Sunniva
ja fårhåpenli fårhåpenlivis EIN VISSE PROSENNT så # så øveleve (å æin visse prosennt # må me la la gå i jennåm fårr å få nye produksjonsdyr)	Sune
ee e vell INNGEN så tørr å sæi någe uansett	Sunniva
(nja # eg vett nå tje eg #) dær e nå DÆI så må plennt komentera og	Sune
næi ## så e vell tje NÅKEN så har sakkt de bere elle Sponheimen	Sune
næi dar e jo allti nå- dar e jo allti NÅKEN så ittje kann	Sune
va BARE ÆIN AV ONNGANE så jekk å la seg trur eg messte	Sunniva
ja ennt'n de elle så e de NÅKE ONNGAR så krype onnda honndan (så honndan legge seg åppå di)	Sune
(næi eg # eg ser så sjellan på de att eg #) de e ÆIN Å AEN GÅNNJEN eg # ser på de menn	Sune
(ja næi eg# akkurat lekk # de e i-) der e INNJEN TINNG så eg # må inn å sjå	Sune
(ja de e enn krimmsérie me #) ja dar e jo GANNKE MÅNNGE TJENDE så e me # Kåre Konnradi å	Sune
ja de e tje MÅNNGE SERIER eg ittje har fått me meg # elle deler eg ittje har fått me meg (# de ser eg på)	Sune
(så satt eg å hann å såg på) de va jo INNGEN ANDRE så va intresert i de	Sunniva
Avkorta utbrytingskonstruksjon (definitt) (ellipsar og avbrot)	Informant
hann ee de æ GAR'N BORRTAFÅRR HANN FÅSÆTRU	Alfred
de va DATTER ÅT N F3	Alvhild
menn de æ DEMM SÅMM SITT Å PLANLEGG	Alvhild
æ re I KVELL ja?	Alfred
ja de e I KVELL JA KLÅKKA HALL ÅTTE	Alvhild

de æ HO NE ME LANNFÅSSVEIEN	Alvhild
de æ itte HO SÅMM Æ LÆRAR HÆR?	Alfred
ja dæ ja de æ HO ja?	Alfred
ellesj så bLi de stort sett SPARRKEN	Alvhild
så de æ MOTTORN ja	Alfred
næ de æ nå MÆI ra # Å SÅ # ÆI TÆ PÅ AGGRONOMEN # F1 M1 (å så æ re nåan # fire på anndre åre tru æ)	Alvin
de æ kke DE	Alma
det va HANN	Alma
næi mænn n- de e kje de e kje DOMMARN	Botolv
KELL de va?	Bosse
va de HANN EE # TOR ARNE HETTLANN?	Bosse
nei de va HANN ØYSTEIN ee	Botolv
nja de kann være NÅKKA SÅNNT	Botolv
å de va NO ÆTTE DE VA BITT FRÅSST	Bosse
så va de DE ATT Æ SKU RI	Bosse
de va HEILT PÅ SLUTT'N PÅ ÅVERTI	Botolv
nei de e STRØMMSGOTTSE Å EE # Å ÅLESUNN ja	Botolv
å d- å de e BRYNE	Botolv
de bi BRYNE	Bosse
no e de "PRISS'N BREIK"	Bosse
så de e jo DE D- J- ATT MÅ DU ENN GÅNNG EE # DU MÅ ENN GÅNNG SEI ADJØ TE DÆMM	Borgny
ja ja de e jo DE	Bodil
ja å sælføllgli så e de jo DE ATT # HER E FRØKKTELI BRYTING I I ## I POLITIKKEN EE D- I DE MANN JØR	Borgny
de e jo DE asså	Bodil
ja HO F1 va de jo i ...	Bodil
ja det var kanskje FORDI DU HADDE EN MOR SOM DU FORTALTE OM BODDE PÅ TORSHOV	Olga
(når vi på min alder snakker) så er det HVITBLOKKENE	Olav
ja så er det HVITBLOKKENE	Olga
ja det var DET	Olav

men det er DET DERRE FASTE Å SÅ HA NOEN SOM DU VET STILLER OPP OG DU VET SOM ER DER NOE SOM	Olga
ja så det er ikke DET	Olav
men d- altså DET var det selvfølgelig ikke	Olav
ja men e da var det ikke COLA	Olivia
da var det eller altså da var det ikke SPRITE	Olivia
da var det COLA	Olivia
næi ## de e M4	Sveinung
å der va de HU EE # MOR TE HANN ODD NORSTÅGA HU SÅ E FRÅ MJONØY	Svanhild
de va nå likksåm FRAMTIO då	Svanhild
ja då ha de vore DÆI TRI då	Sveinung
ja de e same KINN de va	Svanhild
menn de e vell DE	Svanhild
de va M3 i Gauttun	Svanhild
de e DE hann	Svanhild
ja de va PÅ HY-	Svanhild
å så e de DU so st-	Svanhild
ja de e # de e jo MOT DÆI de	Sunniva
så de va sikkert DÅ	Sunniva
de va DENN VEKO FØRE DÅKKEN JIFFTE DÅKKEN	Sune
ja næi då var de tje DÅ	Sunniva
jo de va jo NÅKE SJLEKK	Sune
ja # ut'nomm de så e de LORDAGANE # EIDE'NSFILD	Sune
e de I ÅTTATIÅ ELLER NÅKE?	Sunniva
næi # de e SÆINARE	Sune
Avkorta utbrytingskonstruksjon (indefinit DP) (ellipsar og avbrot)	Informant
ja mæ vakktbilen så æ re kannsje SJU BILER	Alfred
va re NO NYTT?	Alvhild
de e jo FÅLLK SÅMM IKKE	Alma
menn em # de æ sikkert # KNAKANES GOE KARRAKTERER Å SÅNN sikkert eller?	Alma
menn VA SJLAKKS TESSTER ær de a?	Alma

menn MANNGE ÅR ær de?	Alma
gud dæ va MANNGE ANNDRE AVJØELSA	Bosse
de va NÅ'N KAMMPA te å bynne mæ	Bosse
ja de kann jo være NÅKKA ME HALLE	Bosse
va de SÆKKS?	Bosse
de e ikkje SUNN FØRNUFFT	Botolv
sællåm de bi BÆRE EI KATTA	Borgny
e de EI KATTA	Borgny
å de va jo EI KU ...	Bodil
de e kje NÅ'N asså	Bodil
så er det SEKSTEN ÅR òg	Oliver
næi de e k- BRUK-Å-KASST-SAMFUNN	Sune
dar har sikker vore LITT MÆIR	Sune
menn de e såmm regel ÆIN STORE	Sune
der e MÅNNGEN så	Sunniva
jo dær e LITT nå då på fredagane	Sune